

İMAM-I GAZALİ

DİL BELASI
DİLİN
ÂFETLERİ

Bu gün, kendi dilini, ahlak ve ahlakî değerlerini
yitirmişlerdir. Bu yüzden kurtulamazlar.

İmam Gazali, İktisad

İMAM-I GAZÂLÎ

DİL BELASI
DİLİN
ÂFETLERİ

O gün, kendi dilleri, elleri ve ayakları aleyhlerinde
yaptıklarına dair şahitlikte bulunacaklardır.

(Nur Suresi, 24)

Çelik
YAYINEVİ

İHYÂU ULÛMİ'D-DİN
İMAM-I GAZÂLÎ

TERCÜME: SALİH ÖZBEY

DİL BELASI
DİLİN ÂFETLERİ

© İlkharf Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti, 2019
Sertifika No: 33723

© Yayınevinden yazılı izin almadan kısmen veya tamamen alıntı
yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul, 2019

Dil Belası - Dilin Âfetleri
İmam-ı Gazali

ISBN: 978-605-9844-76-5

Yayın Yönetmeni
Serdar Çelik

Mizanpaj
Adem Şenel

Kapak Tasarım
Yunus Karaaslan

Baskı-Cilt

Enes Basın Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi No:12/210 Topkapı / İSTANBUL
Tel: 0 212 501 47 63 Sertifika No: 12469

ÇELİK YAYINEVİ

Sertifika No: 14710

İkitelli O.S.B. Mh. Milas Cd. İş Batı İş Merkezi No:29/12-A
Başakşehir - İstanbul

Tel: +90 (212) 511 28 11 Faks: +90 (212) 511 28 12

www.celikyayinevi.com.tr

[mail:info@celikyayinevi.com](mailto:info@celikyayinevi.com)

Çelik Yayınevi, İlkharf Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin markasıdır.

DİL BELASI DİLİN ÂFETLERİ

İHYÂU ULÛMİ'D-DİN
İMAM-I GAZÂLÎ

TERCÜME: SALİH ÖZBEY

Salih ÖZBEY

1968 Yılında Adıyaman İli, Besni İlçesi, Karagüveç Köyünde doğdu. Bir kısmı yayınlanmış olan eserleri şunlardır:

1.KUR'AN-I KERİM (Kelime Kelime Meali) 2. Sebebi Nüzul ve Sebebi Vürud 3.Riyazü's-Salihin (Kelime Kelime Tahlili ve İzahı) 4. 40Ayet 40Hadis I 5. Evrenin Ruh Haritası (Akaid Kitabı) 6. İnsanlığın Ruh Haritası (Ahlak Kitabı) 7. Ruhların şifası (Esmâ'ül Hüsnâ) 8. Yaşamın Ruh Haritası (Fıkıh Kitabı) 9. Beşeriyetin Ruh Mimarları Aziz Peygamberler 10. Peygamberimizin Ruh Haritası (Hz. Peygamber(a.s)'in Hayatı) 11. Çocukların Ruh Dünyası 12. Derslerin Ruhu (Tefsir Dersine Giriş 1) 13. Derslerin Ruhu (Tefsir İlmine Giriş 2) 14. Çağın Altın Ruhları (Sahabe-i Kirâmın Hayatı) 15. Her Adem Bir Alemdir -I- (Araştırma) 16. Her Adem Bir Alemdir -II- (Vecizeler) 17. Süleyman (a.s) ve Karıncalar (Öykü) 18.Hazine (Öykü) 19. Doğruların Babası (Öykü) 20. Eğitim - Öğretim (Öykü) 21. Rüya ile Diriliş (Öykü) 22. Hayal Umudun Kapısıdır (Öykü) 23. Medeniyetin Ortak Değerleri (Araştırma) 24. Acılar da Ağlarmıymış (Şiir) 25. Şerefın Hikmeti (Müslüman Kadın) 26. Aklın gücü (Öykü) 27.Üç Avcı ve Duaları (Öykü) 28. Namazın Hikmetleri (Araştırma) 29. Din Nasihattır (İbretli Sözler) 30.Namazın Dili (Araştırma) 31.Arapçanın Dili 32.Mekke'de İlk İman Eden Sahabi Kadınlar 33.40Ayet 40Hadis 2.cilt 34.Ebu Zer (Öykü) 35.Herşeyin Başı İlim İlmin Başı Sabır (Öykü) 36. Şeytan ile Bekçi (Öykü) 37. Seçme Kırk Hadis (Kelime Kelime) 38. Arapçanın Dili II 39. Mülteka (Kelime Kelime Tercümesi) 40. Define (Öykü) 41. Adabı Muâşeret 42. Kırk Hadis (Kelime Kelime) 43. Gençlere Kırk Hadis (Kelime Kelime) 44. Kur'an ile ilgili Kırk Hadis (Kelime Kelime) 45. Okyanus (Büyük Kamus) Mütercim Asım Efendi Tercümesi 46 MÜSNED Ebu Hanife İzahı 47. Gaziantep Külliyyatı 48. Araban Külliyyatı 49. Besni Külliyyatı 50. İsa'hiye Külliyyatı 51. Karkamış Külliyyatı 52. Nizip Külliyyatı 53. Nurdağı Külliyyatı 54. Oğuzeli Külliyyatı 55. Şahinbey Külliyyatı 56. Şehitkamil Külliyyatı 57. Yavuzeli Külliyyatı 58. G.Antep Yöresel Yemekler Külliyyatı 59. Gaziantep 7 Harikası 60. Gaziantep Kahramanları 61. Gaziantep Ünlü Şahsiyetleri 62.İmamı Gazalî ve Gaziantep Risalesi 63.Kur'an da Geçen Hayvanların Analizi 64. Kur'an da Geçen Bitkilerin Analizi 65.Nesimi ve Gaziantep Risalesi 66.Kırk Hadis (Kelime Kelime)III 67. 40Ayet 40Hadis 3.cilt 68. ESBABU VURUDÎ'L-HADİS İbn Hamza el-

HÜSEYNİ (Tercüme) 69. MÜNEBBİHAT -İbni Hacer- (Arapça Türkçe Tahric ve İzahı)70. Edebu'l-Mufred –Buhari- (Tercüme) 71.Peygamberlerin İsmi Şerifleri 72. Riyazü's-Salihin (Arapça Türkçe, Tahriç) 73. Nübüvvetin Aşıkları vd...

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser.
a.g.y. : Adı geçen yayın
[s.a.v] : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
(a.s) : Aleyhisselam.
bsm. : Basılmıştır.
b. ibn : oğlu.
bint : kızı.
bkz. : Bakınız.
çev. : Çeviren
Doç. : Doçent
H. : Hicri
c. Cilt, : cüz.
(c.c) : Celle Celalühu.
Hz. : Hazretleri
Nşr: : Neşreden
Ktb. : Kütüphanesi
M. : Miladi
Mad. : Maddesi, Madde
M.Ö. : Milattan Önce
M.S. : Milattan Sonra
ö. : Ölüm tarihi
Prof. : Profesör
(r.a) : Radıyallahu anh.
(r.anha) : Radıyallahu anha.
(rh.) : Rahmetullahi aleyh
s. : Sayfa
Trc. : Tercüme
v. : Vefatı, Vefat tarihi
vr. : Varak
vs. : ve saire
y.y. : Yüzyıl

vd. : ve devamı.

Yay. : Yayınevi.

yz. : Yazma.

ty. : Tarih yok

TAKDİM

Hamd, varlığın gerçek sahibi Allah'a (C.C.) mahsustur. Salât ve selâm en büyük insan ve Allah Elçilerinin Sonuncusu Hazret-i Muhammed'in (S.A.V.) ve O'nun soyundan gelenlerin, nurlu yolundan ayrılmayanların üzerine olsun.

el-Gazalî (Arapça **أبو حامد محمد بن محمد الغزالي**, Ebu Hamid Muhammed İbn Muhammed el-Gazali), Farslı Müslüman ilahiyatçı, felsefeci, düşünür ve sufi tasavvufçudur. Batı dillerinde ismi Algazel'dir. Künyesi Ebu Hamid, lakabı Hücetü'l-İslâm ve Zeyneddin'dir. Gazalî mahlası ile meşhurdur.

Bu âcizane çalışmamızdaki amacımız; İslâm âleminin yüz akı, üç medeniyetin (Fars [İran], Arap ve Türk) ve kültürün sembolü ve İslâm âlemi için bir medar-ı iftihar olarak İmam-ı Gazalî (Rahmetullahi Aleyh)'in hatıralarını yeniden canlandırmak ve küllenmiş tarihin enkazı altında bize ait olan; altından daha kıymetli hazinemizi keşfedip insanlık âlemiyle paylaşmaktır.

Unutmayalım ki, Baki olan Allah'tır. O'nun dışındaki her şey fanidir. Allah'ın bakiliğine iman ile karşılık vermek ve fani olanları hayırla, rahmetle ve miraslarına saygı gösterip yâd etmek müminlerin özelliklerindendir. İmam-ı Gazalî, Müslümanlar için çok büyük bir kültür mirasıdır. Amacımız; âlem-i İslâm'ın bu mirasın kalıntılarını tanımasına, istifade etmesine ve saygı ile anmasına vesile olmaktır.

İslâm âleminde, Hz. Peygamber [s.a.v] ve ashabından sonra; fıkıhta kıvrak zekâsıyla Müslümanların meselelerine cevap bulan İmam-ı Azam Ebu Hanife (rh.), Müslümanları toparlayıcı ve kucaklayıcı idaresiyle siyasette deha olan Ömer b. Abdülaziz (rh.) ve ahlak ve edepte zirve yapmış –öyle ki, şırmamış nefsinin terbiye etmek için Emevi Cami'inde yıllarca tuvalet temizlemiştir- İmam-ı Gazalî (rh.a)'e hayran olmuşumdur. Gazalî gibi değerli birinin şerefiyle müşerref olmak büyük bir şereftir anlayışıyla âcizane bu kitabı tercüme etmeye çalıştım. Gazalî'yi rahmetle yâd ediyor bu âcizane çalışmaya vesile olan, Çelik Yayınevi'ne, dostum Hanifi AKIN'a ve emeği geçen, katkıda bulunan bütün dostlarıma teşekkür ediyorum. Rabbim hayırla vesile kılsın inşallah.

GİRİŞ

İnsanın yaratılışını güzelleştirip organlarını en güzel şekilde yerleştiren, insana iman nurunu ilham eden, o iman ile insanı süsleyip onun eserini insanda gösteren, insana konuşma kabiliyeti verip konuşma yeteneğiyle insanı diğer yaratıklardan şerefli kılan, kalbine ilim hazinelerini akıtan, mükemmele erdikten sonra üzerine rahmetinden perde geren, kalbinin ve aklının kapsadığı mânaya, o dili tercüman yapan ve onun vasıtasıyla gerdiği perdeyi kalpten kaldıran, insanın dilini hamd ile konuşturan, kendisine ihsan buyurduğu ilim ve kolaylaştırılmış olan konuşma nimetlerinin karşılığında o lisanı açıkça okutturan Allah (c.c)’a hamdolsun. Ben Allah (c.c)’tan başka ilah olmadığına, Allah (c.c)’ın bir ve ortaksız olduğuna, Muhammed [s.a.v]’in O’nun kulu ve Resulü olduğuna şahitlik ederim. O Resul ki, Allah (c.c) O’nu şerefleştirmiş ve büyük kılmıştır. O peygamber [s.a.v] ki onu, indirmiş olduğu Kitab’ı tebliğ etmekle vazifelendirmiş ve faziletini yüceltmıştır. Allah Teâlâ (c.c), Hz. Muhammed [s.a.v]’in, âlinin ve ashabının ve ondan önce geçmiş peygamber (a.s)’lerin üzerine, Allah (c.c)’ı tâzim edip tehlilde bulunan bir kul bulundukça rahmet deryalarını açsın.

Sonra bil ki; dil, Allah Teâlâ (c.c)’nın yarattığı sanat harikalarındandır. Çünkü o, hacmi itibarıyla küçük olmasına rağmen, işleri itibarıyla vücudun diğer bütün organlarından daha büyüktür. Diğer organların iş alanları sınırlıdır. Örneğin göz, sadece renk ve şekilleri görür; kulak sadece sesleri duyar; el yalnızca maddeye temas eder. Dil ise, maddi ve mânevi bütün varlıklarla, ilim, tasavvur ve hayal alanlarına giren tüm şeylerle ilgilenebilir. O, bunları doğru veya yanlış bir şekilde, kabul veya ret tarzında seslendirebilir. İnsanın ebedi saadet veya felaketine sebep olan iman ve küfür de dilin ikrarıyla sabit olurlar. Bu özelliğinden dolayı, dil sonsuz hayra da sonsuz şerre de vesile olabilir.

Dilini Şeriat ölçüleriyle kontrol eden ve onu yalnızca dünyada ve ahirette kendisine fayda veren sözlerle sınırlandıran bir kimse, kurtuluşa erer. Onu kayıtsız ve kontrolsüz bırakan bir kimse de dünya ve ahirette bela ve musibet görür. Böyle bir dil şeytanın sesi ve borusu olup çıkar ve bombadan beter bir yıkım aracı haline gelir.

Dil, itaat altına alınması ve kontrol edilmesi en zor olan organdır. Bunun yanında, konuşulması yararlı ve zararlı olan şeyleri birbirinden iyice seçip ayırmak da o kadar zordur. Onun içindir ki, diğer organlarını kullanmada

dikkat ve hassasiyet gösteren insanların çoğu da dilin doğru ve dikkatli kullanımı konusunda kusurlu ve yetersiz kalırlar.

SÜKÛTUN FAZİLETİ

Bil ki, dilin şerrinden kurtulmanın en kestirme yolu sükûttur. Bu sebeple, İslâm sükûtu övmüş ve Allah Resulü [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ صَمَتَ نَجَا.

“Kim sükût ederse, selamet bulur.”^[1]

الصَّمْتُ حُكْمٌ وَقَلِيلٌ فَاعِلُهُ.

“Susmak, hikmettir; fakat susan azdır.”^[2]

Abdullah b. Süfyan (r.a.)’den rivayete göre şöyle demiştir: “Ey Allah’ın Resulü! Bana bir iş söyle ona sımsıkı sarılayım” dedim. Resulüllah [s.a.v] şöyle buyurdu:

آمَنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقِمَ.

“Allah’a iman et. Sonra dosdoğru ol.”

Süfyan diyor ki: “Ben, ‘Hangi şeyden sakınayım ya Resulallah?’ diye sordum, O da eliyle dilini işaret etti.”^[3]

Ukbe b. Amir (r.a.)’den^[4] rivayete göre şöyle demiştir: Resulüllah [s.a.v]’e ‘Kurtuluş nedir?’ diye sordum. Buyurdular ki;

امْلِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ ، وَلْيَسْغِكَ بَيْتُكَ ، وَابْكْ عَلَى خَطِيئَتِكَ

“Diline sahip ol; evin sana dar gelmesin, günahlarından dolayı ağla!”^[5]

Sehl b. Sa’d (r.a.)’dan^[6] rivayete göre Resulüllah [s.a.v] şöyle buyurdu:

مَنْ يَتَكَفَّلُ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ أَتَكْفُلُ لَهُ بِالْجَنَّةِ

“Kim bana, iki çene ve apış arası konusunda söz verir, kefil olursa, ben de ona cennet için kefil olurum.”^[7]

وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”مَنْ وَقِيَ شَرَّ قَنْبَرِهِ وَذَنْبِهِ وَلَقَلَّعَهُ
فَقَدْ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ“.

Resulüllah [s.a.v] şöyle buyurdu:

“Midesinin, ırzının ve dilinin şerrinden kurtulan, bütün şerlerden kurtulmuş olur.”^[8]

Çünkü insanların çoğunu helak eden şey; mide, ırz ve dil şehvetleridir.

Ebu Hüreyre (r.a)^[9] şöyle dedi: Resulüllah [s.a.v]’e, ‘İnsanları cennete en fazla götürecektir şey nedir?’ diye soruldu.

Resulüllah [s.a.v],

تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ

“Takva ve güzel ahlaktır” buyurdu.

‘İnsanları cehenneme en fazla götürecektir şey nedir?’ diye sorulunca da,

الْفَمُ وَالْفَرْجُ

“Ağız (dil) ve cinsel organdır” buyurdu.^[10]

Ateşe sokanın en büyüğünden sorulduğu zaman da şu cevabı verdi: ‘İki içi boş olan nesne: Ağız ile tenasül organı!’ İhtimal ki, hadiste bahsi geçen ‘ağız’dan murat, dilin âfetleridir. Çünkü ağız dilin mahallidir ve yine ihtimaldir ki, mideden murat onun menfezidir, yani tenasül uzvudur. Çünkü,

فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَإِنَّا لَمَوْأَخِدُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ فَقَالَ ثَكَلَتْكَ
أُفُّكَ يَا مُعَاذُ وَهَلْ يَكُفُّ النَّاسُ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ أَوْ
عَلَى مَنَاخِرِهِمْ إِلَّا خَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ.

Muaz b. Cebel (r.a)^[11] Hz. Peygamber [s.a.v]’e, ‘Ey Allah’ın Resülü. Biz söylediklerimizden sorumlu muyuz?’ diye sordu. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle cevap verdi:

“Ey Cebel’in oğlu! Annen matemini tutsun! İnsanları burunları üzerine ateşe sürükleyen dillerin mahsulünden başka ne olabilir?”^[12]

Süfyan b. Abdullah es-Sakafi (r.a) şöyle demiştir:

“Ben, ‘Ya Resulallah! Sıkıca sarılacağım bir şeyi bana anlat (tavsiye buyur)’ dedim. O,

رَبِّيَ اللَّهُ ، ثُمَّ اسْتَقِم

“Rabbim Allah’tır, de ve istikametli ol” buyurdu. Ben,
‘Ya Resulallah! Benim hakkında en çok korktuğun şey nedir?’ diye
sordum. Bunun üzerine Resulüllah [s.a.v] kendi dilini tuttu. Sonra,

هَذَا

‘Bu!’ buyurdu.” [13]

Enes (r.a)’dan [14] rivayet edilmiştir: Resulüllah [s.a.v] buyurdu ki:

لَا يَسْتَقِيمُ إِيْمَانُ عَبْدٍ حَتَّى يَسْتَقِيمَ قَلْبُهُ وَلَا يَسْتَقِيمَ قَلْبُهُ حَتَّى
يَسْتَقِيمَ لِسَانُهُ وَلَا يَدْخُلُ رَجُلُ الْجَنَّةِ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ

“Kulun kalbi dosdoğru olmadıkça imanı dosdoğru olmaz. Dili
dosdoğru olmadıkça, kalbi dosdoğru olmaz. Kişi, komşusu kendisinin
kötülüğünden emin olmadıkça cennete giremez.” [15]

Enes (r.a)’den rivayet edildiğine göre Resulüllah [s.a.v] buyurdu ki;

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْلَمَ فَلْيَلْزِمِ الصَّمْتَ

“Selamet bulmak isteyen sükût etsin.” [16]

Ebu Said el Hudri (r.a.)’den [17] rivayet edildiğine göre Resulüllah [s.a.v]
buyurdu ki;

إِذَا أَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ ، فَإِنَّ الْأَغْضَاءَ كُلَّهَا تُكْفِرُ اللِّسَانَ ، فَتَقُولُ
: ائْتِ اللَّهَ فِينَا فَإِنَّمَا نَحْنُ بِكَ فَإِنْ اسْتَقَمْتَ اسْتَقَمْنَا وَإِنْ
اغْوَجَجْتَ اغْوَجَجْنَا

“Sabah olduğu zaman bütün organlar dile yalvararak şöyle derler:
Bizim için Allah’a karşı sorumluluk bilinci duy; biz seninle ayaktayız,
sen doğru olursan biz de doğru oluruz, sen eğilirsen biz de eğiliriz.” [18]

Rivayet ediliyor ki; Hz. Ömer (r.a) Ebubekir Sıddik (r.a)’ı, dilini eliyle
çekerken gördü ve ‘Ey Resulüllah [s.a.v]’ın halifesi! Ne yapıyorsun?’ diye
sordu. Ebubekir şöyle cevap verdi: Şudur beni tehlikeli yerlere sokan!’

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştu:

لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الْجَسَدِ إِلَّا يَشْكُو إِلَى اللَّهِ لَلِّسَانَ عَلَى حَدِّهِ

“Bedende hiçbir aza yok ki, Allah katında dilden şikâyetçi olmasın.”^[19]

İbn Mesud (r.a)^[20] Safa tepesinde bulunuyordu: ‘Lebbeyk Allahümme lebbeyke!’ duasını okuyor ve şöyle diyordu: ‘Ey dilim. Hayrı söyle, kâr et. Kötü söyleme, tehlikelerden selamet kalırsın. Bunları, pişman olmazdan önce yap!’ Kendisine ‘Ya Ebu Abdurrahman! Bu senin kendiliğinden söylediğin bir dua mıdır, yoksa Hz. Peygamber [s.a.v]’den dinlediğin bir dua mı?’ denildi. İbn Mesud (r.a) şöyle dedi: ‘Hayır. Aksine ben Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle dediğini işittim:

إِنَّ أَكْثَرَ خَطَايَا ابْنِ آدَمَ فِي لِسَانِهِ

“Muhakkak ki, Âdemoğlunun yanlışlıklarının çoğu dilindedir.”^[21]

İbn Ömer (r.a)’nın^[22] rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

مَنْ كَفَّ لِسَانَهُ سَتَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَوْرَتَهُ ، وَمَنْ مَلَكَ غَضَبَهُ
وَقَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَذَابَهُ ، وَمَنْ اعْتَذَرَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَبْلَ
عُذْرِهِ

“Dilini koruyan bir kimsenin avretini Allah Teâlâ örter. Öfkesine hâkim olan bir kimseyi Allah azabından korur. Çünkü kim Allah’a yalvarıp özrünü arz ederse, Allah onun özrünü kabul eder.”^[23]

Rivayet ediliyor ki; **Muaz b. Cebel (r.a)**^[24], ‘Ey Allah’ın Resulü! Bana nasihatte bulun!’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v],

أُعْبِدِ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ ، وَاعْذُذْ نَفْسَكَ فِي الْمَوْتَى ، وَإِنْ شِئْتَ
أَتْبِئْتِكَ بِمَا هُوَ أَمْلَكُ بِكَ مِنْ هَذَا كُلِّهِ ، قَالَ : « هَذَا » وَأَشَارَ
بِيَدِهِ إِلَى لِسَانِهِ

“Allah’ı görür gibi ona ibadet et. Nefsini ölümlerden say. Eğer dilersem, senin için bunlardan daha faydalı bir şeyi haber vereyim’ diyerek dilini işaret etti.”^[25]

Saffan b. Suleymi (r.a)'dan^[26] rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz [s.a.v] buyurdu ki:

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَيْسَرِ الْعِبَادَةِ وَأَهْوَنَهَا عَلَى الْبَدَنِ ؟ الصُّمْتُ
وَحُسْنُ الْخُلُقِ

“Size ibadetin en kolayını ve beden için en rahatını haber vereyim mi? Bu, susmak ve güzel ahlakıdır.”^[27]

Ebu Hüreyre (r.a)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz [s.a.v] buyurdu ki:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ

“Kim Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa, ya hayır söylesin yahut sussun.”^[28]

Ebi Hazım kanalıyla Hasan (r.a) şöyle demiştir: Bize iletiildiğine göre Peygamber Efendimiz [s.a.v] buyurdu ki:

رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا تَكَلَّمَ فَغَنِمَ ، أَوْ سَكَتَ فَسَلِمَ

“Allah o kula merhamet etsin ki, konuşurken sevap kazanır, susarken selamet bulur.”^[29]

Hz. İsa (a.s)'a^[30], “Bizi öyle bir amele yönlendir ki, onunla cennete girmiş olalım!” denildiğinde şöyle demiştir: ‘Hiç konuşmayınız.’ Dediler ki: ‘Buna gücümüz yetmez!’ O zaman şöyle dedi: ‘O halde ancak hayır konuşunuz.’

Hz. Süleyman (a.s)^[31] şöyle demiştir: “Söz gümüş ise sükût altındır.”

Berra (r.a)'den şöyle rivayet ediliyor: Bir bedevi Hz. Peygamber [s.a.v]'in huzuruna geldi ve dedi ki: ‘Beni öyle bir ibadete yönlendir ki cennete girmeme vesile olsun!’ Hz. Peygamber [s.a.v] de şöyle buyurdu:

فَاطْعِمِ الْجَائِعَ ، وَاسْقِ الظَّمْآنَ ، وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ
الْمُنْكَرِ ، وَإِنْ لَمْ تُطِقْ ذَلِكَ فَكُفَّ لِسَانَكَ إِلَّا مِنْ خَيْرٍ

“Aç kimseye yedir, susuza içir. Emr-i bi’l-maruf yap, münkeri yasakla. Eğer gücün buna yetmiyorsa -hayır söylemek hariç- dilini tut!”^[32]

Cabir (r.a)’dan^[33] rivayet edilmiştir: “Bir adam Hz. Peygamber [s.a.v]’e gelerek, ‘Bana nasihat et’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

وَاخْزَنْ لِسَانَكَ إِلَّا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّكَ بِذَلِكَ تَغْلِبُ الشَّيْطَانَ

“Hayır dışında dilini tut, şeytanı yenersin.”^[34]

Sehl b. Sa’d (r.a)’dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber [s.a.v] de şöyle buyurdu:

إِذَا رَأَيْتُمُ الْمُؤْمِنَ صَمُوتًا وَقُورًا فَادْنُوا مِنْهُ فَإِنَّهُ يُلْقِنُ الْحِكْمَةَ

“Müslüman kimseyi susmuş ve vakur gördüğünüz zaman ona yaklaşınız. Çünkü o, hikmeti telkin eder.”^[35]

İbn Mesud (r.a)’dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

النَّاسُ ثَلَاثَةٌ : غَانِمٌ ، وَسَالِمٌ ، وَشَاحِبٌ ، فَالْغَانِمُ : الَّذِي يَذْكُرُ
اللَّهَ ، وَالسَّالِمُ : السَّائِكُ ، وَالشَّاحِبُ : الَّذِي يَخُوضُ فِي الْبَاطِلِ

“İnsanlar üç kısımdır: Bunlar sevap kazanan, selamet bulan ve helak olandır. Allah’ı zikredip hayrı söyleyen sevap kazanır; şerden sükût eden selamet bulur; batıl ve yanlış şeyleri konuşan helak olur.”^[36]

Hz. İsa (a.s) şöyle demiştir: “İbadet on parçadır. Bu on parçanın dokuzu susmak, bir parçası da insanlardan kaçmaktadır.”

H. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

مَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ سَقَطُهُ ، وَمَنْ كَثُرَ سَقَطُهُ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ ، وَمَنْ
كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ فَالْنَّارُ أُولَى بِهِ

“Çok konuşan bir kimsenin, hatası çok olur. Hatası çok olan kimsenin günahları çoğalır. Günahları çok olan kimse ise her şeyden daha fazla ateşe müstahaktır.”^[37]

Hız. Ebu Bekir (r.a)^[38] konuşmamak için ağzına çakıl koyar ve şöyle derdi: “İnsanları felaketlere sürükleyen onların dilleridir.”

Hız. Ömer (r.a)^[39] şunu söylerdi: “Çok konuşmayın. Çünkü çok konuşan çok yanılır, çok yanılan çok günah kazanır, çok günah kazanan da cehenneme gider.”

İbn Mesud (r.a) şöyle demiştir: “Dil kadar uzunca hapsedilmeye muhtaç olan hiçbir şey yoktur.”

Tavus (rh.)^[40] şöyle demiştir: “Dil canavardır; serbest bırakılırsa sahibini yer.”

Vehb b. Münebbih (rh)^[41], Âl-i Davud (a.s)’ın hikmetinden şunu söyledi: ‘Akıllı bir kimseye gereken, zamanını bilmek, dilini korumak ve kendi dünyasına yönelmektir.’

Hasan el-Basri (rh.)^[42] şunları söylemiştir: “Dilini tutmayan kimse, dinden bir şey anlamamıştır”; “Müminin dili düşüncesinin arkasındadır. O önce düşünür ve ancak doğru bulunca konuşur. Münafığın dili ise düşüncesinin önündedir. O düşünmeden konuşur.”

Ömer b. Abdülaziz (r.a)^[43] şunu söylemiştir: “Ölümü çokça zikreden (düşünen), dünyadan az şeyle yetinir; sözünü amelinden sayan da ancak kendisini ilgilendiren (konuşması gereken) şeyi konuşur.”

Muhammed b. Vasih (rh.) şöyle demiştir: “Dili tutmak, altın ve gümüşü tutmaktan daha önemlidir.”

Yunus b. Ubeyd (rh.)^[44] şunu söylemiştir: “Ben sözlerine dikkat eden bir insan gördükçe, onun diğer amellerinin de iyi olduğunu gördüm.”

Hasan el-Basri (rh.) nakledilmiştir: Bir gün Hz. Muaviye’nin meclisinde herkes konuşuyordu, Ahnef b. Kays ise susuyordu. Hz. Muaviye ona, “Sen de konuşsana!” dedi. Ahnef, “Ben ne konuşayım? Sana yağ çekmek için konuşsam Allah’tan korkarım; sana dokunan doğruları konuşsam bu sefer senden korkarım” dedi.

Ebubekir b. Ayyaş (rh.)^[45] şöyle anlatıyor: Dört Padişah bir araya gelmişti. Biri Hind, biri Çin, biri Kisra ve biri de Kayser... Bunlar sükûtin faziletini istişare ettiler ve onlardan birisi şunu söyledi: “İnsan söylediği söze pişman olur; fakat söylemediği söze pişman olmaz.” Birisi şunu söyledi: “İnsan söylediği sözün mahkûmu olur, söylemediği sözün ise hâkimidir.” Birisi şunu söyledi: “Söylenen sözün faydası varsa başkasınadır, zararı varsa sahibinedir.” Birisi de şunu söyledi: “İnsan söylemediği sözü düzeltebilir, söylediği sözü ise düzeltemez.”

Mansur b. Mu'tez^[46], kırk sene yatsı namazından sonra konuşmamıştır.

Rabi' b. Haysem (rh.)^[47], yirmi sene dünyaya ait bir söz söylememiştir. Sabahladığı zaman bir divit ile kâğıt alır, ne konuşursa kaydeder. Akşam üzeri konuştuklarından nefsini sorumlu tutar, hesaba çekerdi.

Soru: Susmanın bu büyük faziletlerinin sebebi nedir?

Cevap: Bil ki, bunun sebebi, konuşmanın felaketlerinin çokluğudur. Çünkü yanlışlık, yalan, gıybet, koğuculuk, fesatçılık, yağcılık, iki yüzlülük, ağız bozukluğu, tartışmak, düşmanlık etmek, kendini övmek, batılı savunmak, vakti boşa harcamak, fuzuli işlere karışmak, gerçekleri bozmak, arttırıp eksiltmek, kalp kırmak, hakaret etmek, sırları ifşa etmek ve bunlar gibi daha pek çok günah ve kötülük hep konuşmanın ürünleridir. Bu şeyler dile kolay, nefse ve kötü huya hoş gelir. Şeytan da onları körükler. Bu sebeple, insan konuşunca bu felaketlerden uzak kalmaz. Susmak ise bütün bunların önünü keser. Ondaki fazilet bundandır. Çünkü hayra vesile olmak gibi, şerre engel olmak da fazilettir. Susmak, bundan fazla olarak insana vakit kazandırır, onun akıl ve fikrini toplamasına yardımcı olur. Konuşmakta ise çok az hayır vardır. Çünkü söz dört kısımdır. Bir kısmı tamamıyla kötü ve şerdir. Bir kısmı boştur. Bir kısmı hayır ve şer karışımıdır. Şerri def etmek, hayrı talep etmekten daha önemli olduğu için bu türlü sözden de sakınmak lazımdır. Geriye hayır şeklinde görünen tek bir kısım kaldı. Bunda da çok kere riyakârlık, çıkar sağlama, ölçsüzlük gibi gizli şerler vardır. Yüce Allah (c.c) şöyle buyuruyor:

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ

“O kadar ki, insan herhangi bir söz söylediğinde mutlaka orada görevli bir melek hazır olur.”^[48]

Susmaya devam etmenin faziletine bir şey delalet eder. Şöyle ki; Konuşma dört kısımdır. Bir kısmı katıksız zararlı, başka bir kısmı katıksız faydalı, diğer bir kısmı hem zararlı, hem faydalı, dördüncü bir kısmı ise, ne zararlı, ne de faydalıdır. Katıksız zarar olan kısma gelince; bu kısımda mutlaka susmak gerekir. Çünkü onun faydası, zararını karşılayamaz. İçinde ne fayda, ne de zarar olan konuşmaya gelince; bu fuzuli konuşmadır. Zamanın heba edilmesi de zararın ta kendisidir. Bu bakımdan elimizde dördüncü bir kısım kalıyor. O halde konuşmanın dörtte üçü düştü, dörtte biri kaldı. Bu dörtte birin içinde de tehlike vardır, zira bu kısım içine rıyanın inceliklerinden olan yapmacıklık, nefsi temize çıkarmak ve fuzuli

konuşmak gibi günah olan şeyler karışır. Öyle bir şekilde karışır ki, idrak edilmesi pek güçtür. Bu nedenle insanoğlu böyle bir konuşma ile kendisini tehlikeye atmış olur.

Bu gerçekler göz önünde tutulursa, Allah Resülü [s.a.v]’in,

مَنْ صَمَتَ نَجَا

“**Susan kurtulur**”^[49] sözündeki hikmet iyice anlaşılır.

Gıybet, koğuculuk ve yalancılık hakkındaki konuşmayı erteleyelim. Çünkü bu husustaki konuşma oldukça uzundur. O âfetler yirmi tanedir. Bunları bil ve Allah (c.c)’ın inayetiyle irşat ol.

[1] İbni Ebi’d-Dünya, Edebü Lisan s.183, no:10, Tirmizi 4/660; İbni Hacer Fethu’l-Bari, 11/309, Darimî 2/299,

[2] Beyhakî, Şuabü’l-iman, 4660; Müsned-i Şihab, İmam Kuzai 228

[3] Müslim, İman 55; İbn Mace, Fiten: 62; Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir 6396.

[4] **Ukbe b. Âmir (r.a.):** Ebu Hammad Ukbe b. Âmir b. Abs el-Cüheni (ö. 58/678) Suffe ehlinde, Mısır valisi. Pek çok künyesi arasında en meşhuru Ebu Hammad’dır. Müslüman olmadan önce badiyede (çöl) çobanlık yapardı. Hz. Peygamber [s.a.v]’in hicret ettiğini duyunca Medine’ye gitti.

[5] Tirmizi, Fiten 2406. Ahmed b. Hanbel 4/148 (17467).

[6] **Sehl b. Sa’d (r.a.):** Medine’de en son vefat eden Ensar-ı kiramın büyüklerindendir. Ensar’ın Hazrec kabilesi kolundandır.

[7] Buhari, Rıkak 23; Tirmizi, Zühd, 2408; et-Tac, 5/183

[8] Beyhakî, Şuabü’l-iman, 4/361, 5409

[9] **Ebu Hüreyre (r.a.):** Meşhur Sahabi. Ashab-ı kiram arasında en çok hadis-i şerif bilen ve rivayet edenlerdendir. İsmi hakkında değişik rivayetler olup, en doğru rivayete göre isminin Abdurrahman b. Sahr olduğu bildirilmiştir.

[10] Tirmizi, Birr 62. Ayrıca bk. İbni Mace, Zühd 29; Sahih-i İbn Hibban, 481

[11] **Muaz b. Cebel (r.a.):** Ashab-ı kiramın büyüklerinden, helal ve haram ilmini en iyi bilenlerden. Adı, Muaz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Abid b. Adiy b. Ka’b el-Ensari’dır. Künyesi Ebu Abdullah’tır. Miladi 605 senesinde

Medine’de doğdu. Hicretin 18. (M. 640) yılında Kudüs ile Remle arasındaki Amvas köyünde vefat etti.

[12] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/235, 236, 245); Münziri, Tergib ve Terhib, 2866; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/2-3: İmam-ı Buhari, Tarihü’l-Kebir 7/426

[13] İbni Mace Fiten 3972; Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir, 6396

[14] **Enes b. Malik (r.a):** Hicretten on sene önce doğmuş (M. 612), Künyesi, Ebu Hamza’dır. Bu künyeyi kendisine Resulullah (s.a.v) vermiştir. Lakabı “Resulullah’ın hizmetçisi”dir.

[15] İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan s.182, no:9; Hennad, Zühhd(106); Iraki, el-Muğni, 3/94; Zübeydi, İthaf, 7/451. isnadı hasendir. Senesinde Ali b. Mes’ade vardır. O saduktur, vehimleri vardır. (Takribu’t-Tehzib, 2/44)

[16] Beyhakî, Şuabü’l-iman, 4576; Muhammed b. Ebu Ya’la, Müsned 3550; Müsned-i Şihab, İmam Kuzai, 352

[17] **Ebu Said el Hudri (r.a):** Ashab-ı kiramdan. İsmi Sa’d, nesebi Sa’d b. Malik b. Sinan b. Ubeyd b. Sa’lebe b. Cebr b. Af b. Haris b. Hazrec’dir.

[18] Tirmizi, Zühhd, 2407; Müsned, 11472.

[19] Ebu Ya’la, Müsned, 5; Beyhakî, Şuabü’l-iman, 4584

[20] **İbn Mes’ud (r.a):** Ashab-ı kiramın meşhurlarından. İslâm’a gelenlerin altıncısıdır. Genç yaşta iman etti.

[21] Beyhakî, Şuabu’l-İman 4572; Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir 10298; Sahih-i İbn Hibban 52; Edebü Beyhakî, 283.

[22] **İbni Ömer (r.a):** Ashab-ı kiramın büyüklerinden ve fıkıh, tefsir, hadis ilminde en üstün olanlarından. Künyesi Ebu Abdurrahman’dır.

[23] İbni Ebi’d-Dünya, Kitabü’s-Samt, 21

[24] **Muaz b. Cebel (r.a):** Ashab-ı kiramın büyüklerinden, helal ve haram ilmini en iyi bilenlerden. Adı, Muaz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Abid b. Adiy b. Ka’b el-Ensari’dır. Künyesi Ebu Abdullah’tır. Miladi 605 senesinde Medine’de doğdu.

[25] Müsned, İmam Ahmed b. Hanbel 8318; Beyhakî, Şuabu’l-İman, 526-9838; Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir, 16817

[26] **Saffan b. Suleymi (r.a):** Tâbiinden tanınmış bir hadis âlimi. Künyesi için Ebu Abdullah ve Ebu Haris rivayetleri vardır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 132 (M. 749) tarihinde Medine-i Münevvere’de vefat etmiştir.

[27] İbni Ebi’d-Dünya, Kitabü’s-Samt, 27 Hennad, Zühhd v.105; Suyuti, Hüsnü’s-Samt, 5; Dürrü’l-Mensur, 2/75.

[28] Buhari, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, İman 74, Lukata 14

[29] Beyhakî, Şuabu'l-İman 4573; Müsned-i Şihab, İmam Kuzai, 553.

[30] **H. İsa (a.s):** Tarihi kaynaklara göre, bundan yaklaşık 2000 yıl önce yaşamış, Allah'ın dünyada ve ahirette seçkin kıldığı bir elçisidir.

[31] **H. Süleyman (a.s):** İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden. Davud (a.s)'ın oğludur. Yakub (a.s)'ın neslindendir. Kudüs yakınlarındaki Gazze şehrinde doğdu. Hem peygamber hem sultandı.

[32] Ahmet b. Hanbel, Müsned, 18269; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 4021

[33] **Cabir (r.a):** Ensar-ı kiramın büyüklerindendir. Babası da Müslüman olup künyesi Ebu Abdullah veya Ebu Abdurrahman'dır. Annesinin ismi Nesibe'dir. (M. 601) yılında Medine'de doğmuş olup, 77 (M. 694) yılında 95 yaşında Medine'de vefat etmiştir.

[34] Ahmet b. Hanbel, Müsned, 11563; Taberanî, Mu'cemu's-Sağır 947.

[35] İbni Mace Sehl b. Sa'd (r.a)'dan nakletmiştir.

[36] Beyhakî, Şuabu'l-İman, 10090.

[37] İmam Kuzai, Müsned-i Şihab 353; Taberanî, Mu'cemu'l-Evsat, 6715

[38] **H. Ebu Bekir (r.a):** 573'de Mekke'de doğmuştur. Müslümanlıktan önceki ismi Abdullah b. Ebi Kuhafe b. Kâb et-Teymi el-Kureyşî'dir. Müslümanlığın doğuşundan sonra Ebu Bekir Sıddık adını almıştır.

[39] **H. Ömer (r.a):** 581 yılında Mekke'de doğmuştur. Babası, Hattab b. Nüfeyl annesi, Ebu Cehil'in kardeşi (veya amcasının kızı) olan Hanteme'dir. Küçüklüğünde, babasına ait sürülere çobanlık ettiği Cahiliye döneminde, Mekke şehir devletinin elçilik görevi onun elindeydi. Ayrıca kabileler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümünde etkin rol alırdı.

[40] **Tavus (rh.):** Tâbiinden, meşhur hadis âlimi ve veli. Aslen İranlıdır. Kendisine Tavus-i Himyeri de denir. Ashab-ı kiramdan yetmiş kişiyi gördüğünü söylerdi. Hz. Tavus b. Keysan, büyük bir hadis âlimi olup, aynı zamanda fıkıh ve tefsir ilminde de pek ileri dereceye sahipti.

[41] **Vehb b. Münebbih (rh):** Tâbiin devrinde yetişen tanınmış hadis âlimi. Künyesi Ebu Abdullah'tır. 24. (M. 645) senesinde San'a'da doğup, 124 (M. 737) yılında yine burada vefat etti.

[42] **Hasan el-Basri (rh.):** Tâbiinin en büyüklerindendir. Adı Hasan b. Ebil-Hasan Yesar el Basri'dir. 21 (M. 641) senesinde Medine'de doğdu. Bu sırada Hz. Ömer halife idi. 110 (M. 728)'de 88 yaşında iken bir Cuma günü Basra'da vefat etti.

[43] **Ömer b. Abdülaziz (r.a):** Emevi halifelerinin sekizincisi, Mervan b. Hakem'in torunudur. 60 (M. 679)'da yani Hz. Muaviye'nin vefatı yılında

Medine’de doğdu. Babası Mısır valisi olunca, Mısır’a gittiler. Oğlunu Medine’ye tahsile gönderdi. Enes b. Malik, Abdullah b. Ca’fer Tayyar ve Said b. Müseyyib ve başka âlimlerden ders aldı. Babası ölünce amcası olan halife Abdülmelik kendisini Şam’a getirdi, Kızı Fatıma’yla evlendirdi. 99 (M. 717)’de amcası oğlu Süleyman vefat edince, halife oldu.

[44] **Yunus b. Ubeyd (rh.):** Tâbiinin büyüklerindendir. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınan, ilim ve hikmet sahibi bir zattı. Künyesi, Ebu Abdullah veya Ebu Ubeyd’dir. Basralıdır. Ashab-ı kiramdan Hz. Enes b. Malik’i gördü. 139 (M. 756) yılında vefat etti.

[45] **Ebubekir b. Ayyaş (rh.):**Kıraat ilmini sadece Asım’dan öğrenmesi sebebiyle onun pek çok talebesi arasında seçkin yerini aldı ve Kûfelilerin Asım kıraati konusunda en çok güvendikleri kişilerden biri oldu. Asım’ın üvey oğlu Hafs’la birlikte bu kıraatin ebedileştirilmesini sağladı. İbn Mücahid’in (ö. 324/936)

[46] **Mansur b. Mu’tez:** Ebü’l-Abbas Abdullah b. Muhammed el-Mu’tez Billah b. Ca’fer el-Mütevekkil Alellah el-Abbasi (ö. 296/908) Abbasi halifesi, edip, münekkit ve şair.

[47] **Rabi’ b. Haysem (rh.):** Tabiin devrinde Kûfe’de yetişen büyük âlimlerden. İsmi, Rebi’ b. Heysem b. Aiz b. Abdullah b. Mevhib b. Munkız es-Sevri’dir. “Ebu Yezid” künyesi ile meşhur olmuştur. Kûfeli olduğu için, “el-Kûfi” denilmektedir. Doğum tarihi, kaynaklarda bildirilmemektedir. Emevi halifelerinden Yezid b. Muaviye’nin halifeliği sırasında vefat etmiştir. Vefat tarihinin 68 (M. 687) senesi olduğu zikredilmektedir. Mısırda “Camiul-atika” mescidinde imamlık yapardı.

[48] Kaf, 50/18

[49] İbni Ebi’d-Dünya Edebu Lisan s.183, no:10 Tirmizi, 4/660; İbni Hacer Fethu’l-Bari 11/309; Darimî, 2/299; Ahmed, 2/159, 177.

Cabir (r.a)’dan rivayet edilmiştir: “Bir adam Hz. Peygamber [s.a.v]’e gelerek, ‘Bana nasihat et’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

“Diline sahip ol; evin sana dar gelmesin, günahlarından dolayı ağla!”

Ebubekir b. Ayyaş (rh.) şöyle anlatıyor: Dört Padişah bir araya gelmişti. Biri Hind, biri Çin, biri Kisra ve biri de Kayser... Bunlar sükûtun faziletini istişare ettiler ve onlardan birisi şunu söyledi: “İnsan söylediği söze pişman olur; fakat söylemediği söze pişman olmaz.” Birisi şunu söyledi: “İnsan söylediği sözün mahkûmu olur, söylemediği sözün ise hâkimidir.” Birisi şunu söyledi: “Söylenen sözün faydası varsa başkasınadır, zararı varsa

sahibinedir.” Birisi de şunu söyledi: “İnsan söylemediği sözü düzeltebilir, söylediği sözü ise düzeltemez.”

Ebu Said el Hudri (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Resulullah [s.a.v] buyurdu ki;

Rivayet ediliyor ki; **Muaz b. Cebel (r.a)**, ‘Ey Allah’ın Resulü! Bana nasihatte bulun!’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v],

“Allah o kula merhamet etsin ki, konuşurken sevap kazanır, susarken selamet bulur.”

Saffan b. Suleymi (r.a)’dan rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz [s.a.v] buyurdu ki:

“Muhakkak ki, Âdemoğlunun yanlışlıklarının çoğu dilindedir.”

Rabi’ b. Haysem (rh.), yirmi sene dünyaya ait bir söz söylememiştir. Sabahladığı zaman bir divit ile kâğıt alır, ne konuşursa kaydeder. Akşam üzeri konuştuklarından nefsinin sorumlu tutar, hesaba çekerdi.

Süfyan diyor ki: “Ben, ‘Hangi şeyden sakınayım ya Resulallah?’ diye sordum, O da eliyle dilini işaret etti.”

H. Süleyman (a.s) şöyle demiştir: “Söz gümüş ise sükût altındır.”

“Bedende hiçbir aza yok ki, Allah katında dilden şikâyetçi olmasın.”

“O kadar ki, insan herhangi bir söz söylediğinde mutlaka orada görevli bir melek hazır olur.”

“Kulun kalbi dosdoğru olmadıkça imanı dosdoğru olmaz. Dili dosdoğru olmadıkça, kalbi dosdoğru olmaz. Kişi, komşusu kendisinin kötülüğünden emin olmadıkça cennete giremez.”

“Susmak, hikmettir; fakat susan azdır.”

“Midesinin, ırzının ve dilinin şerrinden kurtulan, bütün şerlerden kurtulmuş olur.”

Hasan el-Basri (rh.) şunları söylemiştir: “Dilini tutmayan kimse, dinden bir şey anlamamıştır”; “Müminin dili düşüncesinin arkasındadır. O önce düşünür ve ancak doğru bulunca konuşur. Münafığın dili ise düşüncesinin önündedir. O düşünmeden konuşur.”

“Aç kimseye yedir, susuza içir. Emr-i bi’1-maruf yap, münkeri yasakla. Eğer gücün buna yetmiyorsa -hayır söylemek hariç- dilini tut!”

“Ey Cebel’in oğlu! Annen matemini tutsun! İnsanları burunları üzerine ateşe sürükleyen dillerin mahsulünden başka ne olabilir?”

“Müslüman kimseyi susmuş ve vakur gördüğünüz zaman ona yaklaşınız. Çünkü o, hikmeti telkin eder.”

“Kim Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa, ya hayır söylesin yahut sussun.”

İbn Ömer (r.a.)’nın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

Hız. Ebu Bekir (r.a) konuşmamak için ağzına çakıl koyar ve şöyle derdi: “İnsanları felaketlere sürükleyen onların dilleridir.”

“Allah’ı görür gibi ona ibadet et. Nefsini ölümlerden say. Eğer dilersen, senin için bunlardan daha faydalı bir şeyi haber vereyim’ diyerek dilini işaret etti.”

Vehb b. Münebbih (rh), Âl-i Davud (a.s)’ın hikmetinden şunu söyledi: ‘Akıllı bir kimseye gereken, zamanını bilmek, dilini korumak ve kendi dünyasına yönelmektir.’

‘Bu!’ buyurdu.”

“Sabah olduğu zaman bütün organlar dile yalvararak şöyle derler: Bizim için Allah’a karşı sorumluluk bilinci duy; biz seninle ayaktayız, sen doğru olursan biz de doğru oluruz, sen eğilirsene biz de eğiliriz.”

Mansur b. Mu’tez, kırk sene yatsı namazından sonra konuşmamıştır.

“Kim sükût ederse, selamet bulur.”

İbn Mesud (r.a) Safa tepesinde bulunuyordu: ‘Lebbeyk Allahümme lebbeyke!’ duasını okuyor ve şöyle diyordu: ‘Ey dilim. Hayrı söyle, kâr et. Kötü söyleme, tehlikelerden selamet kalırsın. Bunları, pişman olmazdan önce yap!’ Kendisine ‘Ya Ebu Abdurrahman! Bu senin kendiliğinden söylediğin bir dua mıdır, yoksa Hz. Peygamber [s.a.v]’den dinlediğin bir dua mı?’ denildi. İbn Mesud (r.a) şöyle dedi: ‘Hayır. Aksine ben Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle dediğini işittim:

Hız. Ömer (r.a) şunu söylerdi: “Çok konuşmayın. Çünkü çok konuşan çok yanılır, çok yanılan çok günah kazanır, çok günah kazanan da cehenneme gider.”

Sehl b. Sa’d (r.a.)’dan rivayete göre Resulüllah [s.a.v] şöyle buyurdu:

“Hayır dışında dilini tut, şeytanı yenersin.”

İbni Ebi’-d-Dünya Edebu Lisan s.183, no:10 Tirmizi, 4/660; İbni Hacer Fethu’l-Bari 11/309; Darimî, 2/299; Ahmed, 2/159, 177.

Rabi’ b. Haysem (rh.): Tabiin devrinde Kûfe’de yetişen büyük âlimlerden. İsmi, Rebi’ b. Heysem b. Aiz b. Abdullah b. Mevhib b. Munkız es-Sevri’dir. “Ebu Yezid” künyesi ile meşhur olmuştur. Kûfeli olduğu için, “el-Kûfi” denilmektedir. Doğum tarihi, kaynaklarda bildirilmemektedir. Emevi halifelerinden Yezid b. Muaviye’nin halifeliği sırasında vefat

etmiştir. Vefat tarihinin 68 (M. 687) senesi olduğu zikredilmektedir. Mısırda “Camiul-atika” mescidinde imamlık yapardı.

Kaf, 50/18

Ebubekir b. Ayyaş (rh.):Kıraat ilmini sadece Asım’dan öğrenmesi sebebiyle onun pek çok talebesi arasında seçkin yerini aldı ve Kûfelilerin Asım kıraati konusunda en çok güvendikleri kişilerden biri oldu. Asım’ın üvey oğlu Hafs’la birlikte bu kıraatin ebedileştirilmesini sağladı. İbn Mücahid’in (ö. 324/936)

Mansur b. Mu’tez: Ebü’l-Abbas Abdullah b. Muhammed el-Mu’tez Billah b. Ca’fer el-Mütevekkil Alellah el-Abbasi (ö. 296/908) Abbasi halifesi, edip, münekkit ve şair.

Ömer b. Abdülaziz (r.a): Emevi halifelerinin sekizincisi, Mervan b. Hakem’in torunudur. 60 (M. 679)’da yani Hz. Muaviye’nin vefatı yılında Medine’de doğdu. Babası Mısır valisi olunca, Mısır’a gittiler. Oğlunu Medine’ye tahsile gönderdi. Enes b. Malik, Abdullah b. Ca’fer Tayyar ve Said b. Müseyyib ve başka âlimlerden ders aldı. Babası ölünce amcası olan halife Abdülmelik kendisini Şam’a getirdi, Kızı Fatıma’yla evlendirdi. 99 (M. 717)’de amcası oğlu Süleyman vefat edince, halife oldu.

Yunus b. Ubeyd (rh.): Tâbiinin büyüklerindendir. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınan, ilim ve hikmet sahibi bir zattı. Künyesi, Ebu Abdullah veya Ebu Ubeyd’dir. Basralıdır. Ashab-ı kiramdan Hz. Enes b. Malik’i gördü. 139 (M. 756) yılında vefat etti.

Vehb b. Münebbih (rh): Tâbiin devrinde yetişen tanınmış hadis âlimi. Künyesi Ebu Abdullah’tır. 24. (M. 645) senesinde San’a’da doğup, 124 (M. 737) yılında yine burada vefat etti.

Hasan el-Basri (rh.): Tâbiinin en büyüklerindendir. Adı Hasan b. Ebil-Hasan Yesar el Basri’dir. 21 (M. 641) senesinde Medine’de doğdu. Bu sırada Hz. Ömer halife idi. 110 (M. 728)’de 88 yaşında iken bir Cuma günü Basra’da vefat etti.

Hız. Ebu Bekir (r.a): 573’de Mekke’de doğmuştur. Müslümanlıktan önceki ismi Abdullah b. Ebi Kuhafe b. Kâb et-Teymi el-Kureyşi’dir. Müslümanlığın doğuşundan sonra Ebu Bekir Sıddık adını almıştır.

Hız. Ömer (r.a): 581 yılında Mekke’de doğmuştur. Babası, Hattab b. Nüfeyl annesi, Ebu Cehil’in kardeşi (veya amcasının kızı) olan Hanteme’dir. Küçüklüğünde, babasına ait sürülere çobanlık ettiği Cahiliye döneminde, Mekke şehir devletinin elçilik görevi onun elindeydi. Ayrıca kabileler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümünde etkin rol alırdı.

Beyhakî, Şuabu'l-İman, 10090.

İmam Kuzai, Müsned-i Şihab 353; Taberanî, Mu'cemu'l-Evsat, 6715

Ahmet b. Hanbel, Müsned, 11563; Taberanî, Mu'cemu's-Sağir 947.

İbni Mace Sehl b. Sa'd (r.a)'dan nakletmiştir.

Ahmet b. Hanbel, Müsned, 18269; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 4021

Cabir (r.a): Ensar-ı kiramın büyüklerindendir. Babası da Müslüman olup künyesi Ebu Abdullah veya Ebu Abdurrahman'dır. Annesinin ismi Nesibe'dir. (M. 601) yılında Medine'de doğmuş olup, 77 (M. 694) yılında 95 yaşında Medine'de vefat etmiştir.

H. İsa (a.s): Tarihi kaynaklara göre, bundan yaklaşık 2000 yıl önce yaşamış, Allah'ın dünyada ve ahirette seçkin kıldığı bir elçisidir.

H. Süleyman (a.s): İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden. Davud (a.s)'ın oğludur. Yakub (a.s)'ın neslindendir. Kudüs yakınlarındaki Gazze şehrinde doğdu. Hem peygamber hem sultandı.

Tavus (rh.): Tâbiinden, meşhur hadis âlimi ve veli. Aslen İranlıdır. Kendisine Tavus-i Himyeri de denir. Ashab-ı kiramdan yetmiş kişiyi gördüğünü söylerdi. Hz. Tavus b. Keysan, büyük bir hadis âlimi olup, aynı zamanda fıkıh ve tefsir ilminde de pek ileri dereceye sahipti.

“Çok konuşan bir kimsenin, hatası çok olur. Hatası çok olan kimsenin günahları çoğalır. Günahları çok olan kimse ise her şeyden daha fazla ateşe müstahaktır.”

Beyhakî, Şuabu'l-İman 4573; Müsned-i Şihab, İmam Kuzai, 553.

İbni Ebi'd-Dünya, Kitabü's-Samt, 27 Hennad, Zühd v.105; Suyuti, Hüsnü's-Samt, 5; Dürrü'l-Mensur, 2/75.

Buhari, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, İman 74, Lukata 14

Müsned, İmam Ahmed b. Hanbel 8318; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 526-9838; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, 16817

Saffan b. Suleymi (r.a): Tâbiinden tanınmış bir hadis âlimi. Künyesi için Ebu Abdullah ve Ebu Haris rivayetleri vardır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 132 (M. 749) tarihinde Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir.

İbni Ebi'd-Dünya, Kitabü's-Samt, 21

Muaz b. Cebel (r.a): Ashab-ı kiramın büyüklerinden, helal ve haram ilmini en iyi bilenlerden. Adı, Muaz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Abid b. Adiy b. Ka'b el-Ensari'dir. Künyesi Ebu Abdullah'tır. Miladi 605 senesinde Medine'de doğdu.

Beyhakî, Şuabu'l-İman 4572; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 10298; Sahih-i İbn Hibban 52; Edebü Beyhakî, 283.

İbni Ömer (r.a): Ashab-ı kiramın büyüklerinden ve fıkıh, tefsir, hadis ilminde en üstün olanlarından. Künyesi Ebu Abdurrahman'dır.

İbn Mes'ud (r.a): Ashab-ı kiramın meşhurlarından. İslâm'a gelenlerin altıncısıdır. Genç yaşta iman etti.

Ebu Hüreyre (r.a) şöyle dedi: Resulüllah [s.a.v]'e, 'İnsanları cennete en fazla götürecek şey nedir?' diye soruldu.

Tirmizi, Zühd, 2407; Müsned, 11472.

Ebu Ya'la, Müsned, 5; Beyhakî, Şuabü'l-iman, 4584

Beyhakî, Şuabü'l-iman, 4576; Muhammed b. Ebu Ya'la, Müsned 3550; Müsned-i Şihab, İmam Kuzai, 352

Ebu Said el Hudri (r.a): Ashab-ı kiramdan. İsmi Sa'd, nesebi Sa'd b. Malik b. Sinan b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Cebr b. Af b. Haris b. Hazrec'dir.

Enes b. Malik (r.a): Hicretten on sene önce doğmuş (M. 612), Künyesi, Ebu Hamza'dır. Bu künyeyi kendisine Resulüllah (s.a.v) vermiştir. Lakabı "Resulüllah'ın hizmetçisi"dir.

İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan s.182, no:9; Hennad, Zühd(106); Iraki, el-Muğni, 3/94; Zübeydi, İthaf, 7/451. isnadı hasendir. Senesinde Ali b. Mes'ade vardır. O saduktur, vehimleri vardır. (Takribu't-Tehzib, 2/44)

Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/235, 236, 245); Münziri, Tergib ve Terhib, 2866; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/2-3: İmam-ı Buhari, Tarihü'l-Kebir 7/426

İbni Mace Fiten 3972; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, 6396

Tirmizi, Birr 62. Ayrıca bk. İbni Mace, Zühd 29; Sahih-i İbn Hibban, 481

Muaz b. Cebel (r.a): Ashab-ı kiramın büyüklerinden, helal ve haram ilmini en iyi bilenlerden. Adı, Muaz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Abid b. Adiy b. Ka'b el-Ensari'dir. Künyesi Ebu Abdullah'tır. Miladi 605 senesinde Medine'de doğdu. Hicretin 18. (M. 640) yılında Kudüs ile Remle arasındaki Amvas köyünde vefat etti.

Ebu Hüreyre (r.a): Meşhur Sahabi. Ashab-ı kiram arasında en çok hadis-i şerif bilen ve rivayet edenlerdendir. İsmi hakkında değişik rivayetler olup, en doğru rivayete göre isminin Abdurrahman b. Sahr olduğu bildirilmiştir.

Buhari, Rıkak 23; Tirmizi, Zühd, 2408; et-Tac, 5/183

Beyhakî, Şuabü'l-iman, 4/361, 5409

Tirmizi, Fiten 2406. Ahmed b. Hanbel 4/148 (17467).

Sehl b. Sa'd (r.a.): Medine'de en son vefat eden Ensar-ı kiramın büyüklerindendir. Ensar'ın Hazrec kabilesi kolundandır.

Müslim, İman 55; İbn Mace, Fiten: 62; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 6396.

Ukbe b. Âmir (r.a.): Ebu Hammad Ukbe b. Âmir b. Abs el-Cüheni (ö. 58/678) Suffe ehlinden, Mısır valisi. Pek çok künyesi arasında en meşhuru Ebu Hammad'dır. Müslüman olmadan önce badiyede (çöl) çobanlık yapardı. Hz. Peygamber [s.a.v]'in hicret ettiğini duyunca Medine'ye gitti.

“Selamet bulmak isteyen sükût etsin.”

İbni Ebi'd-Dünya, Edebü Lisan s.183, no:10, Tirmizi 4/660; İbni Hacer Fethu'l-Bari, 11/309, Darimî 2/299,

Beyhakî, Şuabü'l-iman, 4660; Müsned-i Şihab, İmam Kuzai 228

Yunus b. Ubeyd (rh.) şunu söylemiştir: “Ben sözlerine dikkat eden bir insan gördükçe, onun diğer amellerinin de iyi olduğunu gördüm.”

“Dilini koruyan bir kimsenin avretini Allah Teâlâ örter. Öfkesine hâkim olan bir kimseyi Allah azabından korur. Çünkü kim Allah'a yalvarıp özrünü arz ederse, Allah onun özrünü kabul eder.”

“Kim bana, iki çene ve apış arası konusunda söz verir, kefil olursa, ben de ona cennet için kefil olurum.”

“Ağız (dil) ve cinsel organdır” buyurdu.

Ömer b. Abdülaziz (r.a) şunu söylemiştir: “Ölümü çokça zikreden (düşünen), dünyadan az şeyle yetinir; sözünü amelinden sayan da ancak kendisini ilgilendiren (konuşması gereken) şeyi konuşur.”

“İnsanlar üç kısımdır: Bunlar sevap kazanan, selamet bulan ve helak olandır. Allah'ı zikredip hayrı söyleyen sevap kazanır; şerden sükût eden selamet bulur; batıl ve yanlış şeyleri konuşan helak olur.”

Hz. İsa (a.s)'a, “Bizi öyle bir amele yönlendir ki, onunla cennete girmiş olalım!” denildiğinde şöyle demiştir: ‘Hiç konuşmayınız.’ Dediler ki: ‘Buna gücümüz yetmez!’ O zaman şöyle dedi: ‘O halde ancak hayır konuşunuz.’

“Size ibadetin en kolayını ve beden için en rahatını haber vereyim mi? Bu, susmak ve güzel ahlakıdır.”

Muaz b. Cebel (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]'e, ‘Ey Allah'ın Resulü. Biz söylediklerimizden sorumlu muyuz?’ diye sordu. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle cevap verdi:

“Susan kurtulur” sözündeki hikmet iyice anlaşılır.

Enes (r.a)'dan rivayet edilmiştir: Resulüllah [s.a.v] buyurdu ki:

Ukbe b. Amir (r.a.)'den rivayete göre şöyle demiştir: Resulüllah [s.a.v]'e ‘Kurtuluş nedir?’ diye sordum. Buyurdular ki;

Tavus (rh.) şöyle demiştir: “Dil canavardır; serbest bırakılırsa sahibini yer.”

DİLİN BELLİ BAŞLI AFETLERİ

BİRİNCİSİ

BOŞ ŞEYLER KONUŞMAK

Bil ki; konuşunca gıybet, yalan gibi açıkça haram olan şeyler konuşmasan bile, en azından konuşmak zorunda olmadığın ve sana fayda sağlamayan bir şeyi konuşursun. Böylece de zamanını boşa geçirmiş, hesabı sorulacak boş bir iş yapmış ve önemli bir kazancı elden kaçırmış olursun. Çünkü bunun yerine susup tefekkür etsen, inci değerindeki mânalar kalbine ilham edilebilir, Allah Teâlâ (c.c)’yı zikir ve tesbih etsen hazine kıymetindeki sevapları kazanabilirsin. Onun için, elindeki sermaye ile hazine kazanabilen bir kimse, onu bir çamur yığınyla değiştirse ne kadar zarar ederse, ömür sermayesini zikir ve fikir yerine boş konuşmalarla sarf eden bir kimse de öyle zarar eder. Bu gerçeğin farkında olan mümin, tefekkür etmek için susar, ibret almak için bakar ve zikretmek için konuşur. Çünkü onun zamanı ahiret sermayesidir. Bu sermayeden ahiret sevabını ve derecelerini kazanmak için sarf edilmeyen bir şey zarar sayılır. Bundan dolayı, Resulullah [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَغْنِيهِ

“Bir kimsenin lüzumsuz ve boş şeyleri terk etmesi iyi bir Müslüman oluşundandır.”^[50]

Bundan daha şiddetli hadisler de nakledilmiştir. Enes (r.a.)’den rivayete göre şöyle demiştir: Resulullah [s.a.v]’in ashabından bir kişi vefat etti, bu arada bir adam o kimse için, ‘Cennetle sevin bakalım!’ dedi. Bunun üzerine Resulullah [s.a.v] şöyle buyurdu:

أَوْ لَا تَذَرِي فَلَعَلَّه تَكَلَّمَ فِيمَا لَا يَغْنِيهِ أَوْ بَخَلَ بِمَا لَا يَنْقُضُهُ

“(Onun cennete gideceğini) Nereden biliyorsun? Belki de bu kimse kendisini ilgilendirmeyen bir konuda lüzumsuz sözler sarfetmiş veya konuşması gereken konularda konuşmayıp cimrilik etmiştir.”^[51]

Bu iki hadisin mânası şudur: Doğrudan doğruya cennete ancak hesabı olmayan girer. Boş şeyler konuşan veya zarar görmeksizin yapabildiği

iyilikleri yapmayan bir kimse ise, önce bunun hesabını vermek ve bunun için mahşer meydanında beklemek zorundadır.

Muhammed b. Kâb (r.a) şunu anlatmıştır: “Bir gün Allah Resulü [s.a.v] ashabıyla birlikte oturmuşken kendisi,

يَطْلُعُ عَلَيْكُمْ الْآنَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

“**Biraz sonra bu kapıdan cennet ehlinde olan birisi girecek**” buyurdu. Herkes merak içinde beklerken, biraz sonra Abdullah b. Selam (r.a) çıkıp geldi. Ashabdan birkaç zat kalkıp onu karşıladılar ve Allah Resulü [s.a.v]’ın söylediği sözü ona naklettiler. Ondan sonra da kendisine, ‘Kabul olduğuna en çok güvendiğin amelini bize söyle!’ dediler. Abdullah (r.a), ‘Ben amelimi bilmem. Fakat bir Müslüman hakkında kötü düşünmem ve beni ilgilendirmeyen bir şeyi konuşmam’ dedi.”^[52]

Allah Resulü [s.a.v], Ebu Zer el-Ğifari (r.a)’ye, “**Sana terazide ağır gelen amelleri söyleyeyim mi?**” diye sordu. Ebu Zer, “Evet, ya Resulüllah” deyince, Resulüllah [s.a.v] şöyle buyurdu:

عَلَيْكَ بِطَوْلِ الصُّمْتِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ، فَإِنَّكَ لَسْتَ تُعَامِلُ اللَّهَ بِمِثْلِهَا

“**Bu ameller; susmak, güzel ahlak sahibi olmak ve faydasız şeyleri terk etmektir.**”^[53]

Hız. Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Seni ilgilendirmeyen şeylerle ilgilenme! Emin olmayan kimselere güvenme! Emin olan kimseler ise Allah Teâlâ’dan korkan kimselerdir. Fasıklarla sohbet ve arkadaşlık etme. Çünkü onlardan fasıklık öğrenirsin ve onların huyu sana bulaşır. Yapacağın işler için de danış!”

Lokman Hekim (a.s)^[54] şöyle demiştir: “Ben muhtaç olmadığım bir şeyi sormam ve beni ilgilendirmeyen şeylerle ilgilenmem.”

Mücahid^[55], **İbn Abbas** (r.a)’ın şöyle dediğini naklediyor: Beş haslet, kapıda bağlanan kızıl develerden bana daha sevimli gelirler:

1. Seni ilgilendirmeyen bir konuda konuşma! Çünkü böyle bir konuşma fuzulidir ve bu konuşmadan sana günah gelmeyeceğinden emin değilim.

2. Seni ilgilendiren bir konuda yeri gelmedikçe konuşma! Çünkü kendisini ilgilendiren bir konuda konuşan çok kimse vardır ki, konuşmasını uygun olan yerde değil, başka yerde yapar ve böylece sıkıntıya girer.

3. Ne halim bir kimseyle, ne de ahmakla tartışma. Çünkü tartışmandan dolayı halim ve selim kimse sana buğzeder, ahmak da seni üzer.

4. Senin yanında bulunmadığı zaman arkadaşını öyle bir özellikle zikret ki, seni aynı sıfatla zikretmesi hoşuna gitsin. Kardeşine öyle bir muamele yap ki, aynı muameleyi sana yapması seni sevindirsin.

5. İyiliğinden dolayı mükâfatlandırılacağını, kötülüğünden dolayı cezalandırılacağını bilen bir kimsenin ameli gibi amelde bulun.

Muvarrak el-Aceli der ki: “Bir iş vardır ki, ben yirmi seneden beri onun peşindeyim. Hâlâ onu beceremedim ve onun peşini bırakmak da istemiyorum?” Kendisine, ‘O nedir?’ diye sordular. Cevap olarak şöyle dedi: ‘Beni ilgilendirmeyen şeylerde susmaktır.’”

Lokman Hekim (a.s.)’den rivayet edilen şu husustur: Lokman, Hz. Davud (a.s.)’ın huzuruna girdi. Hz. Davud (a.s.) o anda bir zırh örüyordu. Lokman daha önce bu sanatı görmüş değildi. Ondan gördüğü bu sanat onu şaşırttı ve Davud (a.s.)’a yaptığını sormak istediye de hikmet onu bu sualden men etti. Dolayısıyla nefsinin zapt edip sormadı. Hz. Davud (a.s.) işini bitirince ayağa kalktı. Sonra zırhı giydi ve şöyle dedi: ‘Evet, zırh savaş içindir!’ Bunun üzerine Lokman şöyle dedi: ‘Susmak hikmetin ta kendisidir. Fakat susan pek azdır.’

Deniliyor ki, Lokman (a.s.) bir sene sormadan zırhın ne olduğunu öğrenmek için Hz. Davud (a.s.)’a gidip geldi. İşte bu ve benzeri sorular, içlerinde zarar olmadığı, başka birisinin perdesini yırtmak bulunmadığı, riya ve yalana sokmadığı takdirde, seni ilgilendirmeyen konuşma türündendir. Onu terketmek İslâm’ın güzelliğinden gelir. İşte malayani^[56] konuşmanın tarifi budur.

İnsanı malayaniye teşvik eden sebeplere gelince; o sebepler, insanoğlunun muhtaç olmadığı bir şeyin bilinmesine karşı gösterdiği açgözlülük veya sevgi nevinden uzun konuşmalar yapmaktır veyahut içinde fayda olmayan hikâyelerle vakit geçirmektir. Bunun tedavisi, kişinin ölümün önünde olduğunu ve her kelimesinden sorumlu bulunduğunu, nefeslerinin en önemli sermayesi olduğunu ve dilinin bir tuzak olduğunu, onun vasıtasıyla cennetin ela gözlü hurilerini kazanabileceğini, onu boşa harcamanın da apaçık zarar olduğunu bilmesidir. İşte ilmi tedavisi budur. Pratik tedavisi ise, uzlete çekilmek veya konuşmamak için ağzına küçücük taşlar koymak veya kendisini ilgilendiren bir kısım şeylerde bile nefsinin susmaya zorlamaktır ki, dili bu şekilde malayaniyi terketmeyi âdet edinsin. Dili

burada zapt etmek, insanlardan uzaklaşıp uzlete çekilen kişi hariç, başkası için gayet güç ve çetindir.

[50] Tirmizi, Zühd, 11; İbn Mace, Fiten, 21; Muvatta, Cami, 2

[51] Tirmizi, Zühd 2316; İbn Mace, Fiten 21

[52] İbni Ebi'd-Dünya, 3/139 (1676)

[53] İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 111

[54] **Lokman (a.s):** Hz. Davud (a.s) devrinde yaşamış bir ulu ve bilge kişidir. Bir rivayete göre Hz. Davud (a.s)'dan ilim ve hikmet öğrenmiş ve Hz. Davud'un (a.s) vezirliğini yapmıştır. Kur'an-ı Kerim'de adı ve oğluna verdiği nasihatler bulunmakla beraber, peygamber olup olmadığı konusunda kesin bir bilgi yoktur.

[55] Ebü'l-Haccac Mücahid b. Cebr el-Mekki el-Mahzumi (ö. 103/721). Tâbiin neslinin önde gelen müfessirlerindendir. 21 (642) yılında Mekke'de doğdu.

[56] Boş konuşmalar ve faydasız işler.

Mücahid, İbn Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini naklediyor: Beş haslet, kapıda bağlanan kızıl develerden bana daha sevimli gelirler:

“Biraz sonra bu kapıdan cennet ehlinde olan birisi girecek” buyurdu. Herkes merak içinde beklerken, biraz sonra Abdullah b. Selam (r.a) çıkıp geldi. Ahabdan birkaç zat kalkıp onu karşıladılar ve Allah Resulü [s.a.v]'ın söylediği sözü ona naklettiler. Ondan sonra da kendisine, ‘Kabul olduğuna en çok güvendiğin amelini bize söyle!’ dediler. Abdullah (r.a), ‘Ben amelimi bilmem. Fakat bir Müslüman hakkında kötü düşünmem ve beni ilgilendirmeyen bir şeyi konuşmam’ dedi.”

Deniliyor ki, Lokman (a.s) bir sene sormadan zırhın ne olduğunu öğrenmek için Hz. Davud (a.s)'a gidip geldi. İşte bu ve benzeri sorular, içlerinde zarar olmadığı, başka birisinin perdesini yırtmak bulunmadığı, riya ve yalana sokmadığı takdirde, seni ilgilendirmeyen konuşma türündendir. Onu terketmek İslâm'ın güzelliğinden gelir. İşte malayani konuşmanın tarifi budur.

Boş konuşmalar ve faydasız işler.

Tirmizi, Zühd, 11; İbn Mace, Fiten, 21; Muvatta, Cami, 2

Tirmizi, Zühd 2316; İbn Mace, Fiten 21

Lokman (a.s): Hz. Davud (a.s) devrinde yaşamış bir ulu ve bilge kişidir. Bir rivayete göre Hz. Davud (a.s)'dan ilim ve hikmet öğrenmiş ve Hz. Davud'un (a.s) vezirliğini yapmıştır. Kur'an-ı Kerim'de adı ve oğluna

verdiği nasihatler bulunmakla beraber, peygamber olup olmadığı konusunda kesin bir bilgi yoktur.

Ebü'l-Haccac Mücahid b. Cebr el-Mekki el-Mahzumi (ö. 103/721). Tâbiin neslinin önde gelen müfessirlerindendir. 21 (642) yılında Mekke'de doğdu.

İbni Ebi'd-Dünya, 3/139 (1676)

İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 111

“Bir kimsenin lüzumsuz ve boş şeyleri terk etmesi iyi bir Müslüman oluşundandır.”

“Bu ameller; susmak, güzel ahlak sahibi olmak ve faydasız şeyleri terk etmektir.”

“(Onun cennete gideceğini) Nereden biliyorsun? Belki de bu kimse kendisini ilgilendirmeyen bir konuda lüzumsuz sözler sarfetmiş veya konuşması gereken konularda konuşmayıp cimrilik etmiştir.”

Lokman Hekim (a.s) şöyle demiştir: “Ben muhtaç olmadığım bir şeyi sormam ve beni ilgilendirmeyen şeylerle ilgilenmem.”

İKİNCİSİ

FUZULİ KONUŞMAK

Bil ki, ihtiyaçtan fazla konuşmak da kötüdür. Bu sebeple, örneğin bir kelime ile maksat hâsıl olursa, ikinci bir kelime söylemekten sakınılmalıdır. Çünkü o takdirde bu da malayani ve gereksiz bir konuşma olur.

Ata b. Ebi Rabah (rh.)^[57] şöyle demiştir: “Sizden öncekiler (sahabiler) fuzuli konuşmaktan hoşlanmazlardı. Onlar Kur’an ve hadis okumak, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmak ve dünyaları için zaruri olanın dışındaki konuşmaları fazla, gereksiz, malayani sayarlardı. Onlar,

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ (10) كِرَامًا كَاتِبِينَ (11) يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ (12)

“Üzerinizde muhafızlar, değerli kâtipler vardır. Bunlar, ne yaptıklarınızı bilirler”^[58] ayetine hakkıyla iman etmişlerdi. Siz de buna iman edin ve ne din ne de dünyanız için gerekli olmayan şeyleri konuşmayın.”

Bir sahabi şöyle demiştir: “Bazen bir mecliste birisi bir şey söyler, bu söze cevap vermek, onu yorumlamak, ona bir şey eklemek veya onu reddetmek nefsimе soğuk su içmekten daha lezzetli gelir, fakat fuzuli olacağından korktuğum için sesimi çıkarmam.”

Mutarrif^[59] şöyle demiştir: “Allah’ın celali kalbinizde büyük olsun! Bu bakımdan bir köpek veya merkep için Allah Teâlâ’nın ism-i celilini kullanarak, ‘Ey Allah’ım onu mahrum et!’ gibi sözlerle beraber zikretmeyin!” Bil ki fuzuli konuşma, kontrol altına alınmayacak kadar çoktur. Hatta mühim olanı Allah’ın Kitabında belirtilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَن أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ
إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ
نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

“Onların çoğu konuşmalarında hiç bir hayır yoktur. Hayır, ancak sadakayı emretmek, iyiliği teşvik etmek ve insanları barıştırmaktadır.

Kim bunları Allah'ın rızasını kazanmak için yaparsa, biz ona büyük bir sevap vereceğiz.”[60]

Allah Resulü [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

طُوبَى لِمَنْ أَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ لِسَانِهِ وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ

“Sözünün fazlasını tutup malının fazlasını verene ne mutlu!”[61]

Fakat ne yazık ki, insanlar mutluluk kazandıran bu durumu tersine çevirmişlerdir. Çünkü onlar mallarının fazlasını tutar, sözlerinin fazlasını konuşurlar!

Mutarrıf b. Abdullah babasından şöyle rivayet ediyor. Babası şöyle anlatmış: “Beni Amr kabilesinin bir grubu ile beraber Hz. Peygamber [s.a.v]’in huzuruna geldim. O grup Hz. Peygamber [s.a.v]’e şöyle hitap edip, ‘Sen bizim babamızsın, efendimizsin. Sen fazilet bakımından bizden daha faziletlisin. Sen cömertlik bakımından bizden daha cömertsin. Sen bembeyaz bir kâsesin. Sen şöylesin, sen böylesin’ gibi övgülerde bulundular. Hz. Peygamber [s.a.v] bunun üzerine şöyle buyurdu:

قُولُوا قَوْلَكُمْ، وَلَا يَسْتَهْوِيَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ

“Sözünüzü söyleyiniz! Sakın şeytan sizi dalalete düşürmesin.”[62]

Bununla Hz. Peygamber [s.a.v] şuna işaret ediyor ki; dil -doğru da olsa- övmek hususunda başıboş bırakıldığı zaman, şeytanın onu lüzumsuz fazlalıklara düşürmesinden korkulur.

İbn Mesud (r.a) şöyle demiştir: “Sizi fuzuli konuşmak hususunda uyarırım. Kişiye ihtiyacına yetecek kadar konuşma yeter.”

Mücahid (r.a) şöyle demiştir: “Ağızdan çıkan her söz yazılır. Bir söz şaka niyetiyle ve gayr-i ciddi olarak da söylense kaydedilir.”

Hasan (r.a) şöyle demiştir: “Ey insan! Senin için bir sayfa açılmış ve iki melek senin bütün yaptıklarını ve bütün söylediklerini yazıp ona geçirmekle görevlendirilmiştir. Artık sen bilirsin; istersen iyi işler yap, istersen kötü işler yap.”

Bu zat şunu da söylemiştir: “Sözü ve malı çok olanın günahı da çok olur.”

Rivayet edilir ki; Hz. Süleyman (a.s) ifritlerinden birini gönderdi ve arkasından bir ifrit daha gönderdi ki, onu kontrol etsin, dediklerini dinlesin ve gelip kendisine haber versin. Arkadan gönderilen ifrit Hz. Süleyman (a.s)’a gelerek o gönderilen ifritin çarşıdan geçerken başını göğe kaldırıp

baktığını, sonra insanlara bakıp başını salladığını haber verdi. Bunun üzerine Hz. Süleyman (a.s) ona bunun sebebini sordu. İfrit dedi ki: ‘Ben, insanların başının ucunda durup onlardan çıkanları hemen yazan meleklerle ve o meleklerden daha aşağıda bulunan kimselerin acelece yazmalarına hayret ettim.’

İbrahim et-Teymi (rh.)^[63] şöyle demiştir: “İnsanı iki şey helak eder. Bunlar mal ve söz çokluğudur.”

Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir: “Konuşması çok olanın yalanı çoğalır. Malı çok olanın günahı çoğalır. Ahlakı kötü olanın nefsi azap görür veya nefesine azap çektirir.”

Amr b. Dinar (r.a)^[64] şöyle demiştir: Bir kişi, Hz. Peygamber [s.a.v]’in yanında fazla konuştu. Hz. Peygamber [s.a.v] kendisine şöyle sordu:

كَمْ بَيْنَكَ وَبَيْنَ لِسَانِكَ مِنْ حِجَابٍ ؟

“Senin dilinin önünde kaç perde vardır?”

Adam, ‘Dudaklarım ve dişlerim vardır’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

أَمَا كَانَ فِيهِمَا مَا يَرُدُّ فَضْلَ قَوْلِكَ عَنَّا مُنْذُ الْيَوْمِ ؟

“Acaba o perdelerde konuşmanı azaltacak bir kuvvet yok mudur?”^[65]

Bir rivayette Hz. Peygamber [s.a.v] bunu kendisini öven bir kişi hakkında söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber [s.a.v]’i öven bu kişi, konuşmasında aşırı bir şekilde mübalağa ederek sözü uzatmıştı. Sonra Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi:

مَا أُوتِيَ رَجُلٌ شَرًّا مِنْ فَضْلِ فِي لِسَانٍ.

“Bir kişiye dilindeki fazlalıktan daha şerli bir şey verilmiş değildir!”^[66]

Ömer b. Abdülaziz (r.a) şöyle der: “Beni çok konuşmaktan, böbürlenme korkusu men etmektedir.”

Bazı hikmet sahipleri şöyle demiştir: “Kişi, bir mecliste olduğu zaman konuşmak onun hoşuna gidiyorsa, sükût etsin! Eğer susmuş ise ve susmak

hoşuna gidiyorsa, konuşsun.”

Yezid b. Ebi Habib (rh.)^[67] şöyle demiştir: “Konuşmasının dinlemesinden kendisine daha sevimli gelmesi âlimin fitnesindendir. Eğer âlim, kendisinin yerine konuşup kendisine ihtiyaç bırakmayan birini görürse, onu dinlemekte kendisine selamet vardır.”

Konuşmakta süslemek, artırmak ve eksiltmek vardır.

İbn Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Kişinin temizlenmesine en fazla muhtaç olduğu şey dilidir.”

Ebu Derda (r.a)^[68], çenesi düşük bir kadını gördüğünde şöyle dedi: ‘Eğer bu kadın dilsiz olsaydı, onun için daha hayırlı olurdu.’

İbrahim en-Nehai (rh.)^[69] şöyle demiştir: ‘Halkı iki haslet helak ediyor: Birincisi fazla mal, ikincisi fazla konuşmak.’

İşte bunlar, çok konuşmanın kötülenme sebebidir. Fazla konuşmanın ilacı ise malayani sözlere dair bölümde geçmişti.

^[57] Ata b. Ebi Rabah (rh.): Tâbiinin büyüklerinden, veli, fıkıh ve hadis âlimidir. Babasının ismi Eslem veya Salim’dir. Yemen’in Cened bölgesinde 647 (H.27) senesinde doğduğu, Mekkeli Cümeh veya Fihri kabilesinin azatlısı olduğu rivayet edilir. 732 (H.114) senesinde Mekke’de vefat etti.

^[58] İnfitar, 82/10-12

^[59] Abdullah’ın oğludur. Âmir soyunun Haşr koluna mensuptur. Künyesi Ebu Abdullah’tır. Basralıdır ve güvenilir bir âbiddir. H. 95 senesinde vefat etmiştir.

^[60] Nisa 4\114

^[61] Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir, 4615; Taberanî, Mecmau’z-Zevaid ve Menbau’l-Fevaid, 17701; Beyhakî, Sunenu’l-Kebir, 7597.

^[62] İbn Hanbel, Müsned, 15970; Beyhakî, Edeb, 303; İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan, 73.

^[63] **İbrahim et-Teymi (rh.):** Ebu Esma İbrahim b. Yezid b. Şerik et-Teymi el-Kûfi (ö. 92/710-11). Muhaddis ve fakih tâbiidir. 53 (673) yılı civarında doğdu. Teym kabilesinin Ribab koluna mensuptur. Babası hem Cahiliye hem İslâm döneminde yaşayan ve Hz. Ömer, Hz. Ali, Ebu Zer el-Gıfari, Abdullah b. Mes’ud gibi sahabilerden rivayette bulunan bir fakihidir.

^[64] **Amr b. Dinar (r.a):** Tâbiinin meşhur fıkıh, hadis âlimlerindendir. Künyesi, Ebu Muhammed el-Esnem Mekki’dir. Cümehi kabilesine mensub olup, bu kabilenin azatlılarından idi. Aslen İranlı’dır. Doğum yeri, tarihi,

ailesi bilinmemektedir. Vefatı, 115, 116 ve 126 olarak rivayet edilirse de umumiyetle 126 (M. 743) tarihi kabul edilir.

[65] İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 94

[66] İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 94

[67] **Yezid b. Ebi Habib (rh.)**: Tâbiinin büyük âlimlerindendir. İsmi Yezid, künyesi, Ebu Reca'dır. 53 (M. 673) senesinde doğup, 128 (M. 745) tarihinde Mısır'da vefat etti. Aslen Sudanlı olmasına rağmen, Mısır'da yerleşti.

[68] **Ebu Derda (r.a)**: Resulüllah [s.a.v]'in, Kur'an, fıkıh ve hadis ilimlerinde önde gelen ashabından biri. Asıl adı Uveymir'dir. Hazrec kabilesine mensuptur. Hicri ikinci yılda Müslüman oldu. Vakıdî'nin naklettiğine göre, Ebu'd-Derda ailesi içinde en son Müslüman olandır.

[69] **İbrahim Nehai (rh.)**: Tâbiinin en büyük fıkıh ve hadis âlimlerindendir. Fıkıh ilminin ve Irak mektebinin (re'y ehlinin) kurucularındandır.

“Onların çoğu konuşmalarında hiç bir hayır yoktur. Hayır, ancak sadakayı emretmek, iyiliği teşvik etmek ve insanları barıştırmaktadır. Kim bunları Allah'ın rızasını kazanmak için yaparsa, biz ona büyük bir sevap vereceğiz.”

İbrahim et-Teymi (rh.) şöyle demiştir: “İnsanı iki şey helak eder. Bunlar mal ve söz çokluğudur.”

“Acaba o perdelerde konuşmanı azaltacak bir kuvvet yok mudur?”

Yezid b. Ebi Habib (rh.) şöyle demiştir: “Konuşmasının dinlemesinden kendisine daha sevimli gelmesi âlimin fitnesindendir. Eğer âlim, kendisinin yerine konuşup kendisine ihtiyaç bırakmayan birini görürse, onu dinlemekte kendisine selamet vardır.”

Ata b. Ebi Rabah (rh.) şöyle demiştir: “Sizden öncekiler (sahabiler) fuzuli konuşmaktan hoşlanmazlardı. Onlar Kur'an ve hadis okumak, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmak ve dünyaları için zaruri olanın dışındaki konuşmaları fazla, gereksiz, malayani sayarlardı. Onlar,

“Sözünüzü söyleyiniz! Sakın şeytan sizi dalalete düşürmesin.”

İbrahim en-Nehai (rh.) şöyle demiştir: ‘Halkı iki haslet helak ediyor: Birincisi fazla mal, ikincisi fazla konuşmak.’

“Bir kişiye dilindeki fazlalıktan daha şerli bir şey verilmiş değildir!”

Amr b. Dinar (r.a) şöyle demiştir: Bir kişi, Hz. Peygamber [s.a.v]'in yanında fazla konuştu. Hz. Peygamber [s.a.v] kendisine şöyle sordu:

Mutarıf şöyle demiştir: “Allah’ın celali kalbinizde büyük olsun! Bu bakımdan bir köpek veya merkep için Allah Teâlâ’nın ism-i celilini kullanarak, ‘Ey Allah’ım onu mahrum et!’ gibi sözlerle beraber zikretmeyin!” Bil ki fuzuli konuşma, kontrol altına alınmayacak kadar çoktur. Hatta mühim olanı Allah’ın Kitabında belirtilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

İbni Ebi’-d-Dünya, Edebu Lisan 94

Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir, 4615; Taberanî, Mecmau’z-Zevaid ve Menbau’l-Fevaid, 17701; Beyhakî, Sunenu’l-Kebir, 7597.

İbn Hanbel, Müsned, 15970; Beyhakî, Edeb, 303; İbni Ebi’-d-Dünya, Edebu Lisan, 73.

İbrahim et-Teymi (rh.): Ebu Esma İbrahim b. Yezid b. Şerik et-Teymi el-Kûfi (ö. 92/710-11). Muhaddis ve fakih tâbiidir. 53 (673) yılı civarında doğdu. Teym kabilesinin Ribab koluna mensuptur. Babası hem Cahiliye hem İslâm döneminde yaşayan ve Hz. Ömer, Hz. Ali, Ebu Zer el-Gıfari, Abdullah b. Mes’ud gibi sahabilerden rivayette bulunan bir fakihidir.

Amr b. Dinar (r.a): Tâbiinin meşhur fıkıh, hadis âlimlerindendir. Künyesi, Ebu Muhammed el-Esnem Mekki’dir. Cümehi kabilesine mensub olup, bu kabilenin azatlılarından idi. Aslen İranlı’dır. Doğum yeri, tarihi, ailesi bilinmemektedir. Vefatı, 115, 116 ve 126 olarak rivayet edilirse de umumiyetle 126 (M. 743) tarihi kabul edilir.

Ata b. Ebi Rabah (rh.): Tâbiinin büyüklerinden, veli, fıkıh ve hadis âlimidir. Babasının ismi Eslem veya Salim’dir. Yemen’in Cened bölgesinde 647 (H.27) senesinde doğduğu, Mekkeli Cümeh veya Fıhr kabilesinin azatlısı olduğu rivayet edilir. 732 (H.114) senesinde Mekke’de vefat etti.

İnfitar, 82/10-12

Abdullah’ın oğludur. Âmir soyunun Haşr koluna mensuptur. Künyesi Ebu Abdullah’tır. Basralıdır ve güvenilir bir âbiddir. H. 95 senesinde vefat etmiştir.

Nisa 4\114

Ebu Derda (r.a): Resulullah [s.a.v]’in, Kur’an, fıkıh ve hadis ilimlerinde önde gelen ashabından biri. Asıl adı Uveymir’dir. Hazrec kabilesine mensuptur. Hicri ikinci yılda Müslüman oldu. Vakıdî’nin naklettiğine göre, Ebu’-d-Derda ailesi içinde en son Müslüman olandır.

İbrahim Nehai (rh.): Tâbiinin en büyük fıkıh ve hadis âlimlerindendir. Fıkıh ilminin ve Irak mektebinin (re’y ehlinin) kurucularındandır.

İbni Ebi’-d-Dünya, Edebu Lisan 94

Yezid b. Ebi Habib (rh.): Tâbiinin büyük âlimlerindendir. İsmi Yezid, künyesi, Ebu Reça'dır. 53 (M. 673) senesinde doğup, 128 (M. 745) tarihinde Mısır'da vefat etti. Aslen Sudanlı olmasına rağmen, Mısır'da yerleşti.

“Üzerinizde muhafızlar, değerli kâtipler vardır. Bunlar, ne yaptıklarınızı bilirler” ayetine hakkıyla iman etmişlerdi. Siz de buna iman edin ve ne din ne de dünyanız için gerekli olmayan şeyleri konuşmayın.”

Ebu Derda (r.a), çenesi düşük bir kadını gördüğünde şöyle dedi: ‘Eğer bu kadın dilsiz olsaydı, onun için daha hayırlı olurdu.’

“Sözünün fazlasını tutup malının fazlasını verene ne mutlu!”

ÜÇÜNCÜSÜ

BATIL KONUŞMALARA

DALMAK

Batıl şeyleri konuşmaktan maksat, yapılması haram olan şeyleri ve işleri nakil, rivayet ve hikâye etmektir. Bu tıpkı, zinadan ve zina edenlerden bahsetmek, fasıkların yaptıkları gayr-i meşru işleri anlatmak, haramları akla getiren ve özendiren sözler söylemek ve batılı tasvir etmektir. Bu türlü şeyleri konuşmak haramdır. Çünkü bu konuşmalar haramları teşvik anlamını taşır. Gelişi güzel üsluplarla haramları eleştirmek de helal değildir. Çünkü çoğu eleştiriler; kötülükleri öğretmek, onlara revaç kazandırmak ve itibar sağlamak hükmüne geçer.

Haris el-Müzeni (r.a)’den rivayete göre Resulüllah [s.a.v] şöyle demiştir:

إِنْ أَحَدَكُمْ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوَانِ اللَّهِ مَا يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ مَا
بَلَغَتْ ، فَيَكْتُبُ لَهُ بِهَا رِضْوَانُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، وَإِنْ أَحَدَكُمْ
لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ مَا يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ مَا بَلَغَتْ ،
فَيَكْتُبُ اللَّهُ بِهَا سَخَطُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

“Sizden biriniz Allah’ın rızasını kazanacak bir söz söyler de bu sözün Allah’ın rızasını kazanma yolunda neler kazandıracağını bilemez, fakat Allah bu sözü yüzünden kendisine kavuşuncaya kadar rızasını ona gerekli kılar. Yine sizden biriniz bir söz söyler de bu sözle Allah’ın gazabını elde etmiş olur ve bu söylediği sözle Allah’ın gazabından ne kazanacağını bilemez, fakat Allah bu sözü yüzünden kendisine kavuşacağı güne kadar ona gazabını gerekli kılabilir.”^[70]

Alkame^[71] şöyle derdi: “Konuşacağım nice şeyler vardır ki, **Bilal b. Hars**’in hadisi beni o konuşmalardan menetti.”

Ebu Hüreyre (r.a.)’den rivayete göre Resulüllah [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ يُضْحِكُ بِهَا جُلَسَاءَهُ , يَهْوِي بِهَا مِنْ
أَبْعَدِ مِنَ الثَّرَيَّا

“Bir kimse bir söz söyler ve söylediği sözde bir sakınca görmez, fakat o sözü yüzünden cehennemde yetmiş yıl dibe doğru düşer, gider.”^[72]

Ebu Hüreyre (r.a.)’den rivayete göre Resulullah [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ خَطَايَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ خَوْضًا فِي الْبَاطِلِ

“Kıyamet gününde günahları en çok olanlar, batıl şeyleri en çok konuşanlardır.”^[73]

Allah Teâlâ cehennemliklerin şöyle dediklerini aktarmaktadır:

وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ

“Boş şeylere dalanlarla birlikte daldık!”^[74]

فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ

“Onlar başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz.”^[75]

Selman-ı Farisi (r.a)^[76] der ki: ‘Kıyamet gününde insanların en günahkâr olanları, dünyadaki konuşmalarında Allah’a en fazla isyan edenleridir.’

İbn Sirin (rh.)^[77], batıl şeyleri konuşan insanları görünce onlara şöyle derdi: “Ağızlarınız ve dilleriniz necis olmuştur. Gidin onları yıkayın. Çünkü batılı konuşmak abdest bozmaktan daha çok kirleticidir.”

İşte bu, batıla dalmanın ta kendisidir. Bu ise, ileride söz konusu edilecek olan gıybet, koğuculuk, fahiş konuşmak ve benzerlerinin ötesindedir. Hatta bu, varlığı daha önce geçen mahzurları anmaya dalmaktır veya onları anmaya dinî bir ihtiyaç olmaksızın onlara varmayı düşünmektir. Buna, bid’atlerin hikâyelerine dalmak da bozuk mezheplerin ve ashab-ı kiramın arasında cereyan eden savaşları ashabın bir kısmına dil uzatmayı andıracak şekilde hikâye etmek de dâhildir. Bütün bunlar batıldır, bunlara dalmak

batıla dalmaktır. Biz Allah Teâlâ (c.c)’nın lütuf ve keremi sayesinde güzel yardımını talep ediyoruz.

[70] İbn Mace, Fiten: 17; Muvatta, Cami, 3; Tirmizi: Bu hadis hasen sahihtir. Zühd, 2319

[71] **Alkame b. Kays (rh.)**: Tefsir, hadis, fıkıh ilimlerinde büyük âlim. Tâbiinin büyüklerinden olup, künyesi Ebu Şibl’dir. Peygamberimiz hayatta iken doğdu, fakat O’nu görmedi. 62 (M. 681) senesinde Kûfe’de vefat etti.

[72] Müslim, Zühd, 7; Tirmizi, Zühd, 2314

[73] İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan, 679

[74] Müddessir 74/45

[75] Nisa, 4/140

[76] **Selman-ı Farisi (r.a)**: Ashab-ı kiramın büyüklerinden ve meşhurlarındandır. Silsiletü’z-Zeheb diye bilinen “Altın silsilenin” (büyük veliler silsilesinin) ikinci halkası. Aslen İranlı olup, İsfahan yakınında bir köyde doğup, büyüdü.

[77] **İbni Şirin (rh.)**: Tâbiinden olup, tefsir, fıkıh âlimi ve meşhur rüya tabircisi. Asıl adı Muhammed’dir. Babasının adı Şirin olup, Resulüllah’ın [s.a.v] hizmetçisi ve Ensar-ı kiramın büyüklerinden Enes b. Malik’in azatlı kölesidir.

İbni Şirin (rh.): Tâbiinden olup, tefsir, fıkıh âlimi ve meşhur rüya tabircisi. Asıl adı Muhammed’dir. Babasının adı Şirin olup, Resulüllah’ın [s.a.v] hizmetçisi ve Ensar-ı kiramın büyüklerinden Enes b. Malik’in azatlı kölesidir.

Alkame şöyle derdi: “Konuşacağım nice şeyler vardır ki, **Bilal b. Hars**’in hadisi beni o konuşmalardan menetti.”

Selman-ı Farisi (r.a): Ashab-ı kiramın büyüklerinden ve meşhurlarındandır. Silsiletü’z-Zeheb diye bilinen “Altın silsilenin” (büyük veliler silsilesinin) ikinci halkası. Aslen İranlı olup, İsfahan yakınında bir köyde doğup, büyüdü.

Müddessir 74/45

Nisa, 4/140

Müslim, Zühd, 7; Tirmizi, Zühd, 2314

İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan, 679

İbn Mace, Fiten: 17; Muvatta, Cami, 3; Tirmizi: Bu hadis hasen sahihtir. Zühd, 2319

Alkame b. Kays (rh.): Tefsir, hadis, fıkıh ilimlerinde büyük âlim. Tâbiinin büyüklerinden olup, künyesi Ebu Şibl'dir. Peygamberimiz hayatta iken doğdu, fakat O'nu görmedi. 62 (M. 681) senesinde Kûfe'de vefat etti.

“Boş şeylere dalanlarla birlikte daldık!”

“Bir kimse bir söz söyler ve söylediği sözde bir sakınca görmez, fakat o sözü yüzünden cehennemde yetmiş yıl dibe doğru düşer, gider.”

“Onlar başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz.”

İbn Sirin (rh.), batıl şeyleri konuşan insanları görünce onlara şöyle derdi: “Ağızlarınız ve dilleriniz necis olmuştur. Gidin onları yıkayın. Çünkü batılı konuşmak abdest bozmaktan daha çok kirleticidir.”

Selman-ı Farisi (r.a) der ki: ‘Kıyamet gününde insanların en günahkâr olanları, dünyadaki konuşmalarında Allah’a en fazla isyan edenleridir.’

“Sizden biriniz Allah’ın rızasını kazanacak bir söz söyler de bu sözün Allah’ın rızasını kazanma yolunda neler kazandıracağını bilemez, fakat Allah bu sözü yüzünden kendisine kavuşuncaya kadar rızasını ona gerekli kılar. Yine sizden biriniz bir söz söyler de bu sözle Allah’ın gazabını elde etmiş olur ve bu söylediği sözle Allah’ın gazabından ne kazanacağını bilemez, fakat Allah bu sözü yüzünden kendisine kavuşacağı güne kadar ona gazabını gerekli kılar.”

“Kıyamet gününde günahları en çok olanlar, batıl şeyleri en çok konuşanlardır.”

DÖRDÜNCÜSÜ İTİRAZ VE MÜNAKAŞA ETMEK

Müslümanlar kendi aralarında tartışmaktan men edilmişlerdir. Allah Resulü [s.a.v] bu konuda şunları söylemiştir:

وَلَا تُمَارِضْهُ ، وَلَا تَعِدْهُ مَوْعِدًا فَتُخْلِفْهُ

“Din kardeşinle tartışma, onunla alay etme ve ona yerine getirmeyeceğin sözü verme!”^[78]

ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّهُ لَا تَفْهَمُ حِكْمَتَهُ وَلَا تُؤْمِنُ فِتْنَتَهُ

“Tartışmayı bırakın. Çünkü tartışmak fayda sağlamaz, fitnesinden de emin olunmaz.”^[79]

مَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ مُحِقُّ بَنِي لَهُ بَيْتٌ فِي رَبِضِ الْجَنَّةِ

“Haklı olduğu halde tartışmayı terk edene cennetin en yüksek yerinde, haksız iken onu terk edene de cennetin ortasında bir köşk verilir.”^[80]

إِنَّ أَوَّلَ مَا عَاهَدَ إِلَيَّ رَبِّي ، وَنَهَانِي عَنْهُ بَعْدَ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ ،
وَشُرْبِ الْخَمْرِ : مُلَاحَاةُ الرِّجَالِ

“Allah Teâlâ’nın putlara tapmaktan ve içki içmekten sonra bana yasakladığı şey, tartışmaktır.”^[81]

مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أَوْثَرُوا الْجَدَلَ

“Hidayet üzere olduktan sonra sapkınlığa düşen bir topluluğa ancak kavga ve çekişmek verilir.”^[82]

لَا يَسْتَكْمِلُ عَبْدٌ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ ، حَتَّى يَدَعَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا

“Haklı da olsa kul, cedeli bırakmadıkça iman hakikatini kemale erdiremez.” [83]

سِتُّ خِصَالٍ مِنَ الْخَيْرِ جِهَادُ أَعْدَاءِ اللَّهِ بِالسَّيْفِ ،
وَالصَّوْمُ فِي يَوْمِ الصَّيْفِ ، وَحُسْنُ الصَّبْرِ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ ،
وَتَرْكُ الْمِرَاءِ وَأَنْتَ مُحِقٌّ

“Altı haslet vardır ki, kimde bulunursa o, imanın hakikatine varmıştır.

- 1- Allah düşmanları ile savaşmak.
- 2- Yağmurlu ve bulutlu günlerde namazı ilk vaktinde kılmak.
- 3- Yaz mevsiminde oruç tutmak.
- 4- Musibetlere sabretmek.
- 5- Zorluklara rağmen abdesti yerli yerinde, eksiksiz almak.
- 6- Haklı olduğu halde münakaşayı bırakmak.” [84]

Abdullah b. Zübeyr (r.a) [85] şöyle dedi: “Halkla Kur’an ile tartışma! Çünkü sen onlara güç yetiremezsin, fakat sünnet-i seniye ile onlara karşı çık!”

Ömer b. Abdülaziz (r.a) şöyle demiştir: “Kim dinini husumet ve tartışmaya maruz bırakırsa, o fazlasıyla değişmeye muhtaç olur!”

Müslim b. Yesar (rh.) [86] şöyle demiştir: “Tartışmadan kaçınınız! Zira o an, âlimin cahilleştiği andır. O saatte şeytan, âlimin sürçmesini bekler!”

İmam Malik (rh.) [87] şöyle demiştir:

Tartışmak dini savunmak aracı değildir. O sadece kalpleri sertleştirir, inatları koyulaştırır ve Müslümanlar arasında kin ve düşmanlığı artırır.”

Bilal b. Sa’d (rh.) [88] şöyle demiştir: “Bir kimse inatçı, tartışmacı ve kendi fikriyle övünen biri ise onun helak ve hasarı tamamlanmış demektir.”

Lokman Hekim, oğluna şöyle demiştir: “Âlimlerle tartışma, sana buğzederler!”

Süfyan es-Sevri (rh.) [89] şöyle demiştir: “Eğer kardeşim bir nar hakkında ‘o tatlıdır’ dese, ben de ‘hayır, ekşidir’ desem mutlaka gidip beni sultana şikâyet eder!”

Yine şöyle demiştir: “Dilediğin bir insanla muhabbet et! Sonra onu bir defacık tartışma ile kızdır. O sana öyle bir iftira atar ki, o felaket senin hayatını alt üst eder.”

İbni Ebi Leyla (rh.)^[90] şöyle demiştir: “Ben kesinlikle arkadaşım ile cedel etmem! Çünkü onunla tartıştığım takdirde ya onu yalanlayacak veya kızdıracağım. (İkisi de mahzurludur).”

Şöyle denilmiştir: “Tartışan insanın vakar ve mürüvveti düşer; yalan söyleyen insanın inandırıcılığı gider; ahlakı kötü olanın da zararı önce kendine olur.”

Ebu Derda (r.a) şöyle demiştir: “Devamlı tartışan olmak günah bakımından sana yeter.”

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

تَكْفِيرُ كُلِّ لِحَاءِ رَكْعَتَانِ

“Her münakaşanın kefareti iki rekât namazdır.”^[91]

Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir: İlmî şu üç şey için öğrenme:

1. Halkla mücadele etmek için
2. Onunla böbürlenmek için
3. Riyakârlık yapmak için...

Üç şey için de ilmi bırakma:

1. İlmî öğrenmekten utanmak için
2. İlmî kıymetsiz saymak için
3. İlim yerine cahilliğe razı olmak için...

Hz. İsa (a.s) şöyle demiştir: “Kimin yalanı çoğalırsa, güzelliği silinir. Halkla münakaşa edenin ise mürüvveti düşer! Üzüntüsü çoğalanın bedeni hastalanır. Ahlakı kötü olanın da devamlı canı sıkılır ve huzursuz olur.”

Ömer b. Abdülaziz (r.a)’in kâtibi Meymun b. Mihran’a şöyle denildi: “Sen neden arkadaşına küsüp onu terk etmiyorsun?” Cevap olarak dedi ki: “Çünkü ben onunla ne düşmanlık ederim, ne de münakaşa.”

İtiraz etme ve münakaşa aleyhinde mevcut olan hadisler ve rivayetler sayılamayacak kadar çoktur. İtirazın tarifi şudur: İtiraz, başkasının konuşmasındaki bir eksikliği belirtmek suretiyle o konuşmaya yapılan herhangi bir müdahale demektir. Bu eksiklik ya lafızda, ya mânada veya konuşanın maksudında olur. İtirazı terk etmek, muhatabın konuşmasını

çirkin görmeyi ve konuşmasına yapılan itirazı terk etmekle olur. Bu bakımdan dinlediğin konuşma hak ise tasdik et, eğer batıl ve yalansa ve dinî emirlerle ilgili değilse sus. Başkasının konuşmasına itiraz etmek, bazen o konuşmanın lafzına yapılır. Yani gramer bakımından lafızdaki bir eksikliği belirtmekle olur veya lugat bakımından, Arapçası bakımından veya tertip bakımından olur. İtiraza sebep olan bu durum, bazen marifetteki kusurundan dolayı meydana çıkar. Bazen de dil yanılmasından ötürü sözüne itiraz edilir -durum ne olursa olsun, başkasının konuşmasındaki eksikliği belirtmenin bir faydası yoktur- veya mânası bakımından başkasının konuşmasına itiraz edilir, ‘Senin dediğin gibi değildir. Çünkü sen filan filan yönden bu konuşmada yanıldın’ denir.

Konuşmanın maksadından dolayı konuşmaya itiraz etmeye gelince; ‘Şu söz haktır, fakat senin bu sözden kastettiğin hak değildir. Senin maksadın bozuktur!’ demesi veya buna benzer sözler sarfetmesi gibi... İşte bu tür münakaşalar, eğer ilmi bir meselede cereyan ederse, bazen ona cedel ismi verilir ve kötüdür. Bir Müslüman’a farz olan susmaktır, inat etmek ve tenkit etmek değildir. İstifade etmek için sormaktır veya itiraz etmek şeklinde değil de itiraz etmede ince ve zarif davranmaktır.

İtiraz etmeye gelince; o başkasını susturmak, âciz bırakmak, konuşmasını tenkit suretiyle değerini düşürmek, kusurlu bulmak ve cahilliğini ispat etmekten ibarettir. Münakaşanın alameti, hakka dikkat çekerken karşıdakinin hoşuna gitmeyecek şekilde yapılmasıdır. Şöyle ki; muhatabın hatasını açıklar. Bunu da karşıdakinden üstün olduğunu ve muhatabının da değersiz ve eksik olduğunu açığa vurmak için yapar. Kişi, bu tür mücadeleden, sustuğu takdirde günahkâr olmayacağı her tür tartışmadan kaçınmakla kurtulabilir. İnsanı bu tür münakaşaya teşvik eden şey ise, ilmini ve faziletini göstermek suretiyle üstünlüğünü ispat etmek ile başkasının eksikliğini göstererek ona hücum etmek hevesidir. Bunların ikisi de nefsin gizli ve pek kuvvetli iki şehvetidir.

Faziletini göstermeye gelince; bu kendisini büyük gösterme nevindendir. Bu aklama ve tezkiye, kulda bulunan büyüklük davasının gereğidir. Oysa bu özellik rububiyet sıfatlarındandır. Başkasını eksik ve düşük göstermeye gelince, bu da yırtıcılık tabiatının gereğidir. Çünkü bu tabiat yırtmak, vurup kırmak ve eziyet etmek ister.

İşte bu iki sıfat kötü ve helak edicidir. Bu iki sıfatı itiraz ve münakaşa takviye etmektedir. Bu bakımdan İtiraz ve münakaşaya devam eden bir kimse, bu helak edici sıfatları takviye etmiş olur. Bu ise mekruhu ihlal

etmektir. Hatta -eğer içinde başkasına eziyet vermek varsa- günahın ta kendisidir. Oysa münakaşa, hiçbir zaman başkasını üzmekten uzak değildir. Öfkeyi kabartmaktan, kendisine itiraz edilen kişinin konuşmasını -ister hak, ister batıl olsun- mümkün olduğu kadar takviye etmeye teşvik etmekten uzak değildir. Kendisine itiraz edilen kişi aklına gelen her şey ile itiraz eden tenkit eder. Böylece iki tartışmacının arasında şiddet gittikçe kızışır. Tıpkı birbirine hırlayan iki köpeğin arasındaki sürtüşmenin kızışması gibi... Onların her biri diğerini ısırmaya fırsat kollar. Ceza bakımından daha büyük ve arkadaşını susturmak hususunda daha kuvvetli çıkışlara yeltenir.

Bunun tedavisi ise, kendi faziletini belirtmeye zorlayan, başkasını kusurlu ve eksik göstermeye iten yırtıcılık sıfatını kırmaktır. Nitekim bu, kibir, ucub -kendini beğenme- ve öfkenin kötülüğünü anlattığımız bahislerde gelecektir. Çünkü her hastalığın tedavisi, onun sebebini silmekle olur. İtiraz ile münakaşanın sebebi ise bizim söylediklerimizdir. Sonra ona devam etmek de onu insanoğlunda âdet ve tabiat haline getirir! Öyle ki, artık bu hastalık nefiste yerleşir. Bu hastalığa karşı sabretmek artık zorlaşır.

Ebu Hanife (rh.)^[92] **Davud et-Tai (rh.)**'ye^[93] şöyle sordu:

“Sen neden inzivaya çekilmeyi seçtin?”

Davud et-Tai : “Münakaşayı terketmek suretiyle nefsimle mücadele etmek için inzivayı seçtim.”

Ebu Hanife: “Meclise gel. Söylenilen sözü dinle. Konuşma.”

Davud et-Tai : “Ben bunu yaptım. Bana bundan daha güç gelen bir mücadele görmedim.”

Hakikat **Hz. Davud (a.s.)**'in^[94] dediği gibidir. Çünkü başkasının yanlışını gören bir kimsenin, o yanlış düzeltmeye veya belirtmeye gücü olduğu halde, orada sabretmesi cidden zordur ve bunun için de Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ مُحِقُّ بُنَى لَهُ يَتُّ فِي رَبْضِ الْجَنَّةِ

“Haklı olduğu halde tartışmayı terk edene cennetin en yüksek yerinde, haksız iken onu terk edene de cennetin ortasında bir köşk verilir.”^[95]

Çünkü böyle bir durumda tartışmayı terketmek, nefse çok ağır gelir ve bu ağırlık en fazla mezhepler ve inançlarda insana galebe çalar. Çünkü itiraz ve tartışma öyle bir tabiattır ki, kişi bundan dolayı kendisine bir sevap geleceğini zanneder ve hırsı daha da artar. O vakit tabiat ile ilahi nizam bu

hususla yardımcıdır. Oysa böyle sanması katıksız bir yanlışlıktır. Oysa insana ehl-i kible hakkında dilini tutması daha uygun düşer. Ne zaman bir bid'atçıyı görürse ona yalnız bir yerde münakaşa yoluyla değil, nasihat yoluyla ve uygun bir dille söylemelidir. Çünkü münakaşa, karşısındaki insanın hayaline 'adamın söylediği şey, beni şaşırtmak için bir hiledir' fikrini getirebilir ve bid'atçı sanır ki, 'bu bir sanattır. Benim mezhebimin ehlinden olan mücadeleler de bu sanatın benzerlerini eğer isterlerse yapmaya güç yetirebilirler.'

Böylece bid'at, münakaşa yüzünden onun kalbinde devam eder ve kuvvetlenir. Ne zaman bid'atçıya nasihat etmenin fayda vermeyeceğini bilirse, o vakit bid'atçıyı terk edip, kendi nefsiyle meşgul olmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

رَحِمَ اللَّهُ مَنْ كَفَّ لِسَانَهُ عَنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ ، إِلَّا بِأَحْسَنَ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ

“Ehl-i kible hakkında dilini tutan bir kimseye Allah merhamet etsin. Ancak bildiğini en güzel bir şekilde (söyleyebilir).”^[96]

Hişam b. Urve der ki: 'Hz. Peygamber [s.a.v] bu hadisi yedi defa tekrar etti.'

Kim bir müddet mücadeleyi âdet edinirse ve halk da onu överse ve bundan dolayı nefsinin aziz olduğunu ve halk tarafından kabul edildiğini görürse, o kimsede bu helak edici sıfatlar kuvvet bulur ve öfke, kibir, riya, makam sevgisi ve faziletten dolayı aziz olmak gibi kötü sıfatlar kendisinde toplandığı zaman onlardan kurtulmaya gücü yetmez. Bu sıfatlarla teker teker mücadele etmek bile güç olduğu halde acaba tümüyle birden nasıl mücadele edilebilir?

^[78] Buhari, Edebü'l-Müfred, nr. 394; Tirmizi, Birr, 58.

^[79] Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid 704; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, 7659

^[80] Tirmizi, Birr, 58; Ebu Davud, Edeb 8; İbni Mace, Mukaddime 7; Nesai, Edeb 6, 21-15

^[81] Beyhaki, Sünenü'l-Kübra, 19161; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, 19050.

^[82] İbn Mace, Mukaddime, 27; Tirmizi: Bu hadis hasen sahihtir. Tefsir, 3253.

[83] Müsned, İmam Ahmed b. Hanbel 8428; Taberanî, Mu'cemü'l-Evsat, 5245

[84] Beyhakî, Şuabu'l-İman, 2518.

[85] **Abdullah b. Zübeyr (r.a):** Ashab-ı kiramdandır. Aşere-i mübeşşereden olan Zübeyr b. Avvam'ın oğludur. Nesebi Abdullah b. Zübeyr b. Avvam b. Huveylid b. Esed b. Abdi'l-uzza b. Kusay el-Kureyşi, el-Esedî'dir. Annesi Hz. Ebu Bekir-i Sıddık'ın kızı Esmâ'dır. Teyzesi, müminlerin annesi Aişe-i Sıddika'dır.

[86] **Müslim b. Yesar (rh.):** Tâbiinin büyük fakihlerindendir. Çok ibadet eden, dünyaya düşkün olmayan, kıldığı namazlardan büyük lezzet alan bir âlimdi.

[87] **İmam Malik (rh.):** Cennet ile müjdelenmiş olan Ehl-i Sünnet vel-Cemaat'ın dört büyük mezhebinden biri olan Maliki mezhebinin reisidir. Adı, Malik b. Enes'tir. 90 (M. 709) senesinde Medine'de doğdu. 179 (M. 795)'de yine Medine'de vefat etti.

[88] **Bilal b. Sa'd (rh.):** Tâbiinden âlim, vaiz, kâri (Kur'an-ı Kerim hafızı) bir zattır. İsmi Bilal b. Sa'd b. Temim el-Eş'ari'dir, künyesi Ebu Amr'dır.

[89] **Süfyan es-Sevri (rh.):** İslâm âlimlerinin büyüklerindendir. Süfyan b. Said b. Mesruk el-Kûfi'nin künyesi, Ebu Muhammed veya Ebu Abdullah'tır. 95 (M. 715) senesinde Kûfe'de doğdu, 161 (M. 778)'de Basra'da vefat etti.

[90] **İbni Ebi Leyla (rh.):** Ebu Abdurrahman Muhammed b. Abdirrahman b. Ebi Leyla el-Ensari el-Kûfi {ö. 148/765) Kûfe kadısı, mutlak müçtehit, muhaddis.

[91] Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 7651; İbni Asakir 14 / 308 / 1

[92] **Ebu Hanife (rh.):** Asıl adı Numan'dır. 80 (M. 699) senesinde Kûfe'de doğup, 150 [M.767]'de Bağdat'ta şehit edildi. İmam Âzam (büyük İmam) lâkabıyla bilinen Ebû Hanife, fıkıhta Hanefi mezhebinin imamıdır.

[93] **Davud et-Tai (rh.):** İmam-ı A'zam Ebu Hanife'nin ileri gelen talebelerindendir. İsmi, Ebu Süleyman Davud b. Nasır-i Kûfi'dir. Takva sahiplerinin büyüklerinden, kanaat ehli olup, zahitlerin en meşhurlarındandır.

[94] **Hz.Davud (a.s):** İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Hem peygamber, hem sultan, yani hükümdardı.

[95] Tirmizi, Birr, 58; Ebu Davud, Edeb, 8; İbni Mace, Mukaddime, 7; Nesai, Edeb, 6, 21-15

[96] İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan, 135

İbni Ebi Leyla (rh.) şöyle demiştir: “Ben kesinlikle arkadaşımınla cedel etmem! Çünkü onunla tartıştığım takdirde ya onu yalanlayacak veya kızdıracağım. (İkisi de mahzurludur).”

Abdullah b. Zübeyr (r.a) şöyle dedi: “Halkla Kur'an ile tartışma! Çünkü sen onlara güç yetiremezsin, fakat sünnet-i seniye ile onlara karşı çık!”

“Haklı da olsa kul, cedeli bırakmadıkça iman hakikatini kemale erdiremez.”

Hakikat **Hz. Davud (a.s.)**'ın dediği gibidir. Çünkü başkasının yanlışını gören bir kimsenin, o yanlış düzeltmeye veya belirtmeye gücü olduğu halde, orada sabretmesi cidden zordur ve bunun için de Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

İmam Malik (rh.) şöyle demiştir:

“Haklı olduğu halde tartışmayı terk edene cennetin en yüksek yerinde, haksız iken onu terk edene de cennetin ortasında bir köşk verilir.”

Ebu Hanife (rh.)Davud et-Tai (rh.)'ye şöyle sordu:

Ebu Hanife (rh.)Davud et-Tai (rh.)'ye şöyle sordu:

Hz.Davud (a.s): İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Hem peygamber, hem sultan, yani hükümdardı.

Tirmizi, Birr, 58; Ebu Davud, Edeb, 8; İbni Mace, Mukaddime, 7; Nesai, Edeb, 6, 21-15

İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan, 135

“Ehl-i kible hakkında dilini tutan bir kimseye Allah merhamet etsin. Ancak bildiğini en güzel bir şekilde (söyleyebilir).”

Süfyan es-Sevri (rh.): İslâm âlimlerinin büyüklerindendir. Süfyan b. Said b. Mesruk el-Kûfi'nin künyesi, Ebu Muhammed veya Ebu Abdullah'tır. 95 (M. 715) senesinde Kûfe'de doğdu, 161 (M. 778)'de Basra'da vefat etti.

İbni Ebi Leyla (rh.): Ebu Abdurrahman Muhammed b. Abdirrahman b. Ebi Leyla el-Ensari el-Kûfi {ö. 148/765) Kûfe kadısı, mutlak müçtehit, muhaddis.

Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 7651; İbni Asakir 14 / 308 / 1

Ebu Hanife (rh.): Asıl adı Numan'dır. 80 (M. 699) senesinde Kûfe'de doğup, 150 [M.767]'de Bağdat'ta şehit edildi. İmam Âzam (büyük İmam) lâkabıyla bilinen Ebû Hanife, fıkıhta Hanefi mezhebinin imamıdır.

Davud et-Tai (rh.): İmam-ı A'zam Ebu Hanife'nin ileri gelen talebelerindendir. İsmi, Ebu Süleyman Davud b. Nasır-i Kûfi'dir. Takva sahiplerinin büyüklerinden, kanaat ehli olup, zahitlerin en meşhurlarındandır.

Beyhakî, Şuabu'l-İman, 2518.

Abdullah b. Zübeyr (r.a): Ashab-ı kiramdandır. Aşere-i mübeşşereden olan Zübeyr b. Avvam'ın oğludur. Nesebi Abdullah b. Zübeyr b. Avvam b. Huveylid b. Esed b. Abdi'l-uzza b. Kusay el-Kureyşi, el-Esedî'dir. Annesi Hz. Ebu Bekir-i Sıddik'in kızı Esma'dır. Teyzesi, müminlerin annesi Aişe-i Sıddika'dır.

Müslim b. Yesar (rh.): Tâbiinin büyük fakihlerindendir. Çok ibadet eden, dünyaya düşkün olmayan, kıldığı namazlardan büyük lezzet alan bir âlimdi.

İmam Malik (rh.): Cennet ile müjdelenmiş olan Ehl-i Sünnet vel-Cemaat'ın dört büyük mezhebinden biri olan Maliki mezhebinin reisidir. Adı, Malik b. Enes'tir. 90 (M. 709) senesinde Medine'de doğdu. 179 (M. 795)'de yine Medine'de vefat etti.

Bilal b. Sa'd (rh.): Tâbiinden âlim, vaiz, kâri (Kur'an-ı Kerim hafızı) bir zattır. İsmi Bilal b. Sa'd b. Temim el-Eş'arî'dir, künyesi Ebu Amr'dır.

Buhari, Edebü'l-Müfred, nr. 394; Tirmizi, Birr, 58.

Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid 704; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, 7659

Tirmizi, Birr, 58; Ebu Davud, Edeb 8; İbni Mace, Mukaddime 7; Nesai, Edeb 6, 21-15

Beyhaki, Sünenü'l-Kübra, 19161; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, 19050.

İbn Mace, Mukaddime, 27; Tirmizi: Bu hadis hasen sahihtir. Tefsir, 3253.

Müsned, İmam Ahmed b. Hanbel 8428; Taberanî, Mu'cemü'l-Evsat, 5245

“Hidayet üzere olduktan sonra sapkınlığa düşen bir topluluğa ancak kavga ve çekişmek verilir.”

Süfyan es-Sevri (rh.) şöyle demiştir: “Eğer kardeşim bir nar hakkında ‘o tatlıdır’ dese, ben de ‘hayır, ekşidir’ desem mutlaka gidip beni sultana şikâyet eder!”

Müslim b. Yesar (rh.) şöyle demiştir: “Tartışmadan kaçınınız! Zira o an, âlimin cahilleştiği andır. O saatte şeytan, âlimin sürçmesini bekler!”

“Tartışmayı bırakın. Çünkü tartışmak fayda sağlamaz, fitnesinden de emin olunmaz.”

6- Haklı olduğu halde münakaşayı bırakmak.”

“Haklı olduğu halde tartışmayı terk edene cennetin en yüksek yerinde, haksız iken onu terk edene de cennetin ortasında bir köşk verilir.”

“Allah Teâlâ’nın putlara tapmaktan ve içki içmekten sonra bana yasakladığı şey, tartışmaktır.”

“Her münakaşanın kefareti iki rekât namazdır.”

Bilal b. Sa’d (rh.) şöyle demiştir: “Bir kimse inatçı, tartışmacı ve kendi fikriyle övünen biri ise onun helak ve hasarı tamamlanmış demektir.”

“Din kardeşinle tartışma, onunla alay etme ve ona yerine getirmeyeceğin sözü verme!”

BEŞİNCİSİ HUSUMET (DÜŞMANLIK) BESLEMEK

Düşmanlık da kötüdür. Düşmanlık, münakaşa ve itirazdan daha ileridir. **Mira** başkasının konuşmasındaki bir eksikliği belirtmek suretiyle itiraz etmektir. Bu itirazda muhatabına hakaret, aşağılamak, kendi aklının üstünlüğü ile fikrinin kuvvetini göstermekten başka münakaşacının hiçbir gayesi yoktur. **Cidal**, mezhebini belirtmek ve yerleştirmek için yapılan münakaşadır. **Husumet** ise, bir mal veya hak iddiası ile alakalı sözünde ısrar ve inat ederek düşmanlık etmektir. Bu ısrar ve inat bazen başlangıçta olur, bazen de karşısındakinin tavır ve davranışından kaynaklanır. **Mira** ise, bir konuşmaya yapılan itirazdan ibarettir. Hz. Aişe (r.anha) Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle dediğini naklediyor:

إِنَّ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدُ الْخَصْمُ

“Allah nezdinde erkeklerin en sevimsizi husumette ısrar edenidir.”^[97]
Ebu Hüreyre (r.a) Hz. Peygamberden [s.a.v] şöyle rivayet ediyor:

مَنْ جَادَلَ فِي خُصُومَةٍ بغيرِ عِلْمٍ ، لَمْ يَزَلْ فِي سَخَطِ اللَّهِ
حَتَّى يَنْزِعَ

“Kim ilimsiz olarak bir husumette mücadele ederse, o mücadeleden vazgeçinceye kadar Allah’ın öfkesine maruz kalır.”^[98]

Seleften biri şöyle demiştir: “Husumetten sakın! Çünkü husumet, dini mahveder.”

Deniliyor ki: “Muttaki bir kimse, din hususunda hiçbir zaman husumet etmez.”

İbn Kuteybe (rh.)^[99] şöyle anlatıyor: “Bişr b. Abdullah yanımdan geçti ve bana şöyle sordu: “Neden burada oturuyorsun?”

Ben: “Benimle bir amcazadem arasında bir dava var, onun için bekliyorum.”

Bişr b. Abdullah: “Senin babanın bana iyiliği vardır. Ben de buna karşılık sana iyilik etmek isterim. Allah’a yemin ederim ki, ben husumetten daha fazla kalbi meşgul eden, huzuru bozan ve dini kökünden söken başka bir şey görmedim.”

İbn Kuteybe diyor ki: Bu söz üzerine gitmek için ayağa kalktım. Hasmım bana dedi ki:

“Ne yapacaksın?”

Ben: “Seninle artık muhakeme olmayacağım.”

Hasmım: “Sen benim haklı olduğumu anladın da ondan mı vazgeçtin?”

Ben: “Hayır! Öyle olduğu için değil, fakat ben nefsimi ikram olarak vazgeçiyorum.”

Bunun üzerine hasmım, “Ben de senden bir şey istemiyorum, senin olsun” dedi.

Soru: Bir kimse haksızlığa uğradığı zaman, hakkını aramak ve korumak için elbette dava etmesi gerekir. Bu bakımdan bu kimsenin hükmü ne olur ve bu kimsenin husumeti nasıl kötü olabilir?

Cevap: Bu kötüleme, batıl yolda ve ilimsiz husumet edenleri kapsamaktadır. Kadı’nın vekili gibi... Çünkü kadı vekili, meseleyi bilmeden ve hakkın hangi tarafta olduğunu öğrenmeden önce -hangi tarafın olursa olsun- bir tarafın vekili olur ve ilimsiz onu savunur. Aynı zamanda bu kötüleme, hakkını arayıp ihtiyaç kadarıyla yetinmeyen, husumette ısrar ve inat gösteren, bu ısrar ve inadı eziyet vermek için yapan kimseleri de kapsar. Bu hüküm, eziyet veren sözleri, delil olmadığı ve hakkın açığa çıkmasında bir yarar sağlamadığı halde söyleyen kimseleri de kapsar. Rakibini mağlup etmek ve kırmak için sadece inattan dolayı husumete yeltenen ve aynı zamanda mahkemelik olan malı çoğu zaman hor görüp de iltifat etmeyen bir kimse de buna dâhildir. Halkın arasında bazı kimseler vardır ki, açıkça şöyle söyler: ‘Benim maksadım hasmımın inadı ve onun mürüvvetinin kırılmasıdır. Eğer ben ondan bu malı alıp kuyuya atsam bile önemi yoktur.’

İşte böyle diyen bir kimsenin maksadı inatçılıktır, husumette ısrar etmektir. Bu ise, gerçekten kötü bir şeydir.

İsrar, gereğinden fazla inat ve eziyet maksadı olmaksızın sadece şer’i yoldan delil getiren mazluma gelince; onun yaptığı haram değildir. Fakat en güzeli husumeti -mümkün olduğu kadar- terk etmektir. Çünkü husumette dili zapt etmek ve normale döndürmek zordur. Husumet, göğsü alevlendirir, öfkeyi kabartır. Öfke harekete geçtiği zaman husumet konusu olan şey

unutulur. İki hasmın arasında ancak kin ve nefret kalır. Hatta onların her birisi diğerinin kötülüğüne sevinir. Sevindiğine de üzülür ve biri diğerinin aleyhinde dilini alabildiğine serbest kullanır. Bu bakımdan kim husumete başlarsa, bütün bu sakıncalara kendisini maruz bırakmış olur. Husumetin en hafifinde, kalbin karışması söz konusudur. Hatta namazın içinde bile hasmını mağlup etmenin yollarını araştırır. Bu bakımdan iş vacip olan hududunda kalmaz. O halde husumet her şerrin başlangıcıdır. İtiraz ve münakaşa da böyledir. Bu bakımdan zaruret olmaksızın husumet kapısını açmamak daha uygundur. Zaruret anında ise, dilini ve kalbini hasmının sürçmelerini takip etmekten tutması uygundur. Bu ise gerçekten zor bir şeydir. Bu bakımdan husumetinde sadece gerekli olan miktarla yetinen bir kimse, günahattan uzak kalmıştır. Böyle bir kimsenin husumeti kötülenmez. Ancak böyle bir kimse husumet ettiği şey hakkında husumet etmekten uzaktır. Çünkü yanında kendisine yetecek delil vardır. Bu bakımdan bu şekilde husumet yapan bir kimse daha iyiyi terk etmiş olur, fakat günahkâr olmaz.

Husumette insanın elinden giden faydanın en azı, güzel konuşmak ve güzel konuşma hakkında vaat edilen sevaptır; zira güzel konuşmanın en az derecesi muvafakatini göstermektir. Konuşmayı tenkit etmek ve kısacası; muhatabı cahillikle itham etmek veya yalanlamak olan itiraz etmekten daha sert bir şey yoktur. Çünkü mücadeleye girişen itiraza tutulan veyahut da husumet eden bir kimse, karşısındaki insanı ya cahillikle itham eder veya yalanlar, böylece güzel konuşma elden kaçır. Oysa Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

يُوجِبُ لِي الْجَنَّةَ ، طِيبُ الْكَلَامِ ، وَبَذْلُ السَّلَامِ ،
وَإِطْعَامُ الطَّعَامِ

“Güzel konuşma, selamı yayma ve yemek yedirme, cenneti size vacip kılar.”^[100]

Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur:

وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا

“İnsanlara güzel söz söyleyiniz.”^[101]

İbn Abbas (r.a)^[102] şöyle demiştir: Allah’ın kullarından sana selam veren kimse, Mecusi olsa bile onun selamının karşılığını ver. Çünkü Allah Teâlâ

şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا

“Bir selamla selamlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeliyle selam verin yahut verilen selamı aynen iade edin!”^[103]

Yine İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: “Eğer Firavun bana hayrı söylemiş olsa, muhakkak ben de onun gibisini ona söyledim.”

Hiz. Enes (r.a), Hiz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle dediğini nakleder:

إِنَّ فِي الْجَنَّةِ غُرَفًا يُرَى ظَاهِرُهَا مِنْ بَاطِنِهَا، وَبَاطِنُهَا مِنْ ظَاهِرِهَا، أَعَدَّهَا اللَّهُ لِمَنْ أَطْعَمَ الطَّعَامَ، وَأَلَانَ الْكَلَامَ، وَتَابَعَ الصِّيَامَ، وَصَلَّى وَالنَّاسُ نِيَامَ

“Cennette bir kısım köşkler vardır. Onların dışı içinden, içi de dışından görünür. Allah o köşkleri yemek yedirenler ve yumuşak konuşanlar için hazırlamıştır.”^[104]

Rivayet ediliyor ki; Hiz. İsa (a.s)’ın yanından bir domuz geçti. Hiz. İsa (a.s) domuza ‘Selametle geç!’ dedi. Bunun üzerine Hiz. İsa (a.s)’a, ‘Sen domuza nasıl böyle diyorsun?’ dediler. Hiz. İsa (a.s) cevap olarak, ‘Dilimi kötü söze alıştırmak istemiyorum’ dedi.

Hiz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ

“Güzel söz, sadakadır.”^[105]

اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ

“Bir hurmanın yarısı ile de olsa ateşten korununuz. Eğer hurmanın yarısını bulamazsanız güzel bir söz ile korununuz.”^[106]

Hiz. Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Hayır yapmak kolay bir şeydir. Çünkü güler yüzlülük ve yumuşak konuşmak da hayır yapmaktır.”

Hikmet sahiplerinden birisi şöyle demiştir: “Yumuşak konuşmak, kararlaştırmış kinleri yıkar.”

Yine hikmet sahipleri şöyle demiştir: “Rabbini öfkelenlendirmeyen ve arkadaşını razı eden konuşmada cimrilik yapma! Çünkü rabbinin o konuşmadan dolayı sana iyilik yapanların sevabını ihsan etmesi umulur.”

İşte bütün bunlar güzel konuşmanın fazileti hakkında nakledilmiştir. Husumet, itiraz, münakaşa ve inatçılık bunun tam zıddıdır. Çünkü bunlar göğsü alevlendiren, öfkeyi kabartan, yaşayışı bulandıran, kalbe eziyet veren, ürkütücü ve iğrenç konuşmadır. Allah Teâlâ (c.c)’dan, minnet ve keremine sığınarak güzel tevfikini bize yoldaş etmesini dileriz.

[97] Buhari, Ahkâm 2277; Müslim İlim 4821.

[98] İbni Ebi’-d-Dünya, Gıybet ve Nemime14-151

[99] **İbn Kuteybe (rh.)**: Hadis ve Hanefi fıkıh âlimi. 182 (M. 798) yılında Basra’da doğan Bekkâr İbni Kuteybe, 270 (M. 884) yılında Mısır’da vefat etti.

[100] Sahih-i İbn Hibban, 495-509; Taberi, Mu’cemü’l-Kebir, 17950-17951.

[101] Bakara 2/83

[102] **İbn Abbas (r.a)**: Ashab-ı kiramın meşhurlarındandır. Tefsir, hadis, fıkıh ilimlerinde ve diğer ilimlerde büyük âlimdir. İsmi Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib b. Haşim b. Abdi Menaf el-Kureyşi, el-Haşimi’dir. Babası Peygamber [s.a.v]’in amcası Hz. Abbas’tır.

[103] Nisa, 4/86.

[104] İbni Huzeyme. Sahih 2137; Taberi, Mu’cemü’l-Kebir, 3466- 3467

[105] Buhari, Edeb 5677-6025

[106] Müslim, Zekât 1693- 1695; İbn Hanbel Müsned 17878; Sahih İbni Hibban, Namaz 2874.

“İnsanlara güzel söz söyleyiniz.”

“Bir hurmanın yarısı ile de olsa ateşten korununuz. Eğer hurmanın yarısını bulamazsanız güzel bir söz ile korununuz.”

Müslim, Zekât 1693- 1695; İbn Hanbel Müsned 17878; Sahih İbni Hibban, Namaz 2874.

İbni Huzeyme. Sahih 2137; Taberi, Mu’cemü’l-Kebir, 3466- 3467

Buhari, Edeb 5677-6025

Nisa, 4/86.

“Cennette bir kısım köşkler vardır. Onların dışı içinden, içi de dışından görünür. Allah o köşklere yemek yedirenler ve yumuşak konuşanlar için hazırlamıştır.”

“Bir selamla selamlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeliyle selam verin yahut verilen selamı aynen iade edin!”

İbn Kuteybe (rh.) şöyle anlatıyor: “Bişr b. Abdullah yanımdan geçti ve bana şöyle sordu: “Neden burada oturuyorsun?”

Buhari, Ahkâm 2277; Müslim İlim 4821.

İbn Abbas (r.a): Ashab-ı kiramın meşhurlarındandır. Tefsir, hadis, fıkıh ilimlerinde ve diğer ilimlerde büyük âlimdir. İsmi Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib b. Haşim b. Abdi Menaf el-Kureyşi, el-Haşimi'dir. Babası Peygamber [s.a.v]'in amcası Hz. Abbas'tır.

Sahih-i İbn Hibban, 495-509; Taberi, Mu'cemü'l-Kebir, 17950- 17951.

Bakara 2/83

İbni Ebi'd-Dünya, Gıybet ve Nemime14-151

İbn Kuteybe (rh.): Hadis ve Hanefi fıkıh âlimi. 182 (M. 798) yılında Basra'da doğan Bekkâr İbni Kuteybe, 270 (M. 884) yılında Mısır'da vefat etti.

“Güzel söz, sadakadır.”

İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: Allah'ın kullarından sana selam veren kimse, Mecusi olsa bile onun selamının karşılığını ver. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Güzel konuşma, selamı yayma ve yemek yedirme, cenneti size vacip kılar.”

“Allah nezdinde erkeklerin en sevimsizi husumette ısrar edenidir.”

“Kim ilimsiz olarak bir husumette mücadele ederse, o mücadeleden vazgeçinceye kadar Allah'ın öfkesine maruz kalır.”

ALTINCISI KONUŞMAYI GÖSTERİŞLİ YAPMAK

Sözü, mânayı bozacak veya anlaşılmaz hale getirecek derecede edebi sanatlarla süslemek, girişler yapmak, hüner göstermeye çalışmak doğru değildir. Çünkü sözde esas olan doğru ve kolay anlaşılması ve tabii bir üslupla ifade edilmesidir. Sözü süslemesine fazla ağırlık verilmesi halinde mânanın bundan zarar görmesi kaçınılmazdır. Ve bu hal, kabiliyetin tabii bir tezahürü değil de kendini zorlamanın sonucu ise daha da çirkin ve münasebetsizdir. Buna gösterişli söz söylemek (tekellüf) denir.

Tekellüf, insanın kendini gerekli olmayan bir işe zorlaması demektir. Allah Teâlâ (c.c), Peygamberimiz [s.a.v]’e şunu söylemesini emretmiştir:

وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ

“Ben tekellüf edenlerden değilim.”^[107]

Hiz. Peygamber [s.a.v] onun hakkında şöyle buyurmuştur:

أَنَا وَالْأَتَقِيَاءُ مِنْ أُمَّتِي بَرِيئُونَ مِنَ التَّكْلِيفِ

“Ben ve ümmetimin muttaki kısmı tekellüften uzağız.”^[108]

وَإِنْ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ، وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي فِي الْآخِرَةِ: مَسَاوِيكُمْ
أَخْلَاقًا: الثَّرَثَارُونَ الْمُتَفَيِّهُونَ الْمُتَشَدِّقُونَ

“Benim için en sevimsiz ve meclisimden en uzak olanınız, ağzını eğip-bükerek edebiyat yapmak için kendini zorlayanlardır.”^[109]

Hiz. Fatıma (r.anha)^[110]Hiz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle buyurduğunu rivayet eder:

شَرَارُ أُمَّتِي الَّذِينَ غَدُّوا بِالنَّعِيمِ ، الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَلْوَانَ الطَّعَامِ ،
وَيَلْبَسُونَ أَلْوَانَ الثِّيَابِ ، وَيَتَشَدَّقُونَ فِي الْكَلَامِ

“Ümmetimin şerlileri o kimselerdir ki, bol nimetlerle gıdalanıp, yemeklerin her çeşidini yerler, elbiselerin her rengini giyerler ve ağızlarını eğip-bükerek konuşurlar.”^[111]

أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ. ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

“Dikkat edin; derin söze dalıp gereksiz yere sözü uzatanlar helak olmuşlardır.”^[112]

Bu sözü üç defa tekrar etti. Hadis-i şerifte geçen tanattu kelimesi “derinleşme ve ardına kadar dalmak” demektir.

Hız. Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Çene çatlatarak deve kükremesi gibi konuşmak şeytandandır.”

Amr b. Sa’d (r.a)^[113], babası Sa’d’a gelerek bir ihtiyacını istedi. Bu münasebetle ihtiyacını istemezden önce bir konuşma yaptı. Sa’d kendisine dedi ki: Ben hiçbir zaman senin ihtiyacından bugün uzak olduğum kadar uzak olmadım. Ben Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle dediğini duydum:

يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَتَخَلَّلُونَ فِيهِ الْكَلَامَ بِالسِّتِّهِمْ، كَمَا
تَتَخَلَّلُ الْبَقَرُ الْكَلَاءَ بِالسِّتِّهَا

“Öyle bir zaman gelecek ki sığırların dilleriyle ot geveledikleri gibi insanlar da konuşmayı o şekilde geveleyeceklerdir.”^[114]

Sa’d, oğlu Amr tarafından zoraki bir şekilde süslendirilmiş ve takdim edilmiş konuşmayı hoş karşılamadı. Bu da dilin felaketlerindendir. Evet! Zorla yapılan her abartılı söz dilin afetine dâhil olur. Alışılmışın sınırını aşan, etkileyici fesahat da böyledir. Konuşmalarda zoraki bir şekilde yapılan abartılar da böyledir. Çünkü Hz. Peygamber [s.a.v] bir cenin hakkında diyet ve kan bedeline hükmederken cinayet işleyenin kavminden biri “İçmemiş, yememiş, bağırmanın ve kendisinden ses çıkmamış bir kimsenin diyetini biz nasıl veririz? Oysa böyle bir kimsenin kanı hederdir ve boşa gider” dedi. Bu abartılı ve çirkin sözü dinleyen Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

“Bedevilerin, abartılı söz yapması gibi, abartılı söz mü yapıyorsunuz?”^[115]

Onların bu şekilde abartı ve kafiye yapmalarını çirkin gördü. Çünkü onların bu konuşmalarında zorlamanın eseri apaçıktı. Her şeyde maksadını ifade etmekle yetinmek uygundur. Konuşmanın maksadı, gayeyi muhataba anlatmaktır. Onun ötesinde kalan, kötülenmiş zorlamadır. Hitabetin lafızlarını güzelleştirmek, bu kötülenmiş kısma dâhil olmaz. Aşırıya kaçmaksızın ve garip kelimeler kullanmaksızın hatırlatma da bu kısma dâhil değildir. Çünkü hitabet ve hatırlatmadan gaye; kalpleri harekete geçirmek, teşvik etmek, gönülleri yumuşatmaktır. Lafzın zarif oluşunun burada büyük bir tesiri vardır. Bu bakımdan güzel sözler, hitabet ve nasihate uygundur. İhtiyaçların belirtilmesi ve işlerin kolaylaştırılması için yapılan konuşmalara gelince; bu tür konuşmalarda abartılı sözler kullanmak, ağız boşluğunu doldurarak sesli konuşmak uygun değildir ve böyle yapmakla uğraşmak, kötülenmiş bir zorlamadır. İnsanı buna sevk eden şey riya, arkadaşlarının arasında belagat ve fesahatiyle meşhur olduğunu ispat etmekten başka bir şey değildir. Bütün bunlar kötüdür. Allah (c.c)’ın dini bunları çirkin görür ve insanı bunlardan sakındırır.

[107] Sad, 38/86

[108] Şevkânî, Fevaid Mecmua, 186- 187

[109] Buhari, Edeb 5688; Tirmizi, Birr, 2018; İbn Hanbel Müsned 27052

[110] **Hz. Fatıma (r.anha):** Resulüllah’ın [s.a.v] Hz. Haticetü’l-Kübra’dan olan dört kızından en çok sevdiği. Hicretten 13 yıl evvel Mekke’de doğdu. Hicretin ikinci yılında Hz. Ali ile evlendirildi. O zaman Hz. Ali yirmi beş, Hz. Fatıma da on beş yaşına gelmiş idi. Resulüllah’ın [s.a.v], soyu yalnız Hz. Fatıma’dan olan Hz. Hasan ve Hüseyin’le devam etti.

[111] Beyhakî, Şuabü’l-ıman, 5248; İbn Asakir, Tarihu Dımaşk 27796; İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 148.

[112] Müslim, İlim 4829; İbn Hanbel, Müsned 3655

[113] **Amr b. Sa’d (r.a):** Ashab-ı kiramın büyüklerindendir. Tahminen M. 574 yıllarında Mekke-i Mükerrede doğdu. 43 (M. 663) yılında, doksan yaşlarında Mısır’da vefat etmiştir.

[114] İbn Hanbel, Müsned 1455; İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 147

[115] Müslim. Kısas 3192- 3193.

Amr b. Sa'd (r.a): Ashab-ı kiramın büyüklerindendir. Tahminen M. 574 yıllarında Mekke-i Mükerrreme'de doğdu. 43 (M. 663) yılında, doksan yaşlarında Mısır'da vefat etmiştir.

Müslim, İlim 4829; İbn Hanbel, Müsned 3655

Müslim. Kısas 3192- 3193.

İbn Hanbel, Müsned 1455; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 147

Hız. Fatıma (r.anha): Resulüllah'ın [s.a.v] Hz. Haticetü'l-Kübra'dan olan dört kızından en çok sevdiği. Hicretten 13 yıl evvel Mekke'de doğdu. Hicretin ikinci yılında Hz. Ali ile evlendirildi. O zaman Hz. Ali yirmi beş, Hz. Fatıma da on beş yaşına gelmiş idi. Resulüllah'ın [s.a.v], soyu yalnız Hz. Fatıma'dan olan Hz. Hasan ve Hüseyin'le devam etti.

Buhari, Edeb 5688; Tirmizi, Birr, 2018; İbn Hanbel Müsned 27052

Beyhakî, Şuabü'l-ıman, 5248; İbn Asakir, Tarihu Dımaşk 27796; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 148.

Şevkânî, Fevaid Mecmua, 186- 187

Sad, 38/86

“Öyle bir zaman gelecek ki sığırların dilleriyle ot geveledikleri gibi insanlar da konuşmayı o şekilde geveleyeceklerdir.”

Hız. Fatıma (r.anha)Hz. Peygamber [s.a.v]'in şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Ben tekellüf edenlerden değilim.”

“Benim için en sevimsiz ve meclisimden en uzak olanınız, ağzını eğip-bükerek edebiyat yapmak için kendini zorlayanlardır.”

Amr b. Sa'd (r.a), babası Sa'd'a gelerek bir ihtiyacını istedi. Bu münasebetle ihtiyacını istemezden önce bir konuşma yaptı. Sa'd kendisine dedi ki: Ben hiçbir zaman senin ihtiyacından bugün uzak olduğum kadar uzak olmadım. Ben Hz. Peygamber [s.a.v]'in şöyle dediğini duydum:

“Ümmetimin şerlileri o kimselerdir ki, bol nimetlerle gıdalanıp, yemeklerin her çeşidini yerler, elbiselerin her rengini giyerler ve ağızlarını eğip-bükerek konuşurlar.”

“Bedevilerin, abartılı söz yapması gibi, abartılı söz mü yapıyorsunuz?”

“Dikkat edin; derin söze dalıp gereksiz yere sözü uzatanlar helak olmuşlardır.”

“Ben ve ümmetimin muttaki kısmı tekellüften uzağız.”

YEDİNCİSİ ÇİRKİN SÖZLER SÖYLEMEK

Çirkin konuşmak, cinsiyetle ilgili mahrem ve ayıp şeyleri konuşmak veya bunlarla sövmektir. Buna ağız bozmak da denir. Çirkin, fuhuş konuşmanın iki sebebi vardır. Birincisi, fasık kimselerle sohbet ve ülfet etmektir. Çünkü fasıklar sıkça çirkin konuşurlar, ayıp kelimeleri söylerler ve sövüp sayarlar. Dinlemek yoluyla bu pis huy onlardan temiz insana da bulaşır, ikincisi ise, kişinin ruh ve karakterinin bozukluğu ve cıvıklığıdır. Ancak irade göstermek ve gerekli önlemleri almak suretiyle bu kötü huydan kurtulmak mümkündür.

Hız. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِيَّاكُمْ وَالْفُحْشَ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفُحْشَ وَلَا التَّفَحُّشَ

“Çirkin konuşmaktan sakının. Çünkü Allah Teâlâ ne çirkin konuşmayı ve ne de başkasına işittirmek için fahiş konuşmaya zorlanmayı sevmez.”^[116]

Hız. Peygamber [s.a.v] Bedir’de öldürülen müşriklere küfretmeyi yasaklayarak şöyle buyurmuştur:

لَا تَسُبُّوا هَؤُلَاءِ ، فَإِنَّهُ لَا يَخْلُصُ إِلَيْهِمْ شَيْءٌ مِمَّا تَقُولُونَ
وَتُؤْذُونَ الْأَحْيَاءَ ، أَلَا إِنَّ الْبِدَاءَ لَوُؤْمٌ

“Onlara sövmeyin. Çünkü söylediklerinizden onlara herhangi bir şey gitmez. Fakat dirileri (onların akrabalarını) üzmüş olursunuz. İyi bilin ki çirkin ve kötü konuşmak bayağılıktır.”^[117]

لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ وَلَا اللَّعَّانِ وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبَذِيئِ

“Mümin kimse; ayıpları söyleyen, lanet eden, fuhuş konuşan kimse değildir.”^[118]

إِنَّ الْجَنَّةَ حَرَامٌ عَلَى كُلِّ فَاحِشٍ أَنْ يَدْخُلَهَا

“Cennet, fuhuş konuşan ve fuhuş yapan (ayıp şeyleri konuşup yapan) kimselere haramdır.”^[119]

أَرْبَعَةٌ يُؤْذُونَ أَهْلَ النَّارِ عَلَى مَا بِهِمْ مِنَ الْأَذَى يَسْعَوْنَ بَيْنَ
الْجَحِيمِ وَالْحَمِيمِ يَدْعُونَ بِالْوَيْلِ وَالْثُبُورِ ، وَيَقُولُ أَهْلُ النَّارِ :
مَا بَالُ هَؤُلَاءِ قَدْ آذَوْنَا عَلَى مَا بَنَا مِنَ الْأَذَى ؛ فَرَجُلٌ مُغْلَقٌ
عَلَيْهِ تَابُوتٌ مِنْ جَنْبٍ ، وَرَجُلٌ يَجُرُّ أَمْعَاءَهُ ، وَرَجُلٌ يَسِيلُ فُوهُ
دَمًا وَقَيْحًا ، وَرَجُلٌ يَأْكُلُ لَحْمَهُ قَالَ : فَيُقَالُ لِصَاحِبِ التَّابُوتِ
: مَا بَالُ الْأَبْعَدِ وَقَدْ آذَانَا عَلَى مَا بَنَا مِنَ الْأَذَى ؟ قَالَ : فَيَقُولُ
إِنِّي مُتٌ وَفِي غُنْفِي أَمْوَالُ النَّاسِ لَا نَجِدُ لَهَا آدَاءً ، وَيُقَالُ
لِلَّذِي يَجُرُّ أَمْعَاءَهُ : مَا بَالُ الْأَبْعَدِ وَقَدْ آذَانَا عَلَى مَا بَنَا مِنَ
الْأَذَى ؟ قَالَ : فَيَقُولُ : إِنَّ الْأَبْعَدَ كَانَ لَا يُبَالِي أَيْنَ أَصَابَ
الْبَوْلُ مِنْهُ ، ثُمَّ لَا يَغْسِلُهُ ، وَيُقَالُ لِلَّذِي يَسِيلُ فُوهُ قَيْحًا وَدَمًا
: مَا بَالُ الْأَبْعَدِ وَقَدْ آذَانَا عَلَى مَا بَنَا مِنَ الْأَذَى ؟ قَالَ : فَيَقُولُ
إِنَّ الْأَبْعَدَ كَانَ يَنْظُرُ إِلَى كُلِّ كَلِمَةٍ قَدْ عَصَتْ قَبِيحَةً فَيَسْتَلِدُّهَا كَمَا
يُسْتَلَدُّ الرَّفَثُ ، وَيُقَالُ لِلَّذِي كَانَ يَأْكُلُ لَحْمَهُ : مَا بَالُ الْأَبْعَدِ
وَقَدْ آذَانَا عَلَى مَا بَنَا مِنَ الْأَذَى ؟ فَيَقُولُ : إِنَّ الْأَبْعَدَ كَانَ
يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ وَيَأْكُلُ لُحُومَ النَّاسِ

“Dört kimsenin cehennemde çektikleri azaptan cehennemlikler bile üzülürler. Hamim ile Cahim arasında koşar dururlar. ‘Vay halimize, helak olduk’ derler. Bunlardan birinin ağzından irin ve kan akar. Ona denir ki: ‘Şu uzaktaki adamın durumu nedir ki, bizim içinde bulunduğumuz eziyete rağmen bizi rahatsız etmektedir?’ O da cevap olarak şunları söyler: O adam dünyada çirkin ve pis olan her sözü dinler, cinsi münasebetten zevk aldığı gibi, o sözlerden zevk alırdı.”^[120]

Hiz. Peygamber [s.a.v] Hiz. Aişe (r.anha)’ya şöyle buyurmuştur:

وَلَوْ كَانَ الْفُحْشُ رَجُلًا لَكَانَ رَجُلٌ سَوَاءٌ

“Ey Aişe! Eğer fahiş konuşma bir insan olsaydı, muhakkak kötü bir insan olurdu.”^[121]

الْبَذَاءُ وَالْبَيَانُ شُعْبَتَانِ مِنْ شُعْبِ الْبَفَاقِ

“Ağız bozukluğu ve ayıp şeyleri konuşmak münafıklık huylarındandır.”^[122]

Sövmek ya fuhuş ya da hakaret sözleriyle olur. Bu yüzden İslâm dini sövmeyi de haram kılmıştır. Allah Resulü [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَاحِشَ الْمُتَفَحِّشَ ، وَلَا الصَّيَّاحَ فِي الْأَسْوَاقِ

“Allah Teâlâ, fahiş konuşan, fahiş konuşmak için kendisini zorlayan ve çarşılarda bağırarak bir kimseyi sevmez.”^[123]

Cabir b. Semure (r.a)^[124] şöyle demiştir: Ben Hz. Peygamber [s.a.v]’in yanında oturuyordum, babam da önümdeydi. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

إِنَّ الْفُحْشَ وَالتَّفَحُّشَ لَيْسَا مِنَ الْإِسْلَامِ ، وَإِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ إِسْلَامًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا

“Çirkin konuşmanın ve karşılıklı fahiş hareketlerde bulunmanın İslâm’da yeri yoktur. İnsanların İslâm yönünden en güzelleri, ahlaken en güzel olanlarıdır.”^[125]

İbrahim b. Meysere (rh.)^[126] şöyle demiştir: “Duyduğumuza göre, fuhuş konuşan ve ayıp hareketleri yapan kimseler, kıyamet gününde köpek suretinde haşredilirler.”

Ahnef b. Kays (rh.)^[127] şöyle demiştir: “Size en kötü hastalıkları söyleyeyim mi? Bunlar; ağız bozukluğu ve ahlak kötülüğüdür.”

İşte bunlar, çirkin konuşmanın ve hareket etmenin aleyhine gelen hükümlerdir.

Çirkin konuşmanın tarifine ve hakikatine gelince; çirkin sayılan şeyleri açık ibarelerle söylemekten ibarettir. Bu ise, çoğu zaman cinsi ilişki ve onunla ilgili olan şeyleri ifade eden lafızlarda cereyan eder. Çünkü fesat ehlinin birtakım açık-saçık ve müstehcen terimleri vardır. Onları cinsi

ilişkiden bahsederken kullanırlar. İyilik insanları ise, onlardan sakınır. O terimlerin ifade ettiğini kapalı yoluyla zikrederler. Onları ifade etme zarureti gerektiğinde işaretlerle onlara değinip, onlara yakın sözlerle ifade ederler.

Abdullah b. Abbas (r.a) şöyle demiştir: “Hayâ, kerem ve affı Allah Teâlâ’dan öğrenin. O, hayâsından dolayı cinsi ilişkiyi “kadına dokunmak”, abdest bozmayı da “araziden gelmek” lafızlarıyla ifade etmiştir. Onun için, mümin bir kimse, gizli tutulan ve utanılan şeyleri keyif ve zevk için ağzına almaktan kaçınmalı, mecburiyet hâsıl olduğunda da kapalı lafızlar kullanılmalıdır. Bir erkek ile konuşurken onun eşi için, “Çocuklarınızın annesi” denilmesi de yerleşmiş güzel âdetlerdendir. Erkeğin eşi için, “çocukların annesi”, kadının eşi için “çocukların babası” gibi ifadeler kullanmaları da böyledir. Hayâ ve edepten hiçbir zaman zarar gelmez.

Buralarda açık konuşmak, çirkin konuşmaya sevk eder. Kendisinde alaca hastalığı, kellik ve basur gibi birtakım dış ayıplar bulunan ve o ayıplardan utanan bir kimseye hitap etmek de böyledir. Bu bakımdan onun o ayıplarının açıkça söylenmesi uygun değildir. ‘Şikâyet ettiği hastalık’ ve benzeri tabirler kullanılmalıdır. Bu hastalıkları açık ibarelerle belirtmek, çirkin konuşmaya dâhildir. Bütün bunlar dilin âfetlerindendir.

Ala b. Harun (rh.)^[128] şöyle demiştir: “Ömer b. Abdülaziz konuşmasında çirkin kelimelerden çok sakınırdı. Koltuğunun altında bir çıban çıktı. Ona gittik ‘Yara nerende?’ diye sorduk. O da ‘koltuğumun altında çıktı’ demeye utandığı için ‘Elimin içinde çıktı’ dedi”.

İnsanı fahiş konuşmaya teşvik eden iki sebep vardır. Ya muhataba eziyet vermek kastıdır veya alçak ve fasık kimselerle beraber bulunmaktan elde edilen kötü alışkanlıktır, âdetleri küfürbazlık olan kimselerin arkadaşlığından gelen çirkin huydur.

Bir bedevi Hz. Peygamber [s.a.v]’e ‘Bana nasihat et’ deyince Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَإِنْ أَمْرُ عَيْرِكَ بِشَيْءٍ يَغْلَمُهُ فَيْكَ فَلَا تُعَيِّرُهُ
بِشَيْءٍ تَغْلَمُهُ فِيهِ يَكُنْ وَبِأَلِّهِ عَلَيْهِ وَأَجْرُهُ

“Takvadan ayrılma. Eğer bir kişi sende olan bir kusurunla seni kınarsa, sen onu onda bulunan bir kusurla kınama! Bu takdirde onun günahı ona olur, eciri de senin olur. Sakın hiçbir şeye küfretme!”^[129]

Bu bedevi der ki: “Ben, Hz. Peygamber [s.a.v]’in nasihatinden sonra hiçbir şeye küfretmedim.”

İyad b. Himar Hz. Peygamber [s.a.v]’e, ‘Benim kavmimden bir kişi, şeref bakımından benden eksik olduğu halde bana küfrederse, ben de ondan intikam alırsam bir zararı var mıdır?’ diye sorar. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle cevap verir:

الْمُسْتَبَانِ شَيْطَانَانِ يَتَكَادِبَانِ وَيَتَهَاتِرَانِ

“Sövüşen iki kişi, şeytan gibidir. Onlar köpek gibi hırlaşır, yalan söyler ve ayrılırlar.”^[130]

سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ

“Mümin bir kimseye sövmek fasıklıktır, onu öldürmek ise küfürdür.”^[131]

الْمُسْتَبَانِ مَا قَالَا فَعَلَى الْبَادِي مَا لَمْ يَغْتَدِ الْمَظْلُومُ

“Birbirine küfreden iki kişinin küfürlerinin mesuliyeti onlardan ilk başlayana aittir. Ta ki, zalimin dediklerinden fazlasını mazlum deyinceye kadar...”^[132]

مَلْعُونٌ مَنْ سَبَّ شَيْئًا مِنْ وَالِدَيْهِ

“Anne ve babasına küfreden kimse melundur!”^[133]

إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ يَلْعَنَ الرَّجُلُ

“Kişinin anne ve babasına küfretmesi, büyük günahlarının en büyüğüdür!”^[134]

Ashab, ‘Ey Allah’ın Resülü! Kişi nasıl anne ve babasına küfreder?’ deyince, Hz. Peygamber [s.a.v],

يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ

“Kişi, karşısındakinin babasına küfreder, o da onun babasına küfreder. Dolayısıyla kendi babasına küfretmiş olur!” dedi. [\[135\]](#)

[\[116\]](#) İbn Hanbel, Müsned 6334; İbni Ebi'd-Dünya Edebu Lisan 315.

[\[117\]](#) İbni Ebi'd-Dünya Edebu Lisan 320; İbn Asakir, Tarihu Dımaşk 42508

[\[118\]](#) İbn Hanbel Müsned 3708; İbn Hibban, Sahih 194; Beyhakî, Şuabul-iman 4771.

[\[119\]](#) İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 322

[\[120\]](#) Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 7080; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 184.

[\[121\]](#) Taberanî, Mu'cemu's-Sağir 675; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 331.

[\[122\]](#) İbn Hanbel, Müsned 21724; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 7354.

[\[123\]](#) Buhari, Edebü'l-Müfred 308; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 337.

[\[124\]](#) **Cabir b. Semure (r.a):** Ashab-ı kiramın büyüklerindendir. Tahminen M. 574 yıllarında Mekke-i Mükerreme'de doğdu. 43 (M. 663) yılında, doksan yaşlarında Mısır'da vefat etmiştir.

[\[125\]](#) Ahmed İbn Hanbel, Müsned 6334; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, 2036.

[\[126\]](#) **İbrahim b. Meysere (rh.):** Tâbiinin en büyük fıkıh ve hadis âlimlerindendir. Fıkıh ilminin ve Irak mektebinin (re'y ehlinin) kurucularındandır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Kûfe'de yaşamış olup 96 (M. 715) senesinde vefat etmiştir.

[\[127\]](#) **Ahnef b Kays (rh.):** Tâbiinin büyüklerinden olup, hilmi (yumuşaklığı) darb-ı mesel haline gelmiş, güvenilir bir hadis âlimidir. İsmi Dehhak olup, Sahra da denmiştir. Künyesi Ebu Bahr, lakabı Ahnef'tir.

[\[128\]](#) **Ala b. Harun (rh.):** Meşhur yedi kıraat imamından yedincisi. Tebe-i tâbiinden, yani tâbiini görenlerdendir. Kıraat ilminde işareti Ra'dır. Kûfe'de nahiv ilminin kurucusudur.

[\[129\]](#) Mirkatü'l Mefatih Şerhi Mişkatü'l Mesabih, 4855

[\[130\]](#) Ahmed İbn Hanbel Müsned 17148; Sahih İbni Hibban 5844.

[\[131\]](#) Buhari, İman 36; Müslim İman 64

[\[132\]](#) Ebu Davud, Edeb 42; Buhari Edeb: 44; Tirmizi, İyilik 1981.

[\[133\]](#) Ahmed İbn Hanbel Müsned 2624. Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 11410; Beyhakî, Şuabü'l-iman 5058

[\[134\]](#) Buhari, Edeb 5628; Ebu Davud, Edeb 5141.

[135] Müslim, İman 130; Ahmed İbn Hanbel Müsned 6493.

“Kişi, karşısındakinin babasına küfreder, o da onun babasına küfreder. Dolayısıyla kendi babasına küfretmiş olur!” dedi.

“Cennet, fuhuş konuşan ve fuhuş yapan (ayıp şeyleri konuşup yapan) kimselere haramdır.”

“Ey Aişe! Eğer fahiş konuşma bir insan olsaydı, muhakkak kötü bir insan olurdu.”

“Onlara sövmeyin. Çünkü söylediklerinizden onlara herhangi bir şey gitmez. Fakat dirileri (onların akrabalarını) üzmüş olursunuz. İyi bilin ki çirkin ve kötü konuşmak bayağılıktır.”

“Takvadan ayrılma. Eğer bir kişi sende olan bir kusurunla seni kınarsa, sen onu onda bulunan bir kusurla kınama! Bu takdirde onun günahı ona olur, eciri de senin olur. Sakın hiçbir şeye küfretme!”

“Çirkin konuşmaktan sakının. Çünkü Allah Teâlâ ne çirkin konuşmayı ve ne de başkasına işittirmek için fahiş konuşmaya zorlanmayı sevmez.”

İbrahim b. Meysere (rh.) şöyle demiştir: “Duyduğumuza göre, fuhuş konuşan ve ayıp hareketleri yapan kimseler, kıyamet gününde köpek suretinde haşredilirler.”

“Anne ve babasına küfreden kimse melundur!”

“Allah Teâlâ, fahiş konuşan, fahiş konuşmak için kendisini zorlayan ve çarşılarda bağırarak bir kimseyi sevmez.”

Ahnef b. Kays (rh.) şöyle demiştir: “Size en kötü hastalıkları söyleyeyim mi? Bunlar; ağız bozukluğu ve ahlak kötülüğüdür.”

“Ağız bozukluğu ve ayıp şeyleri konuşmak münafıklık huylarındandır.”

“Kişinin anne ve babasına küfretmesi, büyük günahlarının en büyüğüdür!”

“Mümin bir kimseye sövmek fasıklıktır, onu öldürmek ise küfürdür.”

“Sövuşen iki kişi, şeytan gibidir. Onlar köpek gibi hırlaşır, yalan söyler ve ayrılırlar.”

Cabir b. Semure (r.a) şöyle demiştir: Ben Hz. Peygamber [s.a.v]’in yanında oturuyordum, babam da önümdeydi. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

“Dört kimsenin cehennemde çektikleri azaptan cehennemlikler bile üzülürler. Hamim ile Cahim arasında koşar dururlar. ‘Vay halimize, helak olduk’ derler. Bunlardan birinin ağzından irin ve kan akar. Ona

denir ki: ‘Şu uzaktaki adamın durumu nedir ki, bizim içinde bulunduğumuz eziyete rağmen bizi rahatsız etmektedir?’ O da cevap olarak şunları söyler: O adam dünyada çirkin ve pis olan her sözü dinler, cinsi münasebetten zevk aldığı gibi, o sözlerden zevk alırdı.”

“Birbirine küfreden iki kişinin küfürlerinin mesuliyeti onlardan ilk başlayana aittir. Ta ki, zalimin dediklerinden fazlasını mazlum deyinceye kadar...”

“Çirkin konuşmanın ve karşılıklı fahiş hareketlerde bulunmanın İslâm’da yeri yoktur. İnsanların İslâm yönünden en güzelleri, ahlaken en güzel olanlarıdır.”

“Mümin kimse; ayıpları söyleyen, lanet eden, fuhuş konuşan kimse değildir.”

Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir 7080; İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 184.

İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 322

Ala b. Harun (rh.) şöyle demiştir: “Ömer b. Abdülaziz konuşmasında çirkin kelimelerden çok sakınırdı. Koltuğunun altında bir çıban çıktı. Ona gittik ‘Yara nerende?’ diye sorduk. O da ‘koltuğumun altında çıktı’ demeye utandığı için ‘Elimin içinde çıktı’ dedi”.

İbn Hanbel Müsned 3708; İbn Hibban, Sahih 194; Beyhakî, Şuabul-iman 4771.

İbni Ebi’d-Dünya Edebu Lisan 320; İbn Asakir, Tarihu Dımaşk 42508

İbn Hanbel, Müsned 6334; İbni Ebi’d-Dünya Edebu Lisan 315.

Ahmed İbn Hanbel Müsned 17148; Sahih İbni Hibban 5844.

Taberanî, Mu’cemu’s-Sağır 675; İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 331.

Ahmed İbn Hanbel, Müsned 6334; Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir, 2036.

Cabir b. Semure (r.a): Ashab-ı kiramın büyüklerindendir. Tahminen M. 574 yıllarında Mekke-i Mükerrreme’de doğdu. 43 (M. 663) yılında, doksan yaşlarında Mısır’da vefat etmiştir.

Buhari, Edebü’l-Müfred 308; İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 337.

İbn Hanbel, Müsned 21724; Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir 7354.

Mirkatü’l Mefatih Şerhi Mişkatü’l Mesabih, 4855

Ala b. Harun (rh.): Meşhur yedi kıraat imamından yedincisi. Tebe-i tâbiinden, yani tâbiini görenlerdendir. Kıraat ilminde işareti Ra’dır. Kûfe’de nahiv ilminin kurucusudur.

Ahnef b Kays (rh.): Tâbiinin büyüklerinden olup, hilmi (yumuşaklığı) darb-ı mesel haline gelmiş, güvenilir bir hadis âlimidir. İsmi Dehhak olup, Sahra da denmiştir. Künyesi Ebu Bahr, lakabı Ahnef’tir.

İbrahim b. Meysere (rh.): Tâbiinin en büyük fıkıh ve hadis âlimlerindendir. Fıkıh ilminin ve Irak mektebinin (re'y ehlinin) kurucularındandır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Kûfe'de yaşamış olup 96 (M. 715) senesinde vefat etmiştir.

Ebu Davud, Edeb 42; Buhari Edeb: 44; Tirmizi, İyilik 1981.

Buhari, İman 36; Müslim İman 64

Müslim, İman 130; Ahmed İbn Hanbel Müsned 6493.

Buhari, Edeb 5628; Ebu Davud, Edeb 5141.

Ahmed İbn Hanbel Müsned 2624. Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 11410; Beyhakî, Şuabü'l-ıman 5058

SEKİZİNCİSİ

LANET ETMEK

Lanet etmek, lanet edilen şeyin Allah Teâlâ (c.c)’nın rahmetinden, hayır ve bereketten mahrum kalmasını dilemektir. Bu sebeple ne insan, ne hayvan, ne de cansız şeylere beddua etmek caiz değildir.

Allah Resulü [s.a.v], mümini tarif ederken,

لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَانِ

“O, lanet edici değildir”^[136],

لَا تَلَاعَنُوا بِلَغْنَةِ اللَّهِ , وَلَا تَلَاعَنُوا بِغَضَبِ اللَّهِ , وَلَا
تَدْعُوا بِجَهَنَّمَ

“Allah sana lanet etsin, Allah’ın gazabına uğrayasın, yerin cehennem olsun, şeklinde beddua etmeyin” buyurmuş.^[137]

Huzeyfe b. Yeman (r.a)^[138] şöyle demiştir: “Birbirlerine lanet okuyan bir kavim, Allah’ın azabına müstahak olur.”

İmran b. Husayn (r.a)^[139] şöyle anlatıyor: ‘Hz. Peygamber [s.a.v], bir seferde bulunuyordu. Devesine kızan Ensar’dan bir kadın, deveye lanet okudu. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi:

خُذُوا مَا عَلَيْهَا وَأَغْرُوهَا فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ

“Sırtında bulunan şeyleri alıp, deveyi salın, zira ona lanet okundu.”^[140]

Ravi der ki: “Sanki ben şimdi deveyi görüyor gibiyim. Deve halkın arasında yürüyor, hiç kimse ona dokunup yaklaşmıyordu.”

Ebu Derda (r.a) der ki; “Herhangi bir kimse, yere lanet okursa, yer ona, ‘İkimizden hangisi Allah’a daha asi ise, Allah ona lanet etsin!’ der.”

Hz. Aişe (r.anha)^[141] şöyle anlatır: “Hz. Peygamber [s.a.v], Ebubekir Sıddik (r.a)’ın bir kölesine lanet okuduğunu duyunca, dönüp Ebubekir (r.a)’e baktı ve şöyle dedi:

يَا أَبَا بَكْرٍ، اللَّعَّانِينَ وَالضَّادِّقِينَ؟ كَلَّا وَرَبِّ الْكَعْبَةِ،
مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا

“Ey Ebubekir! Hem sıdk, hem lanet edicilik bir arada olur mu? Hayır. Kâbe’nin Rabbine yemin ederim ki olmaz!”^[142]

Hiz. Peygamber [s.a.v] bu sözünü iki veya üç defa tekrar etti. Bunun üzerine Hiz. Ebubekir o gün kölesini azat ederek Hiz. Peygamber [s.a.v]’e gelip, ‘Bir daha böyle yapmayacağım’ dedi.” Hiz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللَّعَّانِينَ لَا يَكُونُونَ شُهَدَاءَ وَلَا شَفَعَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Lanet edenler, kıyamet gününde ne bir kimseye şefaaf edebilirler ve ne de şahit olurlar.”^[143]

Hiz. Enes (r.a) şunu söylemiştir: “Bir yolculukta bir adam, binmekte olduğu deveye kızıp lanet etti. Allah Resulü [s.a.v] ona,

يَا عَبْدَ اللَّهِ، لَا تَسِرْ مَعَنَا عَلَى بَعِيرٍ مَلْعُونٍ

‘Lanet edilmiş bir deve üstünde bizimle gelme’, diyerek adamı topluluktan ayırdı.^[144]

Lanet hiçbir zaman sevap getiren bir hareket olmamakla birlikte, üç şekilde caizdir.

Birincisi; genel vasıflarıyla kâfir, zalim ve fasıklara lanet etmek ve mesela, “Allah kâfirlere veya zalimlere lanet etsin” demektir. Allah Teâlâ (c.c), Kur’an-ı Kerim’de bu insanlara bu şekilde lanet etmiştir.

İkincisi; küfür üzerinde öldüğü naslarla sabit olan belli şahıslara lanet etmektir. Firavun ve Ebu Cehil gibi kâfirlere lanet etmek bu nevidendir. Çünkü bunların küfür üzerinde öldükleri Kur’an ve hadislerle sabittir.

Üçüncüsü; küfür üzerinde öleceği bilinen belli şahıslara lanet etmektir. Bunu da ancak vahye mazhar olan peygamber bilir. Onun için, Peygamberimiz [s.a.v], bazı şahıslara lanet etmiştir ve bu şahıslar daha sonra küfür üzerinde ölmüşlerdir. O, bunların dışında kimseye lanet etmemiştir.

Eğer “Müslüman bir kimseye hâl-i hazırda, Müslüman olmasından dolayı ‘Allah ona rahmet etsin’ denildiği gibi...” ‘Bir adama hâl-i hazırda kâfir

olduğundan dolayı lanet okunuyor’ dersin, bil ki, bizim ‘Allah ona rahmet etsin!’ sözümüzün mânası, ‘Rahmetin sebebi olan İslâm dini üzere Allah onu sabit kılsın, Allah onu ibadet üzerine daim eylesin’ demektir. Fakat ‘Allah kâfiri, lanetin sebebi olan küfür üzerinde sabit kılsın’ demek mümkün değildir. Çünkü böyle demek -Allah korusun- küfrü istemektir. Küfrü istemek de hadd-i zatında küfürdür. Caiz olanı şöyle demektir: ‘Eğer o küfür üzerine ölmüşse, Allah ona lanet etsin, Eğer İslâm üzere ölmüşse lanet etmesin.’ Bu ise gaybdır ve bilinmemektedir. Kayıtsız şartsız lanet okuyan kimse ise, küfür veya İslâm arasında bulunuyordur. Bu bakımdan mutlak lanet okumakta tehlike vardır. Fakat kâfir için olsa bile laneti terk etmekte hiçbir tehlike yoktur. Mademki kâfir hakkında bu kaideyi öğrendin, o halde fasık veya bid’atçı olan bir adam hakkında böyle olması daha uygundur. Bu bakımdan belli şahıslara lanet okumakta büyük tehlike vardır. Çünkü belli şahısların durumu durmadan değişmektedir. Ancak sonunda lanete layık olacağı Hz. Peygamber [s.a.v]’e bildirilen şahıs olursa durum değişir. Çünkü küfür üzere öleceği bilinen bir kimse için lanet okumak caizdir. Hz. Peygamber [s.a.v] birtakım kimseleri lanetlemiştir, zira Hz. Peygamber [s.a.v], Kureyş için yaptığı bedduada şöyle diyordu:

اَللّٰهُمَّ عَلٰىكَ اَبٰى جَهْلٍ بِّنِ هِشَامٍ ، وَعُتْبَةُ بِّنِ رَبِيعَةَ

“Ey Allah’ım! Hişam’ın oğlu Ebu Cehil ve Rabia’nın oğlu Utbe’yi pençe-i kahrınla yakala!”^[145]

Hz. Peygamber [s.a.v], bir cemaatin ismini zikretti ki, onların tamamı Bedir Savaşı’nda küfür üzere öldürüldüler. Hatta Hz. Peygamber [s.a.v] akibeti bilinmeyen bir kimseye de lanet ediyordu. Sonra bu tür lanet etmek Allah tarafından men edildi. Zira rivayet ediliyor ki; Hz. Peygamber [s.a.v] Bi’r-i Maune faciasında, o kabilelere öğretmen olarak gönderilen ashab-ı kiramı öldüren kimselere bir ay boyunca (sabah namazının ikinci rekâtının rükûundan sonra okuduğu) konut duasında lanet okurdu. Bunun üzerine Allah Teâlâ’nın şu ayeti nazil oldu:

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يَعَذَّبُهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ

“(Allah’ın) Onların tevbelerini kabul etmesi veya zalim olduklarından dolayı azap etmesi işinden sana bir şey (sorumluluk)

yoktur.”^[146]

Yani ‘Onlar belki Müslüman olurlar. Onların melun olduklarını nereden biliyorsun?’

Küfür üzerinde öldüğü bizce bilinen bir kimseye de lanet okumak caizdir. Fakat Müslüman bir yakınına eziyet vermemek şartıyla. Eğer bir Müslüman akrabası rahatsız oluyorsa caiz olmaz.

Rivayet ediliyor ki; Hz. Peygamber [s.a.v] Taif’e giderken bir kabrin yanından geçti ve kime ait olduğunu Ebubekir Sıddik (r.a)’dan sordu. Ebubekir, ‘Bu kabir, Allah’a ve Hz. Peygamber [s.a.v]’e asi olan Said b. As’ın kabridir’ dedi. Bu söz üzerine Amr b. Said öfkeleni ve şöyle dedi: ‘Ey Allah’ın Resulü. Bu, öyle bir kişinin kabridir ki, Ebu Kuhafe’den (Ebubekir’in babası) daha fazla düşman kellesi vurdu ve misafirlere daha fazla yemek yedirdi.’ Bunun üzerine Ebubekir, ‘Ey Allah’ın Resulü! Bu adam bana karşı bunu nasıl söyler?’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v], Amr’a hitaben şöyle dedi: **“Ebubekir’e karşı dilini tut.”** Amr uzaklaştıktan sonra Hz. Peygamber [s.a.v], Ebubekir (r.a)’e yönelerek şöyle dedi:

يَا أَبَا بَكْرٍ إِذَا ذَكَرْتُمُ الْكَفَّارَ فَعَمِّمُوا فَإِنَّكُم إِذَا خَصَصْتُمُ غَضِبَ
الْأَبْنَاءَ لِلْأَبَاءِ، فَكَفَّ النَّاسُ عَنْ ذَلِكَ.

“Ey Ebubekir! Kâfirlerden bahsettiğiniz zaman umumi bir şekilde bahsediniz. Çünkü isim zikrettiğiniz zaman evlatlar babaları için kızarlar.”^[147]

Bunun üzerine halk, artık hususi bir şekilde kâfirleri zikretmekten men olundu.

Nuayman (r.a)^[148]şarap içti ve birkaç defa Hz. Peygamber [s.a.v]’in huzurunda cezalandırıldı. Bunun üzerine ashabdan biri, ‘Allah ona lanet etsin. Ne çok içiyor’ dedi. Bu sözü işiten Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

لَا تَكُونُوا عَوْنَ الشَّيْطَانِ عَلَى أَخِيكُمْ

“Kardeşinin aleyhinde şeytana yardımcı olma!”^[149]

İşte görüldüğü gibi, Hz. Peygamber [s.a.v] lanet okuyanı, lanetten men etmiştir. Hz. Peygamber [s.a.v]’in bu yasağı belli bir fasika bile lanet okumanın caiz olmadığına delalet eder. Kısacası belli şahıslara lanet okumakta tehlike vardır. Bundan her mümin sakınmalıdır. İblis’e bile lanet

okumasa, okumayan için hiçbir tehlike yoktur. Artık İblis'ten başkasına lanet okumanın mahiyeti düşünölsün...

Soru: Yezid'e lanet okumak caiz midir? Çünkü o Hz. Hüseyin (r.a)'in katilidir veya Hz. Hüseyin (r.a)'in öldürölmesini emretmiştir.

Cevap: Yezid'in Hz. Hüseyin (r.a)'i öldürmesi veya öldürölmesini emrettiği sabit değildir. Bu bakımdan böyle yaptığı sabit olmadıkça 'Yezid, Hz. Hüseyin (r.a)'i öldürdü' veya 'Onun öldürölmesini emretti' demek bile caiz değildir. Acaba böyle demek caiz değilse ona lanet okumak nasıl caiz olur? Çünkü Müslüman bir kimseyi araştırmadan büyük bir günaha nisbet etmek caiz değildir. Evet, 'İbn Mülcem Hz. Ali (r.a), Ebu Lu'lu Hz. Ömer (r.a)'ı öldürdü' demek caizdir. Çünkü bu olaylar tevatür yoluyla sabit olmuştur. Bu bakımdan hiçbir Müslüman'a fıkı veya küfür sıfatını, tahkik ve tetkik etmeksizin yakıştırmak caiz değildir. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا رَمَى الرَّجُلَ بِالْكَفْرِ أَوْ قَالَ عَدُوَّ اللَّهِ إِنَّ لَمْ يَكُنْ
صَاحِبَهُ كَذَلِكَ حَارَ عَلَيْهِ

“Kimse kimseyi ne küfürle ne de fıskla suçlamasın. Çünkü o kişi, suçlayanın dediği gibi değilse, o suç suçlayana döner.”^[150]

مَا شَهِدَ رَجُلٌ عَلَى رَجُلٍ بِالْكَفْرِ إِلَّا بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا ، إِنَّ كَانَ
كَافِرًا ، فَهُوَ كَمَا قَالَ ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ كَافِرًا ، فَقَدْ كَفَرَ بِتَكْفِيرِهِ
إِيَّاهُ

“Bir kişi, başka bir kişinin küfrüne şahitlik ederse, muhakkak onlardan biri o küfrü alır. Eğer ‘kâfirdir’ dediği kişi hakikaten dediği gibi ise, bu hüküm doğrudur. Eğer kâfir değilse, başkasını tekfir ettiğinden dolayı kendisi kâfir olur.”^[151]

Bu hadis-i şerifin mânası şudur: Karşıdaki insanın Müslüman olduğunu bildiği halde onu tekfir ederse kâfir olur. Eğer bir bid'atten veya başka bir şeyden dolayı onun kâfir olduğunu zannederse ve ona kâfir derse bu sefer böyle diyen kâfir değil, yanılmış olur.

Muaz b. Cebel (r.a)^[152] der ki: Hz. Peygamber [s.a.v] bana şöyle dedi:

لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا

“Ey Muaz! Bir Müslüman’a küfretmekten veya âdil bir imama isyandan seni men ediyorum.”^[153]

Ölülere lanet okumak daha da şiddetlidir. Mesruk (r.a) der ki: Hz. Aişe (r.anha)’ın huzuruna girdim. Aişe (r.anha) validemiz, “Fılan adam ne yapıyor? Allah ona lanet etsin!” dedi. Cevap olarak ona, “O öldü” deyince, bu sefer Aişe (r.anha) validemiz, “Allah ona rahmet etsin” dedi. Ben, “Bu nasıl oluyor? (Bir lanet okuyorsun, bir rahmet)” dedim. Cevap olarak şöyle dedi:

لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَتُؤْذُوا الْأَحْيَاءَ لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا
إِلَى مَا قَدَّمُوا.

“Sakın ölülere küfretmeyin. Çünkü onlar daha önce Allah’ın huzuruna gönderdikleri amellerinin üzerine gitmişlerdir.”^[154]

Hz. Peygamber [s.a.v] başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَتُؤْذُوا بِهِ الْأَحْيَاءَ.

“Ölülere sövmeyin. Çünkü siz bu sövmekle dirileri üzmüş olursunuz.”^[155]

أَيُّهَا النَّاسُ ، احْفَظُونِي فِي أَصْحَابِي ، وَإِخْوَانِي ، وَأَصْهَارِي ،
وَلَا تَسُبُّوهُمْ . أَيُّهَا النَّاسُ ، إِذَا مَاتَ الْمَيِّتُ ، فَادْكُرُوا مِنْهُ خَيْرًا

“Ey insanlar. Ashabım, arkadaşlarım ve dünürlerim hakkında beni koruyup gözetiniz. Onlara sövmeyiniz. Ey insanlar! Kişi öldüğü zaman onun hayırlı taraflarını anınız.”^[156]

Soru: Acaba, ‘Hz. Hüseyin (r.a)’ın katiline Allah lanet etsin!’ veya ‘Onu öldürmeyi emredene Allah lanet etsin!’ demek caiz midir?

Cevap: Doğrusu şöyle demektir: ‘Hz. Hüseyin (r.a)’ın katili; eğer tevbe etmeden ölmüş ise, Allah ona lanet etsin.’ Çünkü Hz. Hüseyin (r.a)’ın katilinin tevbe ettikten sonra ölmüş olma ihtimali vardır; zira Hz. Peygamber [s.a.v]’in amcası Hz. Hamza (r.a)’ın katili Vahşi, onu öldürürken kâfirdi. Sonra gelip yaptıklarından ve küfründen tevbe etti. Bu bakımdan bir Müslüman’ı öldürmek büyük bir günahdır. Bu günah küfür mertebesine varmaz. Bu bakımdan kişi, Hz. Hüseyin (r.a)’ın katiline ‘eğer

tevbe etmemişse’ şeklinde değil de mutlak bir şekilde lanet okursa, bu okuyuşta tehlike vardır, fakat Hz. Hüseyin (r.a)’ın katiline lanet okumazsa hiçbir tehlike yoktur. O halde susmak daha evladır.

Biz bu hususları halkın lanet hususundaki gevşekliğinden ve dilini başıboş bırakmasından dolayı belirttik. Mümin bir kimse çok lanet okuyan bir kimse olamaz. Bu yüzden lanet, ancak küfür üzerine ölen kimseler hakkında veya vasıflarıyla bilinenler hakkında kullanılmalı; belli şahıslar hakkında değil. Bu bakımdan belli şahıslara lanet etmek yerine Allah’ı anmak daha iyidir. Eğer bu da yapılmayacaksa susmakta selamet ve kurtuluş vardır.

Mekki b. İbrahim şöyle anlatıyor: “Biz, İbn Avn’ın yanında oturuyorduk. Bu arada Bilal b. Ebi Burde’den bahsettiler ve kendisine lanet okudular. Aleyhinde atıp tuttular. İbn Avn da susmuştu. Dediler ki: ‘Ey İbn Avn! Biz ancak Bilal’in sana yapmış olduğu zulümden dolayı aleyhinde konuşuyoruz! (Sen niçin sükût ediyorsun?)’ İbn Avn cevap olarak dedi ki:

‘Bu iki kelime kıyamet gününde benim amel defterimden çıkacaktır:

1.La ilahe illallah.

2.Allah filan adama lanet etsin!

Bu bakımdan benim sahifemden ‘La ilahe illallah’ın çıkması ‘Allah filana lanet etsin’ sözünün çıkmasından daha iyidir.

Bir zat Hz. Peygamber [s.a.v]’e dedi ki: ‘Bana nasihatte bulun.’ Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi:

أَوْصِيكَ أَنْ لَا تَكُونَ لَعْنًا

“Sana lanetçi olmamanı tavsiye ederim.”^[157]

İbn Ömer (r.anha) şöyle demiştir: “Allah nezdinde insanların en sevimsizi, halkı kınayan ve onlara lanet okuyanlardır.”

Seleften biri şöyle demiştir: “Müslüman’a yapılan lanet, onu öldürme ile eşittir!”

Hammad b. Zeyd (rh.)^[158], bu sözü rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: “Ben ‘bu hadis merfudur’ demekten zerre kadar çekinmem.”

Ebu Katade (r.a)^[159]’den şöyle söylediği rivayet ediliyor: Geçmiş zamanda şöyle deniliyordu:

مَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فَهُوَ مِثْلُ أَنْ يَقْتُلَهُ

“Bir mümine lanet okuyan onu öldürmüş gibidir.”^[160]

Bu söz aynı zamanda Hz. Peygamber [s.a.v]’e isnad edilen merfu bir hadis olarak da nakledilmiştir.

Bir insanın aleyhinde beddua etmek de mesuliyet bakımından lanete yakındır. Hatta zalimin aleyhinde beddua etmek bile böyledir. İnsanın mesela ‘Allah ona sıhhat vermesin’, ‘Allah ona selamet vermesin’ demesi ve benzeri sözler gibi... Çünkü böyle söylemek kötüdür. Haberde şöyle nakledilmiştir:

لَاَنَّ الْمَظْلُومَ يَدْعُو عَلَى الظَّالِمِ حَتَّى يَكْفَيْهِ. ثُمَّ يَتَقَى لِلظَّالِمِ
عِنْدَهُ فَضْلُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Mazlum kimse zalimin zulmüne karşılık verecek kadar beddua etse bile kıyamet gününde zalimin hakkı onun yanında fazla kalır!”^[161]

^[136] Buhari, Edeb 38; Tirmizi, İyilik 1977.

^[137] Ebu Davud, Edeb, 45; Tirmizi, Birr, 48; Ahmed İbn Hanbel, Müsned 19724.

^[138] **Huzeyfe (ra):** Medine’de doğdu. Babası Hisl b. Cabir, annesi de Rebab bint Ka’b’dır, Ensar’dandır. Künyesi, Ebu Abdullah Huzeyfe b. Hisl (Huseyl) b. Cabir şeklindedir. Baba-oğul Bedir Savaşı’ndan önce Müslüman oldular.

^[139] **İmran b. Husayn (r.a):** Ashab-ı kiramdandır. Huzaa kabilesinin Kazb kolundandır. Hayber Savaşı’nda Müslüman oldu.

^[140] Müslim, Bir 4705; Ahmed İbn Hanbel, Müsned 19410.

^[141] **H. Aişe (r.anha):** Peygamberimizin [s.a.v] mübarek zevcelerinden. İsmi Aişe binti Ebu Bekir’dir.

^[142] Buhari, Edebü’l-Müfred 317; Beyhakî, Şuabü’l-ıman 4776

^[143] Müslim, Bir 2595

^[144] Taberanî, Mu’cemü’l-Evsat 4356; Ebu Ya’la, Müsned 3565.

^[145] Müslim, Siyer 1794; Ahmed İbn Hanbel, Müsned 3643.

^[146] Al-i İmran, 3/128

^[147] Ahmed b. Hanbel, Müsned 26333

^[148] **Nuayman b. Amr (r.a):** (?-652)... Sahabe idi. Bedir, Uhud, Hendek savaşlarına katıldı.

^[149] Buhari, Hudud 6777- 6781; Fethu’l-Bari 14/14, 25

^[150] Buhari, Edeb 5698; Müslim, İman 61.

[151] İbn Hibban, Sahih 251; Tahavi, Müşkil 728.

[152] **Muaz b. Cebel (r.a):** Ashab-ı kiramın büyüklerinden, helal ve haram ilmini en iyi bilenlerden. Adı, Muaz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Abid b. Adiy b. Ka'b el-Ensari'dir. Künyesi Ebu Abdullah'tır. Miladi 605 senesinde Medine'de doğdu.

[153] Buhari, Cenaiz 97; Ebu Davud, Edeb 50; İbn-Hibban, Sahih 3022

[154] Tirmizi, Birr 1982; Ahmed b. Hanbel Müsned 17498.

[155] Buhari, Cenaiz 85; Tirmizi, Cenaiz 63.

[156] Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, 5505

[157] Ahmed b. Hanbel, Müsned 20155; Mecmau'z-Zevaid ve Menbaü'l-Fevaid, 13002.

[158] Fıkıh ve hadis âlimidir. Künyesi Ebu İsmail, tam ismi ise Hammad b. Zeyd b. Dirhem'dir. Aslen Basralı olan Hammad b. Zeyd, 98 (M. 716) yılında doğmuştur. İmam-ı A'zam Ebu Hanife'nin muasırı (çağdaş) olan ve Basra'nın en büyük alimi kabul edilen Hammad bin. Zeyd, 179 (M. 795) yılında vefat etmiştir.

[159] **Ebu Katade (r.a):** Resul-i Ekrem efendimizin [s.a.v] süvarilerindendir. İsmi, Haris, künyesi Ebu Katade, lakabı Faris-i Resulullah (Resulullah'ın süvarisi)'dir. Tahminen M. 602 yıllarında Medine'de doğup 54 (M. 674) senesinde de Kûfe'de vefat etmiştir.

[160] İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 674.

[161] Şevkani, Fevaid Mecmua 483

“Ey Ebubekir! Kâfirlerden bahsettiğiniz zaman umumi bir şekilde bahsediniz. Çünkü isim zikrettiğiniz zaman evlatlar babaları için kızarlar.”

Muaz b. Cebel (r.a)der ki: Hz. Peygamber [s.a.v] bana şöyle dedi:

“O, lanet edici değildir”,

Ebu Katade (r.a)'den şöyle söylediği rivayet ediliyor: Geçmiş zamanda şöyle deniliyordu:

“Sırtında bulunan şeyleri alıp, deveyi salın, zira ona lanet okundu.”

“Lanet edenler, kıyamet gününde ne bir kimseye şefaate edebilirler ve ne de şahit olurlar.”

Huzeyfe b. Yeman (r.a) şöyle demiştir: “Birbirlerine lanet okuyan bir kavim, Allah'ın azabına müstahak olur.”

“Mazlum kimse zalimin zulmüne karşılık verecek kadar beddua etse bile kıyamet gününde zalimin hakkı onun yanında fazla kalır!”

“Sakın ölümlere küfretmeyin. Çünkü onlar daha önce Allah’ın huzuruna gönderdikleri amellerinin üzerine gitmişlerdir.”

“Allah sana lanet etsin, Allah’ın gazabına uğrayasın, yerin cehennem olsun, şeklinde beddua etmeyin” buyurmuş.

“(Allah’ın) Onların tevbelerini kabul etmesi veya zalim olduklarından dolayı azap etmesi işinden sana bir şey (sorumluluk) yoktur.”

“Ey Muaz! Bir Müslüman’a küfretmekten veya âdil bir imama isyandan seni men ediyorum.”

“Kimse kimseyi ne küfürle ne de fısıkla suçlamasın. Çünkü o kişi, suçlayanın dediği gibi değilse, o suç suçlayana döner.”

“Bir mümine lanet okuyan onu öldürmüş gibidir.”

“Sana lanetçi olmamanı tavsiye ederim.”

‘Lanet edilmiş bir deve üstünde bizimle gelme’, diyerek adamı topluluktan ayırdı.

İmran b. Husayn (r.a) şöyle anlatıyor: ‘Hz. Peygamber [s.a.v], bir seferde bulunuyordu. Devesine kızan Ensar’dan bir kadın, deveye lanet okudu. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi:

“Ey insanlar. Ashabım, arkadaşlarım ve dünürlerim hakkında beni koruyup gözetiniz. Onlara sövmeyiniz. Ey insanlar! Kişi öldüğü zaman onun hayırlı taraflarını anınız.”

Nuayman (r.a)şarap içti ve birkaç defa Hz. Peygamber [s.a.v]’in huzurunda cezalandırıldı. Bunun üzerine ashabdan biri, ‘Allah ona lanet etsin. Ne çok içiyor’ dedi. Bu sözü işiten Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

Hammad b. Zeyd (rh.), bu sözü rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: **“Ben ‘bu hadis merfudur’ demekten zerre kadar çekinmem.”**

Hz. Aişe (r.anha)şöyle anlatır: “Hz. Peygamber [s.a.v], Ebubekir Sıddik (r.a)’ın bir kölesine lanet okuduğunu duyunca, dönüp Ebubekir (r.a)’e baktı ve şöyle dedi:

“Bir kişi, başka bir kişinin küfrüne şahitlik ederse, muhakkak onlardan biri o küfrü alır. Eğer ‘kâfirdir’ dediği kişi hakikaten dediği gibi ise, bu hüküm doğrudur. Eğer kâfir değilse, başkasını tekfir ettiğinden dolayı kendisi kâfir olur.”

Buhari, Edeb 38; Tirmizi, İyilik 1977.

Ahmed b. Hanbel, Müsned 20155; Mecmau’z-Zevaid ve Menbaü’l-Fevaid, 13002.

Ebu Katade (r.a): Resul-i Ekrem efendimizin [s.a.v] süvarilerindendir. İsmi, Haris, künyesi Ebu Katade, lakabı Faris-i Resulullah (Resulullah'ın süvarisi)'dir. Tahminen M. 602 yıllarında Medine'de doğup 54 (M. 674) senesinde de Kûfe'de vefat etmiştir.

Fıkıh ve hadis âlimidir. Künyesi Ebu İsmail, tam ismi ise Hammad b. Zeyd b. Dirhem'dir. Aslen Basralı olan Hammad b. Zeyd, 98 (M. 716) yılında doğmuştur. İmam-ı A'zam Ebu Hanife'nin muasırı (çağdaş) olan ve Basra'nın en büyük alimi kabul edilen Hammad bin. Zeyd, 179 (M. 795) yılında vefat etmiştir.

Şevkani, Fevaid Mecmua 483

İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 674.

Tirmizi, Birr 1982; Ahmed b. Hanbel Müsned 17498.

Buhari, Cenaiz 97; Ebu Davud, Edeb 50; İbn-Hibban, Sahih 3022

Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, 5505

Buhari, Cenaiz 85; Tirmizi, Cenaiz 63.

“Kardeşinin aleyhinde şeytana yardımcı olma!”

Nuayman b. Amr (r.a): (?-652)... Sahabe idi. Bedir, Uhud, Hendek savaşlarına katıldı.

Ahmed b. Hanbel, Müsned 26333

Buhari, Edeb 5698; Müslim, İman 61.

Buhari, Hudud 6777- 6781; Fethu'l-Bari 14/14, 25

Muaz b. Cebel (r.a): Ashab-ı kiramın büyüklerinden, helal ve haram ilmini en iyi bilenlerden. Adı, Muaz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Abid b. Adiy b. Ka'b el-Ensari'dir. Künyesi Ebu Abdullah'tır. Miladi 605 senesinde Medine'de doğdu.

İbn Hibban, Sahih 251; Tahavi, Müşkil 728.

Müslim, Bir 2595

Buhari, Edebü'l-Müfred 317; Beyhakî, Şuabü'l-iman 4776

Müslim, Siyer 1794; Ahmed İbn Hanbel, Müsned 3643.

Taberanî, Mu'cemü'l-Evsat 4356; Ebu Ya'la, Müsned 3565.

Al-i İmran, 3/128

Ebu Davud, Edeb, 45; Tirmizi, Birr, 48; Ahmed İbn Hanbel, Müsned 19724.

İmran b. Husayn (r.a): Ashab-ı kiramdandır. Huzaa kabilesinin Kazb kolundandır. Hayber Savaşı'nda Müslüman oldu.

Huzeyfe (ra): Medine'de doğdu. Babası Hisl b. Cabir, annesi de Rebab bint Ka'b'dır, Ensar'dandır. Künyesi, Ebu Abdullah Huzeyfe b. Hisl

(Huseyl) b. Cabir şeklindedir. Baba-oğul Bedir Savaşı'ndan önce Müslüman oldular.

H.z. Aişe (r.anha): Peygamberimizin [s.a.v] mübarek zevcelerinden. İsmi Aişe binti Ebu Bekir'dir.

Müslim, Bir 4705; Ahmed İbn Hanbel, Müsned 19410.

“Ölülere sövmeyin. Çünkü siz bu sövmekle dirileri üzmüş olursunuz.”

“Ey Ebubekir! Hem sıdk, hem lanet edicilik bir arada olur mu? Hayır. Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki olmaz!”

“Ey Allah'ım! Hişam'ın oğlu Ebu Cehil ve Rabia'nın oğlu Utbe'yi pençe-i kahrınla yakala!”

DOKUZUNCUSU ŞİİR SÖYLEMEK

Biz sema bölümünde teganninin helal ve haram kısımlarını belirtmiştik. Bu bakımdan ikinci bir defa tekrar etmeye gerek görmüyoruz. Şiir’e gelince; o bir konuşmadır. Güzeli güzel, çirkini çirkindir. Ancak kendini sadece şiire vermek kötüdür. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَا أَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْنًا حَتَّى يَرِيَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ
يَمْتَلِئَ شِعْرًا

“Sizden birinizin karnının içine şiir dolmaktansa irin dolması daha hayırlıdır.”^[162]

Mesruk (rh.)’a^[163] şiir hakkında soruldu. Mesruk bu suali çirkin gördü. Kendisine ‘Neden bunu çirkin gördün?’ denildiği zaman şu cevabı verdi: “Ben, amel defterimde şiir bulunmasını istemiyorum.”

Seleften birisine şiirden bir şey soruldu. Sorana ‘Onun yerine Allah’ın zikrini koy. Çünkü Allah’ın zikri şiirden daha hayırlıdır’ dedi. Kısacası şiir okumak ve temelinden inşa etmek haram değildir, eğer içinde müstehcen bir söz yoksa... Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حِكْمَةً

“Muhakkak şiirde hikmet vardır.”^[164]

Şiirin maksadı övmek, kötülemek ve kadınların özelliklerinden bahsetmektir. Bazen buna yalan da katılır. Hz. Peygamber [s.a.v] Ensar’dan Hasan b. Sabit’e kâfirlere şiirleriyle taarruz etmesini emir buyurmuştur. Şairin meth u senada ileri gitmesi her ne kadar yalansa da haramlık bakımından yalan sınıfına girmez.

Şair **Mütenebbi**^[165] şöyle demiştir:

“Eğer onun elinde ruhundan başka bir şey yoksa ruhunu vermek suretiyle cömertlik yapar. Bu nedenle ondan isteyen bir kimse Allah (c.c)’tan korksun!”

İşte şairin bu sözü, cömertliğin son zirvesini vasfetmekten ibarettir. Eğer şairin övdüğü kişi cömert değilse şair yalancıdır. Eğer cömertse, mübalağa

etmek şiir sanatındandır. Şairin buna inanması gerekmez. Hz. Peygamber [s.a.v]’ın huzurunda birçok beyit inşad edilmiştir. Eğer onlar tetkik edilirse, onlarda da bunun benzeri şeyler bulunur. Oysa Hz. Peygamber [s.a.v] onu söyleyen şairi men etmemiştir.

Hz Aişe (r.anha) şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber [s.a.v] ayakkabılarını tamir ediyordu. Ben de yün eğiriyordum. Hz. Peygamber [s.a.v]’in alnının terlemeye başladığını gördüm. Bu ter nura dönüşüyordu. Bu durum karşısında dilim tutuldu ve şaşkın şaşkın baktım. Bu durumumu gören Hz. Peygamber [s.a.v] **“Neden hayrete düştün?”** dedi. Cevap olarak dedim ki: ‘Ey Allah (c.c)’ın Resulü! Alnından ter akmaya başladı. Sonra o terin nura dönüştüğünü gördüm. Eğer **Ebu Kebir el-Huzeli** seni görseydi senin onun şiirine konu olmaya herkesten daha layık olduğunu anlardı.’ Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi: “Ey Aişe! Ebu Kebir el-Huzeli şiirinde ne diyor?”

O şiirinde şöyle diyor dedim:

‘Övdüğüm insan hayız kanının kalıntılarından, emziren kadının çirkin durumundan ve miğyel hastalığından uzaktır.’

‘Onun yüzünün hatlarına baktığın zaman o hatlar su serpen bulutun berraklığı gibi parlar.’

Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] elindekini bıraktı ve benim yanıma gelip sevincinden iki gözümün ortasından öptü ve şöyle dedi:

جَزَاكَ اللَّهُ يَا عَائِشَةُ خَيْرًا ، مَا سَرَرْتُ مِنِّي كَسُرُورِي مِنكَ

“Ey Aişe! Allah (c.c) sana hayrı mükâfat olarak versin. Benim senden aldığım sevinç kadar, sen benden sevinç almış değilsin.”^[166]

Hz. Peygamber [s.a.v], Huneyn savaşında ganimeti taksim ederken Abbas b. Mirdas’a dört deve verdi. Abbas bunları az görüp bir şiirinde bu durumdan şikâyet etti ve o şiirin sonunda şunlar vardır:

‘Benim ve atım Ubeyd’in aldığı ganimeti, Uyeyne ve Akra arasında taksim mi ediyorsun?’

Bedir ve Habis hiçbir ortamda Mirdas’a efendilik yapmamışlardır.

Ben onlardan herhangi bir kişinin altında değilim.

Bugün mertebesi düşürülen bir insan artık hiçbir zaman yükselemez.’

Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi:

اِقْطَعُوا عَنِّي لِسَانَهُ

“Bunun dilini benden kesiniz.”

Bu emir üzerine Ebubekir (r.a), Abbas’ı götürüp istediği yüz deveyi kendisine verdi. Sonra Hz. Peygamber [s.a.v]’ın huzuruna herkesten daha fazla Hz. Peygamber [s.a.v]’den razı olarak döndü. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] kendisine, **“Benim aleyhimde şiir mi söylüyorsun?”** dedi. Abbas, bu tenkide karşı Hz. Peygamber [s.a.v]’den özür dileyerek şöyle dedi: ‘Annem ve babam sana feda olsun. Karıncaların üremesi gibi dilimin üzerinde şiirin yürüdüğünü hissediyorum. Sonra karıncaların ısırıldığı gibi beni ısıyor. Bu bakımdan şiir söylemekten kendimi alamıyorum.’ Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] tebessüm ederek şöyle buyurdu:

لا تدعُ العربُ الشعرَ حتَّى تدعَ الإبلَ الحنين

“Deve, inlemeyi (veya bağırmayı) bırakmadıkça Arap da şiiri bırakmaz.”^[167]

^[162] Buhari, Edeb 2006; Ebu Davud, Namaz 5009.

^[163] **Mesruk (rh.):** Tâbiinden meşhur fıkıh ve hadis âlimidir. İsmi Mesruk b. Ecda b. Malik b. Umeyy b. Abdullah b. Murr el-Hemedani el-Vedai’ el-Kûfi olup, künyesi Ebu Aîşe’dir.

^[164] Buhari, Edeb 90; Ebu Davud, Edeb 95, (5010); Tirmizi, Edeb 69, (2847); İbni Mace, Edeb 41.

^[165] **el-Mütenebbi:** 10. yüzyılda yaşamış, Arap şiirinin en önemli isimlerinden biri kabul edilen şair.

^[166] Beyhakî, Sünenu’l-Kubra 14196; Ebu Naim, Hilyetü’l-Evliya 1501

^[167] Hâkim, Müstedrek ale’s-Sahihayn 6075; İbn Hacer, Metalibu’l-Aliye 972

“Deve, inlemeyi (veya bağırmayı) bırakmadıkça Arap da şiiri bırakmaz.”

“Sizden birinizin karnının içine şiir dolmaktansa irin dolması daha hayırlıdır.”

“Muhakkak şiirde hikmet vardır.”

“Ey Aîşe! Allah (c.c) sana hayrı mükâfat olarak versin. Benim senden aldığım sevinç kadar, sen benden sevinç almış değilsin.”

Mesruk (rh.)’a şiir hakkında soruldu. Mesruk bu suali çirkin gördü. Kendisine ‘Neden bunu çirkin gördün?’ denildiği zaman şu cevabı verdi: “Ben, amel defterimde şiir bulunmasını istemiyorum.”

Hâkim, Müstedrek ale’s-Sahihayn 6075; İbn Hacer, Metalibu’l-Aliye 972
Beyhakî, Sünenu’l-Kubra 14196; Ebu Naim, Hilyetü’l-Evliya 1501

el-Mütenebbi: 10. yüzyılda yaşamış, Arap şiirinin en önemli isimlerinden biri kabul edilen şair.

Buhari, Edeb 90; Ebu Davud, Edeb 95, (5010); Tirmizi, Edeb 69, (2847); İbni Mace, Edeb 41.

Mesruk (rh.): Tâbiinden meşhur fıkıh ve hadis âlimidir. İsmi Mesruk b. Ecda b. Malik b. Umeyy b. Abdullah b. Murr el-Hemedani el-Vedai’ el-Kûfi olup, künyesi Ebu Aîşe’dır.

Buhari, Edeb 2006; Ebu Davud, Namaz 5009.

Şair **Mütenebbi** şöyle demiştir:

ONUNCUSU ŞAKA YAPMAK

Çok şaka yapmak men edilmiştir. Allah Resulü [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَارِخُهُ

“Din kardeşinle tartışma ve ona çok şaka yapma!”^[168]

Soru: Eğer denilse ki, tartışmakta eziyet vermek vardır. Çünkü onun mahiyeti, tartışılan kimsenin yalancı ve cahil olduğunu iddia etmektir. Şaka yapmakta ise bunun aksine, hoşnutluk vermek ve insanlara açılmak vardır. Hal bu iken, neden şaka yapmak da nehyedilmiştir?

Cevap: Bil ki; nehyedilen şey şaka yapmanın aslı değil, onun çokluğu ve devamlılığıdır. Çünkü çokça ve devamlılıkla şaka yapmak, çokça gülmeye, gafletin artmasına ve kalbin ölmesine sebep olur. Bu aynı zamanda, yanlış anlaşılmaya, kırılmaya ve kötü tepki alınmasına da yol açar. Bu olumsuzlukların yanında, çokça şaka yapmak ve gülmek kişinin vakar ve heybetini de düşürür.

Hiz. Peygamber [s.a.v]’den şöyle rivayet edilmiştir:

إِنِّي لَأُمَزِحُ وَلَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا

“Ben de şaka yaparım, fakat haktan başkasını söylemem.”^[169]

Ancak şaka yapıp haktan başkasını söylememeye, Hiz. Peygamber [s.a.v]’in benzerleri güç yetirebilirler. Diğerleri ise, mizah kapısını açtığı zaman, nasıl mümkün ise o yoldan halkı güldürmeye çaba sarfeder. Oysa Hiz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِكَلِمَةٍ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمُ ، يَهْوِي بِهَا مِنْ
أَبْعَدَ مِنَ الثَّرَيَّا

“Kişi, yanında oturan arkadaşlarını güldürmek için bazen bir söz söyler. O söz yüzünden Süreyya yıldızından daha uzak bir mesafeden ateşin içerisine yuvarlanır.”^[170]

H.z. Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Gülmesi çok olanın heybeti azalır. Mizah yapan kıymetini kaybeder. Kim bir şeyi fazla yaparsa onunla tanınır. Konuşması fazla olanın hatası çoğalır. Hatası çok olanın hayâsı azalır. Hayâsı azalanın takvası azalır, takvası azalanın da kalbi ölür.”

Bir de gülmek, ahiretten gafil bulunmaya delalet eder. H.z. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَغْلَمَ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا

“Eğer benim bildiğimi bilseydiniz, muhakkak çok ağlar, az gülerdiniz.”^[171]

Biri kardeşinin (güldüğünü görünce) şöyle sordu:

“Ey kardeşim. Cehenneme varacağın Kur’an’da sana haber verildi mi?”

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا

“İçinizden hiçbir kimse istisna edilmemek üzere mutlaka cehenneme varacaktır. Bu, Allah Teâlâ’nın katında kesinleşmiş bir hükmüdür.”^[172]

“Evet, haber verildi.”

“Senin ateşten çıkacağına dair sana herhangi bir haber geldi mi?”

“Hayır, gelmedi.”

“O halde neden gülüyorsun?”

Deniliyor ki: Bu adamcağızın ölünceye kadar güldüğü görülmedi.

Yusuf b. Esbat (rh.)^[173] şöyle dedi: “Hasan Basri otuz sene gülmedi.” Denildi ki: ‘Ata es-Sülemi kırk sene gülmedi.’

Vuheyb el-Verd (rh.)^[174] Ramazan Bayramı’nda gülüşen bir grup insana bakarak şöyle dedi: “Eğer bunlar Ramazan’da affolunmuşlarsa, bu yaptıkları şükredenlerin fiili değildir. Eğer bu mübarek ayda af olunmamışlarsa, bu yaptıkları korkanların yaptığı değildir.”

Abdullah b. Ebi Ya’la (rh.)^[175] şöyle demiştir: “Sen güler misin? Oysa bugün kefenin, bezcinin tezgâhından çıkmıştır.”

İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: “Kim güldüğü halde bir günah işlerse, cehenneme ağladığı halde girecektir.”

Muhammed b. Vası (rh.)^[176] şöyle demiştir: “Sen cennette ağlar bir insanı görürsen onun bu durumuna şaşmaz mısın?” Cevap olarak, “Evet”

denildi. Devamla şunları söyledi: “İşte sonunun nereye varacağını bilmediği halde gülen bir kimsenin durumu bundan daha şaşırtıcıdır.”

İşte buraya kadar söylediklerimiz gülmenin afetleridir. Gülmenin kötü olan kısmı insanın birçok vaktini alan gülmektir. Gülmenin iyi kısmı dişler görünecek derecede tebessüm etmektir. Hz. Peygamber [s.a.v]’ın gülmesi böyle idi.

Muaviye’nin azatlısı Kasım şöyle anlatır: Bir bedevi Hz. Peygamber [s.a.v]’e ürkek bir devenin sırtında olduğu halde gelip selam verdi. Hz. Peygamber [s.a.v]’e bir şey sormak için yaklaşmak istediğinde deve ürkerek kaçtı. Bu manzara karşısında ashab-ı kiram güldüler. Deve ise bu huysuzluğunu birkaç defa tekrarladı. Sonra adamcağızı düşürüp ölümüne sebebiyet verdi. ‘Ey Allah’ın Resulü. O göçebe devesinin sırtından düşüp öldü’ dediler. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

نعم وأفواحكم ملأى من دمه

“Evet (o öldü, fakat) sizin de ağızlarınız onun kanıyla dopdolu olduğu halde.”^[177]

Mizahın vakarı düşürdüğü hususuna gelince; Hz. Ömer (r.a) bu hususta şöyle demiştir: “Mizah yapan kimse hafif bir insan olarak görülür.”

Muhammed b. Münkedir (rh.)^[178] der ki: “Annem bana ‘Ey oğul! Çocuklarla şakalaşma ki, onların yanında kıymetin düşmesin’ dedi.”

Said b. el-As (r.a)^[179], oğluna şöyle dedi: “Şerefli bir kimse ile alay etme! Çünkü böyle yaptığın takdirde o senden nefret eder. Rezil bir kimse ile de şakalaşma; zira onunla şakalaştığın takdirde sana karşı cüretkâr olur.”

Ömer b. Abdülaziz şöyle demiştir: “Allah (c.c)’tan korkun ve mizah yapmaktan kaçının. Mizah kin gütmeye ve kötülüğe sürükler. Kur’an ile konuşun ve Kur’an’ın gölgesinde oturun. Eğer Kur’an size ağır gelirse o zaman erkeklere ait konuşmalardan güzel bir konuşma yapın.”

Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir: ‘Mizaha neden mizah denildiğini bilir misiniz?’ ‘Hayır, bilmeyiz!’ dediler. Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi: ‘Çünkü mizah, sahibini haktan kaydırır. Onun için ona kaydırmak mânasına gelen ‘mizah’ kelimesi ad olarak verilmiştir.’

Denildi ki: “Her şeyin tohumu vardır. Düşmanlığın tohumu da mizah yapmaktır.”

Deniliyor ki: Mizah, yasak (mahrem) sahayı ortadan kaldırır ve dostları ayırır.

İtiraz: Mizah yapmak hem Hz. Peygamber [s.a.v]’den hem de ashab-ı kiramdan nakledilmiştir. O halde nasıl olur da mizah yasak olabilir?

Cevap: Eğer Hz. Peygamber [s.a.v]’in ve ashabının yaptığına gücün yetiyorsa, yani mizah yaparken haktan başkasını söylemiyorsan, hiçbir kalbi kırıp üzmüyorsan, mizahta ifrat etmiyorsan, arada sırada yapıyorsan o zaman sen de mizah yapabilirsin.

Mizahı sanat edinerek devam edip ifrat derecede şakalaşmaya dalan bir kimseye gelince; böyle bir kimse Hz. Peygamber [s.a.v]’ın fiilini kendisine delil edinirse yanlış olur. Çünkü bu kimsenin misali, bütün gün Kıptilerle gezip onların oyunlarını seyreden, sonra bu yaptığıının mübah oluşuna seyretme izninin verilmesini delil getiren kimsenin durumuna benzer. Bu çeşit delil getirmek yanlıştır. Çünkü küçük günahlardan bir kısmı vardır ki, onlara devam edilir ve ısrar ile yapılırsa onlar büyük günaha dönüşürler. Bir kısım mübahlar da vardır ki, onlara devam edildiği için küçük günahlara dönerler. O halde bu durumdan gafil olmak uygun değildir.

Ebu Hüreyre (r.a) rivayet eder ki; ashab-ı kiram ‘Ey Allah’ın Resulü! Siz de mi şaka yapıyorsunuz?’ dedikleri zaman Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi:

إِنِّي وَإِنْ دَاعَبْتُكُمْ ، فَإِنِّي لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا

“Ben her ne kadar sizinle şakalaşırsam da haktan başkasını söylemem.”^[180]

Ata der ki: Adamın biri İbn Abbas (r.a)’a şöyle sordu: ‘Hz. Peygamber [s.a.v] şaka yapar mıydı?’ İbn Abbas ‘Evet’ dedi. Adam ‘Acaba Hz. Peygamber [s.a.v]’ın mizahı nasıldı?’ diye sordu. İbn Abbas şöyle cevap verdi: Hz. Peygamber [s.a.v] bir gün zevcelerinden birisine geniş bir elbise giydirerek ona şöyle dedi:

الْبِسِيهِ ، وَاحْمَدِي اللَّهَ ، وَجُرِّي مِنْهُ ذَيْلًا كَذِيلِ الْعُرُوسِ

“Bu elbiseyi giy, Allah’a hamd et. Gelinlerin gelinliklerinin eteğini yerlerde sürüdükleri gibi eteğini yerlerde sürü!”^[181]

H. Enes (r.a) der ki: ‘Hz. Peygamber [s.a.v] hanımlarıyla beraber olduğu zaman, insanların en sevimlisi ve en şakacıydı.’

Rivayet ediliyor ki; Hz. Peygamber [s.a.v] pek fazla tebessüm ederdi.

Hasan Basri (rh.)’den şöyle rivayet ediliyor: Bir ihtiyar kadın Hz. Peygamber [s.a.v]’e geldi.

Hiz. Peygamber [s.a.v] ona,

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَجُوزٌ ، فَكَيْتَ عَجُوزٌ

“İhtiyar kadınlar cennete giremezler” dedi. Bu söz üzerine kadıncağız hüngür hüngür ağlamaya başladı. Hz. Peygamber [s.a.v], kadına, **“Sen (merak etme) o gün ihtiyar olmayacaksın. Çünkü Allah Teâlâ (c.c),**

إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا عُرْبًا أَتْرَابًا
لِلْأَصْحَابِ الْيَمِينِ

‘Biz (oradaki) kadınları da yeniden bir güzel inşa etmişiz. Onları bakireler yapmışızdır. Hep, yaşıit sevgililer; salih adamlar için kızlar, kocalarına âşık yaşıitlar yaptık’ buyurmuştur.”^[182]

Zeyd b. Eslem (rh.)^[183] der ki: Ümmü Eymen adlı bir hanım Hz. Peygamber [s.a.v]’e geldi ve dedi ki: ‘Ey Allah’ın Resulü! Kocam sizi davet ediyor.’

Hiz. Peygamber [s.a.v] şöyle sordu:

‘Kocan kimdir? Yoksa o gözünde beyazlık olan mıdır?’

‘Ey Allah’ın Resulü! Yemin olsun, kocamın gözünde beyazlık yoktur.’

مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَبَعِينَهُ بَيَاضٌ

‘Evet, evet! Onun gözünde beyazlık vardır! Hiç bir insan yoktur ki gözünde beyazlık olmasın!’^[184]

Hiz. Peygamber [s.a.v], bu sözüyle insanoğlunun gözbebeğini kapsayan beyazlığı kastediyordu.

Başka bir hanım daha geldi ve dedi ki:

‘Ey Allah’ın Resulü! Beni bir deveye bindir (bana bir deve ikram et).’

‘Hayır! Seni deveye değil, yavrusuna bindireceğim.’

‘Ben devenin yavrusunu ne yapayım? O beni taşıyamaz ki!’

وَهَلْ تَلِدُ الْإِبِلَ إِلَّا النُّوقُ

“Ey kadın! Hiçbir deve yoktur ki, başka bir devenin yavrusu olmasın.”^[185]

Hız. Peygamber [s.a.v] bu sözüyle şaka yapmıştır. Enes der ki: Ebu Talha'nın bir oğlu vardı. Adı Ebu Umeyr idi. Hız. Peygamber [s.a.v] onların evine geldiğinde çocukla şöyle şakalaşıyordu:

يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ التُّغَيْرُ

“Ey Ebu Umeyr! Nuğay (Kuş yavrusu) ne yaptı (ne oldu?)”^[186]

Hız. Peygamber [s.a.v] bu sözüyle Ebu Umeyr'in oynadığı bir kuş yavrusunu kastediyordu.

Hız. Aişe (r.anha) anlatıyor:

Ben zayıf, ince belli genç bir hanımdım. Bir seferde Peygamberimiz [s.a.v] ile birlikte bir yolculuğa çıktım. Peygamberimiz [s.a.v] bir yerde Sahabilere,

“Siz ilerleyin” dedi. Onlar gidince ikimiz arkada yalnız başına kaldık. Bana,

“Gel seninle yarışalım” dedi ve koşmaya başladık. Ben kendisini geçtim.

Aradan birkaç yıl geçmişti. Yine onunla birlikte bir yolculukta iken bir yerde Sahabilere,

“Siz ilerleyin” dedi ve ikimiz yalnız kaldık.

“Gel yarışalım” dedi. O zamanlar ben kilo almıştım. Önceki yarışmayı da unutmuştum. Koşmaya başladık, fakat bu sefer de o beni geçti. Gülümseyerek:

هَلِوِ بَيْتَكَ

“Bu defaki benim seni geçişim, o gün beni geçişine bedel olsun” buyurdu.^[187]

Zülmecaz'daki hâdise şöyle cereyan etti: “Biz oradayken Hız. Peygamber [s.a.v] bir gün bize geldi. Ben o zaman daha gencecik bir kızdım. Babam beni bir şey için göndermişti. Hız. Peygamber [s.a.v], **‘Onu bana ver’** dedi.

Ben vermedim ve Hız. Peygamber [s.a.v]'den koşarak uzaklaştım. Hız. Peygamber [s.a.v] beni tutmak için arkamdan koştuysa da bana yetişemedi.”

Yine Aişe (r.anha) validemiz şöyle anlatıyor: “Hız. Peygamber [s.a.v] ile zevcesi Zem'a'nın kızı Sevde (r.anha) hücremde bulunuyorlardı. Harire

(bulamaç aş) denilen yemeği yapıp takdim ettim. Sevde'ye 'Ye!' dedim. Sevde (r.anha), 'Bu yemeği sevmiyorum, yemem!' dedi. Ben, 'Yemin ederim ya yiyeceksin veya yüzüne süreceğim' diye ısrar ettim. 'İmkânı yok, yiyemem' deyince, ben elimle tabaktan yemek aldım ve Sevde'nin yüzünü onunla sıvadım. Hz. Peygamber [s.a.v], Sevde benden intikamını alsın diye mübarek dizlerini alçalttı. Bu sefer Sevde tabaktaki bulamaç aşından biraz aldı ve yüzüme sürdü. Hz. Peygamber [s.a.v] ise bu manzara karşısında tebessüm ediyordu.”^[188]

Rivayet ediliyor ki: Dahhak b. Süfyan el-Kilabi (r.a) çirkin yüzlü, kısa boylu bir zattı. Hz. Peygamber [s.a.v]'e biat ettiği zaman Hz. Peygamber [s.a.v]'e 'Ey Allah'ın Resulü! Benim yanımda iki hanımım vardır. Bu kızdan daha güzeldirler. (Bu sözü, örtünmeyi emreden ayet nazil olmadan önce söyledi.) Senin için onların birisini boşayayım da onunla evlen' dedi.

Hz. Aişe (r.anha) validemiz de orada oturmuş dinliyordu. (Kızarak) şöyle dedi: 'O kadın mı daha güzel, sen mi?' Dahhak (r.a) 'Ben ondan daha güzel ve şerefliyimdir' cevabını verdi. Hz. Peygamber [s.a.v], Hz. Aişe (r.anha)'nın sorusuna güldü. Çünkü o zat çirkin yüzlüydü.

Alkame, Ebu Seleme'den şöyle rivayet ediyor: "Hz. Peygamber [s.a.v] dilini çıkararak Hz. Ali (r.a)'nin oğlu Hasan (r.a)'a gösterirdi. Çocuk onun mübarek dilini görünce sevinir ve ona doğru koşardı. Uyeyne b. el-Fezari, 'Allah'a yemin ederim ki, evlenmiş ve sakalı bitmiş oğlum vardır. Bugüne kadar kendisini öpmüş değilim' dedi. Bu söze karşılık olarak Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ لَا يُرْحَمَ لَا يُرْحَمَ

“Merhamet etmeyene, merhamet edilmez.” ^[189]

Bu şakaların çoğu kadınlarla çocuklara karşı yapılmıştır. Bu tür latife, istihzaya meyletmeksizin, onların kalplerinin Hz. Peygamber [s.a.v] tarafından tedavi edilmesidir. Hz. Peygamber [s.a.v], gözü ağrıdığı halde hurma yiyen Süheyb'e bir ara şöyle dedi:

تَأْكُلُ تَمْرًا وَبِكَ رَمَدٌ؟

“Gözün ağrıdığı halde hurma mı yiyorsun?”

Süheyb, 'Ey Allah'ın Resulü! Ben ağrımayan tarafla yiyorum' dedi. Bu söz üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] tebessüm etti. Bu hadisin ravilerinden

biri der ki: ‘Mübarek azı dişleri görünecek derecede tebessüm ettiğini gördüm.’^[190]

Rivayet ediliyor ki; Havvat b. Cübeyr el-Ensari, Mekke yolunda Beni Ka'b kabilesinin kadınlarıyla otururken Hz. Peygamber [s.a.v] çıkageldi ve şöyle dedi:

“Ey Ebu Abdullah! Kadınlarla işin ne?”

‘Bu kadınlar benim serkeş devam için bir ip örüyorlar da onun için yanlarında oturuyorum’ dedi. Bu sözden sonra Hz. Peygamber [s.a.v], ihtiyacı için dışarı gitti. Sonra döndü ve şöyle dedi:

“Ey Ebu Abdullah! O deve hâlâ serkeşliği bırakmamış mı?”

Havvat der ki: Sustum ve utandım. Bundan sonra Hz, Peygamber [s.a.v]’ı her gördüğümde utancımdan kaçıyordum. Sonra Medine’ye geldik. Bir gün camide namaz kılarken beni gördü. Yanıma oturdu, ben de namazı uzattım. Bana, **“Uzatma; seni bekliyorum”** dedi. Selam verdiğim zaman şöyle dedi: **“Ey Ebu Abdullah! Acaba o deve daha serkeşliğini bırakmamış mı?”** Havvat der ki: Susup utandım. Hz. Peygamber [s.a.v] gitti. Hz. Peygamber [s.a.v]’den kaçıyordum. Ta ki, bir gün bana yetişti. Bir merkebe binmiş, iki ayağını bir tarafa sarkıtmıştı. Bana şöyle dedi: **“Ey Ebu Abdullah! Acaba o deve hala serkeşliğini bırakmadı mı?”** Cevap olarak dedim ki: ‘Seni hak peygamber olarak gönderen Allah’a yemin ederim ki, o deve, Müslüman olduğundan bu yana serkeşlik yapmamıştır.’ Bunun üzerine şöyle dedi:

اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُمَّ اهْدِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ: فَحَسَنَ إِسْلَامِهِ
وَهْدَاهُ اللَّهُ

“Allahü Ekber! Allahü Ekber! Ey Allah’ım. Ebu Abdullah’a hidayet et.”^[191]

Ravi der ki: ‘Bu duadan sonra Ebu Abdullah’ın İslâm’ı güzelleşti ve Allah ona hidayet etti.’

Nueyman el-Ensari (r.a)^[192] şakacı bir kimseydi. Medine’de içki içer, yakalanıp Hz. Peygamber [s.a.v]’e getirilirdi. Hz. Peygamber [s.a.v] ceza olarak ayakkabısı ile ona vururdu. Ayakkabıları ile onu dövmelelerini ahabına da emrederdi. Bu durum çoğaldığında ahabdan birisi Nueyman’a, ‘Allah sana lanet etsin’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v] o lanet okuyan zata, **“Sakın böyle deme! Çünkü Nueyman, Allah’ı ve Peygamberi sever”** dedi.

Nueyman, Medine'ye yeni çıkan bir meyve veya süt geldi mi hemen ondan alır, Hz. Peygamber [s.a.v]'e getirirdi ve şöyle derdi: 'Ey Allah'ın Resulü! Bunu senin için satın aldım ve sana hediye ediyorum.'

O malın sahibi bilahare gelip malının bedelini Nueyman'dan isteyince, onu Hz. Peygamber [s.a.v]'e getirip şöyle derdi:

'Ey Allah'ın Resulü! Adamcağıza malının bedelini versene!'

Hz. Peygamber [s.a.v],

"Ey Nueyman! Sen onu bize hediye etmedin mi?" derdi.

Nueyman, 'Ya Resulüllah! Yanımda para yoktu. Senin de ondan yemeni istiyordum, onun için alıp getirdim' derdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] güler, mal sahibinin hakkının verilmesini emrederdi. [193]

İşte bunlar sevimli şakalardır. Arada sırada bu tür şakalar yapmak müstehabdır. Daimi şekilde yapmaktan sakınmak gerekir. Bu tür şakalara devam etmek kötüdür, bayağılıktır ve kalbin ölümüne sebep olan gülme ile neticelenir.

[168] Tirmizi, Birr, 58- 1995-

[169] Taberanî, el-Mu'cemü's-Sağır 781.

[170] Beyhakî, Şu'abül-İman 4484; Abdullah b. Mübarek 934

[171] İbn Mace, Zühd 19; Buhari, Rikak 27.

[172] Meryem 19/71

[173] **Yusuf b. Esbat (rh.):** Velilerden, hadis, fıkıh ve kıraat âlimidir. Tebe-i tâbiinin büyüklerindendir. Halep ile Antakya arasında bir köyde doğdu. Antakya'da yaşadı. 810 (H.195) de vefat etti. 811'de vefat ettiği de rivayet edilmiştir.

[174] **Vuheyb el-Verd (rh.):** Mekke-i Mükەرreme'nin büyük âlim ve velilerindendir. Lakabı Abdülvehhab, künyesi Ebu Osman'dır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 770 (H.153) yılında Mekke'de vefat etti.

[175] **Abdullah b. Ebi Ya'la (rh.):** Kıraat, kelam, hadis, tarih ve Hanbeli mezhebi fıkıh âlimi ve "Tabakatü'l-Hanabile" kitabının yazarıdır.

[176] **Muhammed b. Vası (rh.):** Muhaddis, zahit, âbid, arif-i kâmilidir. Tâbiinin büyük âlimlerindendir. Basralı'dır, doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur. 123 (M. 730) senesinde vefat etti.

[177] İbni Asakir, Tarihu Dimeşk, Muaviye b. Ebi Süfyan'dan

[178] **Muhammed b. Münkedir (rh.):** Tâbiin devrinde, Medine'de yetişen hadis âlimlerinden ve evliyanın büyüklerindendir.

[179] **Said b. el-As (r.a):** Ashab-ı kiramın büyüklerinden Amr b. As'ın (r.a.) oğludur. Babasından önce iman etmekle şereflendi.

[180] Ebu Davud, Edeb 64; Tirmizi, Birr 1990.

[181] İbn Asakir, Tarihu Dımaşk, 2172- 28866.

[182] Tirmizi, Şemail-i Şerif, s.258; Beyhakî, Ba's ve'n-Nüşur 337; Vakıa 56/35-38

[183] **Zeyd b. Eslem (rh.):** Medine-i Münevvere'de yetişen müfessirlerin (tefsir âlimlerinin) en meşhuru. Künyesi Ebu Abdullah veya Ebu Üsamedir. Tâbiinin büyüklerindendir. Hz. Ömer'in oğlu Hz. Abdullah onu azat etti. 136 (M. 753) tarihinde Medine'de vefat etti.

[184] İbn Kudame, el-Mugni 2/796-2921

[185] Tirmizi, Birr 57, (1992); Ebu Davud, Edeb 92, (4998).

[186] Buhari, Edeb 81, 112; Müslim, Edeb 30; Tirmizi, Birr 57; Ebu Davud, Edeb 69; İbn Mace, Edeb 24

[187] Ebu Davud, Cihad 2578; İbn Mace, Nikâh 50; Ahmed b. Hanbel, VI, 39, 139, 182, 261, 280.

[188] Mecmau'z-Zevaid-ve Menbau'l-Fevaid, Nikâh 7683

[189] Buhari, Tevhid 2, Edeb 27; Müslim, Fezail 66, (2319); Tirmizi, Birr 16, (1923).

[190] İbni Mace, Tıp 3443

[191] Nureddin el-Heysemi'nin Mecmau'z Zevaid 4146; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 4146

[192] **Nueyman el-Ensari (r.a):** Nuayman b. Amr b. Rifaa b. el Haris b. Sevad b. Malik b. Ganem b. Malik b. Neccar el-Ensari. Akabe biatlarına, Bedir, Uhud, Hendek ve diğer bütün gazalara katılan Nuayman [76], ashabın en şakacısı idi [77] ve Hz. Peygamber'i de güldürürdü.

[193] İbni Kuteybe, I, 316-317, 320

“Bu elbiseyi giy, Allah’a hamd et. Gelinlerin gelinliklerinin eteğini yerlerde sürüdükleri gibi eteğini yerlerde sürü!”

“Ey Ebu Umeyr! Nuğay (Kuş yavrusu) ne yaptı (ne oldu?)”

“Kişi, yanında oturan arkadaşlarını güldürmek için bazen bir söz söyler. O söz yüzünden Süreyya yıldızından daha uzak bir mesafeden ateşin içerisine yuvarlanır.”

Said b. el-As (r.a), oğluna şöyle dedi: “Şerefli bir kimse ile alay etme! Çünkü böyle yaptığın takdirde o senden nefret eder. Rezil bir kimse ile de şakalaşma; zira onunla şakalaştığın takdirde sana karşı cüretkâr olur.”

“Evet (o öldü, fakat) sizin de ağızlarınız onun kanıyla dopdolu olduğu halde.”

‘Evet, evet! Onun gözünde beyazlık vardır! Hiç bir insan yoktur ki gözünde beyazlık olmasın!’

Vuheyb el-Verd (rh.) Ramazan Bayramı’nda gülüşen bir grup insana bakarak şöyle dedi: “Eğer bunlar Ramazan’da affolunmuşlarsa, bu yaptıkları şükredenlerin fiili değildir. Eğer bu mübarek ayda af olunmamışlarsa, bu yaptıkları korkanların yaptığı değildir.”

“Ben her ne kadar sizinle şakalaşırsam da haktan başkasını söylemem.”

Zeyd b. Eslem (rh.) der ki: Ümmü Eymen adlı bir hanım Hz. Peygamber [s.a.v]’e geldi ve dedi ki: ‘Ey Allah’ın Resulü! Kocam sizi davet ediyor.’

“Merhamet etmeyene, merhamet edilmez.”

Muhammed b. Vası (rh.) şöyle demiştir: “Sen cennette ağlar bir insanı görürsen onun bu durumuna şaşmaz mısın?” Cevap olarak, “Evet” denildi. Devamla şunları söyledi: “İşte sonunun nereye varacağını bilmediği halde gülen bir kimsenin durumu bundan daha şaşırtıcıdır.”

Nueyman, ‘Ya Resulüllah! Yanımda para yoktu. Senin de ondan yemeni istiyordum, onun için alıp getirdim’ derdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] güler, mal sahibinin hakkının verilmesini emrederdi.

Muhammed b. Münkedir (rh.) der ki: “Annem bana ‘Ey oğul! Çocuklarla şakalaşma ki, onların yanında kıymetin düşmesin’ dedi.”

Yusuf b. Esbat (rh.) şöyle dedi: “Hasan Basri otuz sene gülmedi.” Denildi ki: ‘Ata es-Sülemi kırk sene gülmedi.’

Ebu Davud, Edeb 64; Tirmizi, Birr 1990.

Said b. el-As (r.a): Ashab-ı kiramın büyüklerinden Amr b. As’ın (r.a.) oğludur. Babasından önce iman etmekle şereflendi.

Muhammed b. Vası (rh.): Muhaddis, zahit, âbid, arif-i kâmilidir. Tâbiinin büyük âlimlerindendir. Basralı’dır, doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur. 123 (M. 730) senesinde vefat etti.

Abdullah b. Ebi Ya’la (rh.): Kıraat, kelam, hadis, tarih ve Hanbeli mezhebi fıkıh âlimi ve “Tabakatü’l-Hanabile” kitabının yazarıdır.

Muhammed b. Münkedir (rh.): Tâbiin devrinde, Medine’de yetişen hadis âlimlerinden ve evliyanın büyüklerindendir.

İbni Asakir, Tarihu Dimeşk, Muaviye b. Ebi Süfyan’dan

Meryem 19/71

İbn Mace, Zühd 19; Buhari, Rikak 27.

Vuheyb el-Verd (rh.): Mekke-i Mükerrerme'nin büyük âlim ve velilerindendir. Lakabı Abdülvehhab, künyesi Ebu Osman'dır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 770 (H.153) yılında Mekke'de vefat etti.

Yusuf b. Esbat (rh.): Velilerden, hadis, fıkıh ve kıraat âlimidir. Tebe-i tâbiinin büyüklerindendir. Halep ile Antakya arasında bir köyde doğdu. Antakya'da yaşadı. 810 (H.195) de vefat etti. 811'de vefat ettiği de rivayet edilmiştir.

Taberanî, el-Mu'cemü's-Sağır 781.

Tirmizi, Birr, 58- 1995-

Beyhakî, Şu'abül-İman 4484; Abdullah b. Mübarek 934

Nueyman el-Ensari (r.a): Nuayman b. Amr b. Rifaa b. el Haris b. Sevad b. Malik b. Ganem b. Malik b. Neccar el-Ensari. Akabe biatlarına, Bedir, Uhud, Hendek ve diğer bütün gazalara katılan Nuayman [76], ashabın en şakacısı idi [77] ve Hz. Peygamber'i de güldürürdü.

Nureddin el-Heysemi'nin Mecmau'z Zevaid 4146; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 4146

İbni Kuteybe, I, 316-317, 320

İbn Asakir, Tarihu Dımaşk, 2172- 28866.

“Ey kadın! Hiçbir deve yoktur ki, başka bir devenin yavrusu olmasın.”

İbni Mace, Tıp 3443

Ebu Davud, Cihad 2578; İbn Mace, Nikâh 50; Ahmed b. Hanbel, VI, 39, 139, 182, 261, 280.

Buhari, Edeb 81, 112; Müslim, Edeb 30; Tirmizi, Birr 57; Ebu Davud, Edeb 69; İbn Mace, Edeb 24

Buhari, Tevhid 2, Edeb 27; Müslim, Fezail 66, (2319); Tirmizi, Birr 16, (1923).

Mecmau'z-Zevaid-ve Menbau'l-Fevaid, Nikâh 7683

Zeyd b. Eslem (rh.): Medine-i Münevvere'de yetişen müfessirlerin (tefsir âlimlerinin) en meşhuru. Künyesi Ebu Abdullah veya Ebu Üsamedir. Tâbiinin büyüklerindendir. Hz. Ömer'in oğlu Hz. Abdullah onu azat etti. 136 (M. 753) tarihinde Medine'de vefat etti.

Tirmizi, Şemail-i Şerif, s.258; Beyhakî, Ba's ve'n-Nüşur 337; Vakıa 56/35-38

Tirmizi, Birr 57, (1992); Ebu Davud, Edeb 92, (4998).

İbn Kudame, el-Mugni 2/796-2921

“Ben de şaka yaparım, fakat haktan başkasını söylemem.”

“Bu defaki benim seni geçişim, o gün beni geçişine bedel olsun” buyurdu.

Nueyman el-Ensari (r.a) şakacı bir kimseydi. Medine’de içki içer, yakalanıp Hz. Peygamber [s.a.v]’e getirilirdi. Hz. Peygamber [s.a.v] ceza olarak ayakkabısı ile ona vururdu. Ayakkabıları ile onu dövmelerini ashabına da emrederdi. Bu durum çoğaldığında ashabdan birisi Nueyman’a, ‘Allah sana lanet etsin’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v] o lanet okuyan zata, **“Sakın böyle deme! Çünkü Nueyman, Allah’ı ve Peygamberi sever”** dedi.

Süheyb, ‘Ey Allah’ın Resulü! Ben ağrımayan tarafla yiyorum’ dedi. Bu söz üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] tebessüm etti. Bu hadisin ravilerinden biri der ki: ‘Mübarek azı dişleri görünecek derecede tebessüm ettiğini gördüm.’

“Eğer benim bildiğimi bilseydiniz, muhakkak çok ağlar, az gülerdiniz.”

“Allahü Ekber! Allahü Ekber! Ey Allah’ım. Ebu Abdullah’a hidayet et.”

“Din kardeşinle tartışma ve ona çok şaka yapma!”

Yine Aişe (r.anha) validemiz şöyle anlatıyor: “Hz. Peygamber [s.a.v] ile zevcesi Zem’a’nın kızı Sevde (r.anha) hücremde bulunuyorlardı. Harire (bulamaç aşısı) denilen yemeği yapıp takdim ettim. Sevde’ye ‘Ye!’ dedim. Sevde (r.anha), ‘Bu yemeği sevmiyorum, yemem!’ dedi. Ben, ‘Yemin ederim ya yiyeceksin veya yüzüne süreceğim’ diye ısrar ettim. ‘İmkânı yok, yiyemem’ deyince, ben elimle tabaktan yemek aldım ve Sevde’nin yüzünü onunla sıvadım. Hz. Peygamber [s.a.v], Sevde benden intikamını alsın diye mübarek dizlerini alçalttı. Bu sefer Sevde tabaktaki bulamaç aşından biraz aldı ve yüzüme sürdü. Hz. Peygamber [s.a.v] ise bu manzara karşısında tebessüm ediyordu.”

“İçinizden hiçbir kimse istisna edilmemek üzere mutlaka cehenneme varacaktır. Bu, Allah Teâlâ’nın katında kesinleşmiş bir hükümdür.”

“Biz (oradaki) kadınları da yeniden bir güzel inşa etmişiz. Onları bakireler yapmışızdır. Hep, yaşıtlar sevgililer; salih adamlar için kızlar, kocalarına âşık yaşıtlar yaptık’ buyurmuştur.”

Abdullah b. Ebi Ya’la (rh.) şöyle demiştir: “Sen güler misin? Oysa bugün kefenin, bezcinin tezgâhından çıkmıştır.”

ON BİRİNCİSİ

ALAY ETMEK

İstihza (alay etmek), gülmek maksadıyla bir kimseyi küçük düşürmek ve onun bir ayıbına dikkat çekmektir. Bu, sözle yapılabilirdiği gibi, fiil, işaret ve taklit etmek şeklinde de yapılabilir. İstihza etmek de birine gülmek de haramdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا
مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا
أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ
وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Ey iman edenler! Bir kavim (bir başka) kavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar; kadınlar da kadınlarla (alay etmesin), belki kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kendi nefislerinizi (kendi kendinizi) yadırgayıp küçük düşürmeyin ve birbirinizi olmadık kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir. Kim tevbe etmezse, işte onlar, zalim olanların ta kendileridir.”^[194]

Ayetteki “sühriye”nin mânası, hakir görmek, güldürecek bir şekilde ayıp ve eksik yönüne dikkati çekmek demektir. Bu, bazen karşıdaki adamın fiil ve sözünü hikâye etmekle olur, bazen de işaret ve ima ile... Bu, eğer alay edilenin huzurunda ise adı ‘gıybet’ değildir, fakat gıybet mânasını taşır.

Hız. Aişe (r.anha) der ki: Bir kişinin durumunu hikâye ettim. Hız. Peygamber [s.a.v] bana şöyle dedi:

مَا أَحَبُّ أَنْ أَحْكِي أَحَدًا وَلَوْ أُعْطِيتُ كَذَا وَكَذَا

“Benim şu kadar veya bu kadar menfaatim olsa bile birinin taklidini yapmak hoşuma gidip beni sevindirmez.”^[195]

İbn Abbas (r.a);

يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً

“Eyvah bize! Bu kitaba ne oldu ki, küçük ve büyük bırakmadan her şeyi sayıp dökmektedir”^[196] ayetinin tefsirinde şöyle demiştir: “Küçükten gaye, mümine yapılan alaydan ötürü tebessüm etmektir. Büyükten gaye ise, alaydan ötürü kahkaha ile gülmektir.”

İbn Abbas (r.a)’ın bu tefsiri, insanlara gülmenin büyük günahlardan olduğuna işaretir.

Abdullah b. Zem’a, yellenen bir kimseye gülenler hakkında Hz. Peygamber [s.a.v]’ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

عَلَامَ يَضْحَكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ ؟

“Bazılarınız, kendisinin de yaptığı bir işi başkasında gördüğünde neden gülüyor?”^[197]

Hiz. Peygamber [s.a.v],

إِنَّ الْمُسْتَهْزِئِينَ بِالنَّاسِ يُفْتَحُ لِأَحَدِهِمْ بَابٌ مِنَ الْجَنَّةِ ، فَيَقَالُ :
هَلَمْ هَلَمْ فَيَجِئُ بِكَزْبِهِ وَعَمِّهِ ، فَإِذَا جَاءَ أَغْلَقَ دُونَهُ ، ثُمَّ يُفْتَحُ
لَهُ بَابٌ آخَرُ ، فَيَقَالُ لَهُ : هَلَمْ هَلَمْ ، فَيَجِئُ بِكَزْبِهِ وَعَمِّهِ ، فَإِذَا
جَاءَ أَغْلَقَ دُونَهُ ، فَمَا يَزَالُ كَذَلِكَ ، حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَيُفْتَحُ لَهُ
الْبَابُ ، فَيَقَالُ لَهُ : هَلَمْ هَلَمْ ، فَمَا يَأْتِيهِ

“İnsanlarla alay edenlerin her biri için cennetten bir kapı açılır. Ona ‘gel, gel’ denilir. O da (koşa, koşa) o kapıya gelir. Kapıya vardığında kapı yüzüne kapatılır. Sonra başka bir kapı açılır ve ona ‘gel, gel’ denir. O da koşarak gelir. Kapıya vardığı zaman, yüzüne kapanır ve kendisine kapı açılıp ‘gel, gel’ denildiği halde ümitsizlikten kapıya gitmeyinceye kadar bu şekilde aldatılır ve kendisiyle alay edilir.”^[198]

Hiz. Peygamber [s.a.v],

مَنْ عَيَّرَ أَخَاهُ بِذَنْبٍ لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَغْمَلَهُ

“Kim, (Müslüman) kardeşini işlediği günahından tevbe ettiği halde o günahı işlemekle

cezalandırılır.” [199]

Bütün bunlar başkasını tahkir etmek, başkasına gülmek ve başkasını küçük görüp alaya almaktan doğar. Şu ayet buna işaret eder:

عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ

“Belki (alay ettikleri kimseler) kendilerinden iyidir.” [200]

Yani alay ettiğiniz insanı küçük görerek tahkir etmeyiniz. Belki o sizden daha hayırlıdır. Bu alay, alaydan ötürü üzümlü rahatsız olan bir kimse hakkında haramdır. Kendini maskara haline getiren ve çoğu zaman alaya alınmaktan sevinen kimseye gelince; alay bu kimse hakkında mizah ve hafif şaka nevindendir. Bu hafif şakalaşmanın güzel ve çirkin, yani helal ve haram kısımları daha önce beyan edildi. Ancak haram olan kısım alaya alınan insanın rahatsız olduğu kısımdır. Çünkü alay etmek söz konusudur. Tahkir etmek bazen, karşıdaki insan konuşmasında yanıldığı veya dengesiz konuştuğu için ona gülmek suretiyle olur. Bazen de anlaşılmayan fiillerine gülmek suretiyle olur. Yazısından, sanatından, suretinden, boy ve posunu alaya almak veya herhangi bir ayıptan dolayı eksikliğine gülmek gibi... Bütün bunlara gülmek, yasaklanan alay kısmına girer.

[194] Hucurat, 49/11

[195] Ebu Davud, Edeb 27; Tirmizi. Kıyamet 2502

[196] Kehf, 18/49

[197] İbn Hibban, Sahih 5915; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 6252.

[198] İbni Ebi'd Dünya, Edebu Lisan 283; Kenzü'l-Ummal, 8328.

[199] Beyhakî, Şuabu'l-İman, 6187- 6272; İbni Ebi'd Dünya, Edebu Lisan 286.

[200] Hucurat, 49/11

“Bazılarınız, kendisinin de yaptığı bir işi başkasında gördüğünde neden gülüyor?”

“Belki (alay ettikleri kimseler) kendilerinden iyidir.”

“Ey iman edenler! Bir kavim (bir başka) kavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar; kadınlar da kadınlarla (alay etmesin), belki kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kendi nefislerinizi (kendi kendinizi) yadırgayıp küçük düşürmeyin ve birbirinizi olmadık kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir. Kim tevbe etmezse, işte onlar, zalim olanların ta kendileridir.”

Hucurat, 49/11

Ebu Davud, Edeb 27; Tirmizi. Kıyamet 2502

Hucurat, 49/11

Beyhakî, Şuabu'l-İman, 6187- 6272; İbni Ebi'd Dünya, Edebu Lisan 286.

İbni Ebi'd Dünya, Edebu Lisan283; Kenzü'l-Ummal, 8328.

İbn Hibban, Sahih 5915; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 6252.

Kehf, 18/49

“İnsanlarla alay edenlerin her biri için cennetten bir kapı açılır. Ona ‘gel, gel’ denilir. O da (koşa, koşa) o kapıya gelir. Kapıya vardığında kapı yüzüne kapatılır. Sonra başka bir kapı açılır ve ona ‘gel, gel’ denir. O da koşarak gelir. Kapıya vardığı zaman, yüzüne kapanır ve kendisine kapı açılıp ‘gel, gel’ denildiği halde ümitsizlikten kapıya gitmeyinceye kadar bu şekilde aldatılır ve kendisiyle alay edilir.”

“Benim şu kadar veya bu kadar menfaatim olsa bile birinin taklidini yapmak hoşuma gidip beni sevindirmez.”

“Eyvah bize! Bu kitaba ne oldu ki, küçük ve büyük bırakmadan her şeyi sayıp dökmektedir” ayetinin tefsirinde şöyle demiştir: “Küçükten gaye, mümine yapılan alaydan ötürü tebessüm etmektir. Büyükten gaye ise, alaydan ötürü kahkaha ile gülmektir.”

“Kim, (Müslüman) kardeşini işlediği günahından tevbe ettiği halde o günahı işlemekle cezalandırılır.”

ON İKİNCİSİ

SIR İFŞA ETMEK

Gizli tutulması istenen veya açıklanmasından rahatsızlık duyulan sırları ifşa etmek haramdır.

Özel konuşmalar da sırdır. Allah Resulü [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ الْحَدِيثَ ثُمَّ التَّمَتَ فَهِيَ أَمَانَةٌ

“İki kişinin veya belirli sayıdaki bir topluluğun kendi aralarındaki konuşmaları, gizli tutulması gereken bir emanettir.”^[201]

Hasan el-Basri (rh.) şöyle demiştir: “Din kardeşinin sırrını (gizli kalmasını istediği hal, söz ve işini) ifşa etmek hıyanettir.”

Muaviye (r.a), Velid b. Utbe’ye gizlice bir söz söylemişti. Velid, eve gelince babasına, “Emirü’l-müminin bana bir söz söyledi. Onun bana söylediği bir sözü senden gizleyeceğimi sanmadığım için sana açmak istiyorum” dedi. Babası (Utbe), “Hayır yavrum, yanıyorsun. O söz sana söylenmiş bir emanettir. Sakın bana açma!” dedi. Velid, “Peki, ama baba ile oğul arasında sır olur mu?” diye sordu. Babası, “Kendi sırları olmaz, fakat başkasının sırrı olur” diye karşılık verdi.

Eğer bu açıklamada başkasının zarar görmesi söz konusu ise haram olur, başkasının zarar görmesi söz konusu değilse alçaklık olur. Biz daha önce Sohbet Adabı bahsinde sırrı gizlemekle ilgili kaidelerden bahsetmiştik. Burada tekrarlamaya gerek görmüyoruz.

^[201] Ebu Davud, Edeb 38; Tirmizi, Bir 1959.

“İki kişinin veya belirli sayıdaki bir topluluğun kendi aralarındaki konuşmaları, gizli tutulması gereken bir emanettir.”

Ebu Davud, Edeb 38; Tirmizi, Bir 1959.

ON ÜÇÜNCÜSÜ YALAN VAATTE BULUNMAK

Muhakkak ki, çok kere dil, vaat etmeye meyleder. Sonra nefis, çoğu zaman o vaadi yerine getirmek istemez. Böylece vaat, yapmamaya dönüşür. Bu ise münafıklığın alametlerindendir. Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ

“Ey iman edenler. Sözleri yerine getiriniz.”^[202]

Hız. Peygamber [s.a.v] de,

الْعِدَّةُ عَطِيَّةٌ

“Vaat vergidir”^[203] buyurmuştur.

الْوَأْيُ ، يَغْنِي الْوَعْدَ ، مِثْلُ الدَّيْنِ أَوْ أَفْضَلُ

“Vaat, borç gibidir veya daha üstündür.”^[204]

Hadisteki الوأْي (veey) kelimesi vaat manasındadır. Allah Teâlâ peygamberi İsmail (a.s)’i överek şöyle buyurmuştur:

إِسْمَاعِيلُ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ

“Muhakkak İsmail vaadinde sadıktı.”^[205]

Hız. İsmail (a.s)^[206] bir yerde bir insana söz verdi. O insan, Hız. İsmail (a.s)’e -unuttuğu için- bir daha dönmedi. İsmail (a.s) onu beklemek için yirmi iki gün orada kaldı.

Abdullah b. Ömer (r.a) sekerata (ölüm döşegine) düştüğü zaman şöyle dedi: “Kureyşlilerden bir kişi benden kızımı istedi. Benden de vaade benzer bir söz aldı. Allah’a yemin ederim ki, ben münafıklığın üçte biriyle Allah’ın

huzuruna gitmek istemiyorum. O halde sizi şahit tutuyorum, ben ona kızımı verdim.”

Abdullah b. Ebi Hansa şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber [s.a.v], daha peygamber olmazdan önce ben onunla alışveriş yaptım. Onun bir miktar alacağı bende kaldı ve ona ‘Buraya senin alacağını getirip teslim edeceğim’ diye söz verdim. O gün unuttum. Ertesi gün de unuttum. Üçüncü gün geldim, hâlâ yerindeydi. Beni görünce şöyle dedi:

يَا فَتَى ، لَقَدْ شَقَقْتَ عَلَيَّ أَنَا هَاهُنَا مُنْذُ ثَلَاثٍ أَنْتَظِرُكَ

“Ey genç! Sen bana zahmet verdin! Zira ben üç günden beri burada seni beklemekteyim.”^[207]

İbrahim en-Nehai (rh.)’ye^[208] şöyle denildi: “Bir kişi, başkasına buluşma sözü verip gelmediğinde öbür kişi ne yapmalıdır?” İbrahim en-Nehai şöyle cevap verdi: “Gelecek namazın vaktine kadar bekler.”

Hz. Peygamber [s.a.v] bir söz verdiği zaman ‘**Umulur**’ kaydını eklerdi. İbn Mesud (r.a), herhangi bir söz verdiği zaman muhakkak ‘**Eğer Allah dilerse**’ kaydını eklerdi ve böyle yapmak daha iyidir. Bu istisnayı yapmakla beraber sözden kesinlik anlaşılırsa muhakkak o sözü yerine getirmek gerekir. Ancak mazeret varsa o zaman durum değişir. Eğer kişi, söz verdiği zaman sözünü yerine getirmemeye niyetliyse işte bu münafıklığın ta kendisidir.

Ebu Hüreyre Hz. Peygamber [s.a.v]’den şöyle rivayet ediyor:

ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ ، وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ ،
مَنْ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ ، وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ ،

“Üç haslet vardır. Kimde bu üç haslet bulunursa o oruç da tutsa, namaz da kılsa ve ‘Ben Müslüman’ım’ da dese yine münafıktır:

1. Konuştuğu zaman yalan söylerse,
 2. Söz verdiği zaman sözünü yerine getirmezse,
 3. Kendisine bir şey emanet edildiğinde hainlik yaparsa.”
- ^[209]

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

“Dört haslet vardır, kimde o dört haslet bulunursa, o kimse münafıktır ve kimde o dört hasletten biri bulunursa, o kimsede

münafıklıktan bir haslet var demektir. Ta ki, o hasleti bırakıncaya kadar.

- 1. Konuştuğu zaman yalan söylerse,**
- 2. Söz verdiği zaman cayarsa,**
- 3. Ahdettiği zaman hile yaparsa,**
- 4. Başkasıyla cedelleştiği zaman yalan uydurursa.” [210]**

Bu hadis-i şerif, vaadini yerine getirmemek niyetiyle başkasına söz veren veya özürsüz olarak vaadini yerine getirmeyen bir kimse hakkında buyrulmuştur. Sözünü yerine getirmeye azimli olan bir kimseye gelince; kendisini sözünü yerine getirmekten alıkoyan bir özürden dolayı sözünü yerine getirmemişse, bu kimse münafık olamaz. Her ne kadar nifaka benzer bir duruma düşmüş ise de... Fakat münafıklıktan kaçınıldığı gibi ona götüren yollardan da kaçınılmalıdır.

Kendisini men edecek bir mazeret olmaksızın nefsinin mazur saymak uygun değildir. Zira rivayet ediliyor ki; Hz. Peygamber (s.a.v) Ebu Heyseme b. et-Tehya'ya 'Bir hizmetçi vereceğim' diye söz vermişti. Bu sözden sonra Hz. Peygamber (s.a.v)'e üç esir getirildi. Onların ikisini başkalarına verdi, bir tane kaldı. Bu esnada kızı Hz. Fatıma (r.anha) gelip Hz. Peygamber (s.a.v)'den bir hizmetçi istedi ve dedi ki: 'Babacığım. Sen el değirmeninin elimde bırakmış olduğu ize bakmaz mısın?' Bu esnada Hz. Peygamber (s.a.v), Ebu Heyseme'ye verdiği sözü hatırladı ve şöyle dedi:

كَيْفَ بَمَوْعِدِي لِأَبِي الْهَيْثَمِ؟

“Ya Ebu Heyseme'ye verdiğim söz ne olacak?”

Bu bakımdan Ebu Heyseme'yi, kızı Fatıma (r.anha)'ya -verdiği sözden ötürü- tercih etti. [211]

Hz. Peygamber [s.a.v] oturmuş Huneyn'de Havazin kabilesinden alınan ganimet mallarını taksim ediyordu. Halktan bir kişi gelip Hz. Peygamber [s.a.v]'in yanında durdu ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Resulü! Senin yanında bana verilmiş bir söz vardır.' Hz. Peygamber [s.a.v], **“Evet. Doğru söyledin. Bu bakımdan dilediğini iste!”** dedi. Adam, 'Ben seksen koyun ile çobanını istiyorum' dedi. Hz. Peygamber [s.a.v], **“O istediklerin senin olsun”** dedikten sonra devam etti:

“Sen az istedin. Hz. Musa (a.s), kendisini Hz. Yusuf (a.s)'ın kemiklerinden haberdar eden (Mısırlı) kadına 'Ne istersen iste!' dediği zaman görüş ve hüküm bakımından senden daha kuvvetli idi. Zira dedi

ki: Benim dileğim; beni gençliğime döndürmen ve seninle birlikte Allah'ın cennetine girmemi temin etmendir.”^[212]

Denildiğine göre halk bu adamın istediğini az görürdü. Hatta onun istediklerini hikâye yapıp, ‘O seksen koyun ile çobanın sahibinden daha cimridir’ diyorlardı.

Zeyd İbn Erkam (r.a)’dan^[213] rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ الْخُلْفُ أَنْ يَعِدَ الرَّجُلُ وَفِي نَيْتِهِ أَنْ يَفِي فَلَا يَفِي ، وَلَكِنْ
أَنْ يَعِدَ الرَّجُلُ وَفِي نَيْتِهِ أَنْ لَا يَفِي فَلَا يَفِي

“Söze sahip çıkmamak, kişinin söz verip o sözü yerine getirmek niyetinde olduğu halde herhangi bir engelden ötürü sözünü yerine getirememesi değildir.”^[214]

^[202] Maide, 5/1

^[203] İmam Kuzai, Müsned-i Şihab 6

^[204] İbni Ebi'd-Dünya, Lisanu Edeb 454

^[205] Meryem, 19/54

^[206] **H. İsmail (a.s):** Hz. İbrahim (a.s)’ın cariyesi “Hacer”den dünyaya gelmiştir. Hz. İbrahim (a.s) o sırada 87 yaşında idi.

^[207] Ebu Davud, Edeb 4996; Beyhakî, Sunenu'l-Kubra 19188.

^[208] **İbrahim en-Nehai (rh.):** Tâbiinin en büyük fıkıh ve hadis âlimlerindendir. Fıkıh ilminin ve Irak mektebinin (re'y ehlinin) kurucularındandır. İsmi İbrahim b. Yezid b. Esved b. Amr b. Rebia b. Harise b. Sa'd b. Malik b. en-Nehai olup, künyesi Ebu İmran'dır. Kendisi Kûfeli olduğu halde, aslen Yemen'deki Neha' kabilesine mensup bulunduğundan Nehai diye meşhur olmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Kûfe'de yaşamış olup 96 (M. 715) senesinde vefat etmiştir.

^[209] Buhari, İman 25; Müslim, İman 25; Tirmizi, İman, 14.

^[210] Buhari, İman 24, Mezalim 17, Cizye 17; Müslim, İman 106, (58); Ebu Davud, Sünnet 16, (4688); Tirmizi, İman 14, (2634); Nesai, İman 20, (8, 116).

^[211] Müslim, Eşribe 99; Tirmizi, Zühd 2369

^[212] Halebi, Siretü'l-Halebiye 3.

[213] **H. Zeyd (r.a):** Küçük yaşta babasını kaybetmiş, yetim kalmıştı. Abdullah b. Revaha'nın şefkat eli bu küçük yetime yetişti. Uzun müddet onun yanında kaldı. Abdullah b. Revaha İslâmiyet'i kabul edince, o da küçük yaşta Müslüman oldu.

[214] Tirmizi iman 14; Ebu Davud, Edeb 82.

İbrahim en-Nehai (rh.)'ye şöyle denildi: “Bir kişi, başkasına buluşma sözü verip gelmediğinde öbür kişi ne yapmalıdır?” İbrahim en-Nehai şöyle cevap verdi: “Gelecek namazın vaktine kadar bekler.”

Bu bakımdan Ebu Heyseme'yi, kızı Fatıma (r.anha)'ya -verdiği sözden ötürü- tercih etti.

H. İsmail (a.s) bir yerde bir insana söz verdi. O insan, H. İsmail (a.s)'e -unuttuğu için- bir daha dönmedi. İsmail (a.s) onu beklemek için yirmi iki gün orada kaldı.

İmam Kuzai, Müsned-i Şihab 6

Maide, 5/1

Meryem, 19/54

İbni Ebi'd-Dünya, Lisanu Edeb 454

“Vaat, borç gibidir veya daha üstündür.”

H. İsmail (a.s): H. İbrahim (a.s)'ın cariyesi “Hacer”den dünyaya gelmiştir. H. İbrahim (a.s) o sırada 87 yaşında idi.

İbrahim en-Nehai (rh.): Tâbiinin en büyük fıkıh ve hadis âlimlerindendir. Fıkıh ilminin ve Irak mektebinin (re'y ehlinin) kurucularındandır. İsmi İbrahim b. Yezid b. Esved b. Amr b. Rebia b. Harise b. Sa'd b. Malik b. en-Nehai olup, künyesi Ebu İmran'dır. Kendisi Kûfeli olduğu halde, aslen Yemen'deki Neha' kabilesine mensup bulunduğundan Nehai diye meşhur olmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Kûfe'de yaşamış olup 96 (M. 715) senesinde vefat etmiştir.

Ebu Davud, Edeb 4996; Beyhakî, Sunenu'l-Kubra 19188.

Buhari, İman 24, Mezalim 17, Cizye 17; Müslim, İman 106, (58); Ebu Davud, Sünnet 16, (4688); Tirmizi, İman 14, (2634); Nesai, İman 20, (8, 116).

Buhari, İman 25; Müslim, İman 25; Tirmizi, İman, 14.

Halebi, Siretü'l-Halebiye 3.

Müslim, Eşribe 99; Tirmizi, Zühd 2369

Tirmizi iman 14; Ebu Davud, Edeb 82.

H.z. Zeyd (r.a): Küçük yaşta babasını kaybetmiş, yetim kalmıştı. Abdullah b. Revaha'nın şefkat eli bu küçük yetime yetişti. Uzun müddet onun yanında kaldı. Abdullah b. Revaha İslâmiyet'i kabul edince, o da küçük yaşta Müslüman oldu.

4. Başkasıyla cedelleştiği zaman yalan uydurursa.”

“Vaat vergidir” buyurmuştur.

Zeyd İbn Erkam (r.a)'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

“Ey genç! Sen bana zahmet verdin! Zira ben üç günden beri burada seni beklemekteyim.”

“Sen az istedin. Hz. Musa (a.s), kendisini Hz. Yusuf (a.s)'ın kemiklerinden haberdar eden (Mısırlı) kadına ‘Ne istersen iste!’ dediği zaman görüş ve hüküm bakımından senden daha kuvvetli idi. Zira dedi ki: Benim dileğim; beni gençliğime döndürmen ve seninle birlikte Allah'ın cennetine girmemi temin etmendir.”

“Söze sahip çıkmamak, kişinin söz verip o sözü yerine getirmek niyetinde olduğu halde herhangi bir engelden ötürü sözünü yerine getirememesi değildir.”

“Ey iman edenler. Sözleri yerine getiriniz.”

3. Kendisine bir şey emanet edildiğinde hainlik yaparsa.”

“Muhakkak İsmail vaadinde sadıktı.”

ON DÖRDÜNCÜSÜ

YALAN VE YALAN YERE

YEMİN ETMEK

Yalan söylemek en çirkin günahlardan ve en iğrenç ayıplardandır.

İsmail b. Vasıt şöyle anlatıyor: Ebubekir Sıddık (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]’in ölümünden sonra hutbe okurken şöyle dedi: Bir sene önce Hz. Peygamber [s.a.v] şimdi bulunduğum yerde durdu -sonra Ebubekir (r.a) ağladı- ve şöyle dedi:

إِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ ، فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ وَهُمَا فِي النَّارِ

“Yalandan sakınınız. Çünkü yalan, fısk ve fücurla beraberdir. Bunların ikisi de kişiyi cehenneme götürür.”^[215]

إِنَّ الْكَذِبَ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ النَّفَاقِ

“Muhakkak ki yalan, ateşin kapılarından bir kapıdır.”^[216]

Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir: Daha önce şöyle deniliyordu: ‘Gizli ile açığın, söz ile fiilin, çıkış ile girişin değişik olması münafıklıktandır. Üzerinde münafıklık binasının yükselmiş olduğu temel yalancılıktır.’

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

كَبُرَتْ خِيَانَةٌ أَنْ تُحَدِّثَ أَخَاكَ حَدِيثًا هُوَ لَكَ مُصَدِّقٌ ، وَأَنْتَ لَهُ كَاذِبٌ

“Kul yalan söylemek ve yalancılıkla meşgul olması sebebiyle Allah katında yalancılardan sayılır.”^[217]

Hz. Peygamber [s.a.v], bir koyunun pazarlığını yapıp ‘Allah’a yemin ederim, sana şu şu fiyattan eksik vermem’, ‘Allah’a yemin ederim, ben de sana şu şu fiyattan fazla vermem’ diye yemin eden iki kişinin yanından geçti. Sonra oradan geçerken onlardan birinin koyunu satın aldığını gördü ve şöyle dedi:

وَلَا يَزَالُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا

“Kul yalan söylemesi ve yalancılıkla meşgul olması sebebiyle Allah katında yalancılardan sayılır.”^[218]

أَوْجِبَ أَحَدُهُمَا بِالْإِثْمِ ، وَالْكَفَّارَةِ

“O iki kişiden biri hem günahı, hem de yeminin kefareti yüklenmiş oldu.”^[219]

الْكَذِبُ يَنْقُصُ الرِّزْقَ

“Yalan, rızkı eksiltir.”^[220]

إِنَّ التُّجَّارَ هُمُ الْفُجَّارَ

“Muhakkak tüccarlar fasık ve facirlerin ta kendisidirler.”

‘Ey Allah’ın Resülü! Allah, alışverişi helal kılmamış mıdır?’ dediler. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

بَلَى ، وَلَكِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ فَيَكْذِبُونَ ، وَيَحْلِفُونَ فَيَأْتُمُونَ

“Evet! Alış-verişi helal kılmıştır, fakat tüccarlar alışverişte yemin ederler, günahkâr olurlar, konuşurlar, yalan söylerler.”^[221]

H.z. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

ثَلَاثَةٌ نَفَرٌ لَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمُ الْمَنَانُ
بِعَطِيَّتِهِ وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتُهُ بِالْحَلِفِ الْفَاجِرِ الْمُسْبِلِ إِزَارَهُ

“Üç sınıf vardır. Kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz ve onlara (rahmetle) bakmaz:

1.Sadakasıyla minnet eden (başa kakan)

2.Yalan yemin ile malını satan

3.Kibir ve gururdan ötürü eteğini yerlerde sürükleyen.”^[222]

H.z. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

وَمَا حَلَفَ حَالِفٌ بِاللَّهِ يَمِينٌ صَبْرٍ فَأَدْخَلَ فِيهَا مِثْلَ جَنَاحٍ
بِعُوضَةٍ إِلَّا كَانَتْ نُكْثَةً فِي قَلْبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Allah’a yemin eden bir kimse, yeminine sivrisineğin kanadı kadar bir yalan bulaştırırsa o yaptığı kıyamete kadar kalbinde bir leke olarak kalır gider.”^[223]

Hız. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمْ اللَّهُ ، وَثَلَاثَةٌ يَسْتَوُهِمُ اللَّهُ ، قَالَ : قُلْتُ ، وَ سَمِعْتُهُ
، قُلْتُ : فَمَنْ الَّذِينَ يُحِبُّهُمْ اللَّهُ ؟ قَالَ : « رَجُلٌ كَانَ فِي فِئَةٍ
أَوْ سَرِيَّةٍ فَأَنكَشَفَ أَصْحَابُهُ فَنَضَبَ نَفْسَهُ وَنَحَرَهُ حَتَّى قُتِلَ ، أَوْ
يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيْهِ ، وَرَجُلٌ كَانَ مَعَ قَوْمٍ فِي سَفَرٍ فَأَطَالُوا السَّرَى
حَتَّى أَعْجَبَهُمْ أَنْ يُمْسُوا الْأَرْضَ ، فَتَزَلُّوا ، فَقَامَ فَتَنَحَّى حَتَّى
أَيْقُظَ أَصْحَابُهُ لِلرَّحِيلِ ، وَرَجُلٌ كَانَ لَهُ جَارٌ سُوءٌ ، فَصَبَرَ عَلَى
أَذَاهُ حَتَّى يَفْرُقَ بَيْنَهُمَا مَوْتُ أَوْ ظُعْنٌ . قُلْتُ : هَؤُلَاءِ يُحِبُّهُمْ
اللَّهُ ، فَمَنْ الَّذِينَ يَسْتَوُهُمْ ؟ قَالَ : التَّاجِرُ الْحَلَّافُ أَوْ الْبَيَّاعُ
الْحَلَّافُ ، وَالْبَخِيلُ الْمَنَّانُ ، وَالْفَقِيرُ الْمُخْتَالُ

“Üç sınıf vardır. Allah Teâlâ onları sever:

1.Bir grup arkadaşının içinde bulunup, (düşmana karşı) göğsünü, ölünceye kadar veya Allah kendisine ve arkadaşlarına bir yol açıncaya kadar geren kimse,

2.Kendisine eziyet veren kötü bir komşusu olduğu halde ölünceye veya göç edinceye kadar sabredip onun eziyetine göğüs geren kimse,

3.Arkadaşları ile yolculuğa veya düşman üzerine giden, yolculuğun kendilerini yorduğu, herkesin yatıp dinlenmeyi arzuladığı bir zamanda, arkadaşları yataırken bir kenara çekilip namaz kılan, arkadaşları uyanıncaya kadar ibadetle meşgul olan kimse.

Üç grup da vardır ki, Allah Teâlâ onlara buğzeder:

1. Fazla yemin eden tüccar,

2. Gururlu fakir,

3. Verdiğini başa kakan cimri.”^[224]

Hız. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

وَيْلٌ لِلَّذِي يَحْدِثُ بِالْحَدِيثِ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ فَيَكْذِبُ
وَيْلٌ لَهُ وََيْلٌ لَهُ

“Başkalarını güldürmek için yalan söyleyen kimseye cehennem vardır. Azap ona olsun, azap ona olsun!”^[225]

Hız. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu: Rüyamda bir kişi bana geldi ve ‘Kalk’ dedi. Onunla birlikte kalktım. Bir de gördüm ki iki kişinin yanındayım. Onlardan biri ayakta, diğeri oturmuş... Ayakta olanın elinde çengeller vardı. O çengelleri oturan kişinin ağız boşluğundan geçiriyor, dudakları omuzlarına yetişinceye kadar çengelleri çekip uzatıyordu. Sonra tekrar çekiyordu. Sonra çengeli çıkarıp ağzının öbür tarafına takıyor, onu çektiği zaman, öbür tarafı eskisi gibi oluyordu. Beni kaldırıana **“Bu manzara nedir?”** dedim. Bana dedi ki:

هَذَا رَجُلٌ كَذَّابٌ ، يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

“Şu kişi yalancıdır. Kıyamete kadar kabrinde bu şekilde azap görecektir.”^[226]

Abdullah b. Cürad (r.a) şöyle anlatıyor: ‘Ey Allah’ın Resulü! Mümin bir kimse zina eder mi?’ dedim. Hız. Peygamber [s.a.v], **“Bu bazen olur”** dedi. ‘Ey Allah’ın Resulü! Mümin bir kimse yalan söyler mi?’ deyince Hız. Peygamber [s.a.v], **“Hayır”** dedikten sonra hemen şu ayet-i kerimeyi okudu:

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ
الْكَاذِبُونَ

“Yalanı ancak Allah’ın ayetlerine inanmayanlar uydurur. İşte bunlar asıl yalancı olanlardır.”^[227]

Ebu Said el-Hudri (r.a)^[228] Hız. Peygamber [s.a.v]’den şöyle rivayet ediyor:

اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ التَّفَاقُ ، وَفَرَجِي مِنَ الزَّنَا ، وَلِسَانِي
مِنَ الْكَذِبِ

“Ey Allah’ım! Kalbimi münafıklıktan, tenasül uzvumu zinadan ve dilimi yalandan temizle!”^[229]

Hız. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

ثَلَاثٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا
يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ عَلَى فَضْلِ مَاءٍ بِالْفَلَاحَةِ
يَمْنَعُهُ مِنْ ابْنِ السَّبِيلِ

“Üç sınıf vardır ki, Allah onlarla ne konuşur, ne onlara iltifat eder ne onları över ve ne de kalplerini temizler. Onlar için elem verici bir azap vardır:

- 1.Zina eden evli veya yaşlı kimse
- 2.Yalan söyleyen padişah
- 3.Gururlu fakir.”^[230]

Abdullah b. Amr (r.a) şöyle anlatıyor: Hız. Peygamber [s.a.v] evimize geldi. Küçük bir çocuktum. Oynamak için dışarıya çıkmıştım. Annem, ‘Ey Abdullah! Gel sana bir şey vereceğim’ dedi. Hız. Peygamber [s.a.v] anneme dedi ki:

“Sen ona ne verecektin?”

“Hurma verecektim.”

أَمَّا إِنَّكَ لَوْ لَمْ تَفْعَلْ كُتِبَتْ عَلَيْكَ كَذِبَةٌ

“Dikkat et. Eğer ona hurma vermeyecek olsaydın, bu söylediğin defterine yalan olarak geçecekti.”^[231]

Yine Hız. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَوْ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيَّ نَعْمًا عَدَدَ هَذَا الْحَصَى لَقَسَمْتُهَا بَيْنَكُمْ ثُمَّ لَا
تَجِدُونِي بَخِيلًا وَلَا كَذَابًا وَلَا جَبَانًا

“Eğer Allah bana şu kum taneleri kadar nimet verseydi muhakkak onu aranızda taksim ederdim. Taksim ettikten sonra beni ne cimri, ne yalancı ve ne de korkak olarak görmezsiniz.”^[232]

Hız. Peygamber [s.a.v] bunu söylerken yaslanmış bulunuyordu. Sonra şöyle devam etti:

“Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi? O, Allah’a şirk koşturmak ve anne ve babaya isyan etmektir.”

Sonra kalkıp oturdu ve şöyle dedi:

أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ

“Dikkat ediniz. Büyük günahların en büyüğü yalancılıktır.”^[233]

İbn Ömer (r.a), Hz. Peygamber [s.a.v]’den şöyle rivayet eder:

إِذَا كَذَبَ الْعَبْدُ تَبَاعَدَ الْمَلَكُ مِنْهُ مَسِيرَةَ مِيلٍ مِنْ نَتْنٍ مَا جَاءَ بِهِ

“Kul, yalan söylediğinde melek kendisinden bir mil uzaklaşır. Uzaklaşması kişinin söylediğinin pis kokusu nedeniyledir.”^[234]

Hz. Enes (r.a), Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle dediğini rivayet eder:

“Bana altı hasletle kefil olunuz, ben de size cennetle kefil olayım.”

Ashab-ı kiram, ‘O altı haslet nedir?’ diye sorunca, şöyle dedi:

إِذَا حَدَّثَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَكْذِبْ ، وَإِذَا وَعَدَ فَلَا يُخْلِفْ
، وَإِذَا اتَّخَذَ فَلَا يَخْنُ ، غَضُّوا أَبْصَارَكُمْ وَاحْفَظُوا
فُرُوجَكُمْ ، وَكُفُّوا أَيْدِيَكُمْ

1. Sizden birisi konuştuğu zaman yalan söylemesin.
2. Söz verdiği zaman sözünden dönmesin.
3. Emin sayıldığı zaman hıyanet etmesin.
4. Gözünü haram bakıştan korusun.
5. Tenasül uzvunu zinadan korusun.
6. Ellerini zulümden uzak tutsun.^[235]

Yine Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ لِلشَّيْطَانِ كُحْلًا وَلَعُوقًا وَنُشُوقًا، أَمَّا لَعُوقُهُ: فَالْكَذِبُ، وَأَمَّا
نُشُوقُهُ: فَالْعَصَبُ، وَأَمَّا كُحْلُهُ: فَالنَّوْمُ

“Muhakkak şeytanın sürmesi, nefesi ve çerezi vardır. Çerezi yalan, nefesi öfke, sürmesi ise uykudur.”^[236]

H.z. Ömer (r.a) bir gün hutbe okurken şöyle dedi: Ey insanlar! Sizin içinizden buraya çıktığım gibi, H.z. Peygamber [s.a.v] de bizim içimizden bu makama çıkıp şöyle buyurmuştur:

أَحْسِنُوا إِلَى أَصْحَابِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ
يَنْفُسُوا الْكَذِبَ، حَتَّى يَشْهَدَ الرَّجُلُ عَلَى الشَّهَادَةِ، لَا يُسْأَلُهَا،
وَحَتَّى يَخْلِفَ الرَّجُلُ عَلَى الْيَمِينِ، لَا يُسْتَخْلَفُ

“Benim ashabıma iyi davranın. Sonra onları takip eden tâbiine de iyi davranın. Sonra yalan yayılacaktır. Hatta kişi, yemine davet edilmediği halde kendiliğinden yemin edecektir. Kendisinden şahitlik istenilmediği halde şahitlik yapacaktır.”^[237]

H.z. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ

“Kim yalan olduğunu bildiği halde benden hadis rivayet ederse, o yalancının biridir.”^[238]

H.z. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ خَلَفَ عَلَى مَالِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقِّهِ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ
غَضَبَانُ

“Kim yalan yere yemin eder, Müslüman bir kişinin malını o yalan yeminiyle haksız olarak elde ederse, böyle bir kimse, Allah’ın huzuruna, Allah kendisine kızgın olduğu halde gelir.”^[239]

Rivayet edildiğine göre H.z. Peygamber [s.a.v],

رَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهَادَةَ رَجُلٍ فِي كَذِبَةٍ كَذَبَهَا

“Bir kişinin şahitliğini -uydurduğu bir yalan yüzünden- reddetmiştir.”^[240]
H.z. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

كُلُّ خَصْلَةٍ يُطْبَعُ أَوْ يُطَوَّى عَلَيْهَا الْمُؤْمِنُ إِلَّا الْخِيَانَةَ
وَالْكَذِبَ

“Yalan ve hainlik dışında Müslüman’da her haslet bulunabilir.”^[241]

Hız. Aişe (r.anha) validemiz dedi ki: ‘Hz. Peygamber [s.a.v]’in ashabına, yalandan daha ağır ve zor gelen bir huy yoktu. Hz. Peygamber [s.a.v] ashabından bir kişinin yalan söylediğine vâkıf olursa, onun göğsünden menfi tesiri silinmezdi. Ta ki, o kişinin, söylediği yalandan tevbe ettiğini bilinceye kadar...^[242]

Hız. Musa (a.s)^[243] dedi ki: “Yarabbi! Amel yönünden kullarından hangisi daha hayırlıdır?” Allah Teâlâ (c.c), “Yalan söylemeyen, kalbi fık ve fücur taşımayan ve zina etmeyen kul” buyurdu.

Lokman Hekim(a.s) oğluna şöyle dedi: “Ey oğul! Yalandan sakın. Çünkü yalan serçenin eti gibi tatlıdır, fakat pek kısa bir zamanda sahibi kendisinden bıkar.”

Hız. Peygamber [s.a.v], doğruluk konusunda şöyle buyurmuştur:

أَزِيعُ إِذَا كُنَّ فِيكَ فَلَا عَلَيْكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا : حَفِظُ أَمَانَةٍ،
وَصِدْقُ حَدِيثٍ، وَحُسْنُ خَلِيقَةٍ، وَعِفَّةٌ فِي طُعْمَةٍ

“Dört haslet vardır. Bunlar sende bulunursa, senin dilinden ne çıkarsa çıksın sana zarar vermez. O dört haslet şunlardır:

- 1.Doğru konuşmak
- 2.Emaneti korumak
- 3.Güzel ahlak
- 4.Yemekte afiflik.”^[244]

Ebubekir Sıddik (r.a), Hız. Peygamber [s.a.v] benim şu makamımda durarak - Ebubekir bunu söyledikten sonra ağladı - şöyle dedi:

عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ ، وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ

“Doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk, sevapla beraberdır. Onların ikisi cennetliklerin amellerindendir.”^[245]

Hız. Muaz (r.a) Hız. Peygamber [s.a.v]’in kendisine şöyle dediğini naklediyor:

أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ ، وَصِدْقِ الْحَدِيثِ ، وَوَفَاءِ بِالْعَهْدِ ، وَأَدَاءِ
الْأَمَانَةِ ، وَتَرْكِ الْخِيَانَةِ ، وَرَحْمَةِ الْيَتِيمِ ، وَحِفْظِ الْجَارِ ، وَكُظْمِ

الْغَيْظُ ، وَخَفِضَ الْجَنَاحَ ، وَبَذَلَ السَّلَامَ ،

“Sana Allah’tan sakınmayı, doğru konuşmayı, emaneti yerine getirmeyi, sözüne sahip çıkmayı, selam vermeyi ve mütevazi olmayı tavsiye ediyorum.”^[246]

Ashabın ve Âlimlerin Sözleri:

H.z. Ali (r.a)^[247] şöyle demiştir: “Allah nezdinde hatalıların en büyüğü yalancı dildir. Pişmanlığın en kötüsü kıyamet günündeki pişmanlıktır.”

Ömer b. Abdülaziz (r.a) şöyle demiştir: “Ben uçkurumu bağladıktan bu yana bir defa olsa bile yalan söylemiş değilim.”

H.z. Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Sizin bizce en sevimliniz, sizi görmediğimiz zamanda ismen güzel olanınızdır. Sizi gördüğümüz zaman bizce en sevimliniz, ahlakça en güzel olanınızdır. Sizi denediğimiz zaman bizce en sevimliniz, sözü en doğrunuz ve eminlikte en büyüğünüzdür.”

Meymun b. Ebi Şebib’den şöyle rivayet edildi: “Bir mektup yazmak için oturdum. Bir kelimeye geldim. Eğer o kelimeyi yazarsam mektubu güzelleştirmiş, fakat bunun yanında yalan söylemiş olacaktım. Bu bakımdan terk etmeye karar verdim. Sonra Kâbe cihetinden şöyle çağrıldım:

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي
الْآخِرَةِ

“Allah, iman edenleri dünya hayatında da ahiret hayatında da sağlam sözle tespit eder.”^[248]

Şa’bi (rh.)^[249] der ki: “Ben hangisinin cehennemde daha derine dalacağını bilmiyorum; yalancı mı, cimri mi?”

Bağdatlı İbn Semmak (rh.)^[250] şöyle demiştir: “Zannetmem ki, yalanı terk ettiğimden dolayı sevap kazanmış olayım. Çünkü ben yalanı şerefime yediremediğimden terk ediyorum.”

Halid b. Sabih’e, ‘Acaba bir tek yalan söylediği için kişiye yalancı denilir mi?’ diye soruldu. ‘Evet denilir’ diye cevap verdi.

Malik b. Dinar (rh.)^[251] şöyle demiştir: “Bazı kitaplarda okudum. ‘Hiçbir hatip yoktur ki, hutbesi ameliyle karşılaştırılmasın. Eğer ameli sözüne uygunsa tasdik edilir. Eğer yalancı ise, dudakları ateşten yapılmış makaslarla -bizim bağlarımızı kestiğimiz gibi- kesilecektir’ diye yazılıdır.”

Yine **Malik b. Dinar (rh.)** şöyle demiştir: “Doğruluk ile yalancılık, kalpte şiddetli bir kavgaya tutuşurlar. Ta ki, biri diğerini kalpten çıkarıp kovuncaya kadar kavgaları devam eder.”

Ömer b. Abdülaziz, Abdülmelik’in oğlu Velid ile bir şey hakkında konuşuyordu. Velid, Ömer’e, “Sen yalan söylüyorsun!” dedi. Ömer, Velid’e cevap olarak şunları söyledi: “Yemin ederim ki yalanın, söyleyeni rezil ettiğini bildiğim günden beri yalan söylemedim.”

Yalan Söyleme Ruhsatı

Bil ki, yalan, bizzat kendisi için değil, muhatabın veya başkasının zararına yol açtığı için haramdır. Çünkü yalanın en az derecesi, haber verenin, verdiği haberin aksine inanmasıdır. Bu bakımdan kişi bu hususta cahildir, fakat bazen bu cahillik başkasının zararına yol açar, bazen de bir şeyi bilmemekte ya bilmeyenin veya başkasının yararı vardır. Bu bakımdan, onu bilmemek faydalı olduğu için yalan, bazen ruhsatlı, bazen de farz olur.

Meymun b. Mihran (rh.)^[252] şöyle dedi: “Yalan, bazı yerlerde doğru söylemekten daha hayırlıdır. Acaba bir kişi kılıçla başka bir insanı öldürmek için kovalıyorsa, o kovalanan insan bir eve girse, kovalayan adam sana gelip, ‘Sen filan adamı gördün mü?’ dese ne dersin? ‘Hayır, görmedim’ demez misin? İşte bu, farz olan bir yalandır.”

O halde deriz ki: “Konuşma, maksat ve hedeflere götüren vesiledir. Bu bakımdan hem doğruluk, hem de yalanla güzel maksada varılabiliyorsa, orada yalan söylemek haramdır. Eğer o güzel maksat mübahsa ve doğrulukla değil, ancak yalanla varılabiliyorsa, burada yalan söylemek mübahtır. Eğer elde edilmesi istenen maksat farz ise, ona varılmak için yalan söylemek de farz olur.”

Müslüman’ın kanını korumak farz olduğu gibi, onu korumak için yalan söylemek de farzdır. Ne zaman doğruyu konuşmakta, bir zalimin zulmünden gizlenen bir Müslüman’ın kanının akıtılması söz konusu ise, burada yalan söylemek farz olur. Ne zaman savaşın maksadı veya barışın tamamlanması veya mazlumun razı edilip anlaşmaya yanaştırılması, yalan söylemeden olmuyorsa, bu takdirde yalan söylemek mübahtır. Ancak şu var ki, mümkün olduğu kadar yalana ruhsat verildiği yerlerde bile yalandan kaçınmak uygundur. Çünkü kişi yalan kapısını bir defa açarsa, o açılan kapının onu yok yere ve zaruret hududunu aşan kısma sürüklemesinden korkulur. Yalan asıl (esas) olarak haramdır, ancak zaruret için mübah olur.

Bu istisnaya, yani zaruret için mübah oluşuna **Ümmü Gülsüm** (r.anha)’den rivayet edilen şu hadis-i şerif delalet eder.

Ümmü Gülsüm (r.anha) şöyle diyor: Hz. Peygamber [s.a.v]’in yalanın hiçbir şekline ruhsat verdiğini duymadım, ancak üç yer müstesnadır:

لَا أُعِدُّهُ كَاذِبًا الرَّجُلَ يَصْلُحُ بَيْنَ النَّاسِ يَقُولُ الْقَوْلَ لَا يُرِيدُ
بِهِ إِلَّا الْإِصْلَاحَ ، وَالرَّجُلَ يَقُولُ الْقَوْلَ فِي الْحَرْبِ ، وَالرَّجُلَ
يُحَدِّثُ امْرَأَتَهُ ، وَالْمَرْأَةُ تُحَدِّثُ زَوْجَهَا

1. “Kişinin, Müslümanların arasını bulmayı ve ıslah etmeyi kastettiği söz.

2. Kişinin savaş halinde Müslümanların faydası için söylediği söz.

3. Kişinin hanımına, hanımın da maslahat için kocasına yalan söylemesi.”^[253]

Yine Ümmü Gülsüm (r.anha)’ün rivayetine göre Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ بِكَذَّابٍ مَنْ أَصْلَحَ بَيْنَ اثْنَيْنِ ، فَقَالَ خَيْرًا أَوْ نَمَى خَيْرًا

“İki kişinin arasını ıslah etmek için yalan söyleyen veya yalanı kendiliğinden katan bir kimse yalancı değildir.”^[254]

Yezid’in kızı Esmâ Hz. Peygamber [s.a.v]’den şöyle rivayet ediyor:

كُلُّ الْكَذَّابِ يَكْتُبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا رَجُلًا كَذَّبَ بَيْنَ مُسْلِمَيْنِ
لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا

“Yalanın hepsi, Âdemoğlu’nun defterine yazılır. Ancak iki Müslüman’ı barıştırmak için yalan söyleyen kişinin yalanı müstesnadır.”^[255]

Ebu Kâhil (r.a)’den şöyle rivayet ediliyor: Ashab-ı kiramdan iki kişinin arasında kılıç kılıca gelecek derecede münakaşa oldu. Ben onların birisiyle karşılaştım ve kendisine, ‘Seninle filan adamın arası niçin bozuldu, oysa o, seni övüyor?’ dedim. Sonra öbürüne rastladım, aynı şeyleri ona da söyledim. Böylece onların ikisini barıştırdım. Sonra dedim ki; ‘Bu iki kişinin arasını buldum ama nefsimi de helak ettim.’ Bunun üzerine Hz.

Peygamber [s.a.v]’e gittim olayı anlattım. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

يَا أَبَا كَاهِلٍ , أَضْلِحْ بَيْنَ النَّاسِ وَلَوْ بِكَذَا وَكَذَا

“Ey Ebu Kâhil! Yalanla da olsa halkın arasını bul!”^[256]

Ata b. Yesar (r.a)^[257] şöyle diyor: “Bir kişi Hz. Peygamber [s.a.v]’e, ‘Ben hanıma yalan söylüyorum!’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v], “Yalanda hayır yoktur” dedi. O da ‘Ben ona şöyle yapacağım diye söz veriyorum’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ

“Öyleyse bu hususta bir günahın yoktur.”^[258]

Rivayet ediliyor ki; İbn Ebi Uzre ed-Düeli, Hz. Ömer (r.a)’ın halifeliği zamanında evlendiği kadınlara hul’ yapardı. Bu bakımdan halk arasında hoşla gitmeyen dedikodular yayıldı. Bunu duyduğu zaman Abdullah b. Erkam (r.a)’ın elinden tuttu, onu evine getirinceye kadar elini bırakmadı. Sonra hanımına dedi ki: ‘Sana yemin ettiriyorum, benden nefret ediyormusun?’ Kadın, ‘Bana yemin mi teklif ediyorsun!’ dedi. O tekrar, ‘Sen Allah adına doğruyu söyle!’ dedi. Kadın, ‘Evet, senden nefret ediyorum’ dedi. Bu sefer İbn Erkam (r.a)’a dönüp, ‘Kadının dediğini işittin mi?’ dedi. Sonra ikisi beraber Hz. Ömer (r.a)’e vardılar ve ‘Siz, benim kadınlara zulmetmek için hul’ yaptığımı söylüyorsunuz, işte İbn Erkam (r.a)’a sor!’ dedi. Hz. Ömer (r.a), İbn Erkam (r.a)’a sordu. İbn Erkam işittiğini olduğu gibi Hz. Ömer (r.a)’e söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a), İbn Ebi Uzre (r.a)’nin zevcesine haber saldı. Kadın, halasıyla beraber Hz. Ömer (r.a)’e geldi. Hz. Ömer (r.a), kadına, “Sen misin, kocasına, ‘Ben senden nefret ediyorum’ diyen?” dedi. Bunun üzerine kadın dedi ki: ‘Ben ilk tevbe eden ve Allah’ın emrine dönen kimseyim. Kocam bana yemin ettirdi. Ben de yalan söylemekten çekindim. Ey müminlerin emiri! Yalan mı söyleyeydim?’ Hz. Ömer (r.a), ‘Evet, bu hususta yalan söyle! Eğer siz kadınlardan biriniz erkeklerden birini sevmezse, sakın kendisine sevmediğini söylemesin. Çünkü sevgi üzerine bina edilen evler çok azdır. Halk, İslâm ve soylarla birbiriyle muâşeret ederler’ dedi.

Nevvas b. Sem’an b. Halid el-Kilabi, Hz. Peygamber [s.a.v]’den şöyle rivayet eder:

مَالِي أَرَأَيْتُمْ تَتَهَافَتُونَ إِلَى الْكَذِبِ ، تَهَافَتَ الْفَرَّاشُ فِي النَّارِ ،
كُلُّ كَذِبٍ مَكْتُوبٌ كَذِبًا لَا مَحَالَةَ ، إِلَّا أَنْ يَكْذِبَ الرَّجُلُ فِي
الْحَرْبِ ؛ فَإِنَّ الْحَرْبَ خُدْعَةٌ ، أَوْ يَكْذِبَ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ لِيُضْلِحَ
بَيْنَهُمَا ، أَوْ يَكْذِبَ الْمَرْأَةُ لِيَرْضِيَهَا

“Neden ben sizin –gece kelebeğinin ateşe atılması gibi- yalanlara atıldığınızı görüyorum? Şüphesiz ki, yalanın tümü, insanoğlunun aleyhine yazılır. Ancak kişi savaş halinde yalan söylerse, bu müstesnadır. Çünkü harp hile demektir veya iki kişinin arasında buğz olursa, kişi onların arasını düzeltirse veya hanımına bir şeyler söyleyip onu razı ederse...bu takdirde caizdir.”^[259]

Sevban (r.a)^[260] der ki: “Yalanın tümü günahtır. Ancak bir Müslüman’a fayda veren veya ondan zararı defeden yalan müstesnadır.”

H.z. Ali (r.a) şöyle demiştir: “Sizlere H.z. Peygamber [s.a.v]’den hadis naklettiğim zaman yemin ederim ki, gökten düşüp parçalanmam, H.z. Peygamber [s.a.v]’e yalan isnad ederek hadis uydurmaktan bana daha sevimli gelir. Sizinle benim aramızda cereyan eden olayları konuştuğum zaman muhakkak harp hileden ibarettir.”

İşte bu üç durumda ruhsat verilmiştir. Bunlara benzer diğer durumlar da böyledir. Tabii ki o yalan ile bir Müslüman’ın faydasını düşünüyorsa böyledir. Malına gelince; bir zalimin kendisini yakalayıp malının nerede olduğunu kendisine sorması gibidir. Bu takdirde malının yerini inkâr edebilir veya sultan kendisini tutuklar, kendisiyle Allah (c.c) arasında olan yaptığı bir kötülüğü kendisine sorarsa, o kötülüğü inkâr edip, ‘Ben zina etmedim, hırsızlık yapmadım’ diyebilir.

H.z. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

اجْتَنِبُوا هَذِهِ الْقَادُورَةَ الَّتِي نَهَى اللَّهُ عَنْهَا فَمَنْ أَلَمَ فَلْيَسْتَسِرْ
بِسِتْرِ اللَّهِ

“Kim bu günahlardan bir şeyi işlerse, Allah’ın örtüsüyle örtünsün.”^[261]

Bunun hikmeti şudur: Günahı açıklamak da ikinci bir günahtır. Bu bakımdan kişi; kanını ve zulmen kendisinden alınmak istenen malını ve namusunu diliyle, yalan da olsa koruyabilir. Başkasının namusuna gelince;

bir Müslüman kardeşinin sırrından sorulduğu zaman inkâr edebilir, iki kişinin arasını sulh etmesi gibi, hanımlarının arasını bulması gibi. Yani kumaların her birine onu daha fazla sevdiğini belirtmesi gibi bütün bu yerlerde yalan söyleyebilir. Eğer hanımı kendisine ancak, takatinin dışında bir vaatte bulunduğu takdirde itaat ediyorsa, o anda kadına kalbini hoş etmek için o sözü verebilir. Bir insana karşı mazeret beyan etmek veya o insanın kalbi ancak bir günahı inkâr etmek ve fazla sevgi göstermek suretiyle kendisinden hoşnut oluyorsa, böyle yapmasında sakınca yoktur. Bunun hududu şudur: Yalan mahzurludur. Eğer bu yerlerde doğru söylerse, bu doğruluktan da mahzur doğacaksa bu iki mahzuru karşılaştırmalı, doğru bir terazi ile tartmak...

Doğruluktan doğan mahzurun şer'an yalandan daha ağır bir mesuliyeti doğuracağını bildiği zaman yalan söyleyebilir. Eğer o maksat, doğrunun maksadından daha kıymetsiz ise, doğru söylemek farz olur. Bazen iki şey eşit olur. Hangisinin daha önemli olduğunda tereddüt edilir. İşte bu takdirde doğruya meyletmek daha evla olur; zira yalan, zarureten veya önemli bir ihtiyaçtan dolayı mübah olur. Eğer ihtiyacın önemli olup olmamasından şüphe ederse yalanda esas olan haramlıktır. Hedeflerin durumunu idrak etmek zor olduğundan dolayı, en uygunu, insanın mümkün olduğu kadar yalandan sakınmasıdır. Böylece kişinin bir ihtiyacı olduğu zaman müstehab olan; zaaflarını terk edip yalandan uzaklaşmasıdır, fakat başkasının hakkıyla bağlantılı ise, başkasının hakkı hususunda müsamaha göstermek ve onu zarara sokmak caiz değildir. İnsanın söylediği yalanın çoğu ancak nefsinin arzularını yerine getirmek içindir. Yalanları mal ve mertebenin artması içindir. Elden kaçması mahzurlu olmayan birtakım işler içindir. Hatta kadın kocasından böbürlenmesine vesile olsun diye birtakım şeyleri hikâye eder. Kumalarını kızdırmak için yalanlar uydurur ki, bu, haramdır.

Esmâ binti Ebubekir (r.anha)^[262], bir kadının Hz. Peygamber [s.a.v]'e şöyle sordüğünü nakleder: 'Benim bir kumam vardır. Ben onu zarara sokmak ve üzme için kocamın yapmadıklarını mübalağalı bir şekilde 'yaptı' diyorum. Acaba bundan dolayı bana bir zarar var mıdır?' Hz. Peygamber [s.a.v] cevap olarak şöyle buyurdu:

الْمُشَبِّعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَالْبَيْسِ ثَوْنِي زُورٍ

“Kendisine verilmeyen bir şeyi verilmiş gibi gösteren kimse, yalan (ve riyanın) iki elbisesini giyen kimse gibidir.”^[263]

Hız. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

من تطعم بما لا يطعم أو قال لي وليس له أو أعطيت ولم
يعط فهو كلابس ثوبي زور يوم القيامة

“Kendisine yedirilmeyen bir yemeği yemiş gibi gösteren kimse veya kendisinin olmadığı halde ‘benimdir’ diyen, kendisine verilmediği halde ‘bu bana verildi’ diyen kimse kıyamet gününde iftiranın iki elbisesini giyen kimse gibidir.”^[264]

Âlimin tetkik ve tahkik etmeksizin verdiği fetva, tespit etmeden rivayet ettiği hadisler, bu hadis-i şerifin hükmüne girer; zira böyle yapan bir âlimin hedefi, kendisinin faziletini belirtmektir ve bunun için de ‘ben bilmiyorum’ demekten kaçınır. Bu ise haramdır. Bu hususta çocuklar da kadınlara benzerler; zira çocuk okula ancak vaat etmek veya tehditte bulunmak veya yalan bir korku vermekle gidiyorsa, bu takdirde yalan söylemek mübah olur. Bu hususta hadislerde, bu tür yalanların, kulun defterine yalan olarak yazıldığı buyrulmuştur. Mübah olan yalan da kulun defterine yazılır, kul ondan dolayı hesaba çekilir. O husustaki maksadının doğruluğu ile sorumlu tutulur, sonra maksadı doğru olduğundan ötürü affedilir. Çünkü yalan, ancak ıslah maksadıyla mübah kılınmıştır. Bazen insanı bu tür yalanlara sürükleyen, zaruri olmayan bir gaye ve geçici bir zevktir, ancak nefsi kendisine olayı; görünürde güya bu değilmiş de ıslah maksadı kendisini yalan söylemeye zorluyormuş gibi gösterir ve bundan dolayı da defterine bu yalan yazılır. Kim bir yalan söylerse, o içtihat etmek gibi tehlikeli bir sahaya girmiş olur. Yalan söylediği maksadın şeriat nazarında doğru söylemekten daha önemli olup olmadığını bilmelidir. Bunu ayırt etmek ise gerçekten zordur. En ihtiyatlı davranış terk etmektir. Yalan söylemek farz olup terk etmesi caiz değilse, o zaman durum değişir. Nitekim yalan söylememesi; bir Müslüman’ın kanının akıtılmasına veya herhangi bir şekilde büyük bir günahın işlenmesine vesile olacaksa, o zaman yalanı terk etmek caiz olmaz.

Bazı insanlar, amellerin fazileti hakkında ve günahlardan sakındırmak için hadis uydurmanın caiz olduğunu zannetmişler ve ‘Gaye doğru olduğu için hadis uydurmakta sakınca yoktur’ demişlerdir. Onların bu zannı katıksız bir hatadır. Çünkü Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعْهُ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ

“Kim bile bile benim ağzımdan yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın.”^[265]

Yalan söylemek ancak zarureten dolayı yapılabilir. Oysa din hususunda herhangi bir zaruret yoktur; zira bu husustaki sahih nasslar yeter de artar bile. Bu bakımdan ayet ve hadislerde bu hususta mevcut olan hükümler yalan uydurmaya ihtiyaç bırakmamıştır.

İtirazcının, ‘Bu husustaki ayet ve hadisler, çok tekrar edildiğinden dolayı tesirleri azalmıştır. Yeni olan bir şeyin tesiri daha büyük olur’ demesi bir hevesten ibarettir. Hakikatte yeri olmayan bir sözdür; zira böyle yapmak Allah (c.c)’ın ve Hz. Peygamber [s.a.v]’in adına yalan uydurmanın sakıncasıyla başa çıkacak maksatlardan değildir. Bu hususta kapı açmak, İslâm şeriatını karmakarışık edecek birtakım işlere sürükler. Bu bakımdan buradaki hayır, doğacak şerle asla eşit olmaz. Hz. Peygamber [s.a.v]’in namına yalan uydurmak, hiçbir şeyle eşit olmayan büyük günahlardandır.

Allah Teâlâ (c.c)’dan bizi ve bütün Müslümanları affetmesini dileriz.

Mecaz Yoluyla Yalandan Sakınmak

Selef-i salihinden nakledilmiştir ki; mecaz ile insan yalandan korunabilir. Nitekim Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Mecazlarda kişiyi yalandan koruyacak birtakım özellikler vardır?”

Bu durum, İbn Abbas (r.a) ve diğer ashab-ı kiramdan da rivayet edilmiştir. Onlar ancak insan yalana mecbur kaldığı zaman, böyle yapabileceğini kastetmişlerdir. Yalana ihtiyaç olmadığı zamana gelince; ne açıkça ve ne de mecaz yoluyla yalan söylemek caiz değildir, ancak yine de mecaz yoluyla yalan söylemek daha hafiftir. Mecazın misali şu hadisedir:

Rivayet ediliyor ki; Mutarrıf Basra valisi Ziyad’ın huzuruna girdi. Ziyad ona, “Neden ziyaret etmekte geciktiğini” sordu. O da hastalığını sebep göstererek şöyle dedi: “Emir’den ayrıldığımdan beri yanımı kaldırmış değilim. Ancak Allah (c.c)’ın kaldırdığı hariç.”

İbrahim Nehai (rh.) dedi ki: “Birinin kulağına yanlış olarak senden herhangi bir şey gitmişse ve sen de yalan söylemeyi çirkin görüyorsan, ona şöyle de: Ondan bir şeyi söylemediğimi muhakkak Allah bilir.” Böylece “söylemedim” manasına gelen “ما قلت” nün başındaki olumsuz harf olan “ل”yı “belli olmayan” mânasında kullanırsın, fakat dinleyen onun “olumsuz” mânasına geldiğini düşünür.

Muaz b. Cebel (r.a), Hz. Ömer (r.a) tarafından bir vazifeye tayin edilmişti. Vazifeden dönünce hanımı kendisine, “Vazifelilerin ve

memurların geldiklerinde ailelerine getirdikleri hediyelerden ne getirdin?” diye sordu. Oysa Hz. Muaz (r.a), hanımına hiçbir şey getirmiş değildi. Bunun üzerine hanımına şu cevabı verdi: “Benim yanımda beni kontrol eden biri vardı.”

Hanımı, “Sen Hz. Peygamber [s.a.v]’in ve onun halifesi Ebubekir (r.a)’in yanında emin idin (vazife aldığın zaman seni kontrol eden birisini seninle göndermiyorlardı. Nasıl olur da) Ömer seninle beraber bir kontrolcü gönderir?” dedi. Hz. Muaz (r.a)’ın hanımı, Medine’nin kadınları arasında bunu söyledi ve Hz. Ömer (r.a)’den şikâyetle bulundu. Hz. Ömer (r.a)’ın kulağına bu haber gittiğinde Muaz (r.a)’ı huzuruna çağırdı ve “Seninle beraber herhangi bir kontrolcü gönderdik mi?” dedi. Muaz (r.a), “Ben hanımdan özür dilemek maksadı ile çıkar yol olarak ancak böyle söylemeyi uygun gördüm” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) gülererek Muaz (r.a)’a bir şeyler verdi ve “Hanımını bunlarla razı et” dedi. Muaz (r.a)’ın sözündeki “baskı yapan” tabirinden “kontrol eden Allah Teâlâ” kastedilmiştir.

İbrahim Nehai (rh.), kızına “Sana şeker satın alacağım” demezdi. “Sana şeker almamı ister misin?” derdi. Çünkü bazen şeker alma imkânı olmuyordu.

Yine bu zat, hoşlanmadığı bir insan kendisini dışarıya çağırdığı zaman, evde olduğu halde cariyeye “Ona İbrahim’i camide aramasını söyle. ‘İbrahim burada değildir’ deme ki yalan olmasın” derdi.

Şa’bi (rh.)^[266], evinde arandığı zaman, arayan kimse ile görüşmeyi istemediğinden bir daire çizer ve cariyesine “Parmağını dairenin içine koy ve ‘burada yoktur’ de!” derdi.

Bütün bunlar ihtiyaç zamanında yapılan mecazlardır. İhtiyaç yoksa böyle yapmak caiz değildir. Çünkü burada, her ne kadar lafız yalan değilse de bu ibareler bir yalanı bildirmektedir... Bu ise en azından mekruhtur.

Abdullah b. Utbe (rh.)^[267] şöyle anlatıyor: “Babamla beraber Ömer b. Abdülaziz (r.a)’ın huzuruna girdik. Çıktığımızda halk, ‘Bu elbiseyi sana emiru’l-müminin mi giydirdi?’ diye sordular. Ben de ‘Allah ona hayrı mükâfat olarak versin’ dedim. Bunun üzerine babam bana dedi ki: “Ey oğul. ‘Yalandan sakın ve benzerinden kaçın’ diye rivayet edilmiştir” dedi.

İşte görüldüğü gibi Utbe oğlunu böyle söylemekten men etmiştir. Çünkü böyle söylemekte, soranlara gururlanmak ve onlara yanlış bir zan verme durumu vardır. Bu ise batıl bir gayedir ve içinde hiçbir fayda mevcut değildir. Evet, mecazlar başkasının kalbini şaka yoluyla hoşnut etmek gibi

basit bir gaye için de mübahtır. Hz. Peygamberin [s.a.v] şu sözleri ve benzerleri gibi:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَجُوزٌ

“Cennete ihtiyar kadın giremez.”^[268]

الذي في عين زوجك بياض

“Senin kocan o, gözünde beyazlık olan kimse midir?”^[269]

بَلْ نَحْمِلُكَ عَلَى ابْنِ الْبَعِيرِ

“Seni deveye değil, devenin yavrusuna bindireceğiz.”^[270]

Açık yalana gelince, Ensar’dan Nuayman (r.a)’ın Hz. Osman (r.a)’a karşı yaptığı gibi ve halkın ahmak insanlarla oynayıp, “filan kadın seninle evlenmek istiyor” şeklinde onları aldatması gibi... Eğer bu açık yalanda bir kalbi kıracak zarar varsa haramdır. Eğer bu açık yalan başkasının kalbini hoşnut etmek içinse, sahibi fısk ve fücür ile nitelendirilemez, fakat bu yalanı söylemek onun iman derecesini düşürür.

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَا يَكْمَلُ لِلْمَرْءِ الْإِيمَانُ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ
وَحَتَّى يَجْتَنِبَ الْكَذِبَ فِي مَزَاحِهِ

“Kişinin imanı, kendisi için sevdiğini, (Müslüman) kardeşi için de sevmedikçe ve şakalarında yalandan korunup sakınmadıkça kâmil olmaz.”^[271]

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ يَضْحِكُ بِهَا جُلَسَاءَهُ، يَهْوِي
بِهَا أَبْعَدَ مِنَ الثَّرِيَّا

“Adam, bir kelime söyler, onunla arkadaşlarını güldürür. O kelimeden dolayı Süreyya yıldızından daha uzak bir mesafeden cehenneme dalar.”^[272]

Hz. Peygamber [s.a.v] bu hadiste Müslüman’ın gıybetini veya herhangi bir kalbe verilen eziyeti kastetmiştir. Burada sadece şaka kastedilmiş

değildir. Fasıklığı gerektirmeyen yalan grubuna, halkın örfünde alışlagelen abartılar da girer. Kişinin başkasına “ben seni şu kadar aradım”, “Ben sana yüz defa dedim” demesi gibi. Zira kişi bununla aramanın sayısını anlatmak istemez, çok aradığını anlatmak ister. Eğer kişinin araması sadece bir defa ise ve buna rağmen böyle söylüyorsa bu durumda sözü yalan olur. Eğer birkaç defa aramışsa, böyle demekle günahkâr olmaz. Her ne kadar yüz defa aramamış olsa da... Bunların ikisinin arasında dereceler vardır.

Yalanın tehlikesini düşünüp diline sahip olmayan bir kimse burada abartıya kaçır.

Yalanın âdet olduğu ve normal karşılandığı yerlerden biri de şudur: “Yemek ye!” dendiğinde, karşıdaki adam, “Benim iştahım yok” derse (iştahı olduğu halde böyle diyorsa) böyle demesi -doğru bir gaye olmadığından- yasaklanmıştır ve haramdır.

Mücahid (rh.)^[273], Esmâ (r.anha)’nın şöyle anlattığını rivayet ediyor: Aişe (r.anha), gelin olup Hz. Peygamber [s.a.v] ile gerdeğe girdiği gecede onun arkadaşı idim. Benimle beraber birkaç kadın daha vardı. Allah’a yemin ederim, biz Hz. Peygamber [s.a.v]’in evinde bir ziyafet yemeği görmedik. Ancak bir bardak süt vardı. Hz. Peygamber [s.a.v] o süttan içti ve sonra Aişe (r.anha)’ye verdi. Aişe (r.anha) sütü içmekten utanarak çekindi. Ben Aişe (r.anha)’ye dedim ki: ‘Hz. Peygamber [s.a.v]’in elini geri çevirme! Hz. Peygamber [s.a.v]’in eliyle uzattığı sütü al!’ Aişe (r.anha) utanmakla beraber, süt bardağını Hz. Peygamber [s.a.v]’den aldı, içti. Sonra Hz. Peygamber [s.a.v] ona, “**Arkadaşlarına da ver**” dedi. Biz, ‘Bizim iştahımız yoktur’ dedik. Hz. Peygamber [s.a.v] “**Sakın açlıkla yalanı bir araya getirmeyin**” dedi. Ben, ‘Ey Allah’ın Resulü! Bizden biri iştahı çektiği halde ‘iştahım çekmiyor’ dese bu söz yalan sayılır mı?’ dedim. Şöyle buyurdu:

إِنَّ الْكَذِبَ يُكْتَبُ كَذِبًا حَتَّى تُكْتَبَ الْكَذِيبَةُ كُذِّيبَةً

“Muhakkak ki yalan, deftere yalan olarak yazılır. Hatta deftere yalancık da yalancık olarak yazılır.”^[274]

Takva ehli, bu tür yalanlarda gösterilen müsamahadan kaçınırlar.

Leys b. Sa’d (rh.)^[275] şöyle anlatıyor: “Said b. Müseyyeb’in iki gözü ağrıyor ve çapaklanıyordu. Hatta çapaklar gözün dışında toplanmaktaydı. Said’e, ‘Eğer gözlerindeki çapakları silsen daha güzel olur!’ dedim. Said ‘Peki. Doktorun ‘Gözlerine el sürme!’ demesi ve benim de ‘Tamam, el

sürmeyeceğim’ demem nerde kalır?’ dedi.” İşte bu, ehl-i takvanın hareketidir. Bunu terk eden bir kimsenin dili yalan hususunda iradesinin sınırını aşar ve böylece bilmeden yalan söylemiş olur.

Havvat et-Teymi’den şöyle rivayet ediliyor: Rebi b. Heyseme’nin kızkardeşi, hasta olan bir yeğenini ziyarete geldi. Hastanın üzerine eğilerek, ‘Oğlum, nasılsın?’ diye sorunca, uzanan Rebi kalkıp oturarak kız kardeşine ‘Sen bunu emzirdin mi?’ diye sordu. Kız kardeşi, ‘Hayır, emzirmedim!’ dedi. Rebi, “O halde ‘kardeşimin oğlu’ deyip doğru söyleseydin ne zararın olurdu?” dedi.

Âdetlerden biri de kişinin bir şeyin öyle olmadığını bildiği halde, ‘Allah (c.c.) biliyor ki öyledir’ demesidir.

Hız. İsa (a.s) şöyle demiştir: “Allah nezdinde günahların en büyüklerinden biri de kişinin öyle olmadığını bildiği halde ‘Allah (c.c.) biliyor ki öyledir’ demesidir.”

Bazen kişi rüyasını hikâye ederken yalan söyler. Burada günah çok büyüktür, zira Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ مِنْ أَكْثَرِ الْفَرِيَةِ أَنْ يَدْعِيَ الرَّجُلُ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ، أَوْ يُرِي
عَيْنَيْهِ فِي الْمَنَامِ مَا لَمْ يَرَ، أَوْ يَقُولَ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ

“Kişinin kendisini soyundan başka bir soya nisbet etmesi veya uyku halinde görmediğini gözleriyle görmüş gibi anlatması veya benim ağızımdan yalan söylemesi, yalanın en büyüklerindendir.”^[276]

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَذَبَ فِي حَلْمِهِ كُفِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ
وَلَيْسَ بِعَاقِدٍ بَيْنَهُمَا أَبَدًا

“Rüya hususunda yalan söyleyen bir kimseden kıyamet gününde iki arpayı birleştirmesi istenir. Oysa hiçbir zaman iki arpayı birleştiremez.”^[277]

^[215] İbni Mace, Mace 3849; Ahmed b. Hanbel, Müsned 17.

^[216] Muhammed b. Ca’fer Sehl el-Haraiti, Ahlak Hadisleri 116 - 121

^[217] Ahmed b. Hanbel, Müsned 17183- 17295.

^[218] Buhari, Edeb 29; Müslim, Birr 18.

- [219] Buhari, Edeb 29; Müslim, Birr 18; Tirmizi, Bir 1971.
- [220] İbni Abdilberr, Camiu Beyani'l-İlmi ve Fadlihi 123- 154.
- [221] Ahmed b. Hanbel, Müsned 3/428; Elbani, Silsile-i Sahiha 366
- [222] Müslim, İman 171; Ebu Davud, Libas 25; Nesai, Büyü 5
- [223] Tirmizi, Tefsir 3020; Ahmed b. Hanbel, Müsned 15465
- [224] Nesai, Kıyamü'l-Leyl: 17; Ahmed b. Hanbel, Müsned 20833; Elbani, Silsile-i Sahiha 3074.
- [225] Darimî, İstizan 66; Tirmizi, Zühd 10; Ebu Davud, Edeb 38
- [226] Ahmed b. Hanbel, Müsned 19649- 27701; İbn Huzeyme, Sahih 897- 901.
- [227] Nahl, 16/105; İbni Cerir et-Taberi, Tehzib 244 ; İbn Asakir, Tarihi Dımaşk 6-272.
- [228] **Ebu Said el-Hudri (r.a):** Ashab-ı kiramdandır. İsmi Sa'd, nesebi Sa'd b. Malik b. Sinan b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Elcebr b. Af b. Haris b. Hazrec'dir. Kendisi ve babası sahabedendir. Babası Uhud gazasında şehit oldu. Uhud'da on üç yaşında idi, diğer gazalarda da bulundu, 64 (M. 683) de vefat etti. Kabrinin İstanbul'da Kariyye Camii yanında olduğu bildirilmektedir.
- [229] Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Sehl el-Haraiti Ahlak Hadisleri 271.
- [230] Müslim, İman 107
- [231] Beyhaki, Sünenü'l-Kübra 19191; Ahmed b. Hanbel, Müsned 15275- 15392
- [232] İmam Malik, Muvatta 2/322; İbn Abdilberr, Temhid 20/49.
- [233] Müslim, Birr ve Sıla 1; Ebu Davud, Edeb 119
- [234] Tirmizi, Birr 46
- [235] Müstedrek, Sahihayn 4, 355-8137; Ebu Ya'la, Müsned 4195- 4257.
- [236] Beyhakî, Şuabu'l-İman, 4470.
- [237] İbn Mace, Fiten 8; Tirmizi, Fiten 2165
- [238] Buhari, İlm 38, Cenaiz 33, Enbiya 50, Edeb 109; Müslim Zühd 72; Ebu Davud, İlm 4; Tirmizi, Fiten 70, İlm 8, 13 Tefsir 1, Menakıb 19; İbn Mace, Mukaddime 4; Darimî, Mukaddime 25, 46; Müsned, II/47, 83, 133, 150, 159, 171.
- [239] Buhari, Müsakat 85; Müslim, İman 17.
- [240] İbn Vehb, Cami 538- 549.
- [241] Ahmed b. Hanbel. Müsned 4860.
- [242] Ahmed b. Hanbel. Müsned 42/101

[243] **H. Musa (a.s):** Allah Teâlâ'nın, dört büyük kitaptan biri olan Tevrat'ı verdiği ve yeryüzünde dinini tebliğ edip, hâkim kılması için gönderdiği Ulu'l-Azm peygamberlerden biridir.

[244] **Müstedrek, Sahihayn 7946**

[245] İbni Mace, Dua 3849; İbn Hibban, Sahih 5852.

[246] Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 331; Ebu Ya'la el-Mevsili, Mecmau'z-Zevaid 16753.

[247] **H. Ali (r.a):** 598 yılında Mekke'de Kâbe'nin içinde doğmuştur. Peygamberimiz [s.a.v] amcası Ebu Talibin oğlu olan Ali'yi doğduğunda kucağına alıp bizzat evine kadar götürmüştür.

[248] İbrahim, 14/27

[249] **Şa'bi (Âmir b. Şerahil):** Tâbiinin büyüklerinden, meşhur bir alimdir. İsmi, Âmir b. Şerahil, künyesi Ebu Amr, nisbeti, Şa'bi'dir. Hemdan kabilesinin bir kolu olan Şa'b kabilesine mensub olduğu için Şa'bi denmiştir. 20 (M. 641) senesinde, Basra'da doğup, 104 (M. 723) yılında Kûfe'de ansızın vefat etmiştir.

[250] **İbn Semmak (rh.):** Vaaz etmekte eşsiz bir hadis âlimidir. Zamanının imamı, insanların makbulü, güzel hikmetli söz ve beyan sahibidir.

[251] **Malik b. Dinar (rh.):** Meşhur âlim ve velilerden. Künyesi Ebu Yahya'dır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 131 (M. 748) senesinde Basra'da vefat etti.

[252] **Meymun b. Mihran (rh.):** Meymun b. Mihran el-Cezeri, Tâbiinin büyüklerindendir. Hadis ilminden sika (güvenilir), fıkıh ilminde ilmi çok olan büyük bir âlimdir. Kûfe'de yetişti Sonra Rika'ya yerleşti. Künyesi Ebu Eyyub'dur. 37 (M. 657)'de doğdu. 116 (M. 734)'de Cezire'de vefat etti. 117'de vefat ettiği de rivayet edilmiştir.

[253] Müslim, Birr ve Sıla 27; Ebu Davud, Edeb 79; Edebu Beyhakî 95.

[254] Müslim, Birr ve Sıla 27; Ebu Davud, Edeb: 79; İmam Kuzai, Müsned-i Şihab 1119.

[255] Buhari, Sulh, 2; Müslim, Birr, 101

[256] Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 15336.

[257] **Ata b. Yesar (rh.):** Tabiin devrinde Medine'de yetişen büyük âlimlerden. Künyesi, Ebu Muhammed Medeni'dir. Hilali lakabı ile de tanınmaktadır.

[258] İmam Malik, Muvatta 1859

[259] Beyhakî, Şuabu'l-İman, 4455- 10339

[260] **Sevban (r.a):** Ashab-ı kiramdan, ismi Sevban, künyesi Ebu Abdullah idi. Yemenli Hakemi b. Sa'd b. Himyer'in kölesiydi. Peygamber efendimiz kendisini satın alıp, azat etmiştir.

[261] İmam Malik, Muvatta 1562; Hâkim, Müstedrek 7696.

[262] **Esmâ binti Ebubekir (r.anha):** Hz. Esmâ, hicretten 27 sene önce Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hz. Aişe (r.anha) validemizin anne ayrı baba bir üvey kız kardeşi, Abdullah b. Ebi Bekir'in ise öz kız kardeşidir.

[263] Buhari, Nikâh 106; Müslim, Libas 126-127; Tirmizi, Birr 87; Ahmed b. Hanbel, VI, 167, 345, 348,353.

[264] Tabakatu Şafii Kübra, Afatu Lisan

[265] Buhari, İlim 38, Cenaiz 33; Müslim, Mukaddime 2, 3.

[266] **Şa'bi (rh.):** Tâbiinin büyüklerinden, meşhur bir alidir. İsmi, Âmir b. Şerahil, künyesi Ebu Amr, nisbeti, Şa'bi'dir. Hemdan kabilesinin bir kolu olan Şa'b kabilesine mensub olduğu için, Şa'bi denmiştir. 20 (M. 641) senesinde, Basra'da doğup, 104 (M. 723) yılında Kûfe'de ansızın vefat etmiştir.

[267] **Abdullah b. Utbe (rh.):** Şafii âlimlerinin büyüklerinden, veli ve âlim bir zattır. İsmi, Utbe b. Abdullah b. Musa b. Ubeydullah, künyesi Ebu Saib Hemedani'dir. 264 (M. 878)'de Hemedan'da dünyaya geldi.

[268] Ebu Ya'la, Mecmau'z-Zevaid 18764; Beyhakî, Baas ve Haşr 337

[269] İbn Kudame, el-Muğni 2/796-2921

[270] Tirmizi, Birr 57, (1992); Ebu Davud, Edeb 92, (4998).

[271] Benzer lafız ile Ahmed b. Hanbel, Müsned 8428; Buhari, İman 7; Müslim, İman 71, Tirmizi, Kıyame 59

[272] Müslim, Zühd 7; Tirmizi, Zühd 2314

[273] **Mücahid (rh.):** Tâbiinin en meşhur âlimlerindendir. Künyesi Ebu'l-Haccac'dır. İbni Cübeyr ve Manzum kabilesine mensub olduğu için de Mahzumi denilmiştir. 24 (M. 645) senesinde doğdu. 104 (M. 723)'de Mekke'de namaz kıldığı bir sırada secde iken vefat etti.

[274] Ahmed b. Hanbel, Müsned 26820- 26924; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 4472.

[275] **Leys b. Sa'd (rh.):** Tebe-i tâbiinin büyüklerinden, Mısır'da yetişen meşhur hadis ve fıkıh âlimlerindendir. Adı, Leys b. Sa'd b. Abdurrahman el-Fehmi'dir.

[276] Buhari, Rüya 6636; Ahmed b. Hanbel, Müsned 15578

[277] Buhari, Ta'bir 45; Darimî Rüya, 5; İbn Mace, Rü'ya 8; Darimî, Rikak 3

“Kul, yalan söylediğinde melek kendisinden bir mil uzaklaşır. Uzaklaşması kişinin söylediğinin pis kokusu nedeniyledir.”

“Kim yalan yere yemin eder, Müslüman bir kişinin malını o yalan yeminiyle haksız olarak elde ederse, böyle bir kimse, Allah’ın huzuruna, Allah kendisine kızgın olduğu halde gelir.”

Esmâ binti Ebubekir (r.anha), bir kadının Hz. Peygamber [s.a.v]’e şöyle sorduğunu nakleder: ‘Benim bir kumam vardır. Ben onu zarara sokmak ve üzmek için kocamın yapmadıklarını mübalağalı bir şekilde ‘yaptı’ diyorum. Acaba bundan dolayı bana bir zarar var mıdır?’ Hz. Peygamber [s.a.v] cevap olarak şöyle buyurdu:

Abdullah b. Utbe (rh.) şöyle anlatıyor: “Babamla beraber Ömer b. Abdülaziz (r.a)’in huzuruna girdik. Çıktığımızda halk, ‘Bu elbiseyi sana emiru’l-müminin mi giydirdi?’ diye sordular. Ben de ‘Allah ona hayrı mükâfat olarak versin’ dedim. Bunun üzerine babam bana dedi ki: “Ey oğul. ‘Yalandan sakın ve benzerinden kaçın’ diye rivayet edilmiştir” dedi.

Ahmed b. Hanbel. Müsned 4860.

İbn Vehb, Cami 538- 549.

Buhari, Müsakat 85; Müslim, İman 17.

Buhari, İlm 38, Cenaiz 33, Enbiya 50, Edeb 109; Müslim Zühd 72; Ebu Davud, İlm 4; Tirmizi, Fiten 70, İlm 8, 13 Tefsir 1, Menakıb 19; İbn Mace, Mukaddime 4; Darimî, Mukaddime 25, 46; Müsned, II/47, 83, 133, 150, 159, 171.

İbn Mace, Fiten 8; Tirmizi, Fiten 2165

Beyhakî, Şuabu’l-İman, 4470.

Müstedrek, Sahihayn 4, 355-8137; Ebu Ya’la, Müsned 4195- 4257.

Tirmizi, Birr 46

Müslim, Birr ve Sıla 1; Ebu Davud, Edeb 119

İmam Malik, Muvatta 2/322; İbn Abdilberr, Temhid 20/49.

3.Kibir ve gururdan ötürü eteğini yerlerde sürükleyen.”

Malik b. Dinar (rh.): Meşhur âlim ve velilerden. Künyesi Ebu Yahya’dır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 131 (M. 748) senesinde Basra’da vefat etti.

İbn Semmak (rh.): Vaaz etmekte eşsiz bir hadis âlimidir. Zamanının imamı, insanların makbulü, güzel hikmetli söz ve beyan sahibidir.

Şa’bi (Âmir b. Şerahil): Tâbiinin büyüklerinden, meşhur bir alimdir. İsmi, Âmir b. Şerahil, künyesi Ebu Amr, nisbeti, Şa’bi’dır. Hemdan kabilesinin bir kolu olan Şa’b kabilesine mensub olduğu için Şa’bi

denmiştir. 20 (M. 641) senesinde, Basra'da doğup, 104 (M. 723) yılında Kûfe'de ansızın vefat etmiştir.

İbrahim, 14/27

H.z. Ali (r.a): 598 yılında Mekke'de Kâbe'nin içinde doğmuştur. Peygamberimiz [s.a.v] amcası Ebu Talibin oğlu olan Ali'yi doğduğunda kucağına alıp bizzat evine kadar götürmüştür.

Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 331; Ebu Ya'la el-Mevsili, Mecmau'z-Zevaid 16753.

İbni Mace, Dua 3849; İbn Hibban, Sahih 5852.

Müstedrek, Sahihayn 7946

H.z. Musa (a.s): Allah Teâlâ'nın, dört büyük kitaptan biri olan Tevrat'ı verdiği ve yeryüzünde dinini tebliğ edip, hâkim kılması için gönderdiği Ulu'l-Azm peygamberlerden biridir.

Ahmed b. Hanbel. Müsned 42/101

Sevban (r.a) der ki: "Yalanın tümü günahtır. Ancak bir Müslüman'a fayda veren veya ondan zararı defeden yalan müstesnadır."

Ahmed b. Hanbel, Müsned 3/428; Elbani, Silsile-i Sahiha 366

İbni Abdilberr, Camiu Beyani'l-İlmi ve Fadlihi 123- 154.

Malik b. Dinar (rh.) şöyle demiştir: "Bazı kitaplarda okudum. 'Hiçbir hatip yoktur ki, hutbesi ameliyle karşılaştırılmasın. Eğer ameli sözüne uygunsa tasdik edilir. Eğer yalancı ise, dudakları ateşten yapılmış makaslarla -bizim bağlarımızı kestiğimiz gibi- kesilecektir' diye yazılıdır."

Buhari, Edeb 29; Müslim, Birr 18; Tirmizi, Bir 1971.

Buhari, Edeb 29; Müslim, Birr 18.

Ahmed b. Hanbel, Müsned 17183- 17295.

Muhammed b. Ca'fer Sehl el-Haraiti, Ahlak Hadisleri 116 - 121

İbni Mace, Mace 3849; Ahmed b. Hanbel, Müsned 17.

Beyhaki, Sünenü'l-Kübra 19191; Ahmed b. Hanbel, Müsned 15275-15392

Müslim, İman 107

Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Sehl el-Haraiti Ahlak Hadisleri 271.

Ebu Said el-Hudri (r.a): Ashab-ı kiramdandır. İsmi Sa'd, nesebi Sa'd b. Malik b. Sinan b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Elcebr b. Af b. Haris b. Hazrec'dir. Kendisi ve babası sahabedendir. Babası Uhud gazasında şehit oldu. Uhud'da on üç yaşında idi, diğer gazalarda da bulundu, 64 (M. 683) de

vefat etti. Kabrinin İstanbul'da Kariyye Camii yanında olduğu bildirilmektedir.

Nahl, 16/105; İbni Cerir et-Taberi, Tehzib 244 ; İbn Asakir, Tarihi Dımaşk 6-272.

Ahmed b. Hanbel, Müsned 19649- 27701; İbn Huzeyme, Sahih 897- 901.

Darimî, İstizan 66; Tirmizi, Zühd 10; Ebu Davud, Edeb 38

Nesai, Kıyamü'l-Leyl: 17; Ahmed b. Hanbel, Müsned 20833; Elbani, Silsile-i Sahiha 3074.

Tirmizi, Tefsir 3020; Ahmed b. Hanbel, Müsned 15465

Müslim, İman 171; Ebu Davud, Libas 25; Nesai, Büyü 5

3.Gururlu fakir.”

“Kişinin kendisini soyundan başka bir soya nisbet etmesi veya uyku halinde görmediğini gözleriyle görmüş gibi anlatması veya benim ağzımdan yalan söylemesi, yalanın en büyüklerindendir.”

“Öyleyse bu hususta bir günahın yoktur.”

“Allah, iman edenleri dünya hayatında da ahiret hayatında da sağlam sözle tespit eder.”

“Yalan, rızkı eksiltir.”

“Benim ashabıma iyi davranın. Sonra onları takip eden tâbiine de iyi davranın. Sonra yalan yayılacaktır. Hatta kişi, yemine davet edilmediği halde kendiliğinden yemin edecektir. Kendisinden şahitlik istenilmediği halde şahitlik yapacaktır.”

“Kim bile bile benim ağzımdan yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın.”

“Yalanı ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurur. İşte bunlar asıl yalancı olanlardır.”

“Yalanın hepsi, Âdemoğlu'nun defterine yazılır. Ancak iki Müslüman'ı barıştırmak için yalan söyleyen kişinin yalanı müstesnadır.”

“Rüya hususunda yalan söyleyen bir kimseden kıyamet gününde iki arpayı birleştirmesi istenir. Oysa hiçbir zaman iki arpayı birleştiremez.”

“Yalan ve hainlik dışında Müslüman'da her haslet bulunabilir.”

3. Verdiğini başa kakan cimri.”

“Eğer Allah bana şu kum taneleri kadar nimet verseydi muhakkak onu aranızda taksim ederdim. Taksim ettikten sonra beni ne cimri, ne yalancı ve ne de korkak olarak görmezsiniz.”

“Kim bu günahlardan bir şeyi işlerse, Allah’ın örtüsüyle örtünsün.”

Ebu Said el-Hudri (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]’den şöyle rivayet ediyor:

“Seni deveye değil, devenin yavrusuna bindireceğiz.”

Ata b. Yesar (r.a) şöyle diyor: “Bir kişi Hz. Peygamber [s.a.v]’e, ‘Ben hanımına yalan söylüyorum!’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v], “Yalanda hayır yoktur” dedi. O da ‘Ben ona şöyle yapacağım diye söz veriyorum’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

4.Yemekte afiflik.”

“Başkalarını güldürmek için yalan söyleyen kimseye cehennem vardır. Azap ona olsun, azap ona olsun!”

Buhari, Ta’bir 45; Darimî Rüya, 5; İbn Mace, Rü’ya 8; Darimî, Rikak 3

Buhari, Rüya 6636; Ahmed b. Hanbel, Müsned 15578

Leys b. Sa’d (rh.): Tebe-i tâbiinin büyüklerinden, Mısır’da yetişen meşhur hadis ve fıkıh âlimlerindendir. Adı, Leys b. Sa’d b. Abdurrahman el-Fehmi’dir.

Ahmed b. Hanbel, Müsned 26820- 26924; Beyhakî, Şuabu’l-İman, 4472.

Mücahid (rh.): Tâbiinin en meşhur âlimlerindendir. Künyesi Ebu’l-Haccac’dır. İbni Cübeyr ve Manzum kabilesine mensub olduğu için de Mahzumi denilmiştir. 24 (M. 645) senesinde doğdu. 104 (M. 723)’de Mekke’de namaz kıldığı bir sırada secdede iken vefat etti.

Müslim, Zühd 7; Tirmizi, Zühd 2314

İmam Malik, Muvatta 1562; Hâkim, Müstedrek 7696.

Sevban (r.a): Ashab-ı kiramdan, ismi Sevban, künyesi Ebu Abdullah idi. Yemenli Hakemi b. Sa’d b. Himyer’in kölesiydi. Peygamber efendimiz kendisini satın alıp, azat etmiştir.

Beyhakî, Şuabu’l-İman, 4455- 10339

İmam Malik, Muvatta 1859

Ata b. Yesar (rh.): Tabiin devrinde Medine’de yetişen büyük âlimlerden. Künyesi, Ebu Muhammed Medeni’dir. Hilali lakabı ile de tanınmaktadır.

Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir 15336.

Buhari, Sulh, 2; Müslim, Birr, 101

Müslim, Birr ve Sıla 27; Ebu Davud, Edeb: 79; İmam Kuzai, Müsned-i Şihab 1119.

Müslim, Birr ve Sıla 27; Ebu Davud, Edeb 79; Edebu Beyhakî 95.

Meymun b. Mihran (rh.): Meymun b. Mihran el-Cezeri, Tâbiinin büyüklerindendir. Hadis ilminden sika (güvenilir), fıkıh ilminde ilmi çok olan büyük bir âlimdir. Kûfe’de yetişti Sonra Rika’ya yerleşti. Künyesi Ebu

Eyyub'dur. 37 (M. 657)'de doğdu. 116 (M. 734)'de Cezire'de vefat etti. 117'de vefat ettiği de rivayet edilmiştir.

“Yalandan sakınınız. Çünkü yalan, fısk ve fücurla beraberdir. Bunların ikisi de kişiyi cehenneme götürür.”

Benzer lafız ile Ahmed b. Hanbel, Müsned 8428; Buhari, İman 7; Müslim, İman 71, Tirmizi, Kıyame 59

Tirmizi, Birr 57, (1992); Ebu Davud, Edeb 92, (4998).

İbn Kudame, el-Muğni 2/796-2921

Ebu Ya'la, Mecmau'z-Zevaid 18764; Beyhakî, Baas ve Haşr 337

Abdullah b. Utbe (rh.): Şafii âlimlerinin büyüklerinden, veli ve âlim bir zattır. İsmi, Utbe b. Abdullah b. Musa b. Ubeydullah, künyesi Ebu Saib Hemedani'dir. 264 (M. 878)'de Hemedan'da dünyaya geldi.

Şa'bi (rh.): Tâbiinin büyüklerinden, meşhur bir alidir. İsmi, Âmir b. Şerahil, künyesi Ebu Amr, nisbeti, Şa'bi'dir. Hemdan kabilesinin bir kolu olan Şa'b kabilesine mensub olduğu için, Şa'bi denmiştir. 20 (M. 641) senesinde, Basra'da doğup, 104 (M. 723) yılında Kûfe'de ansızın vefat etmiştir.

Buhari, İlim 38, Cenaiz 33; Müslim, Mukaddime 2, 3.

Tabakatu Şafii Kübra, Afatu Lisan

Buhari, Nikâh 106; Müslim, Libas 126-127; Tirmizi, Birr 87; Ahmed b. Hanbel, VI, 167, 345, 348,353.

Esmâ binti Ebubekir (r.anha): Hz. Esmâ, hicretten 27 sene önce Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hz. Aişe (r.anha) validemizin anne ayrı baba bir üvey kız kardeşi, Abdullah b. Ebi Bekir'in ise öz kız kardeşidir.

“Muhakkak ki yalan, deftere yalan olarak yazılır. Hatta deftere yalancık da yalancık olarak yazılır.”

“Kul yalan söylemesi ve yalancılıkla meşgul olması sebebiyle Allah katında yalancılardan sayılır.”

“Kendisine yedirilmeyen bir yemeği yemiş gibi gösteren kimse veya kendisinin olmadığı halde ‘benimdir’ diyen, kendisine verilmediği halde ‘bu bana verildi’ diyen kimse kıyamet gününde iftiranın iki elbisesini giyen kimse gibidir.”

“Evet! Alış-verişi helal kılmıştır, fakat tüccarlar alışverişte yemin ederler, günahkâr olurlar, konuşurlar, yalan söylerler.”

“Dikkat et. Eğer ona hurma vermeyecek olsaydın, bu söylediğin defterine yalan olarak geçecekti.”

“Neden ben sizin –gece keleşinin ateşe atılması gibi- yalanlara atıldığınızı görüyorum? Şüphesiz ki, yalanın tümü, insanoğlunun aleyhine yazılır. Ancak kişi savaş halinde yalan söylerse, bu müstesnadır. Çünkü harp hile demektir veya iki kişinin arasında buğz olursa, kişi onların arasını düzeltirse veya hanımına bir şeyler söyleyip onu razı ederse...bu takdirde caizdir.”

Leys b. Sa’d (rh.) şöyle anlatıyor: “Said b. Müseyyeb’in iki gözü ağrıyor ve çapaklanıyordu. Hatta çapaklar gözün dışında toplanmaktaydı. Said’e, ‘Eğer gözlerindeki çapakları silsen daha güzel olur!’ dedim. Said ‘Peki. Doktorun ‘Gözlerine el sürme!’ demesi ve benim de ‘Tamam, el sürmeyeceğim’ demem nerde kalır?’ dedi.” İşte bu, ehl-i takvanın hareketidir. Bunu terk eden bir kimsenin dili yalan hususunda iradesinin sınırını aşar ve böylece bilmeden yalan söylemiş olur.

“İki kişinin arasını ıslah etmek için yalan söyleyen veya yalanı kendiliğinden katan bir kimse yalancı değildir.”

“Şu kişi yalancıdır. Kıyamete kadar kabrinde bu şekilde azap görecektir.”

“O iki kişiden biri hem günahı, hem de yeminin kefareti yüklenmiş oldu.”

H.z. Ali (r.a) şöyle demiştir: “Allah nezdinde hatalıların en büyüğü yalancı dildir. Pişmanlığın en kötüsü kıyamet günündeki pişmanlıktır.”

Şa’bi (rh.), evinde arandığı zaman, arayan kimse ile görüşmeyi istemediğinden bir daire çizer ve cariyesine “Parmağını dairenin içine koy ve ‘burada yoktur’ de!” derdi.

“Kendisine verilmeyen bir şeyi verilmiş gibi gösteren kimse, yalan (ve riyanın) iki elbisesini giyen kimse gibidir.”

“Kim yalan olduğunu bildiği halde benden hadis rivayet ederse, o yalancının biridir.”

“Bir kişinin şahitliğini -uydurduğu bir yalan yüzünden- reddetmiştir.”

“Kul yalan söylemek ve yalancılıkla meşgul olması sebebiyle Allah katında yalancılardan sayılır.”

6. Ellerini zulümden uzak tutsun.

“Doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk, sevapla beraberdir. Onların ikisi cennetliklerin amellerindendir.”

Bağdatlı İbn Semmak (rh.) şöyle demiştir: “Zannetmem ki, yalanı terk ettiğimden dolayı sevap kazanmış olayım. Çünkü ben yalanı şerefime yediremediğimden terk ediyorum.”

Mücahid (rh.), Esmâ (r.anha)’nın şöyle anlattığını rivayet ediyor: Aîşe (r.anha), gelin olup Hz. Peygamber [s.a.v] ile gerdeğe girdiği gecede onun arkadaşı idim. Benimle beraber birkaç kadın daha vardı. Allah’a yemin ederim, biz Hz. Peygamber [s.a.v]’in evinde bir ziyafet yemeği görmedik. Ancak bir bardak süt vardı. Hz. Peygamber [s.a.v] o süttten içti ve sonra Aîşe (r.anha)’ye verdi. Aîşe (r.anha) sütü içmekten utanarak çekindi. Ben Aîşe (r.anha)’ye dedim ki: ‘Hz. Peygamber [s.a.v]’in elini geri çevirme! Hz. Peygamber [s.a.v]’in eliyle uzattığı sütü al!’ Aîşe (r.anha) utanmakla beraber, süt bardağını Hz. Peygamber [s.a.v]’den aldı, içti. Sonra Hz. Peygamber [s.a.v] ona, **“Arkadaşlarına da ver”** dedi. Biz, ‘Bizim iştahımız yoktur’ dedik. Hz. Peygamber [s.a.v] **“Sakın açlıkla yalanı bir araya getirmeyin”** dedi. Ben, ‘Ey Allah’ın Resulü! Bizden biri iştahı çektiği halde ‘iştahım çekmiyor’ dese bu söz yalan sayılır mı?’ dedim. Şöyle buyurdu:

“Kişinin imanı, kendisi için sevdiğini, (Müslüman) kardeşi için de sevmedikçe ve şakalarında yalandan korunup sakınmadıkça kâmil olmaz.”

H.z. Aîşe (r.anha) validemiz dedi ki: ‘Hz. Peygamber [s.a.v]’in ashabına, yalandan daha ağır ve zor gelen bir huy yoktu. Hz. Peygamber [s.a.v] ashabından bir kişinin yalan söylediğine vâkıf olursa, onun göğsünden menfi tesiri silinmezdi. Ta ki, o kişinin, söylediği yalandan tevbe ettiğini bilinceye kadar...

“Cennete ihtiyar kadın giremez.”

Şa’bi (rh.) der ki: “Ben hangisinin cehennemde daha derine dalacağını bilmiyorum; yalancı mı, cimri mi?”

Meymun b. Mihran (rh.) şöyle dedi: “Yalan, bazı yerlerde doğru söylemekten daha hayırlıdır. Acaba bir kişi kılıçla başka bir insanı öldürmek için kovalıyorsa, o kovalanan insan bir eve girse, kovalayan adam sana gelip, ‘Sen filan adamı gördün mü?’ dese ne dersin? ‘Hayır, görmedim’ demez misin? İşte bu, farz olan bir yalandır.”

“Muhakkak ki yalan, ateşin kapılarından bir kapıdır.”

“Senin kocan o, gözünde beyazlık olan kimse midir?”

“Ey Allah’ım! Kalbimi münafıklıktan, tenasül uzvumu zinadan ve dilimi yalandan temizle!”

“Adam, bir kelime söyler, onunla arkadaşlarını güldürür. O kelimeden dolayı Süreyya yıldızından daha uzak bir mesafeden cehenneme dalar.”

Hız. Musa (a.s) dedi ki: “Yarabbi! Amel yönünden kullarından hangisi daha hayırlıdır?” Allah Teâlâ (c.c), “Yalan söylemeyen, kalbi fısk ve fücür taşımayan ve zina etmeyen kul” buyurdu.

3. Kişinin hanımına, hanımın da maslahat için kocasına yalan söylemesi.”

“Ey Ebu Kâhil! Yalanla da olsa halkın arasını bul!”

“Sana Allah’tan sakınmayı, doğru konuşmayı, emaneti yerine getirmeyi, sözüne sahip çıkmayı, selam vermeyi ve mütevazı olmayı tavsiye ediyorum.”

“Allah’a yemin eden bir kimse, yeminine sıvrisineğin kanadı kadar bir yalan bulaştırırsa o yaptığı kıyamete kadar kalbinde bir leke olarak kalır gider.”

“Muhakkak şeytanın sürmesi, nefesi ve çerezi vardır. Çerezi yalan, nefesi öfke, sürmesi ise uykudur.”

“Dikkat ediniz. Büyük günahların en büyüğü yalancılıktır.”

ON BEŞİNCİSİ

GIYBET

Gıybet, konusu oldukça uzundur. Bu bakımdan biz önce gıybetin aleyhinde söylenen kötölemeleri ve gıybet hakkında mevcut olan şer'i delilleri beyan edelim.

Allah Teâlâ (c.c) Kur'an'da gıybeti nass ile kötölemiş ve gıybet yapanı ölü eti yiyen kimseye benzeterek şöyle buyurmuştur:

أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

“Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz (değil mi?).”^[278]

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ

“Müslüman'ın her şeyi diğer Müslüman'a haramdır: Kanı, malı ve namusu...”^[279]

Gıybet, haysiyete hoş gelmeyen kelimelerle saldırmaktır. Hz. Peygamber gıybeti, mal ve kan ile beraber zikretmiştir.

Ebu Hüreyre (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]'in şöyle dediğini rivayet eder:

لَا تَحَاسَدُوا ، وَلَا تَبَاغَضُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُمْ
بَعْضًا ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا

“Birbirinize haset etmeyin! Birbirinize buğzetmeyin! Kavga etmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin. Bazınız bazınızın gıybetini yapmasın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun.”^[280]

Cabir ve Ebu Said (r.a) Hz. Peygamber'den [s.a.v] şöyle rivayet ediyorlar:

إِيَّاكُمْ وَالْغَيْبَةَ ، فَإِنَّ الْغَيْبَةَ أَشَدُّ مِنَ الزِّنَا . الرَّجُلُ يَزْنِي
فَيُتَّوَبُ ، فَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ ، وَإِنَّ صَاحِبَ الْغَيْبَةِ لَا يُغْفَرُ

لَهُ حَتَّى يَغْفِرَ لَهُ صَاحِبُهُ

“Gıybetten kaçınınız. Muhakkak ki gıybet, zinadan daha kötüdür. Çünkü kişi, bazen zina eder, tevbe eder ve Allah tevbesini kabul eder. Gıybet yapan kimse ise, gıybeti yapılan kişi kendisini affetmedikçe Allah tarafından affedilmez.”^[281]

H. Enes (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle dediğini rivayet eder:
“İsra (Mi’rac) gecesinde, tırnaklarıyla yüzlerini parçalayan bazı kavimlerin yanından geçtim. Ben,
‘Ey Cebrail. Bunlar kimdir?’ diye sordum. Cebrail (a.s),

هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَغْتَابُونَ النَّاسَ وَيَقْعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ

‘Bunlar, insanların gıybetini yapan, ırzlarına dil uzatanlardır’ dedi.”^[282]

Selim b. Cabir (r.a) şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber [s.a.v]’e gelerek dedim ki: ‘Bana bir hayır öğret ki ondan faydalanayım.’ Şöyle buyurdu:

لَا تَخْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا ، وَإِنْ تَكَلَّمَ أَخَاكَ وَأَنْتَ مُتَبَسِّطٌ
إِلَيْهِ وَجْهَكَ ، وَأَنْ ذَلِكَ مِنَ الْمَعْرُوفِ

“Sakın yaptığın iyiliğin hiçbir şeyini az görme; isterse bu, elindeki kovadan su isteyen adamın kabına su boşaltmak olsun. Müslüman kardeşini güler yüzle karşılamayı tavsiye ederim. Dönüp gittiğinde de sakın gıybetini yapma!”^[283]

Berra b. Azib (r.a)^[284] der ki: Hz. Peygamber [s.a.v], evlerinde oturan hanımlara bile duyuracak derecede bize bir hutbe okuyarak şöyle buyurmuştur:

يَا مَعْشَرَ مَنْ أَسْلَمَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَفِضْ الْإِيمَانَ إِلَى قَلْبِهِ، لَا
تُؤْذُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تُغَيِّرُوهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فَإِنَّهُ مَنْ
يَتَّبِعْ عَوْرَةَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ تَتَّبِعْ اللَّهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ يَتَّبِعْ اللَّهُ عَوْرَتَهُ
يَفْضَحْهُ وَلَوْ فِي جَوْفِ رَحْلِهِ

“Ey diliyle iman edip kalbiyle iman etmeyenler! Müslümanların gıybetini yapmayın, kusurlarını araştırmayın. Her kim kardeşinin kusurlarını araştırırsa, Allah da onun kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurlarını araştırırsa, onu evinin içinde bile rezil eder.”[285]

Rivayete göre Allah Teâlâ Hz. Musa (a.s)’ya şöyle vahyetmiştir: “Kim gıybetten tevbe ederek ölürse, o cehenneme en son girecek kimsedir.”

H.z. Enes (r.a) dedi ki: Hz. Peygamber [s.a.v] bir gün oruç tutmayı emrederek şöyle buyurmuştur:

“Sakın ben kendisine izin vermedikçe hiçbir kimse iftar etmesin.”

Bunun üzerine halk oruç tutup akşamladı. İftar zamanı kişi gelir ve ‘Ey Allah’ın Resulü. Ben bugünü oruçlu geçirdim. İftar için bana izin ver’ derdi. Hz. Peygamber [s.a.v] de kendisine izin verirdi. Böylece biri diğerini takiben izin almaya gelirlerdi. En sonunda bir kişi geldi ve dedi ki: ‘Ey Allah’ın Resulü. Kureyş’ten iki genç kız oruç tutmuşlar, sana gelmekten utanıyorlar. İftar için kendilerine izin ver.’ Hz. Peygamber [s.a.v] adamdan yüz çevirdi, adam sözünü tekrarladı, Hz. Peygamber [s.a.v] yine onun sözüne kulak vermedi. Adam tekrar etti, bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

“Onların ikisi oruç tutmamıştır. Bütün gün halkın etini yiyen bir kişi nasıl oruçlu sayılır? Git onlara şöyle de eğer oruçlu iseler istifra etsinler.”

Bunun üzerine adam onlara gelerek durumu haber verdi. Onlar istifra ettiler. Onların ağızlarından kan çıktı. Adam Hz. Peygamber [s.a.v]’e gelip haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ بَقِيَّتَا فِي بُطُونِهِمَا لَأَكَلَتْهُمَا النَّارُ

“Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, onlar bu kan parçasını karınlarında bıraksaydılar, ateş ikisini de yedi.”[286]

Bir rivayette Hz. Peygamber [s.a.v] o kişiden yüz çevirdi, kişi sonra tekrar geldi ve ‘Ey Allah’ın Resulü! Allah’a yemin ederim, onların ikisi de ölüme yaklaştılar’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] adama, ‘Onların ikisini huzura getir’ diye emir verdi. Hz. Peygamber [s.a.v]’e geldiler. Hz. Peygamber [s.a.v] bir fincan istedi. Onlardan birine, **“Bunun içine istifra et”** dedi. O da irin, kan ve sarı sudan oluşan bir kusmuğu, fincanı dolduruncaya kadar boşalttı. Hz. Peygamber [s.a.v] diğerine de **“İstifra et”**

dedi. O da aynen o şekilde istifra etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi:

إِنَّ هَاتَيْنِ صَامَتَا عَمَّا أَحَلَّ اللَّهُ لَهُمَا ، وَأَفْطَرَتَا عَلَى مَا
حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ، جَلَسْتُ إِخْدَاهُمَا إِلَى الْأُخْرَى فَجَعَلَتَا
تَأْكُلَانِ لُحُومَ النَّاسِ

“Muhakkak bu iki kadıncağz, Allah Teâlâ’nın kendilerine helal kıldığı nimetlerden oruç tutup yemediler, fakat kendilerine haram kıldığı şeyle iftar ettiler. Biri diğerinin yanına oturdu, başladılar halkın etlerini yemeye.”^[287]

H. Enes (r.a) şöyle anlatıyor: Hz, Peygamber [s.a.v] bize hutbe okudu. Faizden bahsetti, onun korkunçluğunu uzun uzadıya belirtti. Sonra şöyle buyurdu:

إِنَّ الدِّرْهَمَ يُصِيبُهُ الرَّجُلُ مِنَ الرَّبَا أَكْثَرُ عِنْدَ اللَّهِ فِي الْخَطِيئَةِ
مِنْ سِتٍّ وَثَلَاثِينَ زِنَةً يَزِينُهَا الرَّجُلُ ، وَأَزْبَى الرَّبَا عِرْضُ
الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ

“Kişinin faizden bir dirhem kazanması, Allah nezdinde günah bakımından, otuz altı zinadan daha tehlikelidir. Faizin en çirkini ise, Müslüman’ın ırzına dil uzatmaktır.”^[288]

H. Cabir (r.a) der ki: Bir seferde Hz. Peygamber [s.a.v] ile beraberdik. Sahipleri azap gören iki kabrin yanında durarak şöyle buyurdu:

فَأَتَى عَلَى قَبْرَيْنِ يُعَذَّبُ صَاحِبَاهُمَا إِنَّهُمَا لَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ،
وَبَلَى ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ يَغْتَابُ النَّاسَ ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ لَا
يَتَأَذَى مِنَ الْبَوْلِ

“Bu iki kabrin sahibi azap görüyorlar! Oysa azap görmeleri pek büyük olmayan bir suçtan dolayıdır. Onlardan biri halkın gıybetini yapardı, diğeri ise küçük taharetten korunmazdı.”

Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] bir hurma dalı veya iki hurma dalı istedi. O dalları kırıp sonra her parçayı bir kabrin üzerine dikmeyi emretti ve şöyle dedi:

أَمَّا إِنَّهُ سَيَهْوُونَ مِنْ عَذَابِهِمَا مَا كَانَتَا رَطْبَتَيْنِ ، أَوْ : لَمْ تَيَسَّ

“Bu iki dal yaş oldukça (kurumadıkça) onların azabı hafifletilir.”^[289]

Hiz. Peygamber [s.a.v] Maiz b. Malik’i recmettiğı zaman bir kişi yanındaki arkadaşına dedi ki: ‘Bu (Maiz), köpeğın ansızın ölmese gibi öldü.’ Hiz. Peygamber [s.a.v], bu iki kişi beraberinde olduğı halde bir leşin yanından geçti ve o iki kişiye dedi ki:

“Şu leşi parçalayıp yiyiniz.”

Onlar, ‘Ey Allah’ın Resulü! Biz leş mi yiyelim?’ dediler. Hiz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

مَا أَصَبْتُمَا مِنْ أَخِيكُمَا أَتْنُ مِنْ هَذِهِ الْجِيفَةِ

“İkinizin, Müslüman kardeşinizin ölüsünden yemiş olduğunuz şey, bu leşten daha pis kokuyor.”^[290]

Ashab-ı kiram birbirlerine rastladıkları zaman birbirlerini güler yüzle karşılar, gıyablarında konuşmazlardı ve bunun, amellerin en faziletlisi olduğunu, bunun aksini yapmanın da münafıkların âdeti olduğunu bilirdiler.

Ebu Hüreyre (r.a) der ki:

مَنْ أَكَلَ لَحْمَ أَخِيهِ فِي الدُّنْيَا قُرِبَ إِلَيْهِ لَحْمُهُ فِي الْآخِرَةِ ،
فَقِيلَ لَهُ : كُلْهُ مَيْتًا كَمَا أَكَلْتَهُ حَيًّا فَيَأْكُلْهُ ، وَيَضُجُّ ، وَيُكَلِّحُ

“Kim dünyada Müslüman kardeşinin etini yerse, ahirette ona o Müslüman’ın eti yaklaştırılır ve kendisine ‘Diri iken onun etini yediğın gibi ölü iken de ye!’ denir. O da mecbur kalarak yer. Böylece geveler, tiksindir, bağıırır ve yüzünü buruşturur.”^[291]

Bu söz aynı zamanda hadis-i merfu olarak da rivayet edilmiştir.

Rivayet ediliyor ki; iki kişi, Mescid-i Haram’ın kapılarından birinin önünde oturuyordu. Daha önce kadınlığa özenen, fakat o anda o kötü âdeti terk eden biri onların yanından geçti. Onlar arkasından ‘Onda kadınımsı hareketlerden bir şeyler kalmış’ dediler ve o sırada namaz için kamet getirildi. O iki kişi içeri girdi, halkla beraber namaz kıldılar.

Söyledikleri söz onların kalbinde ‘Acaba gıybet oldu mu, olmadı mı?’ diye bir merak vesilesi oldu. Bunun üzerine ikisi Ata’ya gelip hâdiseyi

anlattılar. Ata, ikisine de yeniden abdest almayı, namaz kılmayı, eğer oruçlu iseler oruçlarını kaza etmelerini emretti.

Mücahid (rh.),

وَنِلَّ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٌ

“Azap olsun her ayıplayıcıya. Yüzlerine karşı dil uzatıcıya”^[292] ayetinin tefsirinde şöyle dedi: “Hümeze, halkı kınayan kimse, ‘Lümeze’ halkın etini yiyen kimse demektir.”

Katade (rh.) der ki: “Bize belirtildiğine göre kabrin azabı üç çeyrektir. Bir çeyreği gıybetten, bir çeyreği koğuculuktan ve bir çeyreği de idrardan korunmamaktan gelir.”

Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir: “Allah’a yemin ederim ki gıybet, mümin kişinin dinini, imanını ifsad hususunda cüzamın cesetteki tahribatından daha süratlidir.”

Birisi şöyle demiştir: “Biz selef-i salihine yetiştik. Onlar ibadeti oruç tutmakta ve namaz kılmakta değil, dillerini halkın ırzından tutmakta görürlerdi.”

İbn Abbas (r.) şöyle demiştir: “Sen, arkadaşının ayıplarını belirtmek istediğin zaman onun yerine kendi ayıbını belirt.”

Ebu Hüreyre (r.a) şöyle demiştir: “Sizden bir kimse Müslüman kardeşinin gözündeki çöpü görür de kendi gözündeki merteği görmez.”

Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir: “Ey Âdemoğlu! Sen imanın hakikatini ancak sende mevcut olan bir ayıptan dolayı halkı ayıplamayı terk ettikten, o ayıbın ıslahına başlayıp nefsinde bulunan o ayıbı ıslah ettikten sonra elde edebilirsin. Bunu yaptığın zaman senin meşguliyetin, nefsin hakkında olur. Allah nezdinde kulların en sevimlisi böyle olanıdır.”

Malik b. Dinar (rh.) şöyle anlatır: “Hz. İsa (a.s) beraberinde havariler olduğu halde bir köpek leşinin yanından geçti. Havariler, ‘Bu köpeğin kokusu amma da fena’ dediler. İsa (a.s) ‘Onun dışının parlaklığı ne de güzeldir’ diye karşılık verdi. Sanki İsa (a.s) bu sözüyle havarileri, köpeğin gıybetini yapmaktan bile men ediyor ve onların Allah’ın mahluku hakkında güzelden başka bir şey söylememelerine dikkatlerini çekiyordu.”

Hız. Ali b. Hüseyin (r.a) başkasının gıybetini yapan bir kişiyi dinledi ve şöyle dedi: “Gıybetten kaçın. Çünkü gıybet, insan köpeklerinin katığıdır.”

Hız. Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Allah’ın zikrinden ayrılmayın, çünkü onda şifa vardır. Halktan bahsetmekten sakının, çünkü o hastalıktır.”

Allah Teâlâ (c.c)’dan, ibadetine yönelmek için tevfikini talep ederiz.

Gıybet’in Tarifi

Gıybet, duyduğu zaman insanın hoşuna gitmeyen, gıyabında yapılan konuşmadır. Söylemiş olduğun şey, ister bedeninde, ister nesebinde, ister ahlakında, ister fiilinde, ister zihninde, ister bünyesinde olsun hiçbir fark yoktur. Hatta elbisesinde, evinde ve bineğinde bile hoşuna gitmeyen bir eksikliği belirtsen yine gıybet olur.

Bedene gelince; gözündeki zayıflığı, şaşılığı, başındaki kelliği, boyunun kısa veya uzunluğunu, renginin siyahlığı ve sarılığını belirtmek gibidir. Nasıl olursa olsun, kişinin kendisiyle vasıflanabileceği düşünülen ve söylenildiği takdirde hoşuna gitmeyen her söz gıybet sayılır.

Nesebe gelince; “çiftçi, ziraatçı veya Hindli’dir, ayakkabı tamircisi veya çöpçüdür” gibi kişinin hoşuna gitmeyen herhangi bir özelliğini söylemendir.

Ahlaka gelince; “O kötü ahlaklıdır; cimri, gururlu, riyakâr, fazla öfkeli, korkak, âciz, zayıf kalplidir” vb. demek de gıybettir.

Dil ile ilgili fiillerine gelince; “O hırsız, yalancı, içkici, hain, zalim, namaz hususunda gevşek, namaz ve zekât hususunda âdaba riayet etmeyen, güzel rükû ve secde yapmayan, necasetten korunmayan, anne ve babasına karşı itaatkâr olmayan, zekâtı dinin emrettiği yerlere güzelce taksim etmeyi beceremeyen veya orucunu kadınlarla müstehcen konuşmaktan, gıybet yapmaktan ve halkın namusuna saldırmaktan koruyamayan biridir” demek de gıybettir.

Dünya ile ilgili fiiline gelince; “Onun edebi noksandır..İnsani ilişkilerde küstahdır veya senin kendisinin üzerinde hakkın olduğunu hiç görmediği gibi, kendi nefsinin herkeste hakkı olduğunu sanır veya fazla konuşur. Fazla yer, fazla uyur. Uyku vakti olmayan vakitlerde uyur, uygun olmayan yerlerde oturur” demek de gıybettir.

Elbisesinde ise “Onun giysi kolları pek geniştir. Eteği uzun, elbisesi kirlidir” demek de gıybettir.

Bir grup “Din konusunda gıybet yoktur. Çünkü din hususunda başkasını kötüleyen bir kimse Allah (c.c)’ın kötülediğini kötülüyor demektir. Bu bakımdan başkasını günahlarıyla zikredip o günahlarından dolayı kötülemek caizdir” demişler ve delil olarak şu rivayeti öne sürmüşlerdir:

Hz. Peygamber [s.a.v]’e bir kadından söz edilerek onun fazla salih ve fazla oruç tutan olduğu söylendi. Fakat ‘kadın diliyle komşularına eziyet veriyor’ da denildi. Hz. Peygamber [s.a.v] de cevap olarak şöyle buyurdu:

هِيَ فِي النَّارِ

“O ateştedir.”^[293]

Yine Hz. Peygamber [s.a.v]’in yanında başka bir kadından söz edilerek, onun cimri olduğu söylendi. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

فَمَا خَيْرُهَا إِذَنْ؟

“Böyle olduktan sonra onun hayrı nerede kalır?”^[294]

Bu (kadının cimri olduğuna dair) söz, fasit bir sözdür. Çünkü ashab-ı kiram, Hz. Peygamber [s.a.v]’den dini hükümleri sormaya muhtaç olduklarından dolayı gelip Hz. Peygamber [s.a.v]’e böyle şeyleri soruyorlardı. Onların gayeleri sözü edilen adamı tenkit değildi ve Hz. Peygamber [s.a.v]’in meclisinden başka bir mecliste de böyle bir şeye ihtiyaç yoktu. Bizim elimizdeki delil, ümmetin icmaıdır. Ümmet, başkasını, hoşuna gitmeyecek bir özellik anan kimsenin gıybetçi olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü böyle bir kimse Hz. Peygamber [s.a.v]’in gıybet tarifinde belirttiği hükme dâhil olur. Bütün bu konularda doğru olsa bile gıybet eden kimse gıybetçidir, Rabbine isyan etmiştir ve kardeşinin etini yemiş gibidir.

Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

“Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz?”

“Allah ve Resulü daha iyi bilir.”

“Gıybet kardeşinin hoşuna gitmediği bir vasıfla onu zikretmendir.”

“Peki, benim dediğim kardeşimde varsa?”

إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ قَالَ إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبَتْهُ
وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَتْهُ

“Eğer senin dediğin kardeşinde varsa, onun gıybetini yapmış olursun; dediğin kendisinde yoksa ona iftira atmış olursun.”^[295]

Muaz b. Cebel (r.a) şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber [s.a.v]’in yanında bir kişinin bahsi geçti. Ashab ‘O çok zayıf bir kimsedir!’ dedi. Buna karşılık Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurdu:

“Siz kardeşinizin gıybetini yaptınız.”

“Biz onda olanı söyledik.”

وَإِنْ قُلْتُمْ مَا لَيْسَ فِيهِ فَقَدْ بَهْتُمُوهُ

“Eğer onda olmayanı söyleseydiniz kendisine iftira etmiş olurdunuz.”^[296]

Huzeyfe (r.a) Hz. Aişe (r.anha)’nın şöyle dediğini rivayet eder: Hz. Aişe (r.anha), Hz. Peygamber [s.a.v]’in yanında bir kadından bahsetti ve dedi ki: ‘O kısa boyludur.’ Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] Aişe (r.anha)’ye şöyle dedi:

لَقَدْ اغْتَابَهَا

“Sen onun gıybetini yapmış oldun.”^[297]

Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir: “Başkasından bahsetmek üç kısma ayrılır:

- 1.Gıybet
- 2.Bühtan
- 3.İftira.”

Bunların hepsi Allah’ın Kitabı’nda zikredilmiştir. Bu bakımdan gıybet; kişide olanı söylemendir, iftira ise kişide olmayanı söylemendir. İfk ise, kulağa geleni söylemendir.

İbn Sirin (rh.) bir kişiden bahsederken şöyle demiştir: “O siyah kişi...” Sonra Allah (c.c)’dan bağışlanma diledi ve “Ben gıybet yapmış olduğum kanaatindeyim” dedi. İbn Sirin, İbrahim Nehai’den bahsederken elini gözünün üzerine koyup öyle konuştu, “kör İbrahim” demedi.

Hz. Aişe (r.anha) şöyle demiştir: “Sakın hiçbiriniz başkasının gıybetini yapmasın. Çünkü ben bir ara Hz. Peygamber [s.a.v]’in yanında iken bir kadın için ‘Şu kadın ne kadar da uzun etekli imiş!’ dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] bana dedi ki:

الْفِطْي ، فَلَقَطْتُ بَضْعَةً مِنْ لَحْمٍ

“At, at!” Ben ağzımdan bir çiğnem et parçası çıkardım.^[298]

Gıybet Sadece Dille Yapılmaz

Gıybeti dil ile söylemek, ancak başkasına Müslüman kardeşinin bir eksikliğini anlattığın ve hoşuna gitmeyen bir özelliğini belirttiğin için haram olmuştur. Bu bakımdan ima ile kendisinden bahsetmek, açıkça kendisinden bahsetmek gibidir. Bu hususta fiil de söz gibidir. İşaret, ima,

dudak bükme, göz kırpma, yazı, hareket ve maksadı belirten her türlü söz, açıkça söylemek gibidir. O halde bunların tümü gıybet ve haramdır.

Hz. Aişe (r.anha) validemizin şu sözü ima ve işaret kısmındandır: Bizim evimize bir kadın geldi. Kadın gittikten sonra elimle kadının kısa boylu oluşuna işaret ettim. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] bana şöyle dedi:

لَقَدْ اغْتَبَيْتَهَا

“Sen onun gıybetini yapmış oldun.”^[299]

Başkasının durumunu hikâye etmek suretiyle taklidini yapmak da gıybettir. Aksayarak yürümek veya kişinin yürüdüğü gibi yürümek gıybettir, hatta azap bakımından gıybette daha şiddetlidir. Çünkü böyle yapmak, kişiyi anlatmakta daha tesirli olur. Hz. Peygamber [s.a.v], Hz. Aişe (r.anha)’nın başka bir kadının taklidini yaptığını gördü ve şöyle buyurdu:

مَا يَسْرُنِي أَنِّي حَاكَيْتُ إِنْسَانًا وَلِي كَذَا وَكَذَا

“Bana şu kadar şu kadar verilse bile yine de bir insanın taklidini yapmak beni sevindirmez.”

Yazı ile gıybet de böyledir. Çünkü kalem de bir dildir. Bir kitabın yazarı, belli bir şahıstan bahseden kitabında onun konuşmasını çirkin gösterirse gıybet olur. Ancak konuşmayı böyle göstermeye kendisini mecbur eden bir şey bulunursa, o zaman hüküm değişir. Nitekim ileride bu bahis gelecektir. Yazarın ‘bir kavim şöyle dedi’ demesi ise gıybete dâhil olmaz. Gıybet, belli bir şahsa -ister diri, isterse ölü olsun- saldırmaktan ibarettir.

“Bugün bizim yanımızdan geçenlerin” veya bizim gördüklerimizin bir kısmı” demen gıybettendir. Yani eğer muhatabın bu ibareden belli bir şahsı anlarsa, gıybet olur. Çünkü mahzurlu olan, muhataba belli bir şahsı anlatmaktır. Anlatmakta kullanılan metot ve sistem değildir. Eğer muhatap o konuşmandan belli bir şahsı anlamazsa öyle konuşman caizdir. Nitekim Hz. Peygamber [s.a.v] bir insanın herhangi bir hareketinden hoşlanmadığı zaman şöyle derdi:

مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَقُولُونَ كَذَا وَكَذَا

“Bazı kavimlere ne oluyor ki, şöyle şöyle yapıyorlar?”^[300]

Hız. Peygamber [s.a.v] isim söyleyerek eleştirmezdı. Senin ‘Seferden gelenlerin bir kısmı’, ‘ilim iddia edenlerin bir kısmı’ demen, eğer belli bir şahsı anlatan ipucu varsa gıybet olur. Gıybet çeşitlerinin en çirkini, riyakâr bazı konuşanların gıybetidir. Çünkü bunlar maksatlarını takva ehlinin tabirleriyle anlatırlar ki, görünüşte gıybetten kaçındıklarını gösterip maksatlarını anlatmış olsunlar. Bunlar cehaletlerinden dolayı iki kötü hareketi bir arada yaptıklarını bilmezler: “Hem gıybet, hem riyakârlık”...

Yanında bir insandan bahsedildiğinde “bizi sultanın huzuruna girmekle, dünyada değersizlikle imtihan etmeyen Allah (c.c)’a hamd olsun” demek veya “hayânın azlığından Allah (c.c)’a sığınırız. Allah bizi hayâsızlıktan korusun” demek de öyledir. Bu konuşmasından maksadı, başkasının ayıbını anlatmaktır. Fakat adamı (güya) dua ifadesiyle zikrediyor. Bazen de gıybetini yaptığı bir kimsenin methini gıybetten önce yapar ve der ki: “Fılan adamın durumu ne güzeldir. İbadetlerde kusur yapmazdı, fakat kendisine, bir gevşeklik musallat olmuş. Hepimizin bağımlı olduğu sabırsızlık belasına bulaşmış.” Böylece kendi nefsinı zikreder. Oysa onun maksadı başkasını kötülemek, kendi nefsinı de salih kimselere benzetmek suretiyle övmektir. Böylece hem gıybetçi, hem riyakâr, hem de nefsinı temize çıkarmış olur.

Dolayısıyla üç kötü davranışı bir araya getirmiş olur, fakat cahilliğinden dolayı zanneder ki, kendisi iyi ve gıybetten korunan kimselerdendir ve bu sırra binaendir ki şeytan, cahillerle -ilimsiz olarak ibadete daldıkları zaman- oynar. Muhakkak şeytan onların yakasına yapışır, onları zora sokar, hileleriyle onların amellerini yakıp kül eder. Onlara güler ve onlarla alay eder. Bir insanın ayıbı anlatıldığı halde hazır bulunanlardan bazıları uyanıp da onu kavrayamaz. Bu bakımdan yapılan gıybeti anlamayan da anlasın diye **“Sübhanallah! Bu ne kadar da acayip imiş”** demek ve uyanmayan kişi kendisine kulak versin ve dediğini anlasın diye söylemek de gıybettendir. Böylece Allah Teâlâ (c.c)’yı zikreder, O’nun ismini çirkin emeline ulaşmak için alet eder. Oysa kendisi aldanmışlığından ve cehaletinden dolayı Allah (c.c)’ı andığını sanarak, Allah’a karşı minnet eder ve “Beni dostumuz hakkında cereyan eden küçümseme üzdü. Allah (c.c)’dan onun nefsinı rahata kavuşturmasını isteriz” der. Böyle söylemesine rağmen üzüldüğü iddiasında yalancıdır ve dua etmesinde samimi değildir. Eğer maksadı hakarete uğrayan kişiye dua etmek olsaydı, o duayı namazından sonra gizlice yapardı. Eğer adamın hakarete uğraması kendisini üzmüş olsaydı, adamın hoşuna gitmeyen şeyi açıklamak suretiyle gıybetini yapmak da kendisini üzerdi.

Yine der ki: “O miskin adam büyük bir belaya uğramış, Allah (c.c) bizim de onun da tevbesini kabul eylesin.”

Kişi bütün bu durumlarda dua ettiğini göstermesine rağmen Allah (c.c) onun kalbindeki kötülükten haberdardır, onun gizli maksadını bilir, fakat o, cehaletinden dolayı, kendisinin, cahillerin açıkça günah işleyip cehaletlerinin gereğini yaptıkları zaman uğradıkları felaketten daha büyük bir felakete maruz kaldığını bilmez.

Benimsemek ve hayret etmek yoluyla gıybeti dinlemek de gıybettendir. Çünkü bu şekilde dinleyen bir kişi, gıybetçinin gıybet hususundaki keyfi artsın diye ve gıybette alabildiğine ileri gitsin diye onu şaşkın şaşkın dinler. Sanki o böyle davranmakla gıybetçinin içindekini söküp çıkarır ve şöyle demek ister: “Hayret! Ben o adamın böyle olduğunu bilmiyordum. Ben onu şu ana kadar ancak hayırlı, iyi bir kimse biliyordum. Ben onda senin söylediğinin tam tersi olduğunu sanıyordum. Allah (c.c) bizi her türlü beladan korusun!”

Zira bütün söyledikleri ve hareketleri gıybeti tasdik etmektir. Gıybeti tasdik etmek de gıybetten başka bir şey değildir. Hatta susan da gıybetçinin ortağıdır.

Nitekim Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

المستمع أحد المغتابين

“Gıybeti dinleyen, gıybetçilerden biri olur.”^[301]

Hz. Ebubekir (r.a) ile Hz. Ömer (r.a)’dan rivayet ediliyor ki; onlardan biri arkadaşına “Fılan adam çok uyuyor” dedi. Sonra ikisi birden ekmeklerini yemek için Hz. Peygamber [s.a.v]’den bir katık istediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v], **“Siz katıklandınız”** buyurdu. Onlar, ‘Bizim katıklanmadan haberimiz yok’ deyince, Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi:

بلى إنكما أكلتما من لحم أخيكما

“Evet, siz kardeşinizin etinden yediniz.”

Dikkat ettiğinde, Hz. Peygamber [s.a.v]’in ikisini birden suçladığını göreceksin. Oysa o sözü söyleyen sadece onlardan biriydi. Diğeri onu dinliyordu. ‘Maiz, köpeğin öldüğü gibi öldü’ diyen bir kişi olduğu halde Hz. Peygamber [s.a.v] ikisine birden şöyle dedi:

انهشا من هذا الجيفة

“Şu leşten yişiniz”^[302]

İkisini birden leş yemeye davet etti. Bu bakımdan gıybeti dinleyen de gıybetin günahından kurtulamaz, ancak diliyle veya korktuğı takdirde kalbiyle gıybeti reddederse veya gıybet meclisinden kalkarsa veya gıybetçinin konuşmasını başka bir konuşma ile keserse gıybetçi sayılmaz, aksi takdirde günahkâr olur. Eğer gıybetçiye diliyle sus deyip de kalben onun gıybetini dinlemek istiyorsa, bu münafıklık olur. Kalben gıybeti çirkin görmedikçe münafıklıktan kurtulamaz. Eliyle susması için işaret etmek veya kaşıyla veya kirpikleriyle işaret etmek yeterli değildir. Çünkü bu işaretler kendisinden bahsedilen kişiyi küçük görmek demektir.

Hş. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَذِلَّ عِنْدَهُ مُؤْمِنٌ فَلَمْ يَنْصُرْهُ وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَنْصُرْهُ أَذَلَّهُ
اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Kimin yanında bir mümin rezil ediliyorsa, o da kudreti olduğı halde o mümine yardım etmiyorsa, Allah onu kıyamet gününde insanların gözü önünde rezil eder.”^[303]

Hş. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ رَدَّ عَنْ عَرَضِ أَخِيهِ رَدَّ اللهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Kim kardeşinin gıyabında onun haysiyetini korur ve müdafaa ederse, o kimseyi kıyamet gününde ateşten azat etmek Allah’a hak olur.”^[304]

Gıyabında Müslüman’a yardım etmek hususunda ve bunun fazileti hakkında birçok haber nakledilmiştir. Biz bunları Sohbet Adabı ve Müslümanların Hakları bölümlerinde zikretmiştik. Bu bakımdan tekrarlayarak sözü uzatmak istemiyoruz.

Gıybet Sevk Eden Unsurlar

İnsanoğlunu gıybet sörükleyen unsurlar pek çoktur. Fakat bunları on bir unsurda toplamak mümkündür. Bu on bir unsurun sekizi, halkın geneliyle ilgilidir. Üç tanesi de din ehli ile ilgilidir. Halkın geneli hakkındaki sekiz unsur şunlardır:

1.Öfkesini yatıştırmak. Bu gıybet, kişinin, gıybeti yapılan adama kızmasına vesile olan bir sebep olduğu zaman meydana gelir. Çünkü kişi öfkesi kabardığı zaman karşısındaki adamın kötülüklerini söylemek suretiyle öfkesini dindirir. Eğer ortada gıybete engel olacak din ve takva yoksa dilin gıybete kayması tabiidir. Bazen öfkesini yenemez, öfke içinde birikir. Sabit bir kine dönüşür ve kötülüklerini daimi bir şekilde belirtmeye sebep teşkil eder. Bu bakımdan kin ve öfke, insanı gıybete sürükleyen büyük unsurlardandır.

2. Arkadaşlarına ve dostlarına uymak, arkadaşlarına ayak uydurmak ve konuşma hususunda onlara yardım etmektir. Çünkü arkadaşları, halkın gıybetini yaptıkları zaman, kişi onların yaptıklarını inkâr ettiği veya meclislerinden kalktığı takdirde arkadaşlarının ağına gidip kendisinden nefret edeceklerini düşünür. Böylece bu hususta onlara yardımcı olur ve bunu da güzel konuşmadan sayar. Arkadaşlıkta müsamahalı davrandığını zanneder. Bazen arkadaşları öfkelenirler. Onlara uymak için o da öfkelenmeye mecbur olur ki, sıkıntıda ve bollukta onlarla beraber olduğunu göstermiş olsun. Dolayısıyla onlarla beraber başkalarının ayıplarını ve kötü sıfatlarını saymaya dalar.

3.Bir insanın, bir şeyi kendi aleyhine kullanacağını, kendisine dil uzatacağını veya büyük bir insanın yanında hâlini çirkin gösterdiğini veya aleyhinde herhangi bir şahitlikte bulunacağını hissetmesidir. Bu takdirde o adam kendisini çirkin göstermeden önce o adamı çirkin göstermek için acele eder. Onun aleyhinde bulunur ki, onun kendi aleyhindeki şahitliğinin müsbet bir tesiri kalmasın veya önce doğru olarak onda bulunan şeyleri söyler ki, arkasından ona iftira atsın ve önce söylediği doğrulardan ötürü, attığı iftira revaç bulsun... Şahit tutar ve der ki: ‘Yalan söylemek benim âdetim değildir. Çünkü ben size onun durumundan şu şu tarafları da haber verdim ve o da benim dediğim gibi çıktı.’

4.Herhangi bir şeye nisbet edilmesidir. Bu bakımdan nisbet edildiği şeyden kendisini uzaklaştırmak ister. Dolayısıyla o nisbeti yapanı açıklar. Oysa kendi nefsini o nisbetten kurtarmalı ve o nisbeti yapanı zikretmemeli ve intikam olarak başka kötülüğü ona nisbet etmemeliydi. Oysa kişi başkasının kendisiyle o fiilde ortak olduğunu zikreder ki, o fiil hususunda kendini mazeretli gösterebilir.

5. Gururu kastetmektir. Bu, başkasını küçük göstermek suretiyle kendini yüceltmek demektir. Bu bakımdan ‘Filan adam cahildir, anlayışı kıttır, konuşması zayıftır’ der. Böyle söylemekten gayesi; kendisinin faziletini

ispat etmektir. Onlara kendisinin daha âlim olduğunu göstermektir veya kendisine yapılan saygınlık gibi, gıybeti yapılan kişiye saygı duyulmasının önüne geçmektir. Bu gayeye de ancak adamın gıybetini yapmak suretiyle varabilir.

6.Hasettir. Haset, insanlar tarafından övülen, sevilen ve ikram edilen bir kimseyi çekememek demektir. Böyle yapmakla o adamdan o nimeti gidermek ister ve o nimeti gidermek için de onun aleyhinde atıp tutmayı çıkar yol sanır. Böylece halkın yanında o adamın itibarını düşürmek ister ki, halk ona ikram etmekten, onu övmekten vazgeçsin. Çünkü halkın o adamı övmelerini dinlemek, halkın o adamın methini yapmasını ve ikramda bulunmalarını görmek ona ağır gelir. Bu ise hasedin ta kendisidir. Haset, öfke ile kinden ayrılır. Çünkü öfke ve kin insanı cinayete sevk eder. Haset ise bazen iyilik yapan dostu ve tabiatça kendisine uyan arkadaşına bile yapılabilir.

7.Oynamak, şakalaşmak, latife yapmak ve vakti gülmekle geçirmektir. Bu bakımdan kişi, başkasının ayıbını zikreder. Onun taklidini yapmak suretiyle halkı güldürür. Böyle yapmasının sebebi kibir ve gururdur.

8. Karşısındaki insanı küçük düşürmek için kendisiyle alay etmek ve kendisini alaya almaktır. Böyle yapmak bazen kişinin yanında, bazen de arkasında cereyan eder. Bunun kaynağı gurur ve alaya alınanı küçük görmektir.

Din ehli olanlarda bulunan üç unsura gelince, bu unsurlar, gıybeti sürükleyen unsurların en hassas olanlarıdır. Çünkü bunlar şeytan tarafından hayırların içine gizlenmiş şerlerdir. Burada hayır vardır, fakat şeytan o hayra şer katmıştır.

Birincisi: Birinin hatasına veya bir gerçeği inkâr etmesine şaşmasıdır. Bunun kaynağı dindir. Bu bakımdan der ki: ‘Benim filan adamdan gördüğüm, ne acayip bir şeydir.’ Bu sözünde bazen doğru olabilir ve hakikaten hayret etmesini gerektiren fiili de görmüş olabilir. Burada ona düşen, hayret etmekle beraber adamın ismini zikretmemektir, fakat şeytan onu, bu hayrete sebep olan adamın ismini zikretmeye sevk eder. Onun ismini zikretmekle gıybet etmiş olur ve bilmediği noktadan günahkâr olur. Kişinin ‘Filan adamın durumuna hayret ettim. Cariyesi çirkin olduğu halde nasıl cariyesini sever’ , ‘Filan adam cahil olduğu halde nasıl onun huzurunda oturur’ demesi de bu türdendir.

İkincisi: Şefkat ve merhamettir. Şöyle ki; kişinin bulaştığı dertten dolayı üzülür. Bu bakımdan der ki: ‘Filan adam fakirdir. Onun derdi beni üzdü.

Onun başına gelen belalar beni oldukça sarstı.’ Üzölme davasında doğru olabilir; fakat üzülmek, adamın ismini zikretmesine sebep olmuştur. Böylece adamın ismini zikrederek gıybet etmiştir. Bu bakımdan üzülmesi, merhamet ve şefkat göstermesi hayırdır. Hayrete düşmesi de böyledir. Şeytan onu bilmediği bir noktada şerre düşürmüştür. Kişinin ismini zikretmeden de üzülmek ve şefkat göstermek mümkündür, fakat şeytan onu kendisinin üzüntü ve şefkatten dolayı elde ettiği sevabı iptal etmek için felaketzedenin ismini zikretmeye kışkırtır.

Üçüncüsü: Allah için öfkelenmektir. Kişi, bazen bir insanın yapmış olduğu kötülüğü gördüğü veya işittiği zaman öfkelenir. Dolayısıyla öfkesini belirtir ve adamın ismini zikreder. Oysa kendisine düşen vazife, adama karşı emr-i bi’l-mâruf ve nehy-i ani’l-münker’i yapmak suretiyle öfkesini belirtmektir. Başkasının yanında o öfkeyi belirtmemek ve adamın ismini gizlemek ve adamı kötülükle anmamaktır.

İşte bu üç unsur, âlimler için bile idrak edilmesi gayet güç olan unsurlardandır. Halk tabakasının bunları anlaması nerede kalır? Halk tabakası hayret etmek, şefkat göstermek ve öfkelenmek Allah için olduğu zaman bunlara sebebiyet verenin ismini zikretmekte herhangi bir beis yok zanneder. Oysa böyle sanmak yanlıştır. Gıybete ruhsat veren durumlar, bazı özel ihtiyaçlardır ki, o ihtiyaçlarda isim zikretmekten başka çıkar yol yoktur. Nitekim bunun bahsi ileride gelecektir.

Amr b. Vasile (r.a)’den şöyle rivayet ediliyor: Bir zat bir grubun yanından geçti ve onlara selam verdi. Onlar da onun selamının karşılığını verdiler. Onları geçtiği zaman içlerinden biri, ‘Ben Allah (c.c) için bu adamdan nefret ediyorum’ dedi. Mecliste oturan diğer şahıslar, ‘Sen kötü konuştun. Allah (c.c)’a yemin ederiz, biz gider, senin söylediklerini ona söyleriz’ dediler. Sonra aralarından birisine, ‘Ey filan! Kalk ona yetiş, bu adamın söylediğini kendisine söyle!’ dediler. Onların elçisi adama yetişti ve söylenen sözü adama nakletti. Bunun üzerine adam Hz. Peygamber [s.a.v]’e geldi ve söyleneni Hz. Peygamber [s.a.v]’e bildirdi. Hz. Peygamber [s.a.v] kendisine, **“Aleyhinde konuşan adamı çağır”** diye emir verdi. O da gidip adamı çağırdı. Adam Hz. Peygamber [s.a.v]’in huzuruna gelerek söylediğini itiraf etti. Hz. Peygamber [s.a.v]:, **“Peki, neden bu adamdan nefret ediyorsun?”** buyurdu. Adam, ‘Ben onun komşusuyum ve onun durumunu biliyorum. Allah (c.c)’a yemin ederim ki, farz namazdan başka onun namaz kıldığını görmedim’ dedi. Gıybeti edilen adam, Hz. Peygamber [s.a.v]’e, ‘Ey Allah’ın Resulü! Bu adama sor: Farz namazı vaktinden tehir

ettiğimi veya farz namaz için aldığım abdesti üstün körü geçtiğimi yahut namazın içindeki rükû ve secdeyi çirkin bir şekilde yaptığımı görmüş mü?’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v], adama sordu. Adam ‘Hayır’ cevabını verdikten sonra şöyle devam etti:

‘Yemin olsun. Hem fasık ve hem doğru insanlar tarafından tutulan Ramazan ayından başka hiçbir ayda oruç tuttuğumu görmedim.’

Gıybeti yapılan adam Hz. Peygamber [s.a.v]’e, ‘Ey Allah’ın Resulü! Sor kendisinden: ‘Ramazan ayında hiç oruç tutmadığımı veya Ramazan ayı hakkında kusur ettiğimi hiç görmüş mü?’ dedi.

Hz. Peygamber [s.a.v] bunu sorunca adam şöyle cevap verdi: ‘Yemin olsun! Ramazan ayında bir dilenciye veya bir fakire bir şey verdiğini görmedim. Allah (c.c) yolunda sarfettiğini ve infakta bulunduğunu görmedim, ancak iyi ve kötü insanlar tarafından da verilen şu zekât hariç.’

Gıybeti yapılan adam, Hz. Peygamber [s.a.v]’e, ‘Ey Allah’ın Resulü. Sor kendisinden: Zekâtımdan hiç eksik verdim mi veya zekâtı alan zekât memurlarını hiç geciktirdim mi?’ dedi. Hz. Peygamber [s.a.v] bunu sorunca, adam ‘Hayır’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v], gıybet yapan adama şöyle dedi:

قُمْ إِن أَدْرِي لَعَلَّهُ خَيْرٌ مِنْكَ

“Kalk git. Umulur ki o adam senden daha hayırlıdır.”^[305]

Dili Gıybetten Korumanın İlacı

Bütün huylar, ancak ilim ve amel macunuyla tedavi edilir. Her hastalığın ilacı, sebebinin zıddı iledir. Bu bakımdan biz hastalığın sebeplerini araştıralım. Dili gıybetten uzak tutmanın ilacı iki şekilde olur:

Birincisi: **İcmali**

İkincisi: **Tafsili**

İcmali: Kişinin gıybet etmesinden ötürü -rivayet ettiğimiz hadislerden anlaşıldığı gibi- kendisini Allah (c.c)’ın gazabına maruz bırakmış olduğunu bilmesidir ve yine gıybetin kıyamet gününde iyiliklerini yok edeceğini bilmesidir. Çünkü kıyamet gününde; iyilikleri, gıybet ettiği kişinin defterine yazılıyor. Eğer iyilikleri yoksa gıybeti yapılanın kötülüklerinden onun defterine nakledilir. O, bununla Allah (c.c)’ın gazabına maruz kalır ve Allah (c.c) nezdinde murdar et yiyene benzer. Kulun kötülük tartısı, iyilik tartısına ağır basarsa cehenneme girer. Bazen de gıybetini yapmış olduğu adamdan

kendisine bir günah aktarılır ve o günah ile terazisinin günah kefesi ağır basar ve dolayısıyla cehenneme girer. Gıybetçinin başına gelen azabın en azı, onun amellerinin sevabını azaltmasıdır. Bu azaltma; hakkın istenilmesi, sual, cevap ve hesap kesildikten sonra olur.

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَا النَّارُ فِي الْيَبَسِ بِأَسْرَعَ مِنَ الْغَيْبَةِ فِي حَسَنَاتِ الْعَبْدِ

“Gıybetin, kulun hasenatında yapmış olduğu tahribat, ateşin kuru (odun)da yapmış olduğu tahribattan daha süratli ve şiddetlidir.”^[306]

Rivayet ediliyor ki bir kişi **Hasan Basri (rh.)**’ye, ‘Kulağıma geldiğine göre sen benim gıybetimi yapıyormuşsun?’ dedi. Hasan Basri cevap olarak, ‘Hasenat ve hayratımda hâkim kılacak kadar senin benim yanımda kıymetin yok’ dedi.

Bu bakımdan kul, gıybetin kötülüğü hakkında mevcut olan hadislerle iman ettiğinde o hadislerdeki tehditlerden korktuğu için dilini başıboş bırakmaz. Nefsi hakkında düşünmek ona fayda verir. Eğer nefsinde bir ayıp görürse, onunla meşgul olur ve Hz. Peygamber [s.a.v]’in şu hadisini hatırlar:

طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ

“Kendisinin ayıbı, kendisini halkın ayıbıyla meşgul olmaktan alıkoyan kimseye cennet vardır.”^[307]

Bir ayıbı gördüğü zaman, nefsini kötülemeyi bırakıp başkasını kötülemekle meşgul olmaktan utanması en uygun davranıştır. Başkasını ıslah edip o ayıptan uzaklaştırmaktan âciz olması, kendisinin gûnahtan uzaklaşmak hususunda âciz olması gibidir. Bu da eğer o ayıp, kişinin fiili ve iradesiyle ilgili ise söz konusudur. Eğer yaratılıştan gelen bir şey ise kişiyi ondan dolayı kötülemek, yaratanı kötülemek demektir, zira bir sanatı kötüleyen, sanatçıyı kötülemiş olur.

Adamın biri bir hâkime şöyle haykırdı: ‘Ey çirkin yüzlü!’

Hâkim cevap olarak şunları söyledi: ‘Yüzümün yaratılışı elimde değildi ki, onu güzel yapayım!’

Kul, nefsinde bir ayıp görmediği zaman Allah Teâlâ’ya teşekkür etmelidir. Nefsini ayıpların en büyüğü olan gıybetle kirletmemelidir, zira halkın ayıplarını söyleyip ölünün etinden yemek, ayıpların en büyüklerindendir. Eğer kişi insaflı olsaydı, nefsini her türlü ayıptan uzak sanmasının, nefsini

tanımaması anlamına geldiğini bilirdi. Kendisinin gıybeti yapıldığı takdirde rahatsız olduğu gibi, başkasının da gıybeti yapıldığı takdirde rahatsız olacağını bilmesi, kendisine fayda verir. Mademki kendi gıybetinin yapılmasına razı değildir, o halde kendi nefsi için razı olmadığı bir şeye başkası için de razı olmamalıdır. İşte bunlar, tedavi usullerinin en güzelleridir.

Tafsili: Kişiyi gıybete sürükleyen ve teşvik eden unsura bakmasıdır, zira hastalığın tedavisi, ona sevk eden unsurun önlenmesiyle mümkündür. Biz daha önce bunları beyan etmiştik.

Öfkeye gelince; bunu Öfkenin Afetleri bölümünde zikredeceğimiz tedavi formülleriyle tedavi etmelidir. Şöyle ki: ‘Ben filan adama öfkelendiğim takdirde Allah da o gıybetten dolayı bana öfkelenir, zira Allah beni gıybet etmekten menetmiştir. Ben ise onun yasakladığı şeyi, cüret ve cesaretle yapıyorum, onun yasağını hafife alıyorum’ demesidir.

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ لِّجَهَنَّمَ بَابًا لَا يُدْخِلُهُ إِلَّا مَنْ شَفَى غَيْظَهُ بِمَعْصِيَةِ اللَّهِ

“Muhakkak ki, cehennemin bir kapısı vardır. O kapıdan dünyada kinini Allah’a isyan etmek suretiyle yerine getiren girer.”^[308]

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ اتَّقَى رَبَّهُ كُلَّ لِسَانُهُ وَلَمْ يَشْفِ غَيْظَهُ

“Kim rabbinden korkarsa, onun dili ağırlaşır ve o kinini icra etmez.”^[309]

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ يَسْتَطِيعُ أَنْ يُنْفِذَهُ دَعَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُئُوسِ الْخَلَائِقِ حَتَّى يُخَيَّرَهُ فِي أَيِّ الْحُورِ شَاءَ

“Her kim kinini icra etmeye gücü yettiği halde öfkesini yenerse, kıyamet günü bütün mahlukatın önünde Allah o kimseyi çağırarak ve onu, dilediği hurilerden almakta serbest bırakacaktır.”^[310]

Peygamberlere inen semavi kitapların bazılarında şu hakikatler yer almaktadır: ‘Ey Âdemoğlu! Öfkelendiğin zaman beni hatırla ki, ben de

öfkelendiğim zaman seni hatırlayayım, helak ettiklerimin arasında seni helak etmeyeyim.’

Arkadaşlara iştirak etmeye gelince; bu senin insanları razı etmeyi istediğin zaman, Allah’ı kızdırmış olacağını bilmendir. Yaratanını aşağılayıp, başkasını yüceltmeyi nefesine nasıl yediriyorsun? Nasıl Mevlâ’nı razı etmeyi, başkalarının razı olması için terk ediyorsun? Öfkelendiğin adamı kötülükle anman gerekmez, aksine o adamı kötülükle andıkları zaman arkadaşlarına da Allah rızası için öfkelenmelisin, çünkü onlar, günahların en kötüsü olan gıybet ile senin Rabbine isyan etmiş olurlar. Başkasını hainliğe nisbet etmek suretiyle kendini temize çıkarmaya gelince; bu hastalığı, yaratıcının öfkesine maruz kalmanın, yaratılmışların öfkesine maruz kalmaktan daha şiddetli olduğunu bilmekle tedavi edebilirsin. Oysa sen, gıybet yapmakla kendini Allah’ın kahrına maruz bırakıyorsun ve buna rağmen halkın öfkesinden kurtulup kurtulamayacağını da bilmiyorsun. Bu bakımdan dünyada nefsinin kurtulduğunu zannederek, ahirette helak edersin, hakikat yönünden sevaplarını yok eder, zarar edersin, hâl-i hazırda Allah’ın kötölemesi senin için gerçekleşmiş olur. Oysa sen halkın seni gelecekte kötölemelerini önlemeyi düşünüyorsun. Bu ise cehalet ve mahrumluğun ta kendisidir.

Senin özür olarak, ‘Eğer ben haram yiyorsam, takvasıyla bilinen filan adam da yiyor. Eğer sultanın malını kabul ediyorsam, filan adam da kabul ediyor’ demen, cehaletin ta kendisidir. Çünkü sen, kendisine uyulmanın caiz olmadığı bir kimseye uymayı, mazeret olarak ileri sürüyorsun. Kim olursa olsun, Allah’ın emrine muhalefet eden bir kimseye uyulmaz. Başkası ateşe girerse, sen de ateşe girmek istemiyorsan ona uymazsın, eğer ona uyarsan akılsızsın. Bu bakımdan senin söylediğinde gıybet vardır, üstelik günah da vardır. O günahı, kendisiyle özür dilediğin şeye eklemiş bulunuyorsun. Ayrıca cehalet ve ahmaklığın iki günahı bir araya getirerek tescil etmiş olursun. Tıpkı keçiye bakıp kendini dağın tepesinden aşağı atan bir koyun gibi olursun. Koyun da senin gibi nefsinin helak etmiştir. Eğer o konuşabilseydi muhakkak kendisini mazur göstermeye çalışarak, ‘Keçi benden daha akıllıdır. Oysa o kendini helak etti, ben de onun gibi yaptım’ derdi. O böyle dediği zaman, sen onun cehaletine gülerdin. Oysa senin halin de onun haline benziyor. Buna rağmen sen yaptığına hayret etmiyor ve kendine gülmüyorsun.

Başkasını tenkit ederek kendi faziletini ispatlamak suretiyle böbürlenip nefsinin temize çıkarmana gelince; bilmelisin ki, onun hakkında söylediğinle

Allah nezdindeki faziletini iptal etmiş olursun. Halkın senin faziletli olduğuna inandığından dolayı sen tehlike ile karşı karşıyasın. Bir de onların gıybetini yaptığını bildikleri zaman halkın senin hakkındaki inançları eksilir. Bu bakımdan sen yaratanın yanında kesinlikle mevcut olan fazileti, insanların yanında tahmin ettiğinle değiştirmiş olursun. Farzedelim ki, insanlar senin faziletli olduğuna inanıyorlar, peki, onlar Allah'ın katında sana zerre kadar bir fayda verebilirler mi? Seni Allah'ın azabının bir zerresinden kurtarabilirler mi?

Hasetten ötürü gıybet yapmaya gelince; bu gıybet, iki azabı bir arada toplamak demektir. Çünkü sen o adama dünya nimetinden dolayı haset ettin ve dünyada bu hasedinle azap çekmekteisin. Bununla da kanaat getirmedi. Sonunda ahiret azabını da buna ekledin. Bu bakımdan sen dünyada nefsini zarara soktun, böylece ahirette de nefsine zarar vermiş oldun. Dolayısıyla iki azabı bir araya getirmiş oldun. O adama haset etmekle kendi nefsini zarara sokup hayırlarını ona hediye ettin. Bu bakımdan sen onun dostu, kendi nefsinin düşmanısın, zira senin gıybetin ona değil sana zarar verir, ona ise fayda verir. Çünkü sen hayırlarını kendisine naklediyor veya onun günahlarını kendine aktarıyorsun. Bu ise sana fayda vermez. Sen hasedin çirkinliğine, ahmaklığın cehaletini eklemiş oldun. Bazen de senin haset etmen ve çekememezliğin, haset ettiğin adamın faziletinin yayılmasına vesile olur. Nitekim şöyle denilmiştir: 'Allah Teâlâ, durulmuş bir faziletin yayılmasını irade ettiği zaman, o fazilette hasetçi bir kimsenin dilini çalıştırır.'

Alaya gelince; senin alaydan gayen, halkın yanında başkasını rezil etmektir. Oysa Allah, melekler ve peygamberlerin (a.s) katında kendi nefsini rezil etmek suretiyle onu halk yanında rezil etmeye çalışırsın. Bu bakımdan eğer sen çekeceğin hasreti, utangaçlığı ve kendisiyle alay ettiğin kimsenin günahlarını yüklendiğin ve dolayısıyla cehenneme sevk olunduğun kıyamet gününün mahrumiyetini düşünmüş olsaydın, mutlaka bu düşüncen seni, arkadaşını rezil etmekten alıkoyardı. Eğer hâlini bilseydin, kendi kendine gülmek başkasına gülmekten senin için daha evla olurdu. Çünkü sen birkaç kişinin yanında onunla alay ederek kendini kıyamet gününde mahşer ehlinin gözü önünde; merkebin ateşe sevk edilmesi gibi elinden tutulup o adamın günahları altında inlediğin halde sevk edilmeye maruz bırakıyorsun. Hem de o adamın seninle alay ettiği, senin mahrum oluşuna sevindiği, Allah'ın onu sana karşı desteklemesinden

ötürü sevindiği ve senden intikamını alma imkânını kendisine verdiği bir durumda ateşe sevk olunacaksın.

Günahından dolayı kişiye merhamet ve şefkat etmeye gelince; bu esasında güzeldir, fakat İblis, bu güzeli yapmandan dolayı sana haset etti, dolayısıyla seni dalalete sürükledi. O, şefkat ve merhametinden daha fazla sevaplarından o adamın defterine nakledilmesine sebep olacak bir sözü ağzından çıkarttı ve seni konuşturdu. Bu bakımdan senin o adamın defterine naklölünacak sevapların, o adamdan dolayı işlediğin günahının yerine geçecek ve o adam şefkat ve merhamete ihtiyaç duymaktan çıkacaktır. Bu sefer sen şefkat ve merhamete muhtaç olacaksın. Çünkü senin sevabın yanıp kül oldu ve iyiliklerinden eksildi. Böylece anlaşıldı ki; Allah (c.c) için öfkelenmek de gıybet yapmayı gerektirmez, ancak şeytan Allah için öfkelenildiğinden ötürü elde etmiş olduğun ecir yok etmek ve seni Allah'ın gazabına maruz bırakmak için sana gıybeti sevdirmiştir. Seni gıybeti sürüklediği zaman kendi nefesine şaşmalısın. Nefsini ve dinini başkasının dini ve dünyasıyla nasıl helak ettiğine hayret etmelisin. Oysa sen dünyanın cezasından da emin değilsin. O ceza da senin şaşkınlık göstermek suretiyle Müslüman kardeşinin örtüsünü yırttığın gibi örtünü yırtmaktır. Bu bakımdan bütün bunların ilacı sadece imanın giriş kapılarından olan bu şeyleri tespit edip elde etmektir. Bu bakımdan imanı kuvvetli olan bir kimse, hiç şüphesiz dilini gıybetten alıkoyar.

Kalp ile Gıybetin Haram Olması

Kötü söz gibi kötü zan da haramdır. Bu bakımdan başkasının kötülüklerini dil ile zikretmek haram olduğu gibi, Müslüman hakkında içinden kötü zanda bulunmak da haramdır. Ben bundan kalbin kinini ve başkasının aleyhine kötülükle hükmetmesini kastediyorum. Kalbinden bir anda gelip geçen şeyler affedilmiştir.

Hatta şek ve şüphe etmek de affedilmiştir. Yasaklanan, başkasının hakkında kötü zanda bulunmaktır. Zan ise nefsin meylettiği ve kalbin yöneldiği şeyden ibarettir. Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ

“Ey iman edenler! Zandan çok sakının, zira zannın bir kısmı günahdır.”^[311]

Kötü zannın haram olmasının sebebi şudur: Kalbin sırlarını ancak Allah bilir. Bu bakımdan başkası hakkında kötü zanda bulunamazsın, ancak yorum kabul etmeyecek şekilde sana ayan beyan olursa, o zaman bildiğine ve gördüğüne inanmaktan başka seçeneğin yoktur.

Gözünle görmediğin, kulağınla işitmediğin bir şeyin kalbine düşmesine gelince; o şeyi senin kalbine şeytan atmıştır. Bu bakımdan şeytanı yalanlaman gerekir, çünkü şeytan, fasıkların en katmerlisidir. Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا
بِجَهَالَةٍ فَتُضْحِكُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ

“Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”^[312]

Bu bakımdan İblis’i doğrulamak caiz değildir. Eğer orada fesada delalet eden bir hayal varsa, onu tasdik etmen caiz değildir. Çünkü fasığın doğru söylemesi tasavvur edilebilir, fakat onu tasdik etmek senin için caiz değildir. Hatta ağzını koklayıp içkinin kokusunu duyduğun bir insan için ceza tatbik etmek caiz değildir, zira bu adamın ağzını içki ile çalkalayıp içkiyi dökmesi ve içmemesi veya zorla içmeye zorlanması mümkün ve muhtemeldir denilebilir. Bütün bunlar şüphesiz ki, muhtemel delillerdir. Kalben onları tasdik etmek ve o delillerden ötürü Müslüman hakkında kötü zanda bulunmak caiz değildir. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مِنْ الْمُسْلِمِ دَمَهُ وَمَالَهُ وَعَرْضَهُ وَأَنْ يَظُنَّ بِهِ الشُّوْءَ

“Allah, Müslüman’ın, kanını, malını ve kendisi hakkında kötü zanda bulunmayı haram kılmıştır.”^[313]

Bu bakımdan kötü zan ancak malın helal olmasını gerektiren sebeplerle helal olabilir. O da görme veya âdil bir delildir. Durum böyle değilse, kalbine kötü zannın vesvesesi gelirse, onu nefisten uzaklaştırmak gerekir ve nefsine ‘Adamın -daha önce olduğu gibi- hali senin yanında kapalıdır. Senin ondan gördüğün şeyi hayra da şerre de yorumlama ihtimali vardır’ demek gerekir.

Soru: Kalbine gelenin zan olduğu ne ile bilinir? Oysa insanın içinde şüpheler oynamakta, nefis daima kendi kendine bir şeyler fısıldamaktadır?

Cevap: Kötü zan olmasının alameti, onunla beraber kalbin daha önceki durumunun değişmesidir. Bu bakımdan kalp, az da olsa ondan nefret ederek bir ağırlık hisseder. Onu gözetmekten, aramaktan, ikramda bulunmaktan ve ondan dolayı üzülmekten gevşer. İşte bütün bunlar, kötü zan olmasının alametleridir. Oysa Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

ثَلَاثٌ فِي الْمُؤْمِنِ وَلَهُ مِنْهُمْ مَخْرَجٌ فَمَخْرَجُهُ مِنْ سُوءِ الظَّنِّ
أَنْ فَلَا تَحَقِّقَ

“Müminde üç şey vardır ki, onlardan kurtulması için bir yol vardır. Kötü zandan kurtulmanın yolu ise şüphelendiği şeyin peşine düşmemesidir.”^[314]

Yani ne fiilen ne de kalben onu araştırmamak ve üzerinde durmamaktır. Mümin, kalbinde ve azalarında ona yer vermemelidir. Kalpte yer vermesi, sevginin nefrete dönüşmesidir. Azalarda yer vermek ise, onun gereğince amel etmek demektir. Şeytan az bir hayalle bazı kere halk hakkındaki kötü zannı kalbe yerleştirir ve adama ‘bu senin zeki oluşundan, zihninin süratle intikal edişinden dolayı kalbinde meydana gelmiştir’ vesvesesini telkin eder ve devamla şu vesveseyi verir: ‘Muhakkak mümin Allah’ın nuruyla bakar.’ Oysa böyle bir insan hakikatte şeytanın gururu ve meydana getirdiği karanlıkla bakıyordur.

Âdil bir kimsenin haber verip, senin zannının da o âdil kimseyi tasdik etmesine gelince; sen burada mazur sayılırsın. Çünkü sen o âdil insanı yalanlarsan bu yalanlaman adaletle karşı bir cinayettir, zira adaleti yalan zannetmiş olursun, bu da kötü zandır. Bu bakımdan herhangi birisine -yani ne haber veren âdil kimseye ne de hakkında kötü zan yapılması gereken şahsa- kötü zan beslememeli ve ikisi hakkında da eşit bir şekilde düşünmelisin. İkisinin arasında düşmanlık, çekememezlik ve kindarlığın olup olmadığını araştırmak gerekir. Çünkü bunlardan dolayı da itham etmiş olabilir. Allah’ın nizamı, âdil bir babanın evladı için şahitliğini, olayda itham edilmek söz konusu olduğu için reddetmiştir. Düşman aleyhindeki şahitliği de reddetmiştir. Bu bakımdan sen böyle bir durumda duraklamalısın. Her ne kadar söyleyen adam âdil olsa da onu ne yalanlamalı, ne de doğrulamalısın. Nefsine ‘bahsi edilen kişinin hali, benim yanımda Allah’ın örtüsü altında bulunuyor. Onun işi benden örtülü ve olduğu gibi kaldı ve onun işinden bana hiçbir şey keşfolunmuş değildir’ demelisin.

Kişi bazen zahirde adaletli olur. Onunla gıybeti yapılanın arasında herhangi bir kin de söz konusu olmayabilir. Fakat halkın gıybetini yapmak, kötülüklerini belirtmek, bu dışta âdil görünen kişinin âdetinden olabilir. Dinleyen de onu âdil zanneder, oysa o âdil değildir, zira başkasının gıybetini yapan kimse fasıktır. Eğer gıybet onun âdetinden ise şahitliği reddedilir, ancak halk arasında gıybet yapmak âdet olduğundan dolayı gıybet hususunda gevşeklik gösteriyorlar, halkın aleyhinde bulunmaya pek aldırış etmiyorlar.

Ne zaman bir Müslüman hakkında kalbine bir kötülük gelirse, o Müslüman'ı daha fazla gözetmen ve durumunu sorman, ona hayırla dua etmen daha münasip olur, çünkü böyle yapman şeytanı kızdırır ve senden uzaklaştırır. Bir daha da şeytan senin kalbine kötü zannı ilka edemez, çünkü senin dua etmekle ve hakkında kötü zan yapılmak istenen adamın hakkına daha fazla riayet etmekle meşgul olmandan korkar.

Müslüman'ın hatasını açık bir delille bildiğinde, gizlice kendisine nasihatte bulun. Sakın şeytan seni aldatıp o adamın gıybetini yapmaya sürüklemesin. O adama nasihat yaptığında, onun o eksikliğini bildiğine sevinerek nasihat etme; çünkü böyle bir sevinç, onun sana saygı gözüyle, senin de ona hakaret gözüyle bakmandan ve kendini ondan üstün tutmandan kaynaklanır. Senin bu nasihatten maksadın, onu günahattan kurtarmak olmalıdır. Bunu yaparken, dinin hakkında bir eksikliğin olduğunda nefsin için üzüldüğün gibi onun için de üzülmekle yapmalısın ve yine adamcağızın o günahı nasihatının tesiri olmaksızın bırakması, nasihatının tesiriyle bırakmasından sence daha sevimli olmalıdır. Sen bunları yaptığın takdirde nasihat, musibetten dolayı üzülmek ve Müslüman kardeşine din hususunda yardım etmek ecirlerini bir arada toplamış olursun. Kötü zannın zararlarından biri de merakla araştırmaktır; zira kalp, kötü zanla kanaat getirmeyerek tetkik ister. Bu bakımdan hakkında kötü zan yapılan adamın durumunu araştırmakla meşgul olur ki, bu da yasaklanmıştır. Allah Teâlâ (c.c),

وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا

“Birbirinizin gizli taraflarını araştırmayın”^[315] buyurmuştur. Bu bakımdan gıybet, kötü zan ve araştırmak aynı ayette yasaklanmışlardır.

Tecessesu “تَجَسَّسُو”nın mânası, Allah (c.c)’ın kullarını Allah’ın örtüsü altında bırakmamak, onların gizli taraflarını öğrenmeye çalışmak ve

üzerlerine gerilen örtüyü yırtmaktır. Böylece kişi, gizli olan bir şeyi bilmek ister.

Biz Emr-i Bi'l-ma'ruf bölümünde tecessüssün hüküm ve hakikatini belirtmiştik.

Gıybet Ruhsat Verilen Durumlar

Başkasının kötü taraflarını belirtmeye ruhsat verilen şey, şer'an sıhhatli ve doğru bir hedeftir ki, ona ancak gıybet yapmak suretiyle varmak mümkün olur. Bu bakımdan bu durum, gıybetin günahını ortadan kaldırır. Gıybet ruhsat durumlar altı tanedir:

Birincisi: Zulümden şikâyet etmektir; zira bir kadıya zulmü haber veren, hıyaneti söyleyen, hasmının rüşvet aldığını haber veren bir kimse gıybet yapmış ve isyan etmiş olur. Kadı tarafından zulme uğrayan kimse ise, kadı'nın üstünde bulunan sultana gidip şikayet eder ve kadı'nın zulmettiğini söyler; zira bu kimsenin hakkının alınması ancak bu gıybeti yapmak suretiyle mümkün olur. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا

“Muhakkak ki, hak sahibi olan alacaklı için söz söyleme yetkisi vardır.”^[316]

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَظْلُ الْغَنِيِّ ظَلَمَ

“Zengin bir kimsenin, borcunu geciktirmesi zulümdür.”^[317]

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَيْ الْوَاجِدِ يُحِلُّ عِزْضَهُ وَعُقُوبَتَهُ

“Varlıklarının (borcunu) geciktirmesi, hem cezalandırılmasını, hem de gıybetinin yapılmasını helal kılar.”^[318]

İkincisi: Dinen münker ve yasak olanı engellemek, asi bir kimseyi doğru yola çevirmektir. Nitekim rivayet ediliyor ki; Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a)'ın yanından geçti. (Bazıları da 'Hz. Talha'nın yanından geçti' demişlerdir). Hz. Osman (r.a)'a selam verdi. Hz. Osman (veya Hz. Talha) Hz. Ömer (r.a)'in selamına karşılık vermedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a),

Hiz. Ebubekir (r.a)'e giderek durumu anlattı. Hiz. Ebubekir (r.a), durumu düzeltmek için Hiz. Osman (r.a)'a geldi ve Hiz. Ömer (r.a)'in bu sözünü gıybet saymadılar. Yine bunun gibi Hiz. Ömer (r.a)'in kulağına Ebu Cendel (r.a)'in Şam'da içki içtiğı haberi geldiğinde Ebu Cendel (r.a)'e şu mektubu yazdı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle başlarım.

حَمْدُ تَنْزِيلِ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

“Ha, Mim! Bu kitabın indirilişı, aziz, âlim olan Allah'tandır. O, günahı bağışlayan, tevbeleri kabul eden, azabı şiddetli olan, ihsan sahibi Allah'tandır ki, Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Dönüş ancak O'nadır.”^[319]

Hiz. Ömer (r.a)'in bu mektubu üzerine Ebu Cendel (r.a) tevbe etti ve Hiz. Ömer (r.a), bu haberi kendisine ulaştıranı gıybet yapmış kabul etmedi. Çünkü bu haberi Hiz. Ömer (r.a)'e ulaştıranın maksadı, Hiz. Ömer (r.a)'in Ebu Cendel (r.a)'in bu yaptığını ortadan kaldırmasıdır. Hiz. Ömer (r.a)'in Ebu Cendel'e (r.a) yapacağı nasihatın, başkası tarafından yapılan nasihatten daha tesirli ve faydalı olacağını umdu. Bunun mübah olması, sıhhatli ve doğru bir maksatla olmasındandır. Eğer bu sıhhatli maksat ortada mevcut değilse, böyle söylemek haram olur.

Üçüncüsü: Fetva istemektir. Nitekim müftüye der ki: ‘Babam veya hanımım veya kardeşim bana zulmetti. Bu zulümden kurtulmak için çare ve yol nedir?’ Bu hususta en sağlamı, dolaylı yolla sormaktır. Mesela şöyle demelidir: ‘Babası veya kardeşı veya hanımı kendisine zulmeden bir adam hakkında ne dersiniz?’ Fakat bu miktarın tayini mübahtır. Çünkü Utbe'nin kızı Hind (r.anha)'den rivayet edildiğine göre, Hiz. Peygamber [s.a.v]'e şöyle demiştir: ‘Kocam Ebu Süfyan çok cimri bir kimsedir. Bana ve çocuğuma yetecek kadar nafaka vermiyor. Acaba onun haberi olmaksızın onun malından alabilir miyim?’

Hiz. Peygamber [s.a.v] cevap olarak şöyle buyurmuştur:

خُذِي مَا يَكْفِيكَ وَوَلَدَكَ بِالْمَعْرُوفِ

“Normal olarak sana ve çocuğuna yetecek kadarını al.”^[320]

İşte Hind, Ebu Süfyan'ın cimriliğini, kendisine ve çocuğuna zulmettiğini belirtti. Buna rağmen Hiz. Peygamber [s.a.v], onu bu gıybeti yapmaktan

men etmedi. Çünkü onun maksadı fetva istemektir.

Dördüncüsü: Müslüman'ı şerden korumaktır. Bu bakımdan bid'atçı veya fasığın bid'atının ona sirayet edeceğinden korktuğun zaman, o fasık ve bid'atçı kimsenin fık ve bid'atini bir fakih'e açıklayabilirsin. Eğer seni, bunu açıklamaya teşvik eden, bid'at ve fıkın bulaşma korkusundan başka bir hedef değilse, açıklayabilirsin; zira burası aldanma yeridir. Çünkü bazen o adama kızmak, insanoğlunu bu açıklamaya teşvik edebilir. Şeytan halka şefkat göstermekle bu durumu örterek onu aldatabilir. Bir köle satın alana -eğer kölenin hırsızlık, fasıklık veya başka bir ayıbı biliniyorsa- kölenin bu kusurlarını söyleyebilirsin. Çünkü senin sükût etmende alıcının, söylemende de kölenin zararı vardır. Oysa alıcının tarafını gözetmek daha evladır. Böylece şahitleri temize çıkaran bir kimseye de şahidin halinden sorulduğu zaman, eğer şahidin kusurunu biliyorsa, onun kusurunu söylemek suretiyle aleyhinde bulunabilir. Evlenmek hususunda kendisiyle istişare edilen veya bir emanet bırakmak hususunda kendisine danışılan bir kimse de böyledir. Müsteşar, istişare yapana gıybet maksadıyla değil, nasihat maksadıyla bildiklerini söyleyebilir. Eğer istişare eden, kişinin sadece 'Bu sana yararlı değildir' sözüyle o evlenmeyi bırakacağını biliyorsa, öyle söylemek, tafsilata geçmemek farzdır ve bu kadar söylemek yeterlidir. Eğer ancak açıkça ayıbını söylemek suretiyle evlenmeyi bırakacağını biliyorsa, o vakit açıkça söylemek yetkisine sahiptir; zira Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

أَتَزْعَوْنَ عَنْ ذِكْرِ الْفَاجِرِ ؟ أَذْكُرُوهُ بِمَا فِيهِ كُنِيَ يَغْرِفُهُ النَّاسُ
وَيَحْذَرُهُ النَّاسُ

“Siz facir, günahkâr kimseyi belirtmekten korkar mısınız, çekinir misiniz? (Hayır çekinmeyin.) Halk kendisini tanısin diye maskesini yırtınız. Halk ondan sakınsın diye onda bulunan kusurları söyleyin.”^[321]

Selef-i Salihin derler ki: Üç sınıf vardır, onların gıybeti yoktur, onların gıybetinden günah gelmez:

- 1.Zalim idareci
- 2.Bid'atçı kimse
- 3.Fıskını açıklayan fasık

Beşincisi: İnsanın, ayıbını belirten bir lakap ile biliniyor olmasıdır. Topal, Gece görmez gibi. Bu bakımdan 'Ebu Zennat, topaldan, Selman, Gece

görmezden rivayet etti' demende ve buna bezer ibareleri kullanmakta günah yoktur. Âlimler, bunu tarif etmenin zaruri olması sebebiyle böyle yapmışlardır. Bir de bu öyle bir hal almış ki, hakkında kullanılan adam bunu bilse bile gücenmez, çünkü bununla şöhret bulmuştur. Bundan sakınmak ve başka bir ibare ile tarif etmek imkânı varsa, onu kullanmak daha evladır ve bunun için de kör bir kimseye noksanlık isminden kaçmak için gözlü denir.

Altıncısı: Gıybeti yapılanın, fasıklığını açıkça yapmasıdır. Kadınımsı giyinen, kadın gibi hareket eden, meyhane açan, açıkça içki içen ve halkın malını müsadere eden bir kimse gibi... Aynı zamanda bu kimse böyle şeyleri kendisine bu lakapların takılacağından çekinmeksizin açıktan açığa yapıyor, kendisini bu sıfatlarla anmaktan iğrenmiyorsa, açıktan işlemiş olduğu bir sıfatı kendisine verdiği zaman günahkâr olmazsın. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَلْقَى جَلْبَابَ الْحَيَاءِ فَلَا غِيْبَةَ لَهُ

“Kim hayâ perdesini yüzünden atmışsa, onun gıybeti yoktur.”^[322]

H.z. Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Facir bir kimsenin hürmet ve ikramı yoktur.”

H.z. Ömer (r.a) bu sözüyle, gizli bir fasığı değil, fasıklığını açıkça yapan bir kimseyi kastediyor; zira fıskı gizli olan bir kimsenin hürmetini gözetmek gerekir.

Said b. Tarif şöyle demiştir: Ben Hasan Basri'ye, ‘Fıskını açıkça yapan bir kişinin, kötülüklerini söylersem gıybetini yapmış sayılır mıyım?’ diye sordum. Cevap olarak, ‘Hayır! Böyle bir kimsenin hürmeti sözkonusu değildir’ dedi.

Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir. Üç sınıf vardır ki, onların gıybeti haram değildir:

- 1.Heva ve hevesine tâbi olan
- 2.Fıskını açıktan yapan fasık
- 3.Zalim idareci.

Bu üç sınıf arasındaki ortak nokta, üçünün de günahı açıktan işlemesidir. Çoğu zaman işledikleriyle iftihar ederler. İşlediklerini açıkça yaptıkları halde yaptıklarını söylemekten neden tiksinsinler. Eğer kişi, o üç sınıftan birinin açıkça yapmadığı başka bir günahı söylerse günahkâr olur.

Avf b. Ebi Cemil şöyle anlatıyor: Ebubekir Muhammed b. Sirin'in huzuruna girdim ve onun yanında Haccac-ı Zalim'in aleyhinde atıp tuttum. Dedi ki: 'Allah âdil bir hâkimdir. Haccac'ın gıybetini yapandan intikamını alır. Yarın Allah'ın huzuruna vardığında senin yapmış olduğun en küçük günahın, Haccac'ın yapmış olduğu en büyük günahından daha şiddetlidir.'

Gıybet'in Kefareti

Gıybeti yapana farz olan; pişman olmak, tevbe etmek ve yaptıklarından dolayı üzülme'dir ki, böyle yapmakla Allah (c.c)'ın hakkını ödemiş olsun. Sonra gidip gıybetini yaptığı kimseye kendisini helal ettirmelidir ki, o da helal ederse, ona yapmış olduğu zulmün cezasından kurtulur. Gıybetini yaptığı adamdan helallik istediği zaman mahzun, üzgün ve yaptığından dolayı pişman olmalıdır. Çünkü riyakâr bir kimse bazen gıybetini yaptığı kimseden, muttaki olduğunu göstermek için helallik ister. Oysa içinde gıybette dolayısıyla pişmanlık diye bir şey yoktur. Böylece ikinci bir günah işlemiş olur. Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir: 'Gıybetçiye, helallik istemek değil, Allah (c.c)'tan günahının affını istemek yeterli gelir. Bunun yeterli olduğu Enes b. Malik (r.a)'ten rivayet edilen hadis ile anlaşılır: Enes (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]'in şöyle buyurduğunu rivayet eder:

كَفَّارَةٌ مِّنْ اغْتَبَتْهُ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لَهُ

"Gıybetini yapmış olduğun kimsenin gıybetinin kefareti, bunun için istiğfar edip, af talep etmendir."^[323]

Mücahid (rh.) şöyle demiştir: "Kardeşinin etini yemenin kefareti, onu övmen, hayırla kendisine dua etmendir."

Ata b. Ebi Rebah (rh.)'a^[324] 'gıybette tevbe etme' hakkında soruldu. Dedi ki: "Gıybette tevbe etmek, gıybetini yapmış olduğun arkadaşına gitmen ve ona 'Ben söylediğimde yalan söyledim, sana zulmettim ve kötü edepte bulundum. İstersen hakkını benden alabilirsin ve istersen beni affedersin' demendir.

Ata (rh.)'ın bu fetvası daha sağlamdır. İtirazcının 'Gıybetin karşılığı yoktur. Bu bakımdan gıybette dolayısıyla helallik istemek farz değildir, mal ise tam bunun tersinedir' demesine gelince; onun bu sözü zayıf bir sözdür; zira başkasının haysiyet ve şerefine saldırana iftira cezasının tatbik edilmesi farzdır ve bu kimsenin yakasına yapışılır. Sahih bir hadiste Hz. Peygamber [s.a.v]'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

من كانت لأخيه عنده مظلمة في عرض أو مال فليستحللها
منه، من قبل أن يأتي يوم ليس هناك دينار ولا درهم، إنما
يؤخذ من حسناته، فإن لم يكن له حسنات أخذ من سيئات
صاحبه فزيدت على سيئاته

“Kimin yanında Müslüman kardeşinin haysiyet ve şerefi veya malı hususunda bir zulüm varsa, o kimse, kendisinde dinar ve dirhem (para) bulunmayan bir gün gelmezden önce gidip o kardeşinden helallik istemelidir. Çünkü o günde sadece onun hasenat ve sevabından alınır, gıybeti yapılan verilir. Eğer sevabı yoksa arkadaşının günahları alınır, kendisinin günahlarına eklenir.”^[325]

H. Aîşe (r.anha) başka bir kadına, ‘Eteği uzundur’ diyen bir kadına ‘Sen onun gıybetini yaptın. Git kendisinden helallik iste!’ demiştir. Bu bakımdan gıybet edenin imkânı varsa, helallik istemesi lazımdır. Gıybeti yapılan şahıs ortada yok veya ölü ise, en uygunu onun için af talep etmesi, duada bulunması ve onun namına hayırlar yapmasıdır.

‘Peki, helal etmek farz mıdır?’ dersen, cevap olarak derim ki; Hayır, farz değildir, çünkü başkasına hakkını helal etmek bağıştır. Bağış ise farz değil, fazilettir, buna rağmen helal etmek güzeldir.’

Özür dilemenin yolu, karşısındakini abartılı bir şekilde övmek, ona kendisini sevdirmektir. Onun kalbini hoşnut edinceye kadar bu şekilde arkasını bırakmamaktır. Buna rağmen kalbi hoş olmazsa özür dilemesi ve sevgi göstermesi, defterine yazılacak bir hasene olur. O hasene kıyamet gününde, gıybet kötülüğünün karşılığı olur. Seleften bazıları helal etmezdi.

Said b. Müeseyyeb (rh.)^[326] der ki: ‘Bana zulmedene hakkımı helal etmem!’

İbn Sirin (rh.)^[327] der ki: “Ben, gıybetimi yapana gıybeti haram etmedim ki, kendisine hakkımı helal edeyim. Muhakkak Allah (c.c) ona gıybeti haram etmiştir. Ben ise hiçbir zaman Allah (c.c)’ın haram ettiğini helal edemem.”

‘O halde H. Peygamber [s.a.v]’in ‘Helallik istemesi uygundur’ şeklindeki sözünün mânası -eğer Allah’ın haram kıldığıının helal edilmesi mümkün değilse- nedir?’ dersen, cevap olarak deriz ki: ‘H. Peygamber [s.a.v]’in maksadı, zulmü affetmektir, yoksa haramı helale çevirmek değildir. **İbn Sirin**’in dediği ise, gıybetten önce gıybeti helal etmek

hususunda güzel ve geçerlidir, çünkü herhangi bir şahsa, başkasına gıybetini yapmasını helal etmesi caiz değildir.’

Soru: O halde Hz. Peygamber [s.a.v]’in şu hadis-i şerifinin mânası nedir ve o gıybetini nasıl sadaka olarak verirdi?

Sizden biriniz, **Ebu Damdam**^[328] gibi olmaktan âciz midir? Ebu Damdam evinden çıktığı zaman şöyle derdi:

اللَّهُمَّ إِنِّي قَدْ تَصَدَّقْتُ بِعَرَضِي عَلَى النَّاسِ

“Ey Allah’ım! Ben gıybetimi yapmayı halk için sadaka olarak verdim.”^[329]

Yine gıybetini sadaka olarak veren bir kimsenin gıybeti helal olur mu? Eğer o kişinin sadakasının kabul edilmemesi söz konusu ise, o zaman Hz. Peygamber [s.a.v]’in bizi böyle yapmaya teşvik etmesinin mânası ne olabilir?

Cevap: Bu hadis-i şerifin mânası ‘Ben kıyamet gününde, bana zulmedenî zorda bırakmam ve onunla davaya girmem’ demektir. Aksi takdirde gıybet, hiçbir zaman böyle söylemekle helal olmaz ve gıybet eden bir kimse de gûnahtan kurtulamaz. Çünkü böyle demek, günahın olmadan önce affedilmesi demektir, ancak bu kişi dava etmeme sözüne sadakat göstermek niyetindedir. Eğer bu sözünden dönüp davacı olursa, diğer hukuklarda olduğu gibi, burada da kıyas böyle bir davaya yetkili olmasıdır. Fakihler açıkça dediler ki: ‘Kim kendisine iftira atmayı mübah kılarsa, iftira atana tatbik edilen cezadan onun hakkı düşmez. Bu, ahiret cezası gibidir.’

Kısaca gıybetçiye affetmek daha faziletlidir. Nitekim Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir: “Ümmetler kıyamet gününde, Allah’ın huzurunda diz çöktükleri zaman, ‘Kimin Allah nezdinde ecir varsa ayağa kalksın’ denir. O zaman sadece dünyada halkı affedenler ayağa kalkarlar.”

Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurmuştur:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

“Affetmeyi şiar edin, marufu emret ve cahillerden yüz çevir.”^[330]

Hz. Peygamber [s.a.v] de şöyle buyurmuştur: “Ey Cebrail! Ayetteki af ne demektir?”

Cebrail (a.s) şöyle demiştir:

يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَأْمُرُكَ أَنْ تَغْفُوَ عَمَّنْ ظَلَمَكَ ,
وَتُعْطِيَ مَنْ حَرَمَكَ , وَتَصِلَ مَنْ قَطَعَكَ

“Muhakkak Allah sana zulmedeni affetmeni emrediyor. Sila-i rahmi kesen akrabana sila-i rahim yapmanı ve seni mahrum edeni mahrum etmeyip vermeni emrediyor.”^[331]

Bir şahıs **Hasan Basri (rh.)**’ye, ‘Filan adam senin gıybetini yaptı’ dedi. Bunun üzerine Hasan, bir tabak yaş hurma doldurarak o adama gönderdi ve şöyle dedi: ‘Kulağıma geldiğine göre sen hasenat ve sevabından bana hediye etmişsin, ben de o hediyene karşılık sana bu hurmaları hediye etmek istedim. Beni mazur gör, çünkü senin hediyene tam olarak karşılık vermeye kudretim yok.’

[278] Hucurat, 49/12

[279] Müslim, Birr ve Sila 17; Buhari, Edeb 34

[280] Süyuti, Camiu’s-Sağır, 2919; Heysemi, Mecmau’z-Zevaid, 8/91, 92.

[281] Münziri, Terğib ve’t-Terhib, 5-155

[282] Ebu Davud, Edep, 40; Ahmed, Müsned, 3/224.

[283] Taberanî, el-Mu’cemü’l- Kebir, 7/74; Tahavi, Müşkilü’l-Asar, 3/324

[284] **Berra b. Azib (r.a):** Ashab-ı kiramdan ve Ensar’ın büyüklerindendir. Ebu Umare künyesi ile meşhurdur. Ayrıca Ebu Amr, Ebu’t-Tufeyl ve Ebu Ömer künyeleri ile de tanınır.

[285] Ebu Davud, Edeb, 40; Taberanî, el-Mu’cemül Kebir, 11/186; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/420

[286] Beyhakî, Şuabu’l-İman, 6211; İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 168.

[287] Ahmed b. Hanbel, Müsned 23028; İbni Ebi Şeybe, Müsned 663.

[288] Beyhakî, Şuabu’l-İman, 5106; İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 173.

[289] Buhari, Edebu’l-Müfred 734

[290] İbni Hacer el-Askalani, Metalibu Âliye, 2750

[291] Taberanî, Mu’cemu’l-Evsat 1677; İbni Ebi’d-Dünya, Gıybet 39

[292] Hümeze, 104/1

[293] Ahmet b. Hanbel, Müsned 9462; İbn Hibban, Sahih 5883.

[294] Muhammed b. Ca’fer el-Haraiti, Ahlak Hadisleri 567

[295] Müslim, Birr, 70.

[296] İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 203

[297] İbn Hanbel, Müsned 24485; Beyhakî, Şuabül İman 6219

[298] İbni Ebi’d-Dünya, Gıybet 65-Edebu Lisan 213

- [299] İbn Hanbel, Müsned 24485; Beyhakî, Şuabü'l-İman 6219
- [300] Ebu Davud, Edeb 4788
- [301] Hâkim, Müstedrek 9/133
- [302] Elbani, Sahiha 2608
- [303] Ahmed b. Hanbel, Müsned 15555; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 5554.
- [304] Ahmed b. Hanbel, Müsned 26998
- [305] Ahmed b. Hanbel, Müsned (7/856) 23291; Abdürrezzak, Musannef 20302
- [306] Bahru'l-Envar 75/259
- [307] Beyhakî, Şu'abul- İman 10658-10079.
- [308] İbni Ebi'd Dünya, Edebu Lisan 397
- [309] Kitabu Zaifu Kebir, 1057 -1046
- [310] Ebu Davud, Edeb 47; İbn Mace Zühd 76
- [311] Hucurat, 49/12
- [312] Hucurat, 49/6
- [313] Ahmet b. Hanbel, Müsned 2/277- 7713; Abdurrahman Sehavi, Makasidü'l-Hasene 1169
- [314] Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 3227
- [315] Hucurat, 49/12
- [316] Buhari, Vekale 6; Müslim, Müsakat 22
- [317] Buhari, İstikraz 12, Havalat 1, 2; Müslim, Müsakat 33; Muvatta, Büyü 84; Ebu Davud, Büyü 10; Tirmizi, Büyü 68; Nesai, Büyü 101.
- [318] Buhari, İstikraz 13; Nesai, Büyü 100; İbn Mace, Sadakat 18; Ahmed b. Hanbel, V, 388, 389
- [319] Mümin 40/1-2
- [320] Ebu'l-Fadıl ez-Zuhri, Hadis 8.
- [321] Beyhakî, Sünenü'l-Kübra 19260
- [322] Beyhakî, Süneni'l-Kübra 19261
- [323] Sehavi, Makasidü'l-Hasene 768
- [324] **Ata b. Ebi Rebah (rh.):** Tâbiinin büyüklerinden tanınmış bir fıkıh ve hadis âlimidir. 27 (M. 647) tarihinde doğup, 114 (M. 732) senesinde vefat etti.
- [325] Buhari, 6534
- [326] **Said b. Müseyyeb (rh.):** Tâbiin devrinde Medine'de yetişen yedi büyük âlimden biridir.

[327] **İbn Sirin (rh.):** Tâbiinden olup, tefsir, fıkıh âlimi ve meşhur rüya tabircisi. Asıl adı Muhammed'dir. Babasının adı Sirin olup, Resulüllah'ın [s.a.v] hizmetçisi ve Ensar-ı kiramın büyüklerinden Enes b. Malik'in azatlı kölesidir. Annesi Safiye de Müslümanların göz bebeği Hz. Ebu Bekir'in azatlısıydı. Basralıdır. 33 (M. 653) senesinde doğup, 110 (M. 729) senesinde vefat etti.

[328] **Ebu Damdam:** Bu kişinin kim olduğu Hz. Peygambere sorulduğunda Resul-i Ekrem efendimiz [s.a.v] de bir önceki hadisin mânasını ifade eden şu cevabı vermiştir: “Sizden önceki kavimler içerisinde bulunan bir kimsedir. (O her sabah, ‘Ey Allah’ım!) Ben bana küfreden kimselere şerefimi (lekeleyen bu küfürlerinden dolayı üzerlerine geçen hakkımı) bağışladım’ (diye dua ederdi).” Ebu Davud, Edeb 4887

[329] Ebu Davud, Edeb, 36/4887

[330] A'raf 7/199

[331] İbni Ebi'd-Dünya, Mekarimü'l-Ahlak 24; İbn Cerir et-Taberi, Camiü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an 14335

“Kalk git. Umulur ki o adam senden daha hayırlıdır.”

“At, at!” Ben ağzımdan bir çiğnem et parçası çıkardım.

“Bazı kavimlere ne oluyor ki, şöyle şöyle yapıyorlar?”

İbn Sirin (rh.) der ki: “Ben, gıybetimi yapana gıybeti haram etmedim ki, kendisine hakkımı helal edeyim. Muhakkak Allah (c.c) ona gıybeti haram etmiştir. Ben ise hiçbir zaman Allah (c.c)'ın haram ettiğini helal edemem.”

“Müslüman'ın her şeyi diğer Müslüman'a haramdır: Kanı, malı ve namusu...”

“Varlıklarının (borcunu) geciktirmesi, hem cezalandırılmasını, hem de gıybetinin yapılmasını helal kılar.”

“Birbirinizin gizli taraflarını araştırmayın” buyurmuştur. Bu bakımdan gıybet, kötü zan ve araştırmak aynı ayette yasaklanmışlardır.

“Gıybetten kaçınınız. Muhakkak ki gıybet, zinadan daha kötüdür. Çünkü kişi, bazen zina eder, tevbe eder ve Allah tevbesini kabul eder. Gıybet yapan kimse ise, gıybeti yapılan kişi kendisini affetmedikçe Allah tarafından affedilmez.”

Berra b. Azib (r.a) der ki: Hz. Peygamber [s.a.v], evlerinde oturan hanımlara bile duyuracak derecede bize bir hutbe okuyarak şöyle buyurmuştur:

“Ey Allah’ım! Ben gıybetimi yapmayı halk için sadaka olarak verdim.”

İbn Hanbel, Müsned 24485; Beyhakî, Şuabül İman 6219
İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 203
İbni Ebi'd-Dünya, Gıybet 65-Edebu Lisan 213
Ahmet b. Hanbel, Müsned 9462; İbn Hibban, Sahih 5883.
Hümeze, 104/1
Müslim, Birr, 70.
Muhammed b. Ca'fer el-Haraiti, Ahlak Hadisleri 567
Buhari, Edebu'l-Müfred 734
Taberanî, Mu'cemu'l-Evsat 1677; İbni Ebi'd-Dünya, Gıybet 39
İbni Hacer el-Askalani, Metalibu Âliye, 2750
Beyhakî, Şuabu'l-İman, 6211; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 168.
Ebu Davud, Edeb, 40; Taberanî, el-Mu'cemül Kebir, 11/186; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/420

“Kimin yanında Müslüman kardeşinin haysiyet ve şerefi veya malı hususunda bir zulüm varsa, o kimse, kendisinde dinar ve dirhem (para) bulunmayan bir gün gelmezden önce gidip o kardeşinden helallik istemelidir. Çünkü o günde sadece onun hasenat ve sevabından alınır, gıybeti yapılanı verilir. Eğer sevabı yoksa arkadaşının günahları alınır, kendisinin günahlarına eklenir.”

Beyhakî, Şuabu'l-İman, 5106; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 173.
Ahmed b. Hanbel, Müsned 23028; İbni Ebi Şeybe, Müsned 663.
Ebu Davud, Edep, 40; Ahmed, Müsned, 3/224.
Münziri, Terğib ve't-Terhib, 5-155

Berra b. Azib (r.a): Ashab-ı kiramdan ve Ensar'ın büyüklerindendir. Ebu Umare künyesi ile meşhurdur. Ayrıca Ebu Amr, Ebu't-Tufeyl ve Ebu Ömer künyeleri ile de tanınır.

Taberanî, el-Mu'cemü'l- Kebir, 7/74; Tahavi, Müşkilü'l-Asar, 3/324

“Ha, Mim! Bu kitabın indirilişi, aziz, âlim olan Allah'tandır. O, günahı bağışlayan, tevbeleri kabul eden, azabı şiddetli olan, ihsan sahibi Allah'tandır ki, Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Dönüş ancak O'nadır.”

Süyuti, Camiu's-Sağır, 2919; Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 8/91, 92.
Müslim, Birr ve Sıla 17; Buhari, Edeb 34

“Şu leşten yiyiniz”

“Kim hayâ perdesini yüzünden atmışsa, onun gıybeti yoktur.”

İbni Ebi'd Dünya, Edebu Lisan 397
Beyhakî, Şu'abul- İman 10658-10079.

Ahmed b. Hanbel, Müsned 26998

Ahmed b. Hanbel, Müsned 15555; Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir 5554.

Bahru'l-Envar 75/259

Ahmed b. Hanbel, Müsned (7/856) 23291; Abdürrezzak, Musannef 20302

Ebu Davud, Edeb 4788

İbn Hanbel, Müsned 24485; Beyhakî, Şuabü'l-İman 6219

Elbani, Sahiha 2608

Hâkim, Müstedrek 9/133

“İkinizin, Müslüman kardeşinizin ölüsünden yemiş olduğunuz şey, bu leşten daha pis kokuyor.”

“Kimin yanında bir mümin rezil ediliyorsa, o da kudreti olduğu halde o mümine yardım etmiyorsa, Allah onu kıyamet gününde insanların gözü önünde rezil eder.”

A'raf 7/199

Ebu Davud, Edeb, 36/4887

İbni Ebi'd-Dünya, Mekarimü'l-Ahlak 24; İbn Cerir et-Taberi, Camiü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an 14335

“Normal olarak sana ve çocuğuna yetecek kadarını al.”

İbn Sirin (rh.): Tâbiinden olup, tefsir, fıkıh âlimi ve meşhur rüya tabircisi. Asıl adı Muhammed'dir. Babasının adı Sirin olup, Resulüllah'ın [s.a.v] hizmetçisi ve Ensar-ı kiramın büyüklerinden Enes b. Malik'in azatlı kölesidir. Annesi Safiye de Müslümanların göz bebeği Hz. Ebu Bekir'in azatlısıydı. Basralıdır. 33 (M. 653) senesinde doğup, 110 (M. 729) senesinde vefat etti.

Said b. Müseyyeb (rh.): Tâbiin devrinde Medine'de yetişen yedi büyük âlimden biridir.

Ebu Damdam: Bu kişinin kim olduğu Hz. Peygambere sorulduğunda Resul-i Ekrem efendimiz [s.a.v] de bir önceki hadisin mânasını ifade eden şu cevabı vermiştir: “Sizden önceki kavimler içerisinde bulunan bir kimsedir. (O her sabah, ‘Ey Allah’ım!) Ben bana küfreden kimselere şerefimi (lekeleyen bu küfürlerinden dolayı üzerlerine geçen hakkımı) bağışladım’ (diye dua ederdi).” Ebu Davud, Edeb 4887

Sehavi, Makasidü'l-Hasene 768

Beyhakî, Süneni'l-Kübra 19261

Buhari, 6534

Ata b. Ebi Rebah (rh.): Tâbiinin büyüklerinden tanınmış bir fıkıh ve hadis âlimidir. 27 (M. 647) tarihinde doğup, 114 (M. 732) senesinde vefat

etti.

Mümin 40/1-2

Beyhakî, Sünenü'l-Kübra 19260

Ebu'l-Fadıl ez-Zuhri, Hadis 8.

“Allah, Müslüman’ın, kanını, malını ve kendisi hakkında kötü zanda bulunmayı haram kılmıştır.”

Buhari, Vekale 6; Müslim, Müsakat 22

Hucurat, 49/12

Buhari, İstikraz 13; Nesai, Büyü 100; İbn Mace, Sadakat 18; Ahmed b. Hanbel, V, 388, 389

Buhari, İstikraz 12, Havalat 1, 2; Müslim, Müsakat 33; Muvatta, Büyü 84; Ebu Davud, Büyü 10; Tirmizi, Büyü 68; Nesai, Büyü 101.

Hucurat, 49/6

Hucurat, 49/12

Taberanî, Mu’cemu’l-Kebir 3227

Ahmet b. Hanbel, Müsned 2/277- 7713; Abdurrahman Sehari, Makasidü'l-Hasene 1169

Ebu Davud, Edeb 47; İbn Mace Zühd 76

Kitabu Zaifu Kebir, 1057 -1046

“Gıybetini yapmış olduğun kimsenin gıybetinin kefareti, bunun için istiğfar edip, af talep etmendir.”

“Nefsini kudret elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, onlar bu kan parçasını karınlarında bıraksaydılar, ateş ikisini de yerdı.”

“Her kim kinini icra etmeye gücü yettiği halde öfkesini yenerse, kıyamet günü bütün mahlukatın önünde Allah o kimseyi çağırarak ve onu, dilediği hurilerden almakta serbest bırakacaktır.”

“Muhakkak ki, hak sahibi olan alacaklı için söz söyleme yetkisi vardır.”

Said b. Müseyyeb (rh.) der ki: ‘Bana zulmedene hakkımı helal etmem!’

“Sakın yaptığın iyiliğin hiçbir şeyini az görme; isterse bu, elindeki kovadan su isteyen adamın kabına su boşaltmak olsun. Müslüman kardeşini güler yüzle karşılamayı tavsiye ederim. Dönüp gittiğinde de sakın gıybetini yapma!”

“Gıybetin, kulun hasenatında yapmış olduğu tahribat, ateşin kuru (odun)da yapmış olduğu tahribattan daha süratli ve şiddetlidir.”

“Eğer onda olmayanı söyleseydiniz kendisine iftira etmiş olurdunuz.”

“O ateştedir.”

“Birbirinize haset etmeyin! Birbirinize buğzetmeyin! Kavga etmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin. Bazınız bazınızın gıybetini yapmasın. Ey Allah’ın kulları kardeş olun.”

“Müminde üç şey vardır ki, onlardan kurtulması için bir yol vardır. Kötü zandan kurtulmanın yolu ise şüphelendiği şeyin peşine düşmemesidir.”

“Sen onun gıybetini yapmış oldun.”

“Gıybeti dinleyen, gıybetçilerden biri olur.”

“Affetmeyi şiar edin, marufu emret ve cahillerden yüz çevir.”

“Ey diliyle iman edip kalbiyle iman etmeyenler! Müslümanların gıybetini yapmayın, kusurlarını araştırmayın. Her kim kardeşinin kusurlarını araştırırsa, Allah da onun kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurlarını araştırırsa, onu evinin içinde bile rezil eder.”

Sizden biriniz, **Ebu Damdam** gibi olmaktan âciz midir? Ebu Damdam evinden çıktığı zaman şöyle dedi:

“Bu iki dal yaş oldukça (kurumadıkça) onların azabı hafifletilir.”

“Böyle olduktan sonra onun hayrı nerede kalır?”

“Azap olsun her ayıplayıcıya. Yüzlerine karşı dil uzatıcıya” ayetinin tefsirinde şöyle dedi: “Hümeze, halkı kınayan kimse, ‘Lümeze’ halkın etini yiyen kimse demektir.”

“Kim rabbinden korkarsa, onun dili ağırlaşır ve o kinini icra etmez.”

“Muhakkak bu iki kadıncağz, Allah Teâlâ’nın kendilerine helal kıldığı nimetlerden oruç tutup yemediler, fakat kendilerine haram kıldığı şeyle iftar ettiler. Biri diğerinin yanına oturdu, başladılar halkın etlerini yemeye.”

“Sen onun gıybetini yapmış oldun.”

“Eğer senin dediğin kardeşinde varsa, onun gıybetini yapmış olursun; dediğin kendisinde yoksa ona iftira atmış olursun.”

“Muhakkak ki, cehennemin bir kapısı vardır. O kapıdan dünyada kinini Allah’a isyan etmek suretiyle yerine getiren girer.”

“Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”

Hucurat, 49/12

“Zengin bir kimsenin, borcunu geciktirmesi zulümdür.”

‘Bunlar, insanların gıybetini yapan, ırzlarına dil uzatanlardır’ dedi.”

“Kendisinin ayıbı, kendisini halkın ayıbıyla meşgul olmaktan alıkoyan kimseye cennet vardır.”

“Kişinin faizden bir dirhem kazanması, Allah nezdinde günah bakımından, otuz altı zinadan daha tehlikelidir. Faizin en çirkini ise, Müslüman’ın ırzına dil uzatmaktır.”

Ata b. Ebi Rebah (rh.)’a ‘gıybetten tevbe etme’ hakkında soruldu. Dedi ki: “Gıybetten tevbe etmek, gıybetini yapmış olduğun arkadaşına gitmen ve ona ‘Ben söylediğimde yalan söyledim, sana zulmettim ve kötü edepte bulundum. İstersen hakkını benden alabilirsin ve istersen beni affedersin’ demendir.

“Ey iman edenler! Zandan çok sakının, zira zannın bir kısmı günahdır.”

“Kim dünyada Müslüman kardeşinin etini yerse, ahirette ona o Müslüman’ın eti yaklaştırılır ve kendisine ‘Diri iken onun etini yediğin gibi ölü iken de ye!’ denir. O da mecbur kalarak yer. Böylece geveler, tiksindir, bağırır ve yüzünü buruşturur.”

“Kim kardeşinin gıyabında onun haysiyetini korur ve müdafaa ederse, o kimseyi kıyamet gününde ateşten azat etmek Allah’a hak olur.”

“Muhakkak Allah sana zulmedeni affetmeni emrediyor. Sıla-i rahmi kesen akrabana sıla-i rahim yapmanı ve seni mahrum edeni mahrum etmeyip vermeni emrediyor.”

“Siz facir, günahkâr kimseyi belirtmekten korkar mısınız, çekinir misiniz? (Hayır çekinmeyin.) Halk kendisini tanısin diye maskesini yırtınız. Halk ondan sakınsın diye onda bulunan kusurları söyleyin.”

“Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz (değil mi?).”

ON ALTINCISI DEDİKODU

Yüce Allah (c.c) şöyle buyuruyor:

هَمَّازٌ مَّشَاءٌ بِنَمِيمٍ مِّنَّا لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَيْمِعُثْلَ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٌ

“Herkesi kınayan, söz götürüp getiren, hayra engel olan, saldırgan, günahkâr, zorba, sonra da kötülükle damgalı...”^[332]

Abdullah b. Mübarek (rh.) dedi ki: “Ayetteki ‘zenim’ konuşmayı gizleyemeyen veled-i zinadır. Allah Teâlâ (c.c), bununla işaret buyurmuştur ki; konuşmayı gizlemeyen ve koğuculuk yapanın hareketi, veled-i zina olmasına delalet eder. Bu keyfiyet, Allah Teâlâ (c.c)’nın “**Zorbayı, bütün bunlarla beraber soysuz olan yordakçıyı tanıma...**” cümlesinden çıkarılır. Çünkü ayette geçen ‘zenim’ kelimesi, ‘başkasına nisbet edilen kimse’ demektir.”

وَيَلُّ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٌ

“İnsanları diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesat kişinin vay haline..”^[333]

Denildi ki; Hümeze; ‘dedikoducu ve koğucu kimse’ demektir.

وَأَمْرَاتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ فِي جَيْدِهَا حَنْبَلٌ مِّنْ مَّسَدٍ

“Karısı da odun hamalı olarak (oraya girecek). Boynunda bükülmüş bir ip.”^[334]

Bu ayetin tefsirinde denildi ki; ‘Ebu Leheb’in karısı, çok dedikoducuydu, konuşmaları sırtlar, gezdirirdi.’

Yüce Allah (c.c) şöyle buyuruyor:

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَةً نُّوحَ وَامْرَأَةً لُّوطَ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِّنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ

شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّٰخِلِينَ

“Allah kâfirlere Nuh’un karısı ile Lut’un karısını da bir misal yaptı. O iki kadın, kullarımızdan iki salih kulun (nikâhları) altında idiler. Böyleyken (iman hususunda) kocalarına hainlik ettiler. Kocaları Allah’tan (gelen) hiçbir şeyi onlardan savamadı.”^[335]

Bu ayet-i kerimenin tefsirinde denildi ki: ‘Lut (a.s)’ın karısı, gelen misafirleri kavmine haber veriyordu. Nuh (a.s)’ın karısı da Nuh’un mecnun olduğunu yayıyordu.’

Nitekim Hz. Peygamber [s.a.v] de şöyle buyurmuştur:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَامٌ

“Cennete koğucu bir kimse giremez.”^[336]

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ

“Cennete koğucu bir kimse girmez.”^[337]

“Kattat” koğucu ve arabozucu kimsedir.

Ebu Hüreyre (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle söylediğini rivayet eder:

إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحَاسِنُكُمْ
أَخْلَاقًا ، الْمُوْطَّئُونَ أَكْنَافًا ، الَّذِينَ يَأْلِفُونَ وَيُؤْلَفُونَ ، وَإِنَّ
أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الثَّرَثَارُونَ ،
الْمُتَشَدِّقُونَ ، الْمُتَفَنِّهُونَ

“Allah nezdinde en sevimliniz, ahlaken en güzel olanlarınızdır. O kimseler ki, kanatlarını gererler, severler ve sevilirler. Sizin Allah nezdinde en sevimsiz olanlarınız, söz gezdirenleriniz, kardeşlerin arasını ayıranlarınız, masum kimselerin hatalarını araştıranlarınızdır.”^[338]

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

“Sizin en şerlilerinizi size haber vereyim mi?”

“Evet!” dediler.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

شَرَّارُكُمْ الْمَشَّائُونَ بِالنَّمِيمَةِ ، الْمُفْسِدُونَ بَيْنَ الْأَحِبَّةِ ،
الْبَاغُونَ الْبِرَاءَ الْعَنَتَ

“Onlar ki, koğuculuk yaparlar, dostların arasını bozarlar, tertemiz insanlarda ayıplar arar, yakıştırmalar yaparlar.”^[339]

Ebu Zer (r.a)^[340] Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle dediğini rivayet eder:

مَنْ أَشَاعَ عَلَى مُسْلِمٍ كَلِمَةً لِيُشِينَهُ بِهَا بِغَيْرِ حَقٍّ ، شَانَهُ اللَّهُ فِي
النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Kim haksız yere bir sözü, bir Müslüman’ı onunla lekelemek için yayarsa, Allah onu kıyamet gününde ateşle lekeler.”^[341]

Ebu Derda (r.a) Hz. Peygamberin [s.a.v] şöyle söylediğini rivayet eder:

أَيُّمَا رَجُلٍ أَشَاعَ عَلَى رَجُلٍ كَلِمَةً وَهُوَ مِنْهَا بَرِيءٌ لِيُشِينَهُ بِهَا فِي
الدُّنْيَا ، كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُذْنِبَهُ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي النَّارِ

“Bir kimse başkalarının bilmediği bir sözü onun aleyhinde yayar, onu o söz ile lekelemek isterse, aynı söz ile kıyamet gününde o iftiracıyı ateşte eritmek Allah’a haktır.”^[342]

Ebu Hüreyre (r.a) Hz. Peygamber’in [s.a.v] şöyle söylediğini rivayet eder:

مَنْ شَهِدَ عَلَى مُسْلِمٍ بِشَهَادَةٍ لَيْسَ لَهَا بِأَهْلٍ فَلْيَتَّبِعُوا
مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

“Kim bir Müslüman’ın aleyhinde o Müslüman’ın hak etmediği bir şahitlikte bulunursa, o kimse ateşteki yerine hazırlansın.”^[343]

Deniliyor ki: “Kabir azabının üçte biri dedikoduculuk ve koğuculuktan ileri gelir.”

İbn Ömer (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle söylediğini rivayet eder:

Allah Teâlâ (c.c) cenneti yarattığı zaman ona ‘Konuş’ diye emir verdi. Cennet de ‘Bana giren insan saadete ermiştir’ dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, şöyle buyurdu: ‘İzzet ve celalime yemin ediyorum, sende insanların sekiz grubu durmayacaktır:

1. İçkiye devam edenler.
2. Zinada ısrar edenler.
3. Koğucu olanlar.
4. Deyyus olanlar.
5. İnsanlara zulmeden görevli memurlar.
6. Kadın gibi giyinen, kadın gibi hareket eden kimseler.
7. Sıla-i rahmi kesenler.

ولا الذي يقول على عهد الله إن لم أفعل كذا وكذا ثم
لم يف به

8. ‘Benim boynumda Allah’ın ahdi olsun, eğer ben şöyle yapmazsam’ dediği halde dediğini yerine getirmeyenler.”^[344]

Ka’bü’l-Ahbar (r.a)^[345]’dan şöyle rivayet ediliyor: “İsrailoğullarına kıtlık isabet etti. Hz. Musa (a.s) birkaç defa yağmur duasına çıktığı halde yağmur yağmadı. Bunun üzerine Allah (c.c), Musa (a.s)’a vahiy göndererek ‘Ben ne sana, ne de seninle beraber yağmur duasına çıkanlara müsbet bir cevap vermeyeceğim. Çünkü sizin içinizde bir koğucu vardır ve o koğucu, koğuculuğuna devam ediyor’ dedi. Hz. Musa (a.s), ‘Yarab! O koğucu kimdir? Bana onu haber ver ki, onu aramızdan çıkarayım’ dedi. Allah (c.c), ‘Ey Musa! Sizi koğuculuktan men ettiğim halde kendim mi koğucu olayım?’ dedi. Bunun üzerine İsrailoğullarının hepsi birden tevbe ettiler ve yağmura kavuştular.

Bir kişi yedi yüz fersah (yaklaşık 5 kilometrelik bir uzaklık) öteden yedi kelime öğrenmek için bir hâkime geldi. Hâkime vardığı zaman şöyle dedi: ‘Ben Allah’ın sana vermiş olduğu ilim için sana gelmiş bulunuyorum. Bana gök ve göklerden daha ağır olanı, yer ve yerden daha geniş olanı, taş ve taştan daha katı olanı, ateş ve ateşten daha hararetli olanı, zemherir ve zemherirden daha soğuk olanı, deniz ve denizden daha zengin olanı, yetim ve yetimden daha zelil olanı haber ver.’

Hâkim ona şöyle dedi:

1. Suçsuz bir kimseye iftira atmak göklerden daha ağırdır.
2. Hak ve hakikat yerden daha geniştir.
3. Kanaatkâr bir kimsenin kalbi denizden daha zengindir.
4. Hırs ve haset ateşten daha hararetlidir.

5. Yakın akrabaya olan ihtiyaç -eğer yerine getirilmez ise zemherirden daha soğuktur.

6. Kâfirin kalbi taştan daha katıdır.

7. Koğucu bir kimse koğuculuğu ortaya çıktığı zaman, yetimden daha zelil ve sefil olur.

Nemime (Dedikodu) ve Tarifi

Nemime, en çok başkasının sözünü, aleyhinde konuşulan kişiye haber veren kimse için kullanılır. Nitekim ‘Filan adam senin hakkında şöyle dedi’ dersin. Oysa nemimenin tarifi şudur: Açıklanması hoş görülme-yen şeyi açıklamak. Bu açıklama ister söyleyenin hoşuna gitmesin, ister hakkında söylenenin hoşuna gitmesin, isterse üçüncü bir şahsın hoşuna gitmesin fark etmez. Bu açıklama ister sözle, ister yazıyla, isterse işaret veya ima ile olsun; nakledilen ister amellerden, ister sözlerden, ister kendisinde olan bir eksiklik veya bir ayıp olsun veya olmasın. Bütün bunlar nemimenin tarifine dâhildirler.

Nemimenin hakikati, sırrı ifşa etmek, açıklanmasından hoşlanılmayan bir şeyin yüzünden perdeyi yırtıp kaldırmaktır. İnsanoğlunun görüp hoşuna gitmediği durumlarda susması uygundur, ancak söylenmesinde bir Müslüman’ın faydası veya bir günahın ortadan kaldırılması söz konusu olan bir hal bu söylediğimizin dışındadır. Mesela başkasının malını aşırı bir kimseyi görmek gibi... Bu takdirde bu hususta şahitlik yapması, Müslüman’ın hakkını gözetmek bakımından kendisine gereklidir, fakat kişinin kendi nefesine ait olan bir malı gizlediğini gördüğü zaman, bunu söylerse nemime ve sırrı ifşa etmek olur. Eğer başkasına söylediği şey, kendisinden hikâye ettiği insanda bir ayıp ve eksiklik ise, bu takdirde gıybet ile nemimeyi bir araya getirmiş olur. Yani hem gıybetçi, hem de koğucu olur. Bu bakımdan, insanoğlunu koğuculuğa teşvik etmek, ya koğuculuğu yapılan insana karşı bir kötülüktür veya kendisine haber götürülenin sevgisini açıklamak veya batıl ve fuzuli konuşmalara dalmaktır. Kime koğucu tarafından bir söz getirilirse ‘filan adam senin hakkında şöyle dedi’ veya ‘şöyle yaptı’ veya ‘filan adam senin işini bozmak için şu tedbiri aldı’ veya ‘düşmanına şu yardımda bulundu’ veya ‘halini şu şekilde çirkin gösterdi’ veya benzeri bir tabir söylendiği zaman kendisine altı vazife düşer:

Birincisi, koğuculuğu doğrulamamasıdır. Çünkü koğucu fasıktır. Fasığın ise şahitliği kabul edilmez. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا
بِجَهَالَةٍ فَتُضْحِكُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ

“Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”^[346]

İkincisi, koğucuyu koğuculuktan men etmesi, nasihat yapması ve fiilinin çirkin olduğunu kendisine söylemesidir. Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurmuştur:

وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

“İyiliği emret! Kötülükten vazgeçir.”^[347]

Üçüncüsü, Allah (c.c) için koğucudan nefret etmesidir. Çünkü koğucu, Allah nezdinde nefret edilen bir kimsedir. Bu bakımdan Allah’ın buğzettiği bir kimseye buğzetmesi lazımdır.

Dördüncüsü, ortada olmayan kardeşi hakkında kötü zan etmemesidir, çünkü Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ

“Ey inananlar, zandan çok sakının! Zira zannın bir kısmı günahdır.”^[348]

Beşincisi, koğucunun sana söylediği sözler seni bir Müslüman hakkında casusluk yapmaya, onun gizli taraflarını -koğucu acaba doğru mu söylüyor, yalan mı söylüyor diye- araştırmaya sevk etmemelidir. Çünkü Allah Teâlâ (c.c),

وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا

“Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın”^[349] buyurmaktadır.

Altıncısı, koğucuya yasakladığın şeye kendi nefsin için de razı olmamalısın. Onun koğuculuğunu hikâye etmemeli, ‘filan adam bana şöyle dedi’ deyip koğucu ve gıybetçi olmamalısın. Oysa sen koğucuyu böyle yapmaktan daha önce men etmiştin.

Rivayet ediliyor ki; bir adam **Ömer b. Abdülaziz (r.a)**’in huzuruna girdi ve başka bir kişiden Ömer’e bir şeyler nakletti. Bunun üzerine Ömer kendisine, “Eğer dilerse senin durumunu tetkik ederiz. Tetkik neticesinde yalancı çıkarsan şu ayetin mefhumuna dâhil olmuş olursun:

إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا

“Eğer bir fasık size bir haber getirirse tetkik ediniz.”^[350] Eğer doğru isen, o zaman şu ayetin kapsamına girmiş olursun:

هَمَّازٌ مَّشَاءٌ يَتَمِيمٌ

“Kınayan, söz götürüp getiren...”^[351]

Eğer dilerse tetkik etmezden önce seni affedelim’ dedi. Kişi ‘Ey müminlerin emiri! Beni affet. Bir daha böyle bir hata işlemeyeceğime söz veriyorum’ dedi.

Bir hâkimi, arkadaşlarından biri ziyaret etti ve hâkime, bazı dostlarından hoş olmayan haberler verdi. Bunun üzerine hâkim, ziyaretçiye dedi ki: “Sen ziyareti geciktirdin ve üç suçu birden getirdin:

- 1.Kardeşimi bana hor ve hakir gösterdin.
- 2.Böyle şeylerle boş olan kalbimi meşgul ettin.
- 3.Emin olan nefsini, benim yanımda şüpheli kıldın.”

Süleyman b. Abdülmelik oturuyordu. Ez-Zeüherî de yanındaydı. Bu esnada bir kişi geldi. Süleyman ona ‘Kulağıma geldiğine göre sen benim aleyhimde şöyle demişsin’ dedi. Kişi ‘Ben ne aleyhinde konuştum, ne de bir şey söyledim’ dedi. Süleyman ‘Ama bana bu haberi söyleyen kimse sadık ve doğru bir kimsedir’ dedi. Zeüherî ‘Koğucu, doğru ve sadık olamaz’ dedi. Süleyman ‘Doğru söyledin’ dedi ve adama, ‘Haydi selametle git’ dedi.

Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir: “Sana başkasının sözünü nakletmek suretiyle koğuculuk yapan, mutlaka seni de başkasına ihbar eder.”

Hasan Basri (rh.)’nin bu sözü işaret eder ki; koğucudan nefret etmek, onun sözüne güvenmemek, doğruluğuna bel bağlamamak uygundur. Koğucuya nasıl buğz edilmesin. Hâlbuki koğuculuk, yalan ve gıybetten, hile ve hıyanetten, dalavere, haset, münafıklık, halkın arasını açmak ve kaypaklık göstermekten hiçbir zaman geri kalmamaktadır. Koğucu, Allah (c.c)’ın devam etmesini istediğini (sıla-i rahmi) kesmek isteyenlerden ve yeryüzünde fesat çıkaranlardandır.

أَنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْتَغُونَ فِي الْأَرْضِ
بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki; insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırırlar. Böylelerine acıklı bir azap vardır.”^[352]

Koğucu da bunlardandır. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ تَرَكَ النَّاسَ اتِّقَاءَ شَرِّهِ

“Muhakkak ki, kıyamet gününde Allah katında insanların en şerlisi, şerrinden dolayı halkın kendisinden sakındığı insandır.”^[353]

Koğucu da bunlardandır. Yine Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ رَحِمَ

“Kesici cennete giremez.”^[354]

‘Kesici kimdir ya Resulüllah?’ denildiğinde “**Halkın arasını kesendir**” diye buyurdu.

“**Bu kimse koğucudur ve bu kimsenin akrabalık bağını kesen kimse olduğu da söylenmiştir.**”^[355]

Hz. Ali (r.a)’den şöyle rivayet ediliyor: Bir kişi, diğer bir kişiyi Hz. Ali’ye ihbar etti. İmam Ali, jurnalcıya dedi ki:

“Biz senin dediklerini soracağız. Haklı çıkarsan, senden nefret edeceğiz; yalancı çıkarsan, seni cezalandıracağız; dilersen, tetkik etmeksizin seni affedeceğiz.”

“Ya emire’l-müminin, beni affedin.”

Muhammed b. Ka’b el-Kurazi (rh.)’ye^[356] denildi ki: “Müminin hangi hasleti mümini daha fazla düşürür?” Cevap olarak şöyle dedi: “Fazla konuşmak, sırrı ifşa etmek ve herkesin sözünü kabul etmek.”

Bir kişi Basra valisi ve emiri bulunan Abdullah b. Amr’a dedi ki: ‘Benim kulağıma geldiğine göre, filan adam sana, benim senin aleyhinde konuştuğumu söylemiş.’ Emir Abdullah ‘Evet, öyle!’ dedi. Kişi ‘O halde onun söylediğini bana söyle ki, ben onun yalancı olduğunu senin yanında ispat edeyim’ dedi. Abdullah, ‘Kendi dilimle kendime küfretmeyi

istemiyorum. Onun söylediğini de tasdik etmemen bana kâfidir ve senden de dostluğumu kesmem’ dedi.

Salihlerden birisinin yanında koğuculuktan söz edildi. O zat şöyle dedi: ‘Doğru konuşmak herkes tarafından övüldüğü halde, yalnız bu koğuculardır ki doğru konuşsalar bile sözleri dinlenmez.’

Mus’ab b. Zübeyr (rh.) şöyle demiştir: ‘Biz koğuculuğu kabul etmenin koğuculuktan daha zararlı olduğunu görmekteyiz. Çünkü koğuculuk bir kötülükten haberdar etmektir. Onu kabul etmek ise onu geçerli saymaktır. Bu bakımdan bir şeyin farkına varıp da o şeyden haber veren bir kimse, hiçbir zaman o şeyi kabul edip caiz gören kimse gibi olmaz. O halde koğucudan korununuz. Eğer o, sözünde doğru ise başkasının hürmetini korumadığı ve ayıbını örtmediği için doğruluğundan dolayı alçak ve kötülenmiş bir kimsedir. Jurnalcilik, koğuculuğun ta kendisidir. Ancak jurnalcilik, kendisinden korkulan bir kimseye yapıldığı zaman jurnalcilik denir. Nitekim Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

السَّاعِي بِالنَّاسِ إِلَى النَّاسِ لَغَيْرِ رَشْدَةٍ

“İnsanları insanlara jurnal eden bir kimse, muhakkak reşit olmayan bir kimsedir.”^[357]

Bir kişi, Süleyman b. Abdülmelik’in huzuruna girdi ve kendisinden konuşmak için izin istedi ve dedi ki: ‘Ey müminlerin emiri. Seninle konuşmak istiyorum. Hoşuna gitmese bile ona tahammül göstermeni istiyorum. Çünkü kabul ettiğin takdirde, o konuşmanın sonunda seni sevindirecek bir netice vardır.’

Süleyman ona ‘Konuş!’ diye izin verdi. O ‘Ey müminlerin emiri! Senin etrafını, dinlerini senin dünyana feda eden, rablerini kızdırmak suretiyle senin rızanı satın alan, Allah yolunda senden korkan, senin yolunda Allah’tan korkmayan bir grup çevirmiştir. Bu bakımdan Allah’ın korumasını sana vermiş olduğu hususta onlardan emin olma! Allah Teâlâ’nın sana korumayı emrettiği hususlarda onlara kulak verme! Çünkü onlar, milletin gerilemesinde ellerinden geleni esirgememiş, emaneti zayi etmek hususunda var kuvvetleriyle çalışmış kişilerdir. Namusları param-parça etmekte de kusur etmemişlerdir. Onların en büyük amaçları zulüm ve koğuculuktur, vesilelerinin en yücresi gıybet ve başkasının aleyhinde konuşmaktır. Sen onların işlemiş olduğu cinayetlerden sorumlusun, ama onlar senin işlediğin cinayetlerden sorumlu değildirler. Bu bakımdan

ahiretini fesada uğratarak onların dünyalarını ıslah etme; zira zarar etmek bakımından en büyük insan, ahiretini başkasının dünyasına feda eden kimsedir.’

Bir kişi **Ziyad el-A’cem** adlı şahsı, Süleyman b. Abdulmelik’e jurnal etti. Bunun üzerine Süleyman, ikisini bir araya getirdi. Bu esnada Ziyad, kişiye dönerek şu şiiri okudu:

Sen öyle bir kişisin ki, ya تنها bir yerde seni bir sırrıma emin kılmışımdır ki, sen hainlik yaptın veya bilgisiz bir söz söyledin.

Sen aramızda olan işte de hainlik ile günah arasında bir derecede bulunuyorsun.

Bir kişi Amr b, Ubeyd’e, ‘Esvari, durmadan hikâyelerinde seni kötülükle yâd etmektedir’ dedi. Bunun üzerine Artır, kendisine şöyle dedi: ‘Sen onun arkadaşlık hakkını gözetmedin, çünkü konuşmasını bize naklettin. Hoşuma gitmeyen bir haberi kardeşimden bana getirdiğin için de benim hakkımı gözetmedin, fakat git ona söyle ki; ölüm hepimizi, kasıp kavuracaktır. Kabir hepimizi kucaklayacak, kıyamet hepimizi bir araya getirecektir. Allah (c.c) aramızda hükmedecektir ve O hâkimlerin en hayırlısıdır.’

Jurnalcilerden biri Sahib b. Ubbad’a bir mektup getirdi. O mektupta bir yetimin malını haber veriyor ve Sahib’i, o malın çokluğundan dolayı el koymaya teşvik ediyordu. Bunun üzerine Sahib, mektubun arkasına şunları yazdı: ‘Doğru da olsa jurnalcılık çirkindir. Eğer sen bu mektubunu nasihat maksadıyla yazmışsan burada zarar etmen, kâr etmenden daha üstün ve faziletlidir. Örtülü bulunanın aleyhinde rezil olanı kabul etmekten Allah’a sığınıyorum. Eğer sen, gençliğinin vermiş olduğu heyecan içerisinde bulunmasaydın senin gibiler hakkında bu yaptığının gerektirdiği ceza ile karşılık verecektim. Ey mel’un! Ayıptan geri dön, zira Allah (c.c) gaybı herkesten daha iyi bilir. Ölü ise, Allah ona rahmet eylesin. Yetim ise Allah onun acısını hafifletsin. Mal ise Allah onu artırsın. Jurnal ise Allah ona lanet etsin!’ dedi.

Lokman Hekim (a.s) oğluna dedi ki: ‘Sana birkaç haslet tavsiye edeceğim. Eğer onları tutarsan daima baş olacaksın: Yakın ve uzak kimselere yumuşak huylu ol. İyi ve kötü insanlardan cehaletini gizle. Arkadaşlarını koru. Akrabalarına sıla-i rahim yap. Onları jurnalcinin sözünü kabul etmekten veya seni fesada uğratmak isteyen bir zalimi dinlemekten emin kıl, çünkü bu zalim seni aldatmak istiyor. Senin arkadaşların o kimseler olsun ki; sen onlardan, onlar da senden ayrıldıkları zaman ne sen onların aleyhinde, ne de onlar senin aleyhinde konuşsunlar.’

Biri şöyle demiştir: ‘Koğuculuk; yalan, haset ve nifak üzerine kurulmuş bir binadır. Bunlar ise zulmün sacayaklarıdır.’

Biri şöyle dedi: ‘Eğer koğucunun sana getirmiş olduğu haber doğruysa, muhakkak sana küfretmeyi kastetmiştir. Kendisinden haber naklettiği kimsenin senin hilmine mazhar olması, koğucunun affedilmesinden daha evladır. Çünkü o senin yüzüne karşı sana sövmüş değildir.’

Kısacası koğuculuğun şerri çok büyüktür. Ondan korunmak gerekir. Nitekim **Hammad b. Seleme (rh.)**^[358] şöyle anlatıyor: Bir kimse kölesini satılığa çıkardı. Alıcıya dedi ki: ‘Kölede koğuculuktan başka bir ayıp yoktur.’ Alıcı ‘Ben bu ayıba razı oldum’ dedi ve köleyi satın aldı. Köle birkaç gün yeni efendisinin yanında kaldıktan sonra efendisinin hanımına dedi ki: ‘Efendim seni sevmiyor ve senin üzerine cariyeye getirmek istiyor. Bu bakımdan usturayı al da uyuduğu zaman ensesinden birkaç kıl kes ki, o kıllar üzerine sihir yapayım da sana bağlı kalıp seni sevsin.’

Sonra gidip efendisine dedi ki: ‘Senin hanımın dost tutmuştur ve seni öldürmek istiyor. Kendini uyumuş gibi göster ve bunu gözünle gör.’

Adam kendisini uyur gibi gösterdi. Kadın ustura ile kılları kesmek için geldi. Adam, karısının gerçekten kendisini öldürmek istediğini zannetti ve kalkıp kadını öldürdü. Sonra kadının ailesi de gelip adamı öldürdüler. Böylece iki kabile arasına savaş girdi.

Biz Allah Teâlâ’dan hüsn-ı tevfikini dileriz.

[332] Kalem, 68/11-13

[333] Hümeze, 104/1

[334] Tebbet, 111/4-5

[335] Tahrim, 66/10

[336] Ebu Davud, Edeb 33; Tirmizi, Birr 2026

[337] Tirmizi, Birr 1946; İbn Mace, Edeb 17

[338] Taberanî, Mekarimü’l-Ahlak 6

[339] Ahmed b. Hanbel, Müsned 26939

[340] **Ebu Zer (r.a):** Meşhur sahabi. İlk Müslüman olanlardandır. İsmi, Cündeb b. Cünade’dır. Müslüman olmadan önce künyesi Ebu Memle idi. Müslüman olunca Peygamberimiz [s.a.v] Ona Ebu Zer künyesini verdi. Lakabı Mesihü’l-İslâm’dır. Beni Gıfar kabilesinden olup, doğum tarihi bilinmemektedir. 32 (M. 652) senesinde Medine civarındaki Rebeze denilen yerde vefat etti.

[341] Beyhakî, Şuabü’l İman 9027; İbni Ebi’d-Dünya, Edebu Lisan 255

[342] İbni Ebi'd-Dünya, Gıybet 119

[343] Ahmed b. Hanbel, Müsned 10396; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 257.

[344] Zehebi, Tezkiretu'l-Huffaz 161; İbni Asakir, Tarih-i Dımeşk 6/ 341.

[345] **Ka'bü'l-Ahbar (r.a):** Tâbiinin tanınmışlarından. Rivayeti çok olan bir zattır. Müslüman olmadan önce, Yahudi âlimlerinin büyüklerinden idi. Künyesi Ebu İshak'tır. Resulullah'ın (s.a.v.) zamanına yetişti. Ancak bu sırada Müslüman olma nimetine kavuşamadı.

[346] Hucurat, 49/6

[347] Lokman, 31/17

[348] Hucurat, 49/12

[349] Hucurat, 49/12

[350] Hucurat, 49/6

[351] Kalem, 68/11

[352] Şura, 42/42

[353] Buhari, Edeb 52; Müslim, Birr 93

[354] Buhari, Edep 5984; Müslim, Birr 2556

[355] Buhari, Edep 5984; Müslim, Birr 2556

[356] **Muhammed b. Ka'b el-Kurazi (rh.):** Tâbiin devrinin meşhurlarından ve büyüklerindendir. İsmi, Muhammed b. Ka'b b. Selim İbni Esed'dir. Künyesi "Ebu Hamza"dır.

[357] Nureddin el-Heysemi, Mecmau'z-Zevaid 10555

[358] **Hammad b. Seleme (rh.):** İkinci asrın büyük âlimlerindendir. Hammad b. Seleme (r.a.) tebe-i tâbiinin büyüklerindendir.

Ebu Zer (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]'in şöyle dediğini rivayet eder:

Ka'bü'l-Ahbar (r.a)'dan şöyle rivayet ediliyor: "İsrailoğullarına kıtlık isabet etti. Hz. Musa (a.s) birkaç defa yağmur duasına çıktığı halde yağmur yağmadı. Bunun üzerine Allah (c.c), Musa (a.s)'a vahiy göndererek 'Ben ne sana, ne de seninle beraber yağmur duasına çıkanlara müsbet bir cevap vermeyeceğim. Çünkü sizin içinizde bir koğucu vardır ve o koğucu, koğuculuğuna devam ediyor' dedi. Hz. Musa (a.s), 'Yarab! O koğucu kimdir? Bana onu haber ver ki, onu aramızdan çıkarayım' dedi. Allah (c.c), 'Ey Musa! Sizi koğuculuktan men ettiğim halde kendim mi koğucu olayım?' dedi. Bunun üzerine İsrailoğullarının hepsi birden tevbe ettiler ve yağmura kavuştular.

“İnsanları insanlara jurnal eden bir kimse, muhakkak reşit olmayan bir kimsedir.”

“Allah nezdinde en sevimliniz, ahlaken en güzel olanlarıdır. O kimseler ki, kanatlarını gererler, severler ve sevilirler. Sizin Allah nezdinde en sevimsiz olanlarınız, söz gezdirenleriniz, kardeşlerin arasını ayıranlarınız, masum kimselerin hatalarını araştıranlarıdır.”

“Cennete koğucu bir kimse giremez.”

“Kim bir Müslüman’ın aleyhinde o Müslüman’ın hak etmediği bir şahitlikte bulunursa, o kimse ateşteki yerine hazırlansın.”

“İnsanları diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesat kişinin vay haline..”

“Bu kimse koğucudur ve bu kimsenin akrabalık bağı kesen kimse olduğu da söylenmiştir.”

“Bir kimse başkalarının bilmediği bir sözü onun aleyhinde yayar, onu o söz ile lekelemek isterse, aynı söz ile kıyamet gününde o iftiracıyı ateşte eritmek Allah’a haktır.”

“Onlar ki, koğuculuk yaparlar, dostların arasını bozarlar, tertemiz insanlarda ayıplar arar, yakıştırmalar yaparlar.”

“Allah kâfirlere Nuh’un karısı ile Lut’un karısını da bir misal yaptı. O iki kadın, kullarımızdan iki salih kulun (nikâhları) altında idiler. Böyleyken (iman hususunda) kocalarına hainlik ettiler. Kocaları Allah’tan (gelen) hiçbir şeyi onlardan savamadı.”

“Ey inananlar, zandan çok sakının! Zira zannın bir kısmı günahdır.”

Ebu Davud, Edeb 33; Tirmizi, Birr 2026

Tirmizi, Birr 1946; İbn Mace, Edeb 17

Taberanî, Mekarimü’l-Ahlak 6

Ahmed b. Hanbel, Müsned 26939

Kalem, 68/11-13

Hümeze, 104/1

Tebbet, 111/4-5

Tahrim, 66/10

Kısacası koğuculuğun şerri çok büyüktür. Ondan korunmak gerekir. Nitekim **Hammad b. Seleme (rh.)** şöyle anlatıyor: Bir kimse kölesini satılığa çıkardı. Alıcıya dedi ki: ‘Kölemden koğuculuktan başka bir ayıp yoktur.’ Alıcı ‘Ben bu ayıba razı oldum’ dedi ve köleyi satın aldı. Köle birkaç gün yeni efendisinin yanında kaldıktan sonra efendisinin hanımına dedi ki: ‘Efendim seni sevmiyor ve senin üzerine cariyeye getirmek istiyor.

Bu bakımdan usturayı al da uyuduğu zaman ensesinden birkaç kıl kes ki, o kıllar üzerine sihir yapayım da sana bağlı kalıp seni sevsin.'

Lokman, 31/17

Hucurat, 49/12

Hucurat, 49/12

Ahmed b. Hanbel, Müsned 10396; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 257.

Zehebi, Tezkiretu'l-Huffaz 161; İbni Asakir, Tarih-i Dımeşk 6/ 341.

Ka'bü'l-Ahbar (r.a): Tâbiinin tanınmışlarından. Rivayeti çok olan bir zattır. Müslüman olmadan önce, Yahudi âlimlerinin büyüklerinden idi. Künyesi Ebu İshak'tır. Resulüllah'ın (s.a.v.) zamanına yetişti. Ancak bu sırada Müslüman olma nimetine kavuşamadı.

Hucurat, 49/6

Ebu Zer (r.a): Meşhur sahabi. İlk Müslüman olanlardandır. İsmi, Cündeb b. Cünade'dir. Müslüman olmadan önce künyesi Ebu Memle idi. Müslüman olunca Peygamberimiz [s.a.v] Ona Ebu Zer künyesini verdi. Lakabı Mesihü'l-İslâm'dır. Beni Gıfar kabilesinden olup, doğum tarihi bilinmemektedir. 32 (M. 652) senesinde Medine civarındaki Rebeze denilen yerde vefat etti.

Beyhakî, Şuabü'l İman 9027; İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 255

İbni Ebi'd-Dünya, Gıybet 119

Hammad b. Seleme (rh.): İkinci asrın büyük âlimlerindendir. Hammad b. Seleme (r.a.) tebe-i tâbiinin büyüklerindendir.

Buhari, Edep 5984; Müslim, Birr 2556

Buhari, Edep 5984; Müslim, Birr 2556

Muhammed b. Ka'b el-Kurazi (rh.): Tâbiin devrinin meşhurlarından ve büyüklerindendir. İsmi, Muhammed b. Ka'b b. Selim İbni Esed'dir. Künyesi "Ebu Hamza"dır.

Nureddin el-Heysemi, Mecmau'z-Zevaid 10555

Hucurat, 49/6

Kalem, 68/11

Şura, 42/42

Buhari, Edeb 52; Müslim, Birr 93

"Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki; insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırırlar. Böylelerine acıklı bir azap vardır."

"Herkesi kınayan, söz götürüp getiren, hayra engel olan, saldırgan, günahkâr, zorba, sonra da kötülükle damgalı..."

"Cennete koğucu bir kimse girmez."

“Muhakkak ki, kıyamet gününde Allah katında insanların en şerlisi, şerrinden dolayı halkın kendisinden sakındığı insandır.”

8.‘Benim boynumda Allah’ın ahdi olsun, eğer ben şöyle yapmazsam’ dediği halde dediğini yerine getirmeyenler.”

Muhammed b. Ka’b el-Kurazi (rh.)’ye denildi ki: “Müminin hangi hasleti mümini daha fazla düşürür?” Cevap olarak şöyle dedi: “Fazla konuşmak, sırrı ifşa etmek ve herkesin sözünü kabul etmek.”

“Kim haksız yere bir sözü, bir Müslüman’ı onunla lekelemek için yatarsa, Allah onu kıyamet gününde ateşle lekelerdirir.”

“Kınayan, söz götürüp getiren...”

“Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın” buyurmaktadır.

“Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”

“İyiliği emret! Kötülükten vazgeçir.”

“Eğer bir fasık size bir haber getirirse tetkik ediniz.” Eğer doğru isen, o zaman şu ayetin kapsamına girmiş olursun:

“Karısı da odun hamalı olarak (oraya girecek). Boynunda bükülmüş bir ip.”

“Kesici cennete giremez.”

ON YEDİNCİSİ HERKESİN ARZUSUNA GÖRE KONUŞMAK (İKİ YÜZLÜ OLMAK)

Birbirine düşmanlık güden iki kişiyi ayrı ayrı görüp de her iki tarafın arzularına göre konuşmayan kişiler çok azdır. Bu münafıklığın ta kendisidir. Nitekim Ammar b. Yasir (r.a) Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle buyurduğunu rivayet eder:

مَنْ كَانَ لَهُ وَجْهَانِ فِي الدُّنْيَا كَانَ لَهُ لِسَانَانِ مِنْ نَارِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

“Kimin dünyada iki yüzü varsa, kıyamet gününde o kimse için ateşten iki dil olur.”^[359]

Ebu Hüreyre (r.a), Hz. Peygamber [s.a.v]’in şöyle dediğini rivayet eder:

تَجِدُونَ مِنْ شَرِّ عِبَادِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَا الْوَجْهَيْنِ ،
الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِحَدِيثِ هَؤُلَاءِ ، وَهَؤُلَاءِ بِحَدِيثِ هَؤُلَاءِ

“Kıyamet gününde Allah’ın kullarından şerli olarak ikiyüzlü bir kimse göreceksiniz ki, şu gruba öbür grubun konuşmasını, öbür gruba da bunların konuşmasını getirip götürür.”^[360]

Başka bir lafızda “Bu gruba bir yüzle, öbür gruba başka bir yüzle gelir” şeklinde gelmiştir.

Ebu Hüreyre (r.a) şöyle demiştir: “İkiyüzlüye Allah nezdinde emin olmak uygun değildir.”

Malik b. Dinar (rh.)^[361] şöyle demiştir: “Tevrat’ta okudum: ‘Kişi arkadaşına karşı iki değişik dudak kullanırsa, yani farklı farklı ifadeler kullandığı zaman, emanet bâtil olur. Allah Teâlâ kıyamet gününde iki değişik dudak kullanan kimseyi helak eder’ yazılıydı.”

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

ثَمَانِيَةَ أَبْغَضُ خَلِيقَةَ اللَّهِ إِلَيْهِ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ، السَّقَّارُونَ وَهُمْ
الْكَذَّابُونَ ، وَالْحَيَّالُونَ وَهُمْ الْمُسْتَكْبِرُونَ ، وَالَّذِينَ يُكْثِرُونَ
الْبَغْضَاءَ لِإِخْوَانِهِمْ فِي صُدُورِهِمْ فَإِذَا لَقَوْهُمْ حَلَفُوا لَهُمْ ،
وَالَّذِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ كَانُوا بِطَاءً وَإِذَا دُعُوا إِلَى
الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ كَانُوا سِرَاعًا ،

“Kıyamet günü Allah nezdinde en çok nefret edilenler, yalancılar ve mütekebbirlerdir. O kimseler ki, göğüslerinde arkadaşlarına nefret vardır. Arkadaşlarıyla bir araya geldikleri zaman onlara yağcılık yaparlar. O kimseler ki, Allah’a ve Hz. Peygamber [s.a.v]’e itaate davet edildikleri zaman ağırlaşır, şeytana ve onun emirlerine davet edildikleri zaman duraksamadan icabet ederler.”^[362]

İbn Mesud (r.a) şöyle demiştir: ‘Sakın hiçbiriniz immea olmasın!’ Dediler ki: ‘İmmea ne demektir?’ Cevap olarak şöyle dedi: ‘Her esinti ile esen kimse demektir!’

Selef, iki ayrı kişi ile iki ayrı yüzle görüşmenin münafıklık olduğunda ittifak etmişlerdir. Münafıklığın birçok alametleri vardır. İşte bu da o alametlerden biridir.

Rivayet edildi ki; Hz. Peygamber [s.a.v]’in ashabından bir kişi vefat etti. Huzeyfe b. Yeman (r.a) onun cenaze namazını kılmadı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a), Huzeyfe (r.a)’ye, ‘Hz. Peygamber [s.a.v]’in ashabından biri ölür de sen onun cenaze namazına katılmazsın ha!’ deyince, Huzeyfe (r.a), ‘Ey müminlerin emiri! O münafıklardandı’ dedi. Hz. Ömer (r.a), ‘Seni yemine davet ediyorum, ben onlardan mıyım, değil miyim?’ diye sordu. Huzeyfe (r.a) ‘Ey Allah’ım! Beni hesaba çekme! Hayır, sen onlardan değilsin, fakat senden sonra nifak hakkında hiç kimseden de emin değilim’ diye ilave etti.

Eğer ‘Kişi ne ile iki dilli olur ve bunun sınırı ve tarifi nedir?’ diyecek olursan derim ki; kişi, iki düşmanın huzuruna girip her birinin isteğine göre hareket ettiği zaman eğer yapmış olduğu hareket doğru ise münafıklık değildir, iki dilli sayılmaz, çünkü herhangi bir kimse iki düşmanla da aynı zamanda dostluk yapabilir, fakat arkadaşlık hududuna varmayacak kadar zayıf bir dostluk... Zira eğer kişinin onlarla dostlukları gerçekleşseydi, bu dostluk, düşmanın düşmanı olmasını gerektirirdi. Nitekim biz Sohbet Adabı bölümünde bunu söylemiştik.

Eğer onların her birinin konuşmasını diğerine naklederse, o vakit ikiyüzlüdür. Bu ise, koğuculuktan daha kötü olur, zira insan bir tek tarafın

konuşmasını nakletmek suretiyle koğucu olur. Bu bakımdan iki tarafın konuşmasını da birbirine naklederse, o zaman koğuculuktan daha şerir olur. Eğer söz nakletmez, her birinin diğerine karşı güttüğü düşmanlığı güzel görüp tasvip ederse ikiyüzlü sayılır. Yine ikisine de ‘sana yardım edeceğim’ vaadinde bulunursa, hüküm böyle olur. Düşmanlardan birini övüp huzurundan çıktıktan sonra kötülerse bu hareketi de iki yüzlülük olur. En uygunu susmak ve düşmanların hak sahibi olanını övmektir ve onu arkasında, huzurunda ve düşmanının karşısında da meth etmektir.

İbn Ömer (r.a)’e şöyle denildi: “Biz yöneticilerimizin huzuruna giriyoruz. Orada konuşuyoruz. Çıktığımız zaman konuştuklarımızın aksini konuşuyoruz.” İbn Ömer, ‘Biz Hz. Peygamber [s.a.v]’in zamanında bunu münafıklık sayardık’ dedi.

Kişi, yöneticinin huzuruna girip, onu övmeye ihtiyacı olmadığı zaman böyle yaparsa münafıklık etmiş sayılır. Eğer yöneticinin huzuruna girmek zorunda değilse, fakat girdiği takdirde de onu methetmediğinde başına geleceklerden korkuyorsa bu da münafıklıktır. Çünkü nefisini, yöneticiyi övmeye mecbur eden kendisidir. Eğer aza kanaat edip mal ve rütbeyi terkederse, emirin huzuruna girmeye gerek kalmayacaktır. Buna rağmen, mertebe ve zenginlik arzusundan dolayı yöneticinin huzuruna girip onu methederse, böyle bir kimse münafıktır ve Hz. Peygamber [s.a.v]’in şu hadisinin mânası da budur:

حُبُّ الْجَاهِ وَالْمَالِ يُنْبِتَانِ التَّفَاقُ فِي الْقَلْبِ كَمَا يُنْبِتُ الْمَاءُ الْبَقْلَ

“Mal ve rütbe sevgisi, suyun sebzeleri yeşertmesi gibi kalpte nifak yeşertir.”^[363]

Mal ve mertebe sevgisi, insanları yöneticilere, onları gözetmeye, onlara karşı riyakârlık ve dalkavukluk yapmaya muhtaç eder, ama kişi, bir zarureten dolayı, böyle bir felakete maruz kalırsa, meth u sena yapmadığı takdirde de başına geleceklerden korkuyorsa mazeretlidir, çünkü şerden sakınmak caizdir.

Ebu Derda (r.a) şöyle demiştir: “Bizler bazı insanların yüzüne gülüyoruz, oysa kalbimiz onlara lanet ediyor.”

Hz. Aişe (r.anha) şöyle anlatır: Bir kişi Hz. Peygamber [s.a.v]’den, içeri girmek için izin istedi. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle dedi:

“Ona izin verin. Aşiretin en kötü elçisidir o.”

Adam içeri geldiği zaman, Hz, Peygamber [s.a.v] kendisiyle yumuşak konuştu. Çıkıp gittiği zaman Hz. Peygamber [s.a.v]’e ‘Sen daha önce onun hakkında kötü şeyler söyledin. Sonra kendisiyle yumuşak konuştun, bu nasıl olur?’ dedim. Cevap olarak şöyle buyurdu:

يَا عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ تَرَكَهُ
النَّاسُ اتِّقَاءَ شَرِّهِ

“Ey Aişe! İnsanların en şeriri o kimsedir ki, şerrinden korunmak için kendisine ikram edilir.”^[364]

Bu hadis-i şerif, karşılamak, yüze gülmek ve tebessüm etmek hakkında gelmiştir. Zalimi övmek ise açık bir yalandır. Bu yalanı söylemek ancak bir zarureten dolayı caiz olur veya zorlanıldığı zaman yalan söylemek mübah olur. Nitekim biz bunu ‘Yalanın Âfeti’ bahsinde belirttik. Yöneticileri övmek, onların dediklerini tasdik etmek, batıl konuşmalarını tasdik bakımından baş sallamak caiz değildir. Kişi bunu yaparsa münafıklık yapmış olur, aksine reddetmesi gerekir, gücü yoksa kalbiyle inkâr etmesi gerekir.

[359] İbni Ebi’-d-Dünya, Edebu Lisan 272

[360] Buhari, Edeb 34; Müslim, Fezailü’s Sahabe 77

[361] **Malik b. Dinar (rh.):** Meşhur âlim ve velilerden. Künyesi Ebu Yahya’dır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 131 (M. 748) senesinde Basra’da vefat etti.

[362] İbni Asakir, Tarih-i Dımeşk 4897

[363] Tebihu’l-Havatir, Mecmuatu Veram 1/155

[364] Buhari, Edeb 6032; Müslim, Edeb 2591; Ebu Davud, Edeb 4792

Malik b. Dinar (rh.) şöyle demiştir: “Tevrat’ta okudum: ‘Kişi arkadaşına karşı iki değişik dudak kullanırsa, yani farklı farklı ifadeler kullandığı zaman, emanet bâtil olur. Allah Teâlâ kıyamet gününde iki değişik dudak kullanan kimseyi helak eder’ yazılıydı.”

Buhari, Edeb 6032; Müslim, Edeb 2591; Ebu Davud, Edeb 4792

Tebihu’l-Havatir, Mecmuatu Veram 1/155

Malik b. Dinar (rh.): Meşhur âlim ve velilerden. Künyesi Ebu Yahya’dır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 131 (M. 748) senesinde Basra’da vefat etti.

İbni Asakir, Tarih-i Dımeşk 4897

İbni Ebi'd-Dünya, Edebu Lisan 272

Buhari, Edeb 34; Müslim, Fezailü's Sahabe 77

“Kimin dünyada iki yüzü varsa, kıyamet gününde o kimse için ateşten iki dil olur.”

“Mal ve rütbe sevgisi, suyun sebzeleri yeşertmesi gibi kalpte nifak yeşertir.”

“Ey Aişe! İnsanların en şeriri o kimsedir ki, şerrinden korunmak için kendisine ikram edilir.”

“Kıyamet günü Allah nezdinde en çok nefret edilenler, yalancılar ve mütekebbirlerdir. O kimseler ki, göğüslerinde arkadaşlarına nefret vardır. Arkadaşlarıyla bir araya geldikleri zaman onlara yağcılık yaparlar. O kimseler ki, Allah’a ve Hz. Peygamber [s.a.v]’e itaate davet edildikleri zaman ağırlaşır, şeytana ve onun emirlerine davet edildikleri zaman duraksamadan icabet ederler.”

“Kıyamet gününde Allah’ın kullarından şerli olarak ikiyüzlü bir kimse göreceksiniz ki, şu gruba öbür grubun konuşmasını, öbür gruba da bunların konuşmasını getirip götürür.”

ON SEKİZİNCİSİ

AŞIRI ÖVGÜ

Bazı durumlarda övgü yasaklanmıştır. Kötüleme ise gıybet ve başkasının aleyhinde bulunmaktır. Biz onun hükmünü daha önce belirtmiştik. Övmeye altı âfet vardır. Dördü övmede, ikisi övülendedir.

Öven Taraftaki Âfetler

Birincisi: Bazen ifrata kaçır ve ifrat onu yalana sürükler.

Halid b. Mikdad şöyle demiştir: “Kim bir sultanı veya herhangi bir kimseyi, kendisinde bulunmayan sıfatlarla şahitler huzurunda methederse, Allah Teâlâ (c.c) kıyamet gününde bu kimseyi dehşetten sarkmış diline basıp düştüğü halde haşreder.”

İkincisi: Bazen methediciye riya üstün gelir. Çünkü öven, övülene sevgi gösterisinde bulunur. Oysa kalbinde sevgi yoktur ve söylediklerine inanmamaktadır. Bu bakımdan söyledikleriyle hem riyakâr, hem münafık olur.

Üçüncüsü: Meddah, öven bazen olmayan şeyleri söyler. Hem de o şeylerden haberdar olma imkânı olmadığı halde söyler.

Rivayet ediliyor ki; bir kişi Hz. Peygamber [s.a.v]’in yanında başka bir kişiyi meth u sena etti. Hz. Peygamber [s.a.v] kendisine şöyle dedi:

وَيْلَكَ ، قَطَعْتَ عُتْقَ صَاحِبِكَ ، قَطَعْتَ عُتْقَ صَاحِبِكَ مِرَارًا
، ثُمَّ قَالَ : « مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَادِحًا أَخَاهُ لَا مَحَالَةَ ، فَلْيَقُلْ
أَخِسِبَ فُلَانًا وَاللَّهِ حَسِيبُهُ ، وَلَا أَزْكِي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا أَحْسِبُهُ
كَذًّا وَكَذًّا إِنْ كَانَ يَعْلَمُ ذَلِكَ مِنْهُ

“Sana yazıklar olsun. Sen arkadaşının boynunu kopardın. Arkadaşın bu dediklerini işitseydi hiçbir zaman felaha kavuşamazdı. Biriniz, arkadaşını methetmek mecburiyetinde ise, bari ‘Ben filan adamı şöyle sanıyorum, ama Allah nezdinde hiç kimseyi temize çıkarmıyorum, çünkü o kimsenin kontrol edeni Allah (c.c)’dır. Eğer onun öyle olduğunu görüyorsa öyledir’ desin.”^[365]

Bu âfet, mutlak vasıflarla methetmekten meydana gelir. O vasıflar ancak delillerle bilinir. Adamın ‘O muttakidir’, ‘Vera sahibidir’, ‘Zahittir’, ‘Hayırlıdır’ ve benzeri vasıfları söylemesi gibi... Ama kişi ‘Ben onu geceleyin namaz kılarken, sadaka verirken, haccederken gördüm’ dediği zaman, bunlar kesin şeyler olduğu için sakınca yoktur.

Kişinin ‘o âdildir, râzıdır’ demesi de o nevidendir, zira adl ve rıza gizlidirler. Bu bakımdan burada kesin konuşmak uygun değildir, ancak gizli bir denemeden sonra konuşabilir.

Hız. Ömer (r.a), bir kişiyi öven birini dinledi ve ‘Sen onunla yolculuğa çıktın mı?’ diye sordu. Öven, ‘Hayır’ dedi. Ömer, ‘Sen onunla alışveriş ettin mi?’ dedi. Öven, ‘Hayır’ dedi. Ömer ‘Sen onun komşusu musun? Sabah ve akşamını biliyor musun?’ dedi. Öven, ‘Hayır’ dedi. Ömer, ‘Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a yemin ederim ki, sen o adamı tanıyorsun’ dedi.

Dördüncüsü: Övülen adam zalim veya fasık olduğu halde bazen övülmekten ötürü sevilir. Oysa böyle bir sevgiye meydan vermek caiz değildir. Nitekim Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَغْضَبُ إِذَا مُدِّحَ الْفَاسِقِ

“Fasık bir kimse övüldüğü zaman Allah Teâlâ (c.c) öfkelenir.”^[366]

Hasan Basri (rh.) şöyle demiştir: “Kim uzun yaşaması için zalime dua ederse, o kimse Allah’a, yaratmış olduğu arzda isyan etmeyi sevmiş olur.”

Fasık bir zalimin üzülməsi için aleyhinde bulunmak, sevinmesin diye kendisini övmemek en uygun harekettir.

Övülen Taraftaki Âfetler

Övgü kişiye iki yönden zarar verir:

Birincisi: Övgü onda kibir ve gurur meydana getirir, kibir ve gurur ise helak edicidirler.

Hasan Basri (rh.) şöyle anlatır: Hz. Ömer (r.a), etrafında ashab-ı kiram ve elinde kamçısı olduğu halde oturuyordu. O arada Carut b. Münzir çıkageldi. Oturanlardan biri Hz. Ömer’e, ‘Bu Rabia kabilesinin başıdır’ dedi. Hz. Ömer de etrafında oturanlar da gelen Carut da bu sözü işitti. Carut, Hz. Ömer (r.a)’e yaklaştığı zaman, Hz. Ömer (r.a) onu kamçılama başladı. Bu manzara karşısında kalan Carut, Hz. Ömer (r.a)’e, ‘Ey müminlerin emiri! Benimle ne alıp veremediğin var?’ diye sordu. Hz. Ömer

(r.a), ‘Seninle aramızda geçen bir şey yok, fakat sen söylenilen sözü işitmedin mi?’ dedi. Carut, ‘Evet, işittim’ dedi. Hz. Ömer (r.a), ‘İşte o söylenilen sözden senin kalbine kibir ve gurur gelmesinden korktum. Bundan dolayı seni alçaltacak bir harekette bulunmak istedim’ dedi.

İkincisi: Övüleni hayırla övdüğü zaman, bu övmekten sevinir, hayır yönünden gevşer ve nefsinden razı olur. Oysa nefsinden razı olan bir kimsenin çalışması azalır; zira nefsini kusurlu gören bir kimse ciddiyetle çalışmaya koyulur, ama insanlar, adamın lehinde övgüler düzdükleri zaman, adam da hedefe vardığını zanneder. Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

إِذَا مَدَحْتَ أَخَاكَ فِي وَجْهِهِ ، فَكَأَنَّمَا أَمْرَزْتَ عَلَى خَلْقِهِ
مُوسَى رَمِيضًا

“Eğer arkadaşın senin yapmış olduğun övgüyü işitmiş olsaydı, sen onun boynunu kesmiş olurdun.”^[367]

Başka bir kişiyi öven bir zata da Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

عَقَزْتَ الرَّجُلَ عَقَرَكَ اللَّهُ

“Sen adamı kestin, Allah da seni kessin.”^[368]

Mutarref diyor ki: ‘Ben lehimde yapılan bir övgüyü işittiğim zaman, mutlaka nefsim bana zelil görünmüştür.’

Ziyad b. Ebi Müslim şöyle demiştir: ‘Herhangi bir kimse lehinde bir övgü işitirse, muhakkak şeytan ona görünür, fakat Müslüman bir kimse derhal hatırlar, kendine gelir.’

İbn Mübarek (rh.) şöyle demiştir: “Bahsi geçen bu iki zat da doğru söylemişlerdir. Ziyad’ın sözüne gelince; onun bahsettiği kalp, halk tabakasının kalbidir. Mutarref’in bahsettiğine gelince; onun söylediği kalp, din ehlinin kalbidir.”

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَوْ مَشَى رَجُلٌ إِلَى رَجُلٍ بِسَكِينٍ مُزْهَفٍ ، كَانَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ
يُثْنِيَ عَلَيْهِ فِي وَجْهِهِ

“Bir kişinin başka bir kişiye bilenmiş bir bıçakla saldırması, onu yüzüne karşı övmesinden daha hayırlıdır.”^[369]

Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir: ‘Methetmek, kesmek demektir.’ Bunun hikmeti şudur: Yaralanan bir kimse çalışmaktan gevşer ve çalışamaz hale gelir. Bir insan övüldüğü zaman da gevşer veya ucub ve gurura meyyleder.

Ucub, kendini beğenme ve gurur da kesmek gibi helak edici sıfatlardır. İşte bunun için de Hz. Ömer (r.a), methetmeyi kesmeye benzetmiştir. Eğer meth, metheden ile methi yapılan hakkında bu âfetlerden uzak olursa, o vakit metihte herhangi bir sakınca yoktur. Hatta böyle olduğunda övmek çoğu zaman iyi olur ve bunun için de Hz. Peygamber [s.a.v], ashab-ı kiramı överek şöyle buyurmuştur:

لَوْ وَزَنَ إِيْمَانُ أَبِي بَكْرٍ بِإِيْمَانِ أَهْلِ الْأَرْضِ لَرَجَحَ بِهِمْ

“Ebubekir Sıddık’ın imanı bütün insanların imanıyla tartılsa muhakkak Ebubekir’in imanı ağır basar.”^[370]

Hz. Ömer (r.a) hakkında da Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle demiştir:

لَوْ لَمْ أُبْعَثْ فِيكُمْ لَبِيعْتَ عُمَرُ

“Eğer ben peygamber olarak gönderilmeseydim, Ömer peygamber olarak gönderilirdi.”^[371]

Bundan daha büyük bir övgü var mıdır? Hz. Peygamber [s.a.v], bu övgüyü sadakat ve basiret sebebiyle söylemiştir. Ashab-ı kiram da övgünün onlarda gurur, ucub ve gevşeklik meydana getirmesinden uzak ve yücedirler. Hatta kişinin kendi nefsi methetmesi, içinde kibir ve gurur olduğu için çirkindir, zira Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَلَا فَخْرَ

“Övünme yok; ben Âdemoğullarının efendisiyim.”^[372]

Yani ‘Ben bu sözü söylemekle, halkın kendi nefsi övdüğü gibi bir övgüyü kastetmiyorum’ demek istemiştir.

Bunun hikmeti şudur: Hz. Peygamber [s.a.v] Allah’a yakınlığıyla övünüyor, Âdem’in evladı olmakla ve onların önderi bulunmakla değil. Nitekim padişahın yanında büyük bir sevgi ile kabul edilen bir kimsenin,

padişahın birtakım hizmetçilerinden daha önde ve gözde olmasıyla değil, nimetle sevinmesi gibi. Bütün bu anlattıklarımızdan, övmenin, yeme ile övmeye teşvik etmenin arasını ayırt edebilirsin. Nitekim Hz. Peygamber [s.a.v] ashab-ı kiramın bir kimseyi övdüklerini işittiğinde şöyle demiştir:

وَجَبَتْ

“Cennet vacip oldu.”^[373]

Mücahid (rh.) diyor ki: “Âdemoğulları için meleklerden arkadaşlar vardır. Onların meclislerinde otururlar. Müslüman kişi Müslüman kardeşini hayırla andığı zaman, melekler ‘Sana da bunun benzeri olsun’ diye dua ederler. Onu kötülükle andığında, melekler, ‘Ey ayıbı örtülü olan Âdemoğlu. Nefsine kolaylık yap. Senin ayıbını örten Allah’a hamd ve senada bulun’ derler. İşte bunlar övmenin afetleridir.”

Övülene Düşen Şey

Övülen bir kimseye, kibir ve ucubun âfetinden şiddetle sakınmak, övgüden dolayı ibadetlerde gevşeklik göstermekten şiddetle kaçınmak düşer. Övülen, ancak kendi nefsinin tanıdığı takdirde bu vazifeyi yerine getirebilir. Sonucun tehlikesini düşündüğünde, riyanın inceliklerini, amellerin âfetlerini bildiğinde gerekeni yapabilir. Çünkü övülen zat, nefsi hakkında övenin bilmediklerini bilir. Eğer övene, övülenin bütün sırları belirseydi, onun kalbinden geçenler görünseydi, öven onu övmekten çekinecekti. Övülen bir kimseye, öveni aşağılamak suretiyle övgüden hoşlanmadığını belirtmek vazifesi düşer.

Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

نَحْنُ فِي وُجُوهِ الْمَدَاحِينَ

“Seni yüzüne karşı övenin yüzüne toprak saç.”^[374]

Süfyan b. Uyeyne (rh.)^[375] şöyle demiştir: ‘Övülen bir kimse, nefsinin bildiği takdirde övgü kendisine zarar vermez.’ Salih kullardan birisi övüldü ve bu salih kul dedi ki: “Ey Allah’ım! Senin şu kulların beni tanımıyorlar, oysa sen beni tanıyorsun.”

Başka bir salih kul övüldüğü zaman şöyle dedi: ‘Ey Allah’ım! Senin şu kulun seni kızdırmak suretiyle bana yaklaştı ve ben seni ondan nefret ettiğime şahit tutuyorum.’

H.z. Ali (r.a), övüldüğü zaman şöyle demiştir: “Ey Allah’ım! Onların bilmediklerini benim için affet ve söylediklerinden dolayı beni sorumlu tutma! Beni onların zannettiğinden daha hayırlı kıl.”

Bir zat H.z. Ömer’i (r.a) övdü, karşılık olarak H.z. Ömer (r.a) ona şöyle dedi: “Sen hem beni, hem de kendi nefsinı helak etmek mi istiyorsun?”

Bir kimse H.z. Ali (r.a)’yi yüzüne karşı övdü ve aynı zamanda H.z. Ali (r.a)’ın kulağına bu adamın aleyhinde konuştuğu haberi gelmişti. Cevap olarak H.z. Ali (r.a) ona şöyle dedi: “Senin dile getirdiğinin altında, kalbindekinin de üstündeyim.”

[365] Buhari, Şehadat 16, Edeb 54, Müslim, Zühd 65-66; Ahmed b. Hanbel, V, 41,46,51

[366] Ebu Ya’la, Mu’cem 2812; Beyhakî, Şuabü’l-İman 4534

[367] Nesai, 9660; Naim b. Hammad, Zühd 54

[368] İbn Ebu Şeybe, Kitabü’l-Edeb 31

[369] Şevkânî, Fevaidü’l-Mecmua 547

[370] Sehavi, Makasidü’l-Hasene 867; İbn Asakir, Tarihu Dımaşk 30/126

[371] Tirmizi, Menakıb 3686; Ahmed b. Hanbel, Fezailü’s-Sahabe 566

[372] İbn Asakir, Tarihu Dımaşk 64351; Ebu Ya’la, Müsned 4243

[373] Buhari, Cenaiz: 85; Nesai, Cenaiz 51; (Enes b. Malik (r.a.)’den rivayete göre şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.)’in önünden bir cenaze geçti. Sahabe o kimseyi hayırla andılar bunun üzerine Resulullah [s.a.v], **“Vacip oldu”** buyurdu sonra şöyle söyledi: **“Sizler yeryüzünde Allah’ın şahitlerisiniz.”**) Tirmizi, Cenaiz 1058

[374] Müslim, Zühd 5434; Ahmed b. Hanbel, Müsned 23215.

[375] **Süfyan b. Uyeyne (rh.):** Fıkıh ve hadis âlimidir. Tebe-i tâbiinin büyüklerindendir.

“Övünme yok; ben Âdemoğullarının efendisiyim.”

“Sen adamı kestir, Allah da seni kessin.”

“Sana yazıklar olsun. Sen arkadaşının boynunu kopardın. Arkadaşın bu dediklerini işitseydi hiçbir zaman felaha kavuşamazdı. Biriniz, arkadaşını methetmek mecburiyetinde ise, bari ‘Ben filan adamı şöyle sanıyorum, ama Allah nezdinde hiç kimseyi temize çıkarmıyorum, çünkü o kimsenin kontrol edeni Allah (c.c)’dır. Eğer onun öyle olduğunu görüyorsa öyledir’ desin.”

“Eğer arkadaşın senin yapmış olduğun övgüyü işitmiş olsaydı, sen onun boynunu kesmiş olurdun.”

“Seni yüzüne karşı övenin yüzüne toprak saç.”

“Eğer ben peygamber olarak gönderilmeseydim, Ömer peygamber olarak gönderilirdi.”

“Bir kişinin başka bir kişiye bilenmiş bir bıçakla saldırması, onu yüzüne karşı övmesinden daha hayırlıdır.”

“Cennet vacip oldu.”

“Ebubekir Sıddık’ın imanı bütün insanların imanıyla tartılsa muhakkak Ebubekir’in imanı ağır basar.”

Süfyan b. Uyeyne (rh.) şöyle demiştir: ‘Övülen bir kimse, nefsini bildiği takdirde övgü kendisine zarar vermez.’ Salih kullardan birisi övüldü ve bu salih kul dedi ki: “Ey Allah’ım! Senin şu kulların beni tanımıyorlar, oysa sen beni tanıyorsun.”

Ebu Ya’la, Mu’cem 2812; Beyhakî, Şuabü’l-İman 4534

Nesai, 9660; Naim b. Hammad, Zühd 54

İbn Ebu Şeybe, Kitabü’l-Edeb 31

Şevkânî, Fevaidü’l-Mecmua 547

Buhari, Şehadat 16, Edeb 54, Müslim, Zühd 65-66; Ahmed b. Hanbel, V, 41,46,51

Sehavi, Makasıdü’l-Hasene 867; İbn Asakir, Tarihu Dımaşk 30/126

Tirmizi, Menakıb 3686; Ahmed b. Hanbel, Fezailü’s-Sahabe 566

İbn Asakir, Tarihu Dımaşk 64351; Ebu Ya’la, Müsned 4243

Buhari, Cenaiz: 85; Nesai, Cenaiz 51; (Enes b. Malik (r.a.)’den rivayete göre şöyle demiştir: Resulüllah (s.a.v.)’in önünden bir cenaze geçti. Sahabe o kimseyi hayırla andılar bunun üzerine Resulüllah [s.a.v], **“Vacip oldu”** buyurdu sonra şöyle söyledi: **“Sizler yeryüzünde Allah’ın şahitlerisiniz.”**) Tirmizi, Cenaiz 1058

Müslim, Zühd 5434; Ahmed b. Hanbel, Müsned 23215.

Süfyan b. Uyeyne (rh.): Fıkıh ve hadis âlimidir. Tebe-i tâbiinin büyüklerindendir.

“Fasık bir kimse övüldüğü zaman Allah Teâlâ (c.c) öfkelenir.”

ON DOKUZUNCUSU HATALI KONUŞMAK

Allah'ın (c.c) zâtı ve onun sıfatlarıyla, dinî emirlerle ilgili olan hususlarda konuşmak,doğru söz söylemeye ancak fasih ve belîğ âlimlerin işidir. O halde ilim ve fesahatte kusurlu olan bir kimsenin sözü hatalardan uzak değildir, fakat Allah Teâlâ (c.c), onun cehaletinden dolayı kendisini affeder. Huzeyfe b. Yeman (r.a) Hz. Peygamber'in [s.a.v] şöyle buyurduğunu rivayet eder:

لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ : مَا شَاءَ اللَّهُ وَشِئْتُ ، وَلَكِنْ لِيَقُلْ : مَا شَاءَ
اللَّهُ ثُمَّ شِئْتُ

“Sakın sizden bir kimse şöyle demesin: ‘Allah’ın dilediği ve senin dilediğin...’ Fakat şöyle desin: Allah’ın dilediği, sonra senin dilediğin...”^[376]

Bunun yasaklanma hikmeti şudur: Mutlak bir şekilde atıf yapmakta, ortaklık ve eşitlik vardır. Bu ise uluhiyet makamına gösterilmesi gereken hürmete zıt düşer.

İbn Abbas (r.a) şöyle anlatır: ‘Bir kişi Hz. Peygamber’e [s.a.v] geldi. Bir iş için kendileriyle konuşarak dedi ki: ‘Allah’ın ve senin dilediğin...’ Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v], şöyle buyurmuştur:

أَجَعَلْتَنِي وَاللَّهِ عَدْلًا ؟ بَلْ مَا شَاءَ اللَّهُ وَخَدَهُ

“Sen beni Allah ile eşit mi kılıyorsun? ‘Yalnız Allah’ın dilediği’ de!”^[377]

Bir kişi Hz. Peygamber [s.a.v]’in yanında hutbe okuyarak dedi ki: ‘Kim Allah’a ve O’nun Peygamber [s.a.v]’ine itaat ederse o hidayete ermiştir. Kim onlara isyan ederse o dalaletе düşmüştür.’

Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] o adama şöyle demesini emretti:

مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ ، وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
فَقَدْ غَوَى

“Kim Allah’a ve Peygamber’e isyan ederse o dalalete düşmüştür.”^[378]

Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber [s.a.v] kişinin ‘onlara’ tabirini, eşitlik mânasını ifade ettiği için çirkin görmüştür.

İbrahim Nehai (rh.), ‘Allah’a ve sana sığınıyorum’ sözünü çirkin görürdü.

‘Allah’a ve sonra sana sığınıyorum’ demek ise caizdir. Şöyle demek de mahzur yoktur: ‘Allah, sonra filan olmasaydı...şöyle olacaktı.’ Fakat ‘Allah ve filan olmasaydı’ demek caiz değildir.

Seleften biri şöyle demeyi çirkin görmüştür: ‘Ey Allah’ım! Bizi ateşten azat eyle!’ Bu sözü çirkin gören zat derdi ki: ‘Azat etmek, ateşe girdikten sonra olur; oysa selef, ateşten korunurlar, ‘Bizi ateşten koru ve ateşten senin rahmetine sığınıyoruz’ derlerdi.

Bir zat şöyle dedi: ‘Ey Allah’ım! Beni kendilerine Hz. Peygamber [s.a.v]’in şefaati isabet edenlerden eyle!’

Bunun üzerine Huzeyfe b. Yeman (r.a) şöyle demiştir: “Allah Teâlâ, mümin kullarını Hz. Peygamber [s.a.v]’in şefaatinde müstağni kılmıştır. Onun şefaati ancak Müslümanların günahkârlarınadır.”

İbrahim Nehai (rh.) şöyle demiştir: Kişi, başka birine ‘Ey eşek, ey domuz’ dediği zaman, kıyamet gününde böyle diyene, ‘Benim bir eşiği veya bir domuzu yarattığımı gördün mü?’ denilir.

İbn Abbas (r.a)’dan şöyle rivayet edilir: “Muhakkak içinizden biri şirk koşar, hatta köpeği ile bile şirke girer ve ‘Eğer köpek olmasaydı bu gece malımız çalınacaktı’ der.”

H. Ömer (r.a) Hz. Peygamber’in [s.a.v] şöyle buyurduğunu rivayet eder:

إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَخْلِفُوا بِآبَائِكُمْ ، فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَخْلِفْ
بِاللَّهِ أَوْ لِيَضْمَتْ

“Allah Teâlâ (c.c), sizi baba ve dedelerinizle yemin etmekten meneder. Kim yemin etmek istiyorsa, Allah ile yemin etsin veya sussun.”^[379]

H. Ömer (r.a) der ki: ‘Hz. Peygamber [s.a.v]’in bu hadis-i şerifini işittiğimden beri, Allah’a yemin ederim ki, bir daha ecdadıyla yemin etmedim.’

H. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

لَا يَسُبُّ أَحَدُكُمْ الدَّهْرَ ، فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الدَّهْرُ ، وَلَا يَقُولَنَّ
أَحَدُكُمْ لِلْعَنْبِ : الْكَزَمَ ، فَإِنَّ الْكَزَمَ الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ

“Sakın üzümlere ‘kerm’ demeyiniz; zira kerm kelimesi, Müslüman kişi demektir.”^[380]

Bu lafız, isim olduğu şeyde hayır ve fayda olduğuna delalet eder. Bu vasfa da üzüm değil, Müslüman kişi müstehaktır.

Ebu Hüreyre (r.a), Hz. Peygamberin [s.a.v] şöyle buyurduğunu rivayet eder:

لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ : عَبْدِي وَأَمْتِي ، وَلَا يَقُولَنَّ الْمَمْلُوكُ : رَبِّي
وَرَبَّتِي ، وَلْيَقُلِ الْمَالِكُ : فَتَايَ وَفَتَاتِي ، وَلْيَقُلِ الْمَمْلُوكُ :
سَيِّدِي وَسَيِّدَتِي ، فَإِنَّكُمْ الْمَمْلُوكُونَ ، وَالرَّبُّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

“Sakın sizden bir kimse ‘benim kölem’, ‘benim cariyem’ demesin. Çünkü hepiniz Allah’ın köleleri ve kadınlarımızın hepsi de Allah’ın cariyeleridir. Aksine ‘benim hizmetçim, benim oğlum, benim kızım’ desin. Köle de ‘benim sahibim’, ‘benim sahibem’ demesin; ‘benim efendim’, ‘benim hizmet ettiğim hanımım’ desin. Çünkü hepiniz Allah’ın kullarısınız Rab ancak Allah Teâlâ’dır.”^[381]

لَا تَقُولُوا لِلْمُنَافِقِ : سَيِّدٌ ، فَإِنَّهُ إِنْ يَكُ سَيِّدًا فَقَدْ أَشْخَطْتُمْ
رَبَّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ

“Sakın münafık bir kimseye ‘efendim’ demeyiniz. Çünkü o münafık sizin efendiniz olduğu takdirde, siz rabbinizi kızdırmış olursunuz.”^[382]

مَنْ حَلَفَ فَقَالَ : إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الْإِسْلَامِ فَإِنْ كَانَ كَاذِبًا فَهُوَ
كَمَا قَالَ ، وَإِنْ كَانَ صَادِقًا فَلَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْإِسْلَامِ سَالِمًا

“Kim ‘Ben İslâm’dan uzağım’ derse -eğer doğru söylüyorsa- söylediği gibidir. Eğer yalancı ise, İslâm’a sağlam olarak dönmemiş demektir.”^[383]

Bu söz ve benzeri sözler, konuşmaya dâhil olanlardandır. Bunları saymakla bitirmek mümkün değildir. Kim bizim dil âfetlerinden

söylediklerimizin tamamını düşünürse anlar ki, kişi dilini serbest bıraktığı takdirde hatadan selim kalmaz ve bunu kavradığı anda Hz. Peygamber [s.a.v]’in **‘Susan kurtulmuştur’** hadis-i şerifinin sırrını anlamış olur. Çünkü şu âfetlerin hepsi, tehlike ve felaketlerdir ve hepsi de konuşanın yolunda beklemektedirler. Konuşan susarsa, selamet bulur, konuşursa, nefisini tehlikeye atmış olur, ancak fasih bir dil, geniş bir ilim, koruyucu bir takva ve daimi bir murakabe kendisine refakat ederse ve kendisi de mümkün olduğu kadar konuşmayı azaltırsa selamette kalması umulur. Kişi bütün bunlarla beraber yine de tehlikeden tamamen kurtulmuş sayılmaz. Eğer konuşmayı beceremeyen kimselerden isen bunu ganimet ve fırsat sayarak sükût edip selamete kavuşanlardan olmaya çalış. Çünkü selamet, bu ganimetlerden birisidir.

[376] Ahmed b. Hanbel, Müsned 22657;Elbani, Sahiha 136

[377] Buhari, Edebu Müfred 779

[378] İbn Hibban, Sahih 2868

[379] Müslim, Eyman 1; İbn Mace, Keffaret 2

[380] Ebu Davud, Edeb 4974

[381] Müslim, Elfaz 13-15; Ebu Davud, Edeb 4975

[382] Ahmed b. Hanbel, Müsned 22336

[383] Ebu Davud, Eyman 9. Ayrıca bk. Nesai, Eyman 8; İbni Mace, Keffarat 3

“Kim ‘Ben İslâm’dan uzağım’ derse -eğer doğru söylüyorsa- söylediği gibidir. Eğer yalancı ise, İslâm’a sağlam olarak dönmemiş demektir.”

“Sen beni Allah ile eşit mi kılıyorsun? ‘Yalnız Allah’ın dilediği’ de!”

“Sakın sizden bir kimse ‘benim kölem’, ‘benim cariyem’ demesin. Çünkü hepiniz Allah’ın köleleri ve kadınlarımızın hepsi de Allah’ın cariyeleridir. Aksine ‘benim hizmetçim, benim oğlum, benim kızım’ desin. Köle de ‘benim sahibim’, ‘benim sahibem’ demesin; ‘benim efendim’, ‘benim hizmet ettiğim hanımım’ desin. Çünkü hepiniz Allah’ın kullarısınız Rab ancak Allah Teâlâ’dır.”

“Sakın münafık bir kimseye ‘efendim’ demeyiniz. Çünkü o münafık sizin efendiniz olduğu takdirde, siz rabbinizi kızdırmış olursunuz.”

“Allah Teâlâ (c.c), sizi baba ve dedelerinizle yemin etmekten meneder. Kim yemin etmek istiyorsa, Allah ile yemin etsin veya sussun.”

“Kim Allah’a ve Peygamber’e isyan ederse o dalalete düşmüştür.”

“Sakın üzümlere ‘kerm’ demeyiniz; zira kerm kelimesi, Müslüman kişi demektir.”

Ahmed b. Hanbel, Müsned 22336

Ebu Davud, Eyman 9. Ayrıca bk. Nesai, Eyman 8; İbni Mace, Kefferat 3

Ebu Davud, Edeb 4974

Müslim, Elfaz 13-15; Ebu Davud, Edeb 4975

Müslim, Eyman 1; İbn Mace, Kefferet 2

Buhari, Edebu Müfred 779

İbn Hibban, Sahih 2868

Ahmed b. Hanbel, Müsned 22657; Elbani, Sahiha 136

“Sakın sizden bir kimse şöyle demesin: ‘Allah’ın dilediği ve senin dilediğin...’ Fakat şöyle desin: Allah’ın dilediği, sonra senin dilediğin...”

YİRMİNCİSİ

ALLAH'IN SIFATLARINDAN

SORMAK

Halk bunların sonradan var olmuş olduğunu sorar. Oysa halk tabakasının vazifesi, Kur'an'da olan ibadet ve taatlerle meşgul olmaktır, ancak bu ibadet ve taatlerle meşgul olmak nefislere ağır gelir, fuzuli hareketler ise, kalbe hafif geldiğinden avam tabakadan olan bir kimse ilme dalmaktan hoşlanır; zira şeytan kendisine 'sen âlimlerden ve fazilet ehli densin' hayalini verir ve bu hayali kalbinde yerleştirmek için var kuvvetiyle çalışır. Onu kaydırıp küfrünü gerektiren bir sözü ağzından çıkarıncaya kadar yakasını bırakmaz. Oysa kendisi küfrünü gerektiren bir söz söylediğinden habersizdir. Halk tabakasından birinin büyük bir günah işlemesi, o kimsenin ilim hakkında konuşmasından daha selametli ve tehlikesizdir. Hele Allah'ın zat ve sıfatlarıyla ilgili konularda konuşması daha da tehlikelidir. Halk tabakası ibadetlerle meşgul olup, Kur'an'da mevcut olan hakikatlere tetkik etmeksizin iman etmek ve Hz. Peygamber [s.a.v]'in getirdiğine teslim olmak durumundadır. Avam tabakasının ibadetlerle ilgili hususların dışındaki meselelerden sormaları edebe aykırıdır. Bununla Allah (c.c)'ın azabına müstahak olurlar ve böyle konulara girmekle küfür tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar.

Halk tabakasının bu tür soruları, tıpkı çobanların padişahların sırlarından sormalarına benzer. Bu ise cezayı gerektiren bir durumdur. Kim ilmî bir meseleden sorarsa ve o meseleyi kavrayacak kapasitede değilse, o kimsenin durumu kötüdür. Çünkü böyle bir kimse, bu meseleye nisbeten halk tabakasından sayılır. Buna binaen Hz. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

ذُرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سَوَالِهِمْ
أَنْبِيََاءُهُمْ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَيْهِمْ ، وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَأَنْتَهُوا ،
وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأَتَوْا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ

“Ben sizi rahat bıraktığım sürece, siz de benim yakamı bırakın, soru sormayın; zira sizden önceki ümmetler, peygamberlerine fazla sorduklarından dolayı ve peygamberleriyle bu sebeple ihtilafa düştüklerinden ötürü helak olmuşlardır. Ben sizi herhangi bir şeyden sakındırdığım zaman, siz ondan sakının ve size emrettiğim bir şeyi ise, gücünüz yettiği kadar yapın.”^[384]

H. Enes (r.a) şöyle anlatır: Halk bir gün Hz. Peygamber [s.a.v]’e sorular sordu. Hem de Hz. Peygamber [s.a.v]’i kızdıracak derecede fazla sordular. Bunun üzerine Hz. Peygamber [s.a.v] minbere çıkarak şöyle dedi:

“Benden sorun! Siz benden bir şeyi sorarsanız o şey hakkında size haber veririm.”

Bu esnada ashab-ı kiramdan bir zat ayağa kalkarak dedi ki: ‘Ey Allah’ın Resulü! Benim babam kimdir?’

H. Peygamber [s.a.v] cevap olarak, **“Senin baban Huzafe’dir”** buyurdu.

Bunun akabinde hemen kardeş olan iki genç ayağa kalktılar ve dediler ki: ‘Ey Allah’ın Resulü! Bizim babamız kimdir?’

H. Peygamber [s.a.v], **“Sizin babanız, kendisine nisbet edildiğiniz kişidir.”**

Sonra üçüncü şahıs ayağa kalkarak şöyle dedi: ‘Ey Allah’ın Resulü! Ben cennetlik miyim cehennemlik mi?’ H. Peygamber [s.a.v], **“Sen cehennemliksin”** buyurdu.

Halk, Hz. Peygamber [s.a.v]’in öfkelenişini görünce, soru sormaktan vazgeçtiler. Bu esnada Hz. Ömer (r.a), ayağa kalkarak şöyle dedi: ‘Biz Rab olarak Allah’a, din olarak İslâm’a, peygamber olarak Muhammed’e razı olduk.’

H. Peygamber [s.a.v] Hz. Ömer (r.a)’e hitaben,

اجلس يا عمر رحك الله إنك ما علمت لموفق.

“Ya Ömer! Allah senden razı olsun. Otur. Muhakkak senin söylediğin hakikatin ta kendisidir” buyurdu.^[385]

Hadiste ‘Hz. Peygamber [s.a.v] dedikodu, malı zayi etmek ve fazla sual sormaktan nehyetmiştir’ diye nakledilmiştir.

H. Peygamber [s.a.v] şöyle buyurmuştur:

“İnsanlar soru sora sora şöyle demeye başlamışlardır: ‘Muhakkak mahlukatı Allah yarattı. O halde Allah’ı kim yarattı?’ İnsanlar bunu söyledikleri zaman, siz onlara cevap olarak deyin ki; ‘O bir olan Allah’tır.

Tektir. O herkesin ihtiyacını gören ve herkesin her ihtiyacı için başvurduğu Allah'tır. O, doğurmamıştır ve doğrulmamıştır ve O'na denk olacak hiç kimse yoktur.'

ثُمَّ لِيَقُولَ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا ، وَيَسْتَعِذُّ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Bunu söyledikten sonra sizden bir kimse sol tarafına üç defa tükürüp kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın.”^[386]

Hz. Cabir (r.a) şöyle demiştir: “Lanetleştirenlerin hükmünü belirten ayet, insanların fazla sual sormalarından dolayı nazil olmuştur.”

Musa (a.s) ve Hızır (a.s) kıssasında, yeri gelmeden önce soru sormanın çirkin olduğuna işaret vardır; zira Hızır Hz. Musa (a.s)'a,

قَالَ فَإِنْ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُخْبِرَكَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا

“O halde bana tâbi olacaksın. Ben söz açmadıkça bana hiçbir şeyden sorma!”^[387] demiştir.

Hz. Musa (a.s), delinen gemiden dolayı Hızır'a sorduğu zaman Hızır, vaadine riayet etmediğinden dolayı Hz. Musa (a.s)'ın sualini kınadı. Bu bakımdan Hz. Musa (a.s) özür dileyerek şöyle dedi:

قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُزِهِنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا

“Onu unutmuşum! Unuttuğum şeyle beni sorguya çekme ve işimde bana güçlük çıkarma!”^[388]

Hz. Musa (a.s) sabredemeyerek Hızır'a üçüncü defa sual sordu. Hızır kendisine,

قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

“İşte bu itiraz, benimle senin ayrılmamıza sebep olmuştur”^[389] deyip, ondan ayrıldı.

Bu bakımdan, halk tabakasının dinin derin meselelerini sormaları, âfetlerin en büyüklerinden ve böyle bir sual, fitnelerin kopmasına sebeptir. O halde, halk tabakasını böyle sual sormaktan men etmek ve

şiddetle azarlamak gerekir, Halk tabakasının Kur'an'ın harflerine dalmaları, tıpkı padişahın kendisine mektup yazdığı ve o mektubunda birtakım emirler verdiği ve buna rağmen padişahın mektubunda belirtilen emirlerle değil, eski bir kağıt mı, yoksa yeni mi diye mektubun kâğıdıyla uğraşan kimsenin haline benzer. Böyle bir kimse, elbette bu hareketiyle cezaya müstahak olur. İşte halk tabakasından olan bir kimsenin Kur'an'ın tayin ettiği sınırları aşarak, Kur'an'ın harflerinin sonradan var olmuş olduğunu merak etmesi, tıpkı buna benzer. Allah Teâlâ (c.c)'nın diğer sıfatları için de durum böyledir.

Allah (c.c) en doğrusunu bilir.

[384] Buhari, İ'tisam 17; Müslim, Hac: 27

[385] Müslim, Fezail,134;Tefsir,6

[386] İbn Abdilber, Temhid 1179

[387] Kehf, 18/70

[388] Kehf, 18/ 73

[389] Kehf, 18/78

“Ben sizi rahat bıraktığım sürece, siz de benim yakamı bırakın, soru sormayın; zira sizden önceki ümmetler, peygamberlerine fazla sorduklarından dolayı ve peygamberleriyle bu sebeple ihtilafa düştüklerinden ötürü helak olmuşlardır. Ben sizi herhangi bir şeyden sakındırdığım zaman, siz ondan sakının ve size emrettiğim bir şeyi ise, gücünüz yettiği kadar yapın.”

“O halde bana tâbi olacaksın. Ben söz açmadıkça bana hiçbir şeyden sorma!” demiştir.

Bunu söyledikten sonra sizden bir kimse sol tarafına üç defa tükürüp kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın.”

“İşte bu itiraz, benimle senin ayrılmamıza sebep olmuştur” deyip, ondan ayrıldı.

“Onu unutmuşum! Unuttuğum şeyle beni sorguya çekme ve işimde bana güçlük çıkarma!”

İbn Abdilber, Temhid 1179

Kehf, 18/70

Kehf, 18/ 73

Kehf, 18/78

Buhari, İ'tisam 17; Müslim, Hac: 27

Müslim, Fezail,134;Tefsir,6

“Ya Ömer! Allah senden razı olsun. Otur. Muhakkak senin söylediğın hakikatin ta kendisidir” buyurdu.

KAYNAKÇA

Abdu'l-Vehhab Abdullatif, el-Mutasar min Mustalahatı Ehli'l-Eser min Ehli's-Sünne ve's-Şi'a ve'l-imamiyye Ve'z-Zeydiyye, 5. baskı Kahire, 1966.

Abdulgâki, (Şair-i Meşhur Abdulgâki): Me'âlimu'l-Yakîn, Mevâhibu Ledünniyye Tercemesi, Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, İstanbul 1322/1904. Eser 1008/1599 yılında Türkçeye çevrilmiştir.

Abdurrezzak İbnu Muhammed es-San'ani (v. 211). Musannafu Abdur-Rezzak, Beyrut (Ofset), 1970.

Ahmed ibnu Hanbel (v. 241) Müsnedu Ahmedî'bni Hanbel, 1313. Kahre (baskısından ofset). Beyrut, tarihsiz.

Amidi, Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali İbnu Ebi Ali (v. 631), el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam Kahire, 1968/1387.

Azimabadi-Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk, Tahkik: Abdurrahman Muhammed Osman, Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Davud, Medine, 1968.

Ayni-Bedru'd-Din Ebu Muhammed Mahmud İbnu Ahmed (v. 855), Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhari, 1348 (baskısından ofset, Beyrut).

el-Aclunî, İsmail İbnu Muhammed (v. 1162/1748): Keşfu'l-Hafa ve Müzîlü'l-İlbâs ammâ İştehere mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs, Beyrut 1351.

Ahmed Muhammed Şâkir: el-Bâ'isu'l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hâdîs, Beyrut 1951.

Babanzâde, Ahmed Naim: Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, Birinci cild, Ankara, 1957.

Bediüzzaman Said Nursi, Sözler, İstanbul 1962

Beyhaki Ebu Bekr Ahmed ibnu'l-Huseyn (v. 958), es-Sünenü'l-Kübra Haydarabad Deken 1353.

Birgivi, er-Tarikatü'l-Muhammediyye, (Mısır, Mustafa el-Babil-Halebî, 1379-1960) 157

Buhârî, Ebi Abdillâh Muhammed İbnu İsmail (sv. 256) el-Ebedi'l-Müfred, Kahire, 1379.

Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Şerhi, Ankara 1988.

Cessas, Ebu Bekir Ahmed İbnu Ali (v. 370), Ahkamu'l-Kur'an Kahire, ty.

Çağlar, Doğan, Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi. A.Ü. Eğitim Fakültesi yayını, Ankara, 1974.

Çakan, İsmail Lütü: Hadîslerde Görülen İhtilâflar ve Çözüm Yolları, İstanbul 1982.

Dârâkutnî, Ali İbnu Ömer (v. 385/995): Ehâdîsu'l-Muvatta (Tahkîk: Zâhidu'l-Kevseri, Keşfu'l-Gıta ile birlikte hazırlanmıştır), Mısır, 1946.

Darakutnî, Ali İbnu Ömer (v. 358), es-Sünen Kahire, 1386/1966.

Dehlevî, Şah Veliyyullah Ahmed İbnu Abdurrahim (v. 176) el-İnsaf fi beyan-ı Sebebi'l-İhtilaf fi'l-Ahkami'l-Fıkhiyye Kahire, 1398.

Ebu Bekr İbnu'l-Arabi (v. 543), Ahkamu'l-Kur'an, Kahire, 1968

Ebû'l-Âlâ Mevdûdi, Tefhimû'l-Kur'ân, İstanbul 1986

Ebu Dâvud, Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî (v. 202/817): Risâletu Ebî Dâvud es-Sicistânî fi Vasfı Te'lîfihi Li-Kitâbi's-Sünen (Tahkîk: Zahidü'l-Kevserî), Mısır, 1.369.

Fetevayı Hindiyeye (Bir Heyet tarafından hazırlanmıştır). 3. tab, Bulak 1310 baskısından ofset 1973.

Fetevayı Kadıhan (fetavayı Hindiye ile basılmıştır).

el-Vâhidî, "Esbâbü'n-Nüzûl", Mısır 1968, 197-198

el-Hâkim, Ebu Abdillâh Muhammed İbni Abdillâh en-Neysâbü'rî (405/1014): Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs, Beyrut, 1935.

el-Hâkim el-Müstedrek alâ's-Sahîheyn, Haydârâbâd-Deken 1335.

Hamîdullah, Muhammed: Muhtasar Hadîs Târihi ve Sahîfe-i Hemmâm İbn Münebbih, Çvr. Kemal Kuşçu, İstanbul, 1967

el-Hatîb, Muhammed Acâc: es-Sünne Kable't-Tedvîn, Kahire 1963.

el-Hatîbu'l-Bağdâdî, Ebu Bekr Ahmed İbnu Ali (463/1070); el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye, Mısır, 1972.

el-Hatîbu'l-Bağdâdî, er-Rihle fi Talebi'l-Hadîs, Beyrut, 1975.

.....Takyîdu'l-İlm, Daru İhyai's-Sünne 1975.

Hattâbî, Ebu Süleyman Ahmed İbnu Muhammed İbnu İbrâhim (v. 388/998): Me'âlimu's-Sünen, Humus, 1969.

Hâzîmî, Ebu Bekr Muhammed İbnu Mûsâ (v. 584/1118): Şurûtu Eimmeti'l-Hamse, Kahire 1357, (Makdisî'nin Şurût'u Eimmeti's-Sitte'si ile birlikte Zâhidu'l-Kevserî'nin tahkîkiyle birlikte basılmıştır).

el-Hüseynî, Abdü'l-Mecid Hâşim: el-İmâmu'l-Buhârî, Kahire, ty.

-Hakim, Ebu Abdillâh Hakim en-Neysaburi (v. 405), el-Müstedrek Ala's-Sahihayn, Haydarabad-Deken, 1335.

Hattâbî, Ebu Süleyman Ahmed İbnu Muhammed (v. 388), Mealimu's-Sünen, Humus 1393/ 1973, Birinci Tab.

Heysemi, Nureddin Ali ibnu Ebi Bekr (v. 807), Mecma'u'z-Zevaid, Beyrut, 1967.

Hakim Ebu Abdi'l-İlah, en-Neysaburi (v. 405), el-Müstedrek Ala's-Sahibeyn, Haydarabad, Deken, 1335 (baskısından ofset), Beyrut

Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsir, İkinci Baskı, İstanbul, 1960

Hamidullah Muhammed, İslam Peygamberi, Tercüme: Said Mutlu, İstanbul 1966

İmamı Gazali, İhyâ-u Ulûmiddin (Tercüme Ali Aslan İstanbul Hikmet Neş.)

İmamı Gazali, İhyâ-u Ulûmiddin (Çeviren Ahmed Serdaroğlu Bedir Yay.)

İmam Gazâlî, İhyâû Ulümi'd-Dîn, Kahire 1967

İbn Âbidin, Terc. A. Davudoğlu, İstanbul 1983

İbnu Hişam, Ebu Muhammed Abdü'l-Melik (v. 218), es Siretü'n-Nebeviyye, Mısır 1955,

İbnu Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed (v. 230), Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960,

İbnu'l-Esir, İzzü'd-Din Ebu'l-Hasen Ali İbnu Muhammed el-Cezerî (v. 630), Üsdü'l-Gabe Fî Ma'rifeti's-Sahabe, Kahire, 1970

İbnu'l-Arabi, Ebu Bekr (v. 543), Ahkamu'l-Kur'an, Kahire, 1968.

İbnu Abdi'l-Berr, Ebu Ömer Yusuf (v. 463), e-İsti'ab Fî Ma'rifeti'l-Ashab, Kahire 1328 (baskısından ofset),

İbnu Kesir İmadü'ddin Ebu'l-Fida İsmail (v. 774), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Beyrut, 1966

İbn Kayyim, İ'lâmü'l-Muvakkîn, Mısır 1955

İbrahim Hakkı Erzurumi (v. 1194), Marifetname, İstanbul, 1330

İbnu Haldun Abdurrahman (v. 808), el-Mukaddime, Beyrut, ty.

İbnu Hazım, el Hemedani; Ebu Bekr Muhammed İbnu Musa (v. 584) Kitabu'l-İtibar fi Beyanı Nasih ve'l-Mensuh, Humus, 1386/1966.

İbnu Hazm, Ebu Muhammed Ali İbnu Ahmed (v. 456), el-Muhalla, Tahkik: Hasan Zeydan Talebe Mısır.

İbnu Hibban, Ebu Hatim Muammed İbnu Hibban el-Bustî, Sahihu İbnu Hibban Beyrut 1987.

İbnu Mace-Ebu Abdillâh Muhammed İbnu Yezid el-Kazvini (v. 275), Sünenü İbni Mace, Kahire 1952, Tahkik; Muhammed Fuad Abdulbaki.

İbnu Abdilberr, Ebu Ömer Yûsuf (v. 463/1070): Câmi'u Beyâni'l-İlmi ve Fadlihi, Medîne, 1968.

İbnu'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed İbnu Abdillâh (v.543/1148) Ârızatü'l-Ahvazî bi-Şerhi Sahîhi't-Tirmizî, Beyrut, ty.

İbnu Asâkir, Keşfu'l-Gıta fi Fazâili'l-Mustafa, 1946, Mısır.

İbnu Hacer, Şihâbü'd-Dîn Ebu'l-Fadl Ahmed İbnu Ali el-Askalânî (v. 852/1448): Hedyü's-Sârî Mukaddimetu Feth'i'l-Bâri, Bulak 1301.

.....Şerhu'n-Nuhbe, Mısır, 1934.

.....Tehzîbü't-Tehzîb, Haydarâbâd-Deken 1328

.....Selamet Yolları, Tercüme: Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1972

İbnu Hamza el-Hüseynî, es-Seyyid İbrahim İbnu's-Seyyid (v. 1120/1706): el-Beyân ve't-Ta'rîf fi Esbâbı Vürûdi'l-Hadîsi's-Şerif, Halebi 1329.

İbnu Hazm, Ali, el-Endülüsî (v. 457/1064): el-İhkâm fi Usûlü'l-Ahkâm, Kahire, tarihsiz.

İsfehani, Ebu'l-Kasım el-Hüseyn ibnu Muhammed er-Rağıb (v. 502), el-Müfredat Fi Garibi'l-Kur'an, Mısır 1961

İbnu's-Salâh, Ebu Amr Osman İbnu Abdirrahmân eş-Şehrezûrî (v. 643/1245): Mukaddime (veya Ulumu'l-Hadîs). Matbâ'atu'l-Âmire, 1931.

el-Kâri, Nuru'd-Dîn Molla Ali İbnu's-Sultân Muhammed el-Herevî (v. 1014/1605): el-Esrâru'l-Merfu'a fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a, Beyrut, 1971.

el-Kâri, Şerhu Nuhbeti'l-Fiker, İstanbul 1327.

Kastalânî, Ebu'l-Abbâs Şihâbü'd-Dîn Ahmed İbnu Muhammed (v. 923/1517): İrşâdu's-Sârî li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, Bulak, 1304.

Keşmîrî, Muhammed Enver (v. 1352/1933): Feyzü'l-Bâri fi Sahîhi'l-Buhârî, Beyrut, tarihsiz.

Kettânî, es-Seyyid eş-Şerîf Muhammed İbnu Ca'fer (v. 1345/1926): er-Risâletü'l-Müstetrafe li-Beyânî Meşhûri Kütübi's-Sünneti'l-Müşerreffe, İstanbul 1986.

Kuşeyri Risalesi, Haz. Süleyman Uludağ, İst. 1978,

Koçyiğit, Talât: Hadîs Istılahları, Ankara 1980.

Koçyiğit, Talât, Hadîsçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşakalar, Ankara 1969.

Koçyiğit Talât, Hadîs Usûlü, Ankara 1975.

Kınalızade Ali Efendi, Ahlak-ı Alaî (v. 980), Bulak, 1248

Kasani, Alaaddin Ebu Bekr İbnu Mes'ud (v. 587), Bedai'u's-Sanai fi Tertibi's-Şerai, Beyrut 1974/1394.

Leknevî, Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdü'l-Hayy (v. 1304/1886): er-Ref'u ve't-Tekmîl fi'l-Cerhi ve't-Ta'dîl, 2. tab, Haleb, 1968.

Maverdi Eb'l-Hasen Ali ibnu Muhammed (v. 450), Edebu'd-Dünya ve'd-Din İstanbul 1299

el-Mübarekfüri-Ebu'l-Ali Muhammed Abdurrahman İbnu Abdirrahim (v. 1353). Tuhfetu'l-Ahvazi bi-Şerhi Cami't-Tirmizî, Kahire, 1963.

el-Muttaki, Alaeddin Ali, Kenzu'l-Ummal, (v. 975), Haleb, 1969.

Münavi-Şemsü'd-Din Muhammed Zeynü'd-Din Abdurrauf (v. 1031), Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'i's-Sağır, Beyrut, 1972.

Müslim-Ebu'l-Hüseyin Müslim İbnu'l-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi (v. 261) Sahihu Muslim Tahkik: Muhammed Fuad Abdul'l-Baki Kahire, 1955.

en-Nesai-Ebu Abdirrahman Ahmed İbnu Ali İbni Şuayb (v. 303), es-Sünen, Kahire 1930.

en-Nevevî-Muhyi'd-Din Ebu Zekeriyya Yahya (v. 677), Şerhu Muslim, Mısır, ty.

Nûru'd-Dîn İbnu Muhammed: el-İmâmu't-Tirmizî ve'l-Muvâzene Beyne Câmi'ihî ve Beyne's-Sahîheyn, Mısır, 1970.

Ö. N. Bilmen, İstılahat-ı Fıkhıyye Kamusu, İstanbul 1969,

er-Razi-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Ömer İbni Hüseyin (v. 606), et-Tefsiru'l-Kebir, Naşiri: Abdurrahman Muhammed, Kahire, tarihsiz.

es-Serahsî, Şemsü'd-Dîn Ebu Bekr Muhammed İbnu Ahmed (v. 490/1096): Usûlu's-Serahsî, Haydarâbad-Deken, 1973.

Sezgin, Fuat: Buhârî'nin Kaynakları, İstanbul, 1956.

Sibâ'i, Mustafa: es-Sünne ve Mekânetühâ fi Teşrî'i'l-İslâmî, Dımeşk 1966.

Suyûtî, Hâtimetu'l-Huffâz Celâlü'd-Dîn Abdurrahmân İbnu Ebî Bekr (v.911/1505): Tedrîbu'r-Râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî, Medîne, 1959.

Şerbini Muhammed eş-Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç, Mısır 1958/1377.

Şafii, Muhammed İbnu İdris (v. 204), er-Risale, Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, tarihsiz.

eş-Şâtıbî, Ebu İshâk İbrahim İbnu Mûsâ (v. 790/1388): el-Muvâfakât fî Usûli'l-Ahkâm, Kahire. 1969.

İmam-ı Şarani, İslam Büyüklerinin Örnek Ahlakı ve Hikmetli Sözleri, Sönmez Neşriyat, İst. 1979

Şeyhu'l-Emir, Muhammed: Müsnedu Şeyhi'l-Emîr Muhammed, Süleymaniye. Bağdadlı Vehbi. Nu 316.

Taberi, Muhammed İbnu Cerir (v. 310), Tarihu'l-Mülûk, ve'l-Umem Mektebetu Hayyat, Beyrut, tarihsiz (ofset)

Zehebî, Ebu Abdillâh Muhammed İbnu Ahmed (v. 748/1347): Mîzânu'l-İttidal fî Nakdi'r-Ricâl, Kahire. 1963.

.....Tezkîretu'l-Huffâz, Haydarâbâd. 1956.

Zürkânî, Ebu Abdillâh Muhammed İbnu Abdi'l-Bâki (v. 1122/1710): Şerhu Muvatta'ı'l-İmâmı Mâlik, Kahire. 1961.